EPISTOLARUM

BEATI PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO.

IMPRIMERIE DE OUTHENIN-CHALANDRE FILS.

EPISTOLARUM
B. PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO:

Analysi, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
Paraphrasi, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè;
Commentario, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque textui conformiores afferuntur.

Accedunt et observationes dogmaticæ, piæ, morales et asceticæ, necnon variæ praxes christianæ per totum commentarium dispersæ, et in corollario pietatis, post singula capita collectæ.

Liber itaque utilissimus, non modò Divini verbi concionatoribus, ad suî et aliorum salutem: sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE

R. P. BERNARDINO A PICONIO,

MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE, ET ANTIQUO PROVINCIÆ PARISIENSIS DEFINITORE.

TOMUS QUINTUS.

LUGDUNI,

APUD RUSAND, CLERI TYPOGRAPHUM.

1834.

SECUNDÆ EPISTOLÆ
B. PAULI
AD THESSALONICENSES
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Secunda hæc ad Thessalonicenses Epistola videtur mihi primæ quasi supplementum, aut potiùs complementum.

In prioris enim Epistolæ capite secundo, ℣. 27 et 28, cum multo desiderio semel et iterum voluerat Paulus ad Thessalonicenses redire. In capite tertio, ℣. 10, hujus sui desiderii impletionem oraverat; ut, scilicet, sermonibus suis compleret quæ deerant Thessalonicensium fidei.

Variis autem negotiis et obstaculis impeditus ne redeat ad eos, per hanc Epistolam, quasi per præsentiæ suæ supplementum, facit absens, quod fecisset præsens; fidem quippe Thessalonicensium roborat, spem firmat, animos erigit ad constanter pro Christo patiendum.

Pro regno Dei patimini, inquit; vobis tri-

bulatis à justo Judice requies æterna dabitur; vos autem tribulantibus tribulatio retribuetur, pœnas illi dabunt æternas : in vobis verò, sanctis suis, glorificabitur et admirabilis fiet Deus; tantùm ergo vestrâ digni sitis vocatione.

His et similibus in cap. 1, illorum fidem et patientiam confirmat; laudat utramque, ut utramque confirmet, augeat et compleat.

In prioris Epistolæ cap. 4 et 5, de resurrectione mortuorum et de glorioso Christi adventu egerat, ad Thessalonicensium, in suorum obitu, consolationem.

Sed quia de utroque sic locutus fuerat, quasi brevì futuro; de resurrectione enim agens, cap. 4, ỳ. 15, dixerat in primâ personâ : *Nos qui vivimus, etc.* quasi suo tempore futura foret resurrectio : de die autem adventûs Christi ad judicium loquens, capite quinto, ỳ. 2 et 4, etc. Thessalonicenses hortatus erat ad vigilandum, ne imparatos illos dies illa, tanquam fur, comprehendat.

Hinc turbati Thessalonicenses putabant et mortuorum resurrectionem et diem judicii instare : ipsorum terrorem augebant fraudulenti quidam doctores, tum fictis quibusdam revelationibus, tum suppositis ejusdem Pauli litteris.

Ut hunc ergo Thessalonicensium metum

adimat Paulus, impostoresque redarguat, docet in secundo hujus Epistolæ capite, nondum instare diem judicii, cujus duo dat authentica signa illud præcedentia : apostasim à fide, et adventum Antichristi quem hìc graphicè describit.

In priori denique Epistolâ, cap. 5, ℣. 14, otiosos quosdam et inquietos corrigi voluerat : et quia nondum emendatos noverat, in hâc secundâ, cap. 3, ℣. 6, illos acriùs castigat, et, nisi resipiscant, excommunicandos denuntiat.

Tandem dat signum Thessalonicensibus, quo suas Epistolas distinguant à supposititiis quas proferebant impostores.

Verè ergo toto aberravit cœlo * Neotericus ille qui, contra communem omnium sanctorum Patrum et Doctorum Ecclesiæ sensum, asseruit hanc Epistolam esse omnium Paulinarum primam, sub Caligulâ scriptam, de quo Caligulâ et de Simone Mago vult intelligi quæ divus Paulus de Antichristo dixit in capite secundo.

Hujus opinionis falsitas, quoad primam suî partem, seu quòd hæc Epistola non sit omnium Paulinarum prima, patet primò ex ipsâ

* Grotius, de quo Usserius etiam hæreticus, dixit : Toto cœlo aberravit.

Epistolæ serie, quæ manifestat quòd secunda sit, et alterius complementum : vide hucusque dicta.

Secundò, ex ipso textu capitis secundi, ℣. 14, primam citante. Denique ex eo quòd id asserat Grotius, nullâ fulcitus auctoritate : nullam enim citat, nullâ ratione stabilitus; quam enim affert, nulla prorsus est.

Hujus rei argumentum est, inquit Grotius in præfatione, quòd manûs suæ signum Apostolus vult observari; quod non fecisset, si jam aliàs scripsisset.

Hæc, inquam, ratio nulla prorsus : apponit enim signum divus Paulus, quia, sicut jam dixi, supponebantur Epistolæ falsæ; ut veræ scilicet à supposititiis discernerentur.

Ejusdem opinionis, quoad secundam suî partem, falsitas, seu quòd falsa sit interpretatio Grotii de Caligulâ et de Simone Mago, videbitur suo loco, capite secundo, ℣. 11.

Porrò, ubi et quando scripta sit hæc Epistola, non conveniunt Doctores : communiter tamen, post Baronium, putatur scripta Corinthi, sicut et prima : ibi enim divus Paulus per octodecim menses permansit, teste divo Lucâ, Act. c. 18, ℣. 11; fuit ergo scripta anno 52 vel 53.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

In hoc capite tria facit Apostolus : Deo gratias agit; Thessalonicenses solatur; orat pro ipsis.

PRIMÒ.

Salutatione præmissâ, ℣. 1 et ℣. 2, pro fidei et charitatis Thessalonicensium augmento, mediis etiam in persecutionibus, Deo gratias agit continuas, ℣. 3 et 4.

SECUNDÒ.

Spe futurorum solatur eos, animique magnitudinem excitat, asserens quòd condigna suæ patientiæ præmia recipient; illorum verò persecutores dignas dabunt pœnas in die judicii, ℣. 5, 6, 7.

Christi Domini, ut Judicis, adventum ita depingit, ut duos illius fines exprimat : infideles scilicet et impios punire, sanctos glorificare, ℣. 8. 9, 10.

TERTIÒ.

Orat pro Thessalonicensibus, ut Deus eos suâ vocatione dignos efficiat; suâque gratiâ opus fidei compleat in ipsis, ut in illis Deus glorificetur, ℣. 11, 12.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. Paulus, et Sylvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo:

2. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrûm in invicem:

4. Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientiâ vestrâ et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus quas sustinetis,

5. In exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei pro quo et patimini:

6. Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant;

7. Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum, in revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus,

8. In flammâ ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi;

9. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, à facie Domini et à gloriâ virtutis ejus:

CAPUT PRMUM.

Paraphrasis.

Paulus, et Sylvanus, seu Sylas, et Timotheus, Thessalonicensium Ecclesiæ, in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo existenti:

Gratia vobis et pax detur ac multiplicetur à Deo Patre nostro, et à Domino Jesu Christo.

Debemus gratias Deo semper agere pro vobis, ut par et æquum est, eò quòd fides vestra supra modum accrescat, et uniuscujusque vestrûm charitas in proximum suum magis ac magis multiplicetur.

Adeo ut et nos ipsi apud alias Ecclesias Dei gloriemur de vobis de fide vestrâ, et de vestrâ patientiâ in omnibus persecutionibus et tribulationibus vestris;

Quas patimini, seu vos pati sinit Deus, ut in vobis ostendat justum suum in impios judicium futurum, et ut vos regno suo dignos reddat.

Siquidem justum est coram Deo vos affligentibus afflictionem rependere;

Vobis autem afflictis concedere requiem, seu solatium nobiscum Apostolis, cùm scilicet apparebit Dominus noster Jesus Christus, descendetque de cœlo cum Angelis, virtutis suæ ministris,

In medio ignis flammei, ultionem facturus de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

Qui pœnas luent, interitum scilicet æternum, quem pronuntiabit os Domini, et exsequetur magnifica virtus ejus, seu gloriosa et terribilis illius omnipotentia:

10. Cùm venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt; quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo.

11. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute;

12. Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundùm gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi.

Cùm venerit in sanctis suis glorificari, et mirificari in omnibus fidelibus, et consequenter in vobis qui prædicationi nostræ de die illâ credidistis.

Propterea semper pro vobis oramus, ut vos Deus noster vocatione suâ (ad hanc scilicet gloriam) dignos efficiat; et sic impleat æternum bonitatis suæ beneplacitum (quo vos elegit), et divinâ gratiæ suæ potentiâ opus fidei perficiat in vobis;

Ut in vobis glorificetur Dominus noster Jesus Christus, et vos, per gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi, sitis etiam in illo glorificati.

———

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS *et Sylvanus....*

Idem exordium ac in primâ epistolâ ut suprà ad eosdem, quam vide.

Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre... id est, Ecclesiæ Thessalonicensium christianæ, seu gratiâ Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi existenti : seu, quam adoptavit Deus, fidelium pater ; et quam Dominus noster Deus Christus, auctor fidei nostræ et animarum episcopus, ad fidem vocat, sibique per Baptismum adunavit, suum corpus effecit, sanctoque Spiritu suo animavit.

Hoc est in Deo existere : talis est omnis Ecclesia verè christiana, seu in Deo existens.

Talis sit ergo unusquisque Christianus : sit in Deo Patre, per adoptionis gratiam ; sit Christo, Dei filio, adunatus, ut membrum capiti suo ; sit à Spiritu sancto animatus et actus.

Recordetur semper se, per Baptismum, esse Dei filium, Christi membrum, Spiritûs sancti habitaculum : vivat itaque ut Dei filius, ut alter Christus ; agat in Spiritu sancto.

℣. 2. *Gratia vobis...* Vide primam epistolam.

℣. 3. *Gratias agere debemus....*

In primâ epistolâ ad Thessalonicenses, D. Paulus fidem et charitatem Thessalonicensium laudavit ; hîc utriusque virtutis laudat incrementa : hæc ergo alterâ posterior, et verè secunda.

Ex hâc Apostoli laude et gratiarum actione, disce quòd fides et charitas sint veræ Christiani divitiæ, semper optandæ, semper augendæ, et pro quarum acquisitione, conservatione et incremento (sive fiat in nobis, sive in aliis) gratiæ Deo semper agendæ.

Sed, inquies, unde agnoscam illud augmentum fidei ?

Quando pro eâ grave quid patimur, ait D. Joannes Chrysostomus ; quando in tentationum inundatione non submergimur, sed *supercrescit fides nostra.*

Supercrescit, nota hoc verbum, altitudinis excessum indicat, ait Theophylactus ex sancto Chrysostomo.

Hoc sæculum, vita præsens, est instar maris : sæpè irruun venti, fit tempestas, attolluntur crebri et densi fluctus. Ad fidem recurre : illa sit tibi instar montis, quòd fugiens, inundationem tentationum superes, tunc supercrescat fides tua, fluctibus altior fiat, sicque non submergeris.

℣. 4. *Ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur...*

Non tristatur, non dolet, non lamentatur Paulus ob fidelium tribulationes: sed pro illorum patientiâ Deo gratias agit, et apud alias Ecclesias ob illam gloriatur.

Discamus hinc et nos gaudere et gloriari in tribulationibus nostris : quippe quæ indicium, ostensio et demonstratio sunt justi judicii quo Deus nos regno suo dignos reddit et judicat.

℣. 5. *In exemplum justi judicii Dei....* est quædam in textu varietas ; Græcus enim textus, facto puncto post verbum *sustinetis*, habet ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως, etc indicium certum justi judicii Dei, ad dignos censeri vos regno Dei ; et ita etiam legit D. Chrysostomus.

Vulgata verò nostra habet sine puncto, *quas sustinetis in exemplum.....* legit noster interpres, εἰς ἔνδειγμα ; ita etiam legit Syrus, imò et Theophylactus.

Major est in explicando textu varietas, ob quam aliquandiu hæsitavi : tandem mihi textum legenti, relegenti et ad sequentia attendenti, occurrit explicatio quam naturalem puto, et est sequens :

Quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei... id est, quas patimini, seu quas sinit vos pati, ut in vobis ostendat justum suum in impios futurum judicium.

Ut digni habeamini in regno Dei, id est, et ut vos suo regno dignos reddat.

In his itaque verbis duos puto designari : fines ob quos Deus sinit bonos à malis affligi : scilicet, ut in bonorum punitione Deus demonstret præjudicium sui futuri in impios judicii, et ut justi per patientiam mereantur regnum patientibus promissum.

In hâc explicatione omnia cohærent : versus enim 6 et 7 sequentes explicant hæc duo hujus ℣. 5. membra; seu duos fines hîc tactos, malorum scilicet punitionem, et bonorum requiem et solatium.

Ad idem collimant versus 8 et 9, ubi de malorum punitione; et versus 10, ubi de bonorum gloriâ; et ideo hanc dixi naturalem : sed ad verba.

In exemplum, id est, in præjudicium *justi judicii* in impios, scilicet qui vos persequuntur, futuri : si enim et in vos justos Deus nunc apparet severissimus, quantò severior erit aliquando in impios qui vos injustè persequuntur !

Si in viridi ligno... in arido quid fiet ?

Si justis non parcit, sed eos punit Deus, ut purificet et ampliùs sanctificet; quomodo puniet impios nunquam purificandos nec convertendos! De hoc judicio Dei in impios, vide primam divi Petri, cap. 4. ℣. 17, 18, etc.

Ut digni habeamini in regno Dei.

Ad horum verborum clariorem intelligentiam :

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Suppono ex divo Paulo, Act. 14. ℣. 21. quòd *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei;* seu, quòd Deus suum nobis regnum promisit sub conditione patiendi: *sicut oportuit pati Christum, et ita, etc.* sic oportet pati Christianum.

Tribulationes autem et persecutiones quaslibet sustinebant Christiani Thessalonicenses : adimplebant ergo conditionem sub quâ promissum illis erat regnum.

Illorum itaque passiones erant certum indicium, ostensio et demonstratio justi judicii Dei, quo illis regnum suum, m ex justitiâ, adjudicaturus esset, seu quo illos regno suc- nos judicabit, quasi diceret Apostolus :

Deus regnum æternum promisit iis qui pro fide patiur ex charitate; vos, ô Thessalonicenses, pro fide omnibu- lationum et persecutionum genera patimini; nec minùs constantes estis quàm fideles.

Quod ergo Deus ex misericordiâ et liberalitate promisit, illud vobis nunc ex justitiâ et fidelitate debet.

Tribulationes ergo vestræ certum sunt indicium justi judicii quo vobis Deus regnum suum ex justitiâ dabit : seu, cum nostrâ Vulgatâ : patimini ergo, ut ostendatur justum judicium quo Deus vos regno suo dignos judicabit.

Quanta et quàm mira hinc afflictis consolatio ! afflictio mea certum est indicium, declaratio, ostentamen et demonstratio justi judicii Dei, quo Dei regno dignus judicabor in fine mundi, palàm coram angelis et hominibus.

Afflictio mea nunc parit in me regni Dei meritum, ipsum regnum aliquando paritura.

Momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Verè itaque afflictio mater gloriæ.

Verè itaque crux amabilis et desideranda.

℣. 6 et 7. *Si tamen justum est apud Deum.* Gr. siquidem Syr. quandoquidem justum est, etc. itaque *si*, non est hìc dubitantis, sed certissimè affirmantis ; quasi diceret Apostolus :

Etenim si naturalis æquitas et ipsa recta ratio, etiam apud homines, postulat ut alios injustè vexantibus retribuatur vexatio, et injustè vexatis concedatur requies et à pœnis relaxatio;

Quantò magis æquum est apud Deum, ipsiusque tum justitiâ, tum bonitate dignum, ut iis qui vos propter fidem injustè persequuntur pœnas rependat debitas, vobis autem propter se tribulatis det requiem !

Si autem hoc exigit ipsa naturalis æquitas et recta ratio, tum apud homines, tum apud Deum, etiamsi nulla Dei, propter fidem patientibus facta foret promissio, et nulla alios injustè persequentibus comminatio ; quantò magis ubi supponitur facta à Deo, malis omnibus et injustis, inferni comminatio ; et bonis propter fidem patientibus, regni cœlestis repromissio !

Bono itaque estote animo, constantes estote : *Levate ca-*

pita vestra ; appropinquat redemptio vestra, dies in quâ et vestris persecutoribusjustitia Dei reddet debitas pœnas ; et vobis propter Deum patientibus, requiem et gaudium æternum.

Nobiscum, id est, cum ipsis Apostolis, quorum gloriæ participes eritis, sicut et passionum socii nunc estis.

Eamdem ac Apostoli fidem habetis ; itaque si eadem ac Apostoli pro fide patimini, eâdem ac ipse gloriâ fruemini.

Collige hic dispersas in verbis Apostoli consolationes.

Primò Thessalonicenses solatur, cùm pro fidei et charitatis illorum augmento gratias agit.

Secundò, cùm apud alias ecclesias eâdem de causâ gloriatur.

Tertiò, cùm afflictiones illorum vocat indicium, præjudicium futuri in eorum persecutores judicii Dei.

Quartò, cùm easdem passiones dicit esse meritum regni cœlestis et demonstrationem futuræ eorum beatitudinis.

Quintò, cùm affirmat quòd hâc beatitudine cum ipsis Apostolis fruentur.

Nobiscum, en consolatio ex parte societatis.

In revelatione.

Adest temporis designatio quo fiet et malorum punitio, et bonorum remuneratio.

Intelligite tempus quo generaliter, perfectè et palàm, coram angelis et hominibus fiet bonis et malis æqua retributio, in corpore et in animâ : singulis enim animabus, in articulo mortis, fit hæc retributio.

In revelatione Domini nostri Jesu Christi, id est, cùm veniet et apparebit palàm omnibusque conspicuus, ut Deus et Dominus Jesus Christus.

Breviter describit majestatem venientis ad judicium, de quo fusiùs in primâ ad Thessal. 4. ℣. 15. quem vide.

De cœlo. Vide ibi dicta.

Cum angelis... comitabuntur eum angeli ; eruntque virtutis suæ ministri, omniaque sua jussa exsequentur.

℣. 8. *In flammâ ignis.*

Gr. in igne flammæ, id est, flammeo.

Ubi egit de ministris, angelis scilicet, statim et de instrumento quo ad impios puniendos utetur, igne nimirùm urente simul et lucente, et ideo aspectu et contactu torquente.

Dantis vindictam.

Dantis refertur ad *Domini Jesu*, non ad *ignis;* patet ex Græco.

Sensus est : cùm veniet in medio ignis flammei, ultionem facturus de iis qui Deum non noverunt, et de iis qui noverunt quidem, sed ejus Evangelio non obediunt ; id est, et de infidelibus quibus vel prædicatum non fuit Evangelium, vel illud non receperunt : et de fidelibus illis qui receperunt quidem Evangelium, sed secundùm illud vitam suam non instituerunt, imò factis fidem negârunt.

Duo itaque ad salutem necessaria, scilicet, Evangelio credere, et Evangelio obedire ; et non minùs, imò graviùs punientur Evangelio inobedientes, quàm Evangelio non credentes : *servus, qui scit voluntatem Domini et non facit, vapulabit multis.*

℣. 9. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas.*

Gr. Qui pœnam luent, interitum æternum.

Sensus est : pœnas luent mortis æternæ : ita miseri erunt ac si semper interirent ; seu, interitùs et agoniæ dolores in æternum sentient.

Propriè interibunt nunquàm ; seu, esse non desinent, sed interitùs pœnas semper luent, et in æternum.

A facie Domini, id est, ab ore et sententià Christi Domini... Vide paraphrasim.

Vel, hanc pœnam recipient in judicio ab ipso et solo aspectu Domini.

Tanta erit ejus majestas et gloria, tanta virtus et potentia, ideo terribilis aspectu omnibus impiis, ob iram et indignationem, ut ejus præsentiam ferre non valentes, mortis æternæ pœnas et agoniam æternam, ex ipsius solo aspectu luituri sint.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

A facie Domini.

Facilitatem declarat, ait Theophylactus : satis est visum esse Deum, et inobedientes in pœnâ erunt.

Magno non opus est negotio (ad perdendos scilicet impios quos sola pessumdabit Domini præsentia ; aliis quidem es lux, aliis verò supplicium. S. Chrysostomus.

Hæc ergo eadem Domini facies, præsentia, majestas, so aspectus, qui lætificat ac beatificat sanctos, torquebit et oc cidet impios.

Unde hæc effectuum diversitas?

Ex diversâ bonorum et malorum dispositione.

Sicut eadem lux solis oculum sanum recreat, ægrum tor quet ;

Ita sancti, quia sancti et mundi corde, Deum, sanctitate ipsam, videntes, gaudent et vivunt ; impii, quia impii e immundi corde, Deum munditiem ipsam, videntes torquen tur et interitûs dolores sentiunt.

Beati ergo mundo corde.... quoniam ipsi Deum videbunt et quia mundi, Deum, summum bonum videntes, posside bunt.

Væ immundis corde, quoniam et ipsi Deum videbunt ; Deum mundum immundi videntes, agonizabuntur, morti æternæ pœnas luent.

Quid est ergo Deus? non minùs perversorum pœna, quàm humilium gloria; Lux est enim : hoc divinitus explicat D. Ber nardus, lib. 5, de Consid. cap. 12. Vide divinum hoc capu

Quod D. Paulus hìc dicit de Domini præsentiâ quoad ma lorum supplicium in judicio ultimo, idem intellige et de judi cio quod fit in mortis articulo.

A facie Domini pœnas luunt impii : à Dei gloriâ, sanctitat et justitiâ sic reverberantur in instanti mortis, ut ab eâ, qua fulmine icti et prostrati, corruant in gehennam ; idque se quasi sponte, scilicet ut fugiant majestatem, cujus fulgorem fe re non valent.

Sicut noctuæ, fugiunt solem, tenebras quærunt, conformiter id verbum Domini : *montes, cadite super nos..*

℣. 10. *Cùm venerit glorificari...*

Duos ob fines fiet generale judicium : primò, ut puniantur mali ; et de hoc in versibus superioribus : secundò, ut remunerentur sancti, de quo hìc.

Cùm venerit ad sanctos suos præmiandos et ad tantam gloriæ suæ participationem evehendos, ut et ipse, ob hanc suæ gloriæ irradiationem, in sanctis suis admirabiliter gloriosus videatur.

Gr. mirificari, id est, admirandus fieri, seu dignus quem admirentur alii.

Hujus gloriæ sanctorum aspectus augebit impiorum dolorem, videntes *turbabuntur timore horribili,.... dicentes : Hi sunt quos habuimus in derisum. Nos insensati !...* Sap. 5.

Quia creditum est....

Quod de omnibus fidelibus dixit, adaptat Thesssalonicensibus.

Supplendum itaque, *et in vobis ;* hoc enim continetur, *in omnibus.*

Seu, è quibus vos estis. quia testimonium nostrum, seu prædicatio nostra credita est à vobis de die illâ.

Super vos, id est, inter vos, apud vos, à vobis, *in illâ die,* de die illâ.

℣. 11. *In quo etiam oramus....* Syr. propterea.

Quapropter, seu, ut Christus sic in vobis glorificetur, *semper pro vobis oramus.*

Ut dignetur vos vocatione suâ Deus noster.

Id est, ut vos Deus noster dignos efficiat suâ vocatione, seu quâ vos jam vocavit ad fidem et ad gratiam, et per eam ad hanc excellentem gloriam ; dignos, inquam, efficiat per sanctam in fide, charitate, bonis operibus et in patientiâ perseverantiam.

Gr. non habet, suâ, sed tantùm, vocatione, cum articulo, quem aliqui vertunt, istâ.

Syrus vertit, vestrâ vocatione.

Et impleat omnem voluntatem bonitatis. Gr. omnem bonam voluntatem bonitatis; εὐδοκία ἀγαθωσύνης.

S. Anselmus, Vatablus et alii intelligunt bonam hominis voluntatem, quasi diceret :

Oro Deum ut faciat vos velle omne bonum.

Syrus : et adimpleat vos omni voluntate bonorum operum, et actionibus fidei in virtute.

Theophylactus : ut quidquid ei placuerit impleatur in vobis, et omne bonum transigatis.

Alii : perficiat in vobis omnem bonitatem sibi gratam.

Communiùs, et, ut puto, meliùs intelligitur de bonâ Dei voluntate, quæ dicitur hìc, *bona voluntas bonitatis*, seu benevolentissima, quasi satis deprædicari nequeat; sit itaque sensus :

Et hâc sanctâ, quam dixi, perseverantiâ, adimpleat Deus in vobis omnem bonam voluntatem misericordiæ suæ, quâ scilicet vos elegit ab æterno, vosque vocavit in tempore.

Et opus fidei.

Demum divinâ gratiâ, vos illuminando scilicet, demulcendo et roborando, perficiat *opus fidei*, seu salutis, quod in Baptismo inchoatum est.

℣. 12. *Ut clarificetur....*

Ut in vobis glorificetur Christus, et vos in Christo : utrumque autem per gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Nota quid sit Christianus, scilicet Dei filius, Christi membrum, Spiritûs sancti habitaculum.

Tantique honoris memor, vive ut filius Dei, ut alter Christus, ut à sancto Spiritu animatus et actus. Vide in commentario, ℣. 1.

SECUNDÒ.

Disce quæ sint veri Christiani divitiæ, semper optandæ, semper augendæ : fides scilicet et charitas.

Hujus veritatis memor, roga frequenter cum Apostolis : *Domine, adauge fidem.* Vide ℣. 2. in Commentario.

Ibidem vide et nota unde possit agnosci augmentum fidei, scilicet, si in tentationum inundatione non submergeris, sed supercrescit fides tua.

TERTIÒ.

Nota solidam et christianam in afflictionibus consolationem.

Afflictio certum est indicium justi judicii quo Deus nos suo regno dignos judicabit in fine mundi. Vide dicta ℣. 5. in Commentario.

Afflictio nunc in nobis meritum parit, regnum æternum aliquando paritura.

Crux itaque verè pretiosa, verè desiderabilis.

QUARTÒ.

Disce quid sit Deus; quomodo manens semper idem, bonorum tamen est vita, malorum mors et supplicium æternum.

Lux est æterna; ideo sanctorum vita æterna; ideo et perversorum pœna æterna. Sicut eadem solis lux oculum sanum recreat, ægrum torquet.

Disce ergo unde hæc vitæ et mortis diversitas :

Ex diversâ bonorum et malorum dispositione, ex cordis scilicet munditiâ et immunditiâ.

Omnem itaque immunditiam horre; omnimodæ munditiei stude.

Hinc disce quantâ facilitate Deus præmiat et torquet. Satis est visum esse Deum. *A facie Domini* justis vita, impiis æterna agonia. Vide in Commentario dicta, ℣. 9, observ. litter. et moral.

QUINTÒ.

Ex ℣. 12. æternitatis religionem concipe.

In æternum Christus, sanctorum caput, glorificabitur in sanctis; in æternum sancti, membra Christi, glorificabuntur in Christo, capite suo: Christus autem et sancti, caput et membra, seu totum Christi mysticum corpus, Deum benedicent et glorificabunt.

Et hæc est æternitatis religio, ad quam tendit christianismus, quasi tyrocinium.

Ad hanc tendit Christiani dignitas, de quâ in versu primo.

Ad hanc disponit afflictio christianè tolerata, de quâ, ℣. 4 et 5.

Da mihi, ô Deus misericors! mei nunc tyrocinii munia sic adimplere, ut in hanc æternitatis perfectam religionem aliquando merear admitti; te benedicam, adorem, diligam, glorificem in æternum, in Christo, cum Christo, et cum omnibus Christi membris. Amen.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ut medeatur Thessalonicensium terrori, malè concepto de die judicii extremi, quasi jamjam instante,

PRIMÒ.

Rogat eos per hunc ipsum Domini nostri Jesu Christi, seu Salvatoris, et ideo desiderabilem adventum, ne ob eum moveantur, nec credant quòd instet, ℣. 1, 2.

SECUNDÒ.

Dat illis duo signa quæ hunc Domini adventum præcedere debent, quibus consequenter illius propinquitatem agnoscant.

Primum est apostasia generalis.

Secundum Antichristus, ℣. 3.

TERTIÒ.

Antichristi describit impietatem, fastum et in Deum ipsum sacrilegam elationem, ℣. 4.

Dixi vobis quid illius impiissimi publicum retardet adventum, ℣. 5, 6.

Addo quòd arcanè jam in suis figuris agit, donec cessaverit id quod illius retardat adventum, ℣. 7, et tunc palam apparebit ille sceleratissimus, ℣. 8.

Cujus potentiam, præstigias et mendacia, prodigia describit, ℣. 9, quibus credent qui Christo, veritati, credere noluerunt, ℣. 10, 11.

QUARTÒ.

Congratulatur Thessalonicensibus, et pro ipsis Deo gratias agit, quòd non sint ex hoc numero; quinimo primitiæ sunt fidelium, et ideo salvandorum, ℣. 12, 13.

QUINTÒ.

Hortatur eos ut in fide constanter perseverent, et traditiones firmiter teneant, ℣. 14.

Tandem gratiam eis apprecatur, quâ in doctrinâ eis traditâ stabiliantur, et in bonis operibus, ℣. 15, 16.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. ROGAMUS autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostræ congregationis in ipsum:

2. Ut non citò moveamini à vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini.

3. Ne quis vos seducat ullo modo: quoniam nisi venerit discessio primùm, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis,

4. Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus.

5. Non retinetis quòd, cùm adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis?

6. Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore.

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis: tantùm ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat.

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Obsecramus vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et per nostram ad ipsum aggregationem;

Ut non citò, nec facilè vacilletis in doctrinâ (quam à me audistis, et hucusque tenuistis de die judicii, et aliis);

Neque terreamini, quasi jamjam instet illa dies;

Ne, inquam, terreamini, neque per spiritum, tanquam propheticum,

Neque per sermonem, quasi à nobis prolatum;

Neque per Epistolam, tanquam à nobis profectam.

Nec quisquam vos ullo modo decipiat:

Quoniam non veniet Christus ad judicium, nisi priùs contigerit apostasia (generalis) à fide;

Et palam et publicè apparuerit Antichristus, peccator ille sceleratissimus, et ideo æternâ damnatione dignissimus.

Sceleratissimus, inquam, qui Deo et Christo in omnibus adversatur, et extollitur adversùs omne quod dicitur Deus, aut adoratur (quasi sit ipse omni Deo major); ita ut in templo Dei sedeat ut Deus, et se ut Deum ostentans.

Nonne meministis quòd hæc dicebam et exponebam vobis, cùm essem apud vos?

(Ex iis quæ vobis præsens dixi) nostis quæ sit causa cur tardet, ut congruo tamen tempore sit apparituras.

Dixi, apparituras; jam enim arcanè et figuraliter agit et operatur iniquus ille (in suis figuris), donec è medio tollatur, seu amoveatur id quod detinet ne veniat.

8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventûs sui eum;

9. Cujus est adventus secundùm operationem Satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus,

10. Et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt: eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio:

11. Ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

12. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti à Deo, quòd elegerit vos Deus primitias ad salutem, in sanctificatione Spiritûs, et in fide veritatis,

13. In quâ et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi.

14. Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratiâ:

16. Exhortetur corda vestra, et confirmet in omni opere et sermone bono.

Et tunc in lucem prodibit iniquus ille Antichristus, quem Dominus Jesus Christus interficiet solo jussu et nutu suo; et solâ irradiatione gloriæ suæ destruet eum.

Cujus adventus et omnis operatio erit per efficaciam Satanæ, omnem suam potentiam in ipso et per ipsum exercentis, per quanta poterit signa et prodigia falsa;

Ut omni arte et fallaciâ seducat ad iniquitatem eos qui culpâ suâ pereunt, eò quòd (Christum) veritatem et charitatem ipsam non receperunt, per quem salvi facti fuissent. Ideo Deus mittet illis hunc impium, qui præstigiis suis fucum sic faciet, ut credant mendacio;

Unde inexcusabiles erunt, et justissimè damnabuntur omnes qui Christo Domino, veritati, non crediderunt; Antichristo, ipsi iniquitati, consenserunt.

Quantùm ad nos, debemus Deo continuas agere gratias pro vobis, fratres à Deo dilecti, quia vos primitias ad salutem elegit, per Spiritum sanctum suum vos sanctificando, et veritatis fidem vobis inspirando.

Ad quam fidem et sanctitatem vocavit vos per nostram Evangelii prædicationem, ut Jesu Christi, Domini nostri, gloriam acquiratis.

Itaque, perseverate constantes in fide, fratres, et fideliter servate traditiones à nobis acceptas, sive per sermonem nostrum, sive per epistolam nostram.

Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos, et gratiam suam nobis dando, consolatus est nos spe bonorum æternorum;

Ipse, inquam, consolationem hanc imprimat cordibus vestris, vosque stabiliat in bonâ doctrinâ et in omni opere bono.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. ROGAMUS *autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi.*

In præfatione hujus epistolæ dixi cur et quomodo Thessalonicenses turbati sunt et commoti, quasi jamjam instaret dies Domini, advenientis scilicet ad judicium.

Ut huic eorum morbo nunc medeatur Apostolus, ipsâ suâ locutione remedium præparat et porrigit.

Observa itaque locutionem :

Rogamus autem vos, fratres, per adventum, etc. quasi diceret :

Per hunc ipsum quem creditis, sed reveremini, *adventum Domini nostri Jesu Christi;*

Et nostræ congregationis in ipsum;

Et per hanc, quam speratis simul et reformidatis, *nostram ad eum aggregationem* (*rapiemur enim obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus*) : 1. ad Thess. 4. ℣. 27.

Per hæc, inquam, duo vos rogo et obsecro.

OBSERVATIO MORALIS.

Sanè non rogamus per terribilia, sed per chariora, et maximè desiderabilia.

Hæc igitur obsecratio *per adventum Domini nostri Jesu Christi*, et per nostram ad eum aggregationem, docet Thessalonicenses et nos Christianos, adventum Domini sperare potiùs quàm timere, desiderare potiùs quàm refugere.

Dominus noster est : ejus gloriam cur totis votis non exoptemus?

Salvator noster est : in ejus adventum cur non totâ fiduciâ speremus? cur ad eum non anhelemus?

Sed, inquis, peccator sum.

Respondeo, ipse peccatorum Salvator est.

Instas, peccavi multùm.

Respondeo, infiniti meriti Salvator est.

Urges, omnia ferè opera mea mala fuerunt.

Respondeo, omnes illius actus et passiones valoris infiniti fuerunt.

Infinitorum non modò peccatorum et scelerum, sed et infinitorum mundorum redimendorum capacia, et plusquam digna sunt illius merita.

Ipse est propitiatio pro peccatis nostris; et non pro nostris tantùm, sed et pro totius mundi. 1. Joan. 2. 2.

Cur ergo non sperem in tantum et talem Salvatorem, dummodo me peccatorum meorum pœniteat?

Timeat peccator impœnitens, speret peccator pœnitens.

Speravit anima mea in Domino, quia copiosa apud eum redemptio. Psalm. 129. 7.

Quid optabilius Christiano, quàm Christum Dominum suum videre, quid fèlicius membro, quàm Christo capiti suo adunari?

Veni itaque, Domine Jesu, veni, ô Salvator mundi! *In te, Domine, speravi, etc.*

Nota quoad litteram. Aliqui ὑπὲρ. Gr. mutant in περὶ, seu, *per adventum*, in, *de adventu.*

Sed præterquam quòd Gr. habet ὑπὲρ, et Syr. etiam et aliæ versiones habent, *per adventum;* hæc, per adventum Domini, obsecratio majorem vim habet, ut patet ex supradictis.

Et nostræ congregationis... Subaudi et repete, *per adventum nostræ congregationis ad ipsum.*

℣. 2. *Ut non citò moveamini*, id est, ne vacilletis, neque facilè dimoveamini.

A vestrô sensu. Gr. ἀπὸ τοῦ νοὸς, *à mente vestrâ*, id est, à doctrinâ vobis à me traditâ, et quam hucusque in mente tenuistis, de die judicii et aliis mysteriis.

Neque terreamini. Gr. turbemini: scilicet præ timore: hinc idem sensus.

Neque per spiritum.

Amovet ea per quæ terrebantur; quasi diceret : Ne terreamini; licèt quis dicat id sibi à Deo revelatum fuisse, id ne credatis.

Hinc conjicitur quòd aliqui prophetias hâc de re simulabant.

Neque per sermonem, neque per epistolam. Gr. non habet, tanquam per nos missam; sed tanquam per nos : quod refertur ad utrumque, scilicet, ad *sermonem*, et ad *epistolam*, tanquam à nobis.

Fingebant ergo alii se à Paulo id audivisse; alii fingebant epistolas, tanquam à Paulo missas, quibus asserebant instare diem Domini.

℣. 3. *Ne quis vos seducat ullo modo.*

Omnia in genere excludit, quibus, circa judicii diem, brevì vel tardiùs futuri, possent decipi.

Hâc de re unum certum quod dixit Christus, scilicet : *id nemo scit.* Quisquis contrarium dicit, deceptor est.

Hoc igitur soli Deo cognitum relinquamus; interim, juxta Christi monitum, *vigilemus;* Dominum venturum, sicut servi fideles et vigiles, exspectemus : ipsius adventum vivâ fide, in mente et in corde semper habeamus, ut ad eum per bona opera paratos nos exhibeamus : *Sicut lumbi nostri præcincti et lucernæ, etc.*

Quoniam, nisi venerit discessio primùm...

Astruit veritatem, scilicet quòd non veniet dies ille judicii, quin priùs contigerit apostasia, et apparuerit Antichristus.

Duo itaque dat signa quibus (non judicii dies agnoscatur; est enim omnibus prorsus incognita, solique Deo nota); sed quibus ipsius propinquitas certò poterit agnosci.

Primum erit apostasia.

Secundùm erit apparitio Antichristi.

Equidem divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus et alii Græci, hæc duo redigunt ad unum, voluntque ipsum Antichristum defectionem dici, quia multos faciet deficere; ita ut scandalizentur etiam, si fieri potest, electi.

Sed communiter, et magis ad litteram ita distinguuntur, ut nec eodem tempore credantur futura.

Sed primò fiet defectió;

Deinde apparebit Antichristus;

Denique Christus Dominus veniet ad judicium.

Quantum autem temporis intervallum inter hæc debeat intercipi, non docet Apostolus; sed hoc omisso, tacitisque inter hæc intervalla futuris eventibus, agit simul de his duobus signis, quia quâdam causalitatis concatenatione sunt conjuncta, cùm defectio adventum Antichristi promoveat, nec ante eam venturus sit Antichristus.

DISQUISITIO LITTERALIS.

Nisi venerit discessio. Gr. Apostasia.

Quid sit hæc discessio, seu defectio, seu apostasia, non explicat Paulus, quia præsens explicuerat Thessalonicensibus, ut patet ex ℣. 5 et 6.

Et quia scriptis non explicat, mens ipsius in his et sequentibus versibus valde perplexa est, et nobis obscura, quæ Thessalonicensibus erat clarissima; eam conjicere licet, non scire: quis enim audeat claram sibi promittere intelligentiam, ubi divus Augustinus suam fatetur ignorantiam? *Ego prorsus quid dixerit fateor me ignorare.* D. Augustinus, de civit. Dei, lib. 20. cap. 29.

Tertullianus, D. Irenæus, et post ipsos omnes communiter antiqui, opinati sunt fore defectionem, seu discessionem ab imperio Romanorum, cui totus mundus erat tunc subditus.

Sed cùm temporale Romanorum imperium à longo jam tempore sit eversum, nec tamen apparuerit Antichristus, ipsâ patet experientiâ id de temporali hoc imperio intelligi non debere.

De quo itaque?

De defectione à spirituali Romanorum imperio seu de defectione generali à fide catholicâ romanæ Ecclesiæ. Ita D. Thomas, et alii communiter.

Dicendum, inquit D. Thomas, quòd nondum cessavit (Romanorum imperium), sed est commutatum de temporali in spirituale; et ideo dicendum quòd discessio à romano imperio debet intelligi, non solùm à temporali, sed à spirituali; scilicet, à fide catholicâ romanæ Ecclesiæ.

Et hoc est conveniens signum quòd, sicut Christus venit quando romanum imperium omnibus dominabatur; ita, è converso, signum Antichristi est discessio ab eo. D. Thomas.

Suspicio est et opinio doctorum, non definitio Patrum. Fateor; sed tamen opinio quæ in Scripturis fundata videtur, in quibus duo futura notantur.

Primum, quòd in toto orbe prædicabitur Evangelium, et ei credetur. Matth. 24.

Secundum, quòd multi deinde discedent à fide.

Et hæc à fide discessio, seu defectio populorum, via erit et præparatio adventûs Antichristi.

Itaque, omnia regna deficient aliquando à fide; deficient ab apostolicà Petri Sede, quæ centrum est fidei catholicæ, et hæc fidei defectio, hæc apostasia primum signum erit approximationis Christi ad judicium.

Quod etiam indicare videtur ipse Christus, cùm dixit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem?* Luc. 18.

Et revelatus fuerit homo peccati.

Primum signum nominavit Paulus, nobis verò non explicuit.

Secundum autem ita vivis depingit coloribus, ut à nemine, nisi voluntariè cæco, non possit non agnosci:

Designat enim personæ singularitatem, mores improbos, impietatem, superbiam, insolentiam, potentiam satanicam, præstigias, fallendi artes, tandem infelicem exitum.

Quasi spiritu prophetico prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam, eamque voluisset retundere. De quâ vide ℣. 11.

Et revelatus fuerit, id est, publicè et palàm apparuerit ut rex et universalis monarcha.

Homo, ὁ ἄνθρωπος, ille homo, id est, singularis homo; quasi diceret: Erit homo, non dæmon; erit singularis homo, non plures homines.

Sed *homo peccati*, id est, sceleratissimus.

Fons omnium peccatorum, ait divus Hieronymus.

Omnium hominum pessimus, sicut Christus omnium optimus, ait divus Thomas; et ideo

Filius perditionis: æternâ damnatione dignissimus.

Filius perditionis: ex perditione, quasi matre genitus.

Filius perditionis: ad perdendum natus, sicut Christus ad salvandum.

Adsunt primi colores quibus depingitur Antichristus.

Erit homo singularis, sceleratissimus, perditioni destinatus, et ad perdendum natus.

Adduntur et secundi colores.

℣. 4. *Qui adversatur, et extollitur*...

Probat esse, seu fore sceleratissimum.

Primò, quia impiissimus.

Secundò, quia superbissimus.

Qui adversatur. Gr. ille oppositus, seu ille Dei adversarius et hostis, quasi diceret: Qui Deo et Christo in omnibus adversatur; et consequenter qui est impiissimus.

Impietas autem peccatorum maximum, et omnium scelerum radix.

Et extollitur. Gr. et elatus supra omnem dictum Deum, aut Numen.

Qui non tantùm Deo sese adæquabit, ut Lucifer; sed *extolletur supra omne quod Deus dicitur, aut colitur* ut Deus, id est, supra verum unicumque Deum, et supra falsos Gentium Deos.

Et consequenter, qui omnem cultum, seu verum, seu falsum evertet, ut ipse solus colatur tanquam Deus et Christus.

Ecce impietatem simul et superbiam.

Superbia autem omnium malorum mater.

Ita ut in templo Dei.

Sive Jerosolymitano, ut volunt aliqui, arbitrantes quòd

Antichristus Judæus erit, ex tribu Dan oriundus, et supponentes templum reædificandum.

Sive in Ecclesiâ et templis christianis, ut probabiliùs creditur (nec enim templum Jerosolymitanum, esto reædificetur, erit templum Dei).

Ita ut, inquam, in omni templo divino sedeat tanquam Deus solus adorandus, et sese ut Deum ostentans, seque Christum et Deum nominans.

Quid insolentius?

Invadet ergo etiam christianas ecclesias, et à quibusdam apostatis christianis recipietur.

℣. 5. *Non retinetis...*

Quasi diceret: Quid turbamini? non meministis quòd, cùm essem apud vos, hæc dicebam, exponebam vobis.

Tacitè objurgat eos.

Multa dixit ergo quæ non scripsit; et multò plura dixit quàm scripsit: traditioni ergo credendum, non Scripturis tantùm.

℣. 6. *Et nunc quid detineat scitis...*

Gr. et nunc oraculum scitis.

Ex iis quæ præsens dixi vobis, *scitis quid* Antichristum *detineat*, seu quid adventum ejus retardet, et consequenter, diem judicii.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Hoc obstaculum sciebant Thessalonicenses, quia vivâ voce illud eis dixerat Apostolus; nobis verò incognitum est, illudque ex scriptis ejus conjicere tantummodo licet, non scire.

Omnes antiqui, tum Græci, tum Latini, per illud obstaculum intellexerunt romani imperii potentiam, quâ stante, Antichristus regnare non posset, nec in Ecclesiam quidquid libet facere.

Hinc putârunt Antichristum non venturum nisi dissoluto hoc imperio.

Quando romanum imperium de medio sublatum fuerit, tum ille veniet, ait divus Chrysostomus, et post ipsum Theophylactus, etc.

Quandiu enim fuerit metus hujus imperii, nemo citò subjungetur : quando autem hoc fuerit eversum, vacans invadet imperium, hominumque et Dei imperium aggredietur agere. Chrysostomus.

Sed, ut dictum est suprà, ỳ. 3. ipsâ nunc experientiâ patet id paulò aliter intelligendum : nimirum de imperio, non temporali tantùm, sed et spirituali per fidem.

Itaque, conformiter ad præcedentia, dicendum quòd si discessio à fide, seu celebris regum à fide apostasia debet Antichristum præcedere, et ei viam præparare; dicendum, inquam, quòd fides catholica, publicaque illius professio, regum et regnorum erga sanctam romanam Ecclesiam reverentia et submissio, sit obstaculum quod Antichristum detinet ejusque retardat adventum.

Hæresis, seu particularium apostasis et à fide discessio, est inchoatio et promotio Antichristi.

Generalis regum et regnorum discessio et apostasia, erit Antichristi quasi consummatio, signum ipsius adventûs jamjam futuri.

Sana itaque particularium fides, orthodoxa regum professio, illorum erga Sedem apostolicam reverentia, obstaculum est Antichristi.

Conjectura est, et quidem textui apostolico valde conformis, non tamen dogma fidei, nec certa cognitio.

Unicuique cum divo Augustino hìc dicere licet : Ego prorsus quid dixerit, fateor me ignorare.

Hoc obstaculum Antichristi Deus voluit Thessalonicensibus revelari, à nobis autem voluit ignorari.

Adoremus ejus voluntatem; grato animo revelatas nobis veritates recipiamus; humili corde absconditas veneremur, libenter eas ignoremus; nec cupiamus sapere plus quàm oportet sapere.

Hoc, ut ait divus Thomas, non est multùm necessarium ad sciendum.

Ut reveletur suo tempore. Gr. ad revelari suo ipsius tempore; quasi diceret : Tardat quidem quia detinetur; sed suo

et congruo tempore, seu tardiùs, seu citiùs, veniet et apparebit.

℣. 7. *Nam mysterium jam operatur iniquitatis...*

Ne quid nobis ad Antichristi cognitionem desit, ne fortè ab ipso decipiamur.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

His verbis nos monet Apostolus, quòd impius ille duplici modo sit et operetur in mundo; scilicet, vel per seipsum, in suâ propriâ personâ, vel per præcursores suos, et in suis figuris.

Circa finem mundi ipse veniet in propriâ personâ, ipse palam apparebit; palam et publicè seducet per signa et prodigia mendacia.

Ab initio Ecclesiæ, usque ad publicum suum adventum, clam et absconditè serpit et obrepit in suis similibus, et quasi præcursoribus, impiis scilicet, hæresiarchis, iniquitatem Antichristi subdolè et arcanè agentibus et promoventibus.

Iniquitas quippe Antichristi erit oppugnare Deum et Christum: hinc ℣. 4. *qui adversatur.* Gr. ille oppositus, seu adversarius, seu qui Deo et Christo in omnibus adversatur.

Hoc autem impii et hæretici faciunt ab initio, cum hoc discrimine, quòd Antichristus id faciet publicè, cum potestate, per prodigia; impii autem et hæretici absconditè, arcanè et subdolè; nec enim volunt ut tales agnosci: hinc illorum iniquitas vocatur *mysterium iniquitatis*, seu iniquitas arcana.

Differunt igitur in modo; sed quia conveniunt in animo, seu quia illi eodem ac ipse spiritu agunt et aguntur; hinc dicitur quòd in illis, quasi suis typis, iniquitatem suam *operatur*, seu agit Antichristus.

Vel, si sumatur passivè *operatur*, in illis et per illos iniquitas Antichristi stabilitur et peragitur.

Sensus itaque est:

Dixi quòd suo tempore apparebit, seu *revelabitur*; nec sine causâ dixi, *revelabitur*.

Jam enim est in mundo, sed quasi incognitò, in suis scilicet figuris et præcursoribus, in Simone Mago, in Nicolao aliisque impiis et hæreticis, hominum seductoribus, in quibus suam iniquitatem arcanè *operatur*, vel in quibus iniquitas illius agitur absconditè et in mysterio.

Apostolorum tempore erant impii magiæ dediti, qui inter baptizatos cultum dæmonum promovere satagebant, Ecclesiæque sacrificium magicis oblationibus suis profanabant. In illis *iniquitatis mysterium* agebatur.

Erant hæretici qui Evangelii veritatem et sanctitatem suis erroribus et impuris moribus destruebant: in illis etiam agebatur *iniquitatis mysterium.*

Hos omnes eorumque similes, velut Antichristos intuebantur Apostoli.

Et hic loquendi modus etiam à D. Joanne expressiùs usitatus est, primæ epist. cap. 2: *Filioli, novissima hora est, et sicut audistis quia Antichristus venit; nunc Antichristi multi facti sunt*, scilicet hæresiarchæ Gnostici, Nicolaitæ, etc.

℣. 22. *Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus? hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium.*

Cap. 4. ℣. 3. *Omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est; et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est.*

Hoc etiam potest intelligi de Nerone et aliis impiis imperatoribus, juxta antiquorum opinionem.

Nero enim fuit typus Antichristi.

De Nerone autem non locutus est Apostolus, quippe qui sub Claudio hanc epistolam scripsit ante Neronis imperium. Vide Baron. an. 70. Estium, hìc.

Omnes itaque impii, magiæ dediti, qui cultum dæmonum promovent, sunt Antichristi.

Omnes hæresiarchæ et hæretici, qui Evangelii veritatem vel sanctitatem corrumpunt suis erroribus, vel moribus impuris, sunt Antichristi, id est, Antichristi inchoationes, rudimenta, figuræ, typi, symbola, præcursores, etsi ore Christum confiteantur.

Sicut Christus ab initio mundi fuit in Patriarchis præfiguratus, unde sancti Patriarchæ rudimenta Christi vocantur.

Sic, ab initio Ecclesiæ Antichristus figuras suas et typos habet in omnibus malis, hominum seductoribus.

Incipiunt enim quod ille consummabit, scilicet defectionem à fide: destruunt regnum Dei, inchoant, stabiliunt et promovent regnum Antichristi.

Hinc addit Apostolus ad fidelium cautelam : *Tantùm qui tenet, teneat.*

Monet fideles ut fidem firmiter teneant, ut sibi caveant ab omnibus istis Antichristis, seu, ut ait Christus, à lupis in vestimentis ovium, quasi diceret :

Interim, qui Christum et fidem catholicam tenet, firmiter teneat, *donec de medio fiat*, id est, de medio Ecclesiæ exeat, seu separetur illud mysterium iniquitatis, seu donec iniquitas, quæ mystica nunc et occulta est, fiat publica.

De medio fieri, exire, separari : et hic sensus est conformis locutioni D. Joannis primæ epistolæ, cap. 2. ℣. 19. *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, etc.*

Textus græcus habet : solùm tenens nunc, donec è medio fiat.

Syr. dummodo id quod nunc detinet, tollatur è medio.

Unde potest simpliciter verti donec tollatur è medio id quod detinet ne veniat, id est, iniquitas arcanè stabilitur et agitur, donec fiat defectio generalis : *tunc enim revelabitur...*

℣. 8. *Et tunc revelabitur ille iniquus.* Gr. exlex. D. Hieronymus : fons iniquitatis.

Et tunc, id est, factâ separatione, seu factâ generali apostasiâ, vel sublato eo quod retardat Antichristum.

Tunc manifestè et palam apparebit, et aget, et dominabitur *iniquus ille* Antichristus, quasi totius orbis monarcha.

Quem post aliquos annos Dominus noster Jesus Christus *interficiet* solo flatu oris sui, id est, jussu nutuque suo.

Et destruet illum illustratione adventûs sui, id est, cùm primùm quasi per crepusculum apparere cœperit.

Ad primum radium suæ præsentiæ, hoc iniquitatis monstrum destruet sol justitiæ; sicut ad solis adventum, fugantur tenebræ, ait D. Hieronymus; sicut ad ignis approximationem, comburuntur bestiolæ, ait D. Chrysostomus.

℣. 9. *Cujus est adventus secundùm operationem Satanæ...*

Describit satanicam Antichristi potentiam ad seducendum, hisque quasi ultimis coloribus ejus perficit imaginem.

Qui cùm advenerit, per operationem et efficaciam Satanæ omne genus mendacium miraculorum faciet.

Non enim vera faciet miracula, vim naturæ superantia; sed falsa, vi scilicet naturæ; vel per præstigias diabolicas, illudendo sensibus hominum.

Hinc Gr. prodigiis mendacii, id est, falsis et fallacibus.

℣. 10. *Et in omni seductione....*

Ut in omni arte et fallaciâ seducat ad iniquitatem non quoslibet, sed eos qui sponte suâ perire volunt.

Eò quòd charitatem veritatis....

Propterea quòd veritatem à Christo annuntiatam, seu veritatem Evangelii charissimam et amabilissimam noluerunt recipere, ut per eam salvi fierent.

Christus charitas et veritas est, seu verissima charitas et charissima veritas: ut veritas docuit, ut charitas redemit.

Christus, veritas, lux mundi, docuit, illuxit; at homines magis dilexerunt tenebras et mendacium quàm lucem et veritatem.

Christus charitas redemit nos; sanguinem suum fudit et obtulit in pretium nostræ redemptionis: homines hunc amorem non amaverunt; hoc salutis suæ pretium non receperunt.

Hoc est judicium mundi.

Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

Ideo, in pœnam incredulitatis et ingratitudinis suæ, quia Christum veritatem et charitatem, ex amore vera docentem

et per vera miracula suum Evangelium confirmantem, *non receperunt*;

Ideo mittet illis hunc impostorem, qui, per efficaciam seductionis et imposturæ, per falsa miracula variaque fallendi artificia, in errorem et mendacium illos pelliciet; ita *ut mendacio credant* qui veritati fidem noluerunt adhibere.

O terribilem peccati pœnam! eò sanè terribiliorem, quò minùs sentitur hæc pœna, et quò libentiùs et liberiùs recipitur; libenter enim et liberè erroribus et mendaciis in suam perniciem credent.

Hæc erit terribilis et justa incredulorum et præcipuè obstinatorum Judæorum punitio: Antichristo mendaci credent, qui Christo veritati credere noluerunt.

Nota ad litteræ explicationem: *Deus mittet* Antichristum: Deus permittet Antichristum per operationem Satanæ seducere: hinc fiet ut qui Christo non crediderunt, credant mendacio.

℣. 11. *Ut judicentur omnes....*

Hincque patebit quàm sint inexcusabiles, et quàm justè condemnentur Judæi eorumque similes, qui Christo veritati, vera docenti et vera miracula facienti, non crediderunt; Antichristo autem mendaci, seducenti, falsa miracula facienti, adhæserunt, ejusque sceleratos mores secuti sunt.

Itaque fallacia seductionis Antichristi nocebit iis qui aliàs perituri erant, seu, ut ait Chrysostomus, iis qui, etiamsi non accessisset Antichristus, non credidissent Christo.

Justum est autem ut ii qui veritatem respuunt, in errorem incidant; et qui salvari nolunt, à Deo deserantur, tradantur diabolo.

SUPRADICTORUM RESUMPTIO ET IN HÆRETICOS ANIMADVERSIO.

Hucusque de Antichristo actum ab Apostolo: ejus personæ singularitatem, mores improbos, et ob eos, infelicem exitum, descripsit, ℣. 3.

Illius in Deum rebellionem, et Christo oppositionem, necnon superbissimam insolentiam, ℣. 4.

Quando venturus sit, quid adventum ejus retardet, aut promoveat, quia præsens clarè dixit, obscurè scribit; sed ita ut possit etiam à nobis conjici, ℣. 5 ; 6.

Interim, donec appareat palàm, in figuris et suì similibus latere et operari monet, ℣. 7.

Ejus, cùm apparuerit, potentiam satanicam et præstigias diabolicas describit, ℣. 9.

In quos hanc potentiam sit exerciturus, quosque seducturus, ℣. 10, et quare ℣. 11 ; ejus denique mortem,

Quid clarius et distinctius in Scripturis? hoc prædixit, ne decipiantur qui tunc erunt, ait D. Joannes Chrysostomus.

Addam, hanc Antichristi imaginem adeo vivis et propriis coloribus depinxit, ut ab omnibus omnino Christianis agnosceretur ille impius, nullusque ab eo deciperetur.

Addam et quod in ℣. 3. dixi: quasi spiritu prophetico tunc prævidisset Apostolus futuram nostri temporis hæreticorum impudentiam (quæ Christi vicarium, romanum Pontificem, nòn veretur Antichristum nominare), eamque Paulus ex tunc reprimere voluisset ;

Ideo ipsis prædicit: Antichristus homo erit singularis et unus: non multi, sicut romani pontifices.

Homo erit sceleratissimus, non sanctus, quales saltem multi romani pontifices.

Homo Deo et Christo contrarius, cultum Dei destruens, et solus ut Deus adorari volens ; non ita romani pontifices, qui Deum et Christum adorant; cultum Dei et Christi satagunt et promovent ; qui nec coli volunt et adorari, ut Deus.

Homo erit in quo et per quem diabolus signa faciet et prodigia : ubi hæc in Summo Pontifice et reliqua alia?

O astutiam diabolicam! hæretici sunt Antichristi rudimenta, figuræ et præcursores; Antichristi iniquitatem arcanè peragunt; ipsius adventum suis defectionibus et apostasiis promovent.

Veniet ille impius, cùm per multas singulares apostasias facta tandem fuerit apostasia generalis.

Et ut ipsi securiùs et tranquilliùs Antichristi negotia peragant, sicque ejus adventum citiùs promoveant, duplici eos cæcitate ferit diabolus : non vident quæ sunt, vident quæ non sunt : Antichristum in seipso non agnoscunt, seu Antichristi in semetipsis typos et figuras non vident, Antichristum in romanis pontificibus fingunt, in quibus nullus Antichristi character.

ANIMADVERSIO IN GROTIUM.

Hâc cæcitate quidem non laboravit Grotius, sed maximam temeritatis notam incurrit, dum hoc quod Apostolus de uno Antichristo prædixit in hoc capite, de duobus hominibus, Caio Caligulâ, et Simone Mago intellexit.

Temeraria est, inquam, hæc opinio Grotii, et maximè temeraria.

Primò, quia contra communem omnium sanctorum Patrum et doctorum sententiam, etiam antiquiorum, qui Apostoli sensum à viris apostolicis, ut non dicam ab Apostolis ipsis, receperunt.

Secundò, quia nullâ solidâ ratione, vel auctoritate, sed temerario prorsus et erroneo fundamento fulcitus, id dixit Grotius.

Quodnam est istud fundamentum?

Illud in epistolæ præfatione declarat his verbis :

Jam tribus locis vidimus opinatum esse Paulum, se vivo, posse evenire judicium illud ultimum et universale.

Ex hoc fundamento colligit Grotius primò, quòd Pauli prophetiæ, quæ sunt in capite hujus epistolæ secundo, spectare debeant ad res quæ intra unius vitæ spatium poterant contingere.

Colligit secundò, historiâ cum vaticiniis collatâ, non de aliis agi quàm de Caio imperatore, et de Simone Mago, quorum res actæ verbis prophetiæ ad amussim congruunt : verba sunt Grotii in Præf. Epist. secundæ ad Thessal.

Cui ut respondeam, Prophetæ verbis utor : *Abyssus abyssum invocat,* temeritas temeritatem attrahit.

Ex tribus locis malè intellectis, scilicet, intellectis secundùm Grotii sensum, non secundùm Patrum sententiam, audet dicere Grotius quòd Apostolus circa judicii tempus erraverit et errorem docuerit.

Ergo Paulus non est prædicator veritatis, sed falsitatis.

Ergo Pauli epistolæ, saltem hâc in parte, falsæ sunt et erroneæ.

Quis Christianus hoc non horreat.

Hoc tamen dicere non veretur Grotius, et ex hoc errore duo falsa colligit et temeraria.

Tantùm enim abest ut hoc opinatus sit Paulus, idque docuerit quod asserit Grotius, quinimo, quia Thessalonicenses partim à pseudoapostolis decepti, partim à supposititiis Pauli litteris territi, partim etiam à primâ ejusdem Pauli epistolâ, malè intellectâ; quia, inquam, turbabantur, et timebant ne instaret dies Domini: ideo Paulus totis viribus studet hunc Thessalonicensium terrorem amovere, eosque rogat et vehementer hortatur ut nemini cuiquam, sive prophetæ, sive spiritui credant, dicenti quoniam *instat dies Domini.*

Si ergo in propriâ personâ locutus est in primâ suâ epistolâ, ubi de resurrectione, quasi suo tempore futura fuisset, hujus rei rationem reddidi in explicatione, ℣. 15. Cap. 4. scilicet, ut doceret fideles diem judicii semper præsentem habere, et ad illum sese continuè præparare.

Temeritatis ergo, et quidem maximæ, non potest excusari Grotius, id asserens contra communem sanctorum Parum et doctorum sententiam, idque sine fundamento.

Sed præterea, falsum est quòd Caio Caligulæ conveniant quæ Paulus hujus capitis versibus, 3 et 4. dicit.

Equidem Caius adorari voluit ut Deus; sed non fuit adoratus in templo Dei; nec illius statua fuit in eo collocata; nec ipse aliorum deorum, seu idolorum abstulit cultum, ut solus adoraretur.

Non minùs falsò Grotius Simoni Mago adaptat quæ Paulus hìc, ℣. 8, 9, 10, dicit.

Ex ipso enim hujus capitis textu, et ex aliis Scripturæ

locis patet quòd in novissimis, seu ultimis mundi temporibus, venturus sit ille seductor de quo hic igitur; non in primo Ecclesiæ sæculo, in quo Simon.

Omitto alia multa quæ ex Scripturis tunc evenire debent, de quibus Cornelius à Lapide in fine hujus capitis, quorum nulla nec Caligulæ, nec Simonis Magi temporibus contigerunt: et quæ consequenter omnia simul juncta, Grotianæ opinionis falsitatem cuicumque fideli, Scripturis credenti, demonstrant.

℣. 12. *Nos autem debemus gratias agere...*

Post hæc duo signa, ab Apostolo data, quæ Christi adventum præcessura sunt, poterant Thessalonicenses convinci quòd nondum instaret ultimi judicii dies; quia neutrum signum apparuerat: debebant ergo tranquillo animo fieri.

Sed quia tristia sunt et horrenda quæ de Antichristo et de pereuntibus dicta sunt;

Hinc Paulus, ut Thessalonicenses soletur, et ex omni parte quietos reddat et securos, eos ex pereuntium numero subtrahit, et pro illorum salute Deo gratias agit.

Nos autem debemus... quasi diceret:

Paveant ergo et terrore concutiantur omnes increduli: *Nos autem* lætitiâ perfusi, *debemus Deo gratias semper agere pro vobis, fratres à Deo dilecti,* eò quòd vos tanquam primitias sibi gratas ad salutem elegit.

Vos, scilicet, per Spiritum sanctum sanctificando, et vobis fidem, veræ sanctitatis germen inspirando. Elegit, sibi separavit, è Gentilitatis massâ scilicet, ad christianismum, qui unica salutis est via.

Quomodo elegit? *Per sanctificationem Spiritûs et fidei veritatis,* ait Syr.; id est, vobis, in Baptismo, gratiam sanctificantem et veram fidem infundendo.

Agitur ergo de electione ad gratiam.

Elegit vos primitias. Græcum habet, ab initio, ἀπ᾽ ἀρχῆς noster interpres legit, ἀπαρχαὶ

Primitiæ dicuntur Thessalonicenses, quia eis inter primos prædicavit Paulus, eosque ad salutem convertit.

Nota his in verbis varias Thessalonicensium cum infidelibus oppositiones.

Peribunt illi: vos autem elegit Deus ad salutem.

Judicabuntur illi et damnabuntur, quia veritati non crediderunt, sed iniquitati consenserunt: vos verò salvabimini, quia veritati credidistis et sanctitati studuistis.

Et ob hoc *debemus nos,* à fortiori et vos, *Deo semper agere gratias;* hoc enim Dei donum est.

Donum quòd vos dilexit, quòd elegit, quòd, quasi primitias salvandorum, elegit, quòd sanctificavit, non per opera, sed per fidem veritatis quam dedit ipse vobis.

Vide quomodo nihil ostendit esse eorum, sed totum Dei, ait S. Chrysostomus.

Vide ergo et tu, ô Christiane, qui tale donum recepisti, quales debeas et Deo gratias agere.

℣. 13. *In quâ et vocavit vos.* Gr. in quod. Syr. in quæ, scilicet, in ea de quibus suprà.

Cum nostro interprete: in quam fidem et sanctitatem vocavit et adduxit vos Deus.

Per Evangelium nostrum, id est, per nostrum ministerium.

Ecce medium, prædicatio Pauli.

In acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi, id est, ut acquiratis cœlestem gloriam, quam possidet Christus Dominus in cœlis.

Seu, sicut vertit Syrus, ut decori sitis Domino nostro Jesu Christo, id est, ut per vos laudetur et gloriam consequatur Dominus noster Jesus Christus.

Seu, ut sitis acquisitio, vel populus acquisitus gloriæ Christi.

Adest finis et Dei vocantis et Pauli prædicantis.

Hoc sensu dixit alibi Paulus: *Empti estis pretio magno,* sui scilicet sanguinis; *glorificate ergo Deum;* ipsius toti estote.

Hoc sensu D. Petr. primæ epist. 2. 9., vocamur *populus acquisitionis*, id est, Christi possessio, ejus sanguine acquisita.

O anima Christiana! quanti vales, quanti te Christus emit: sis tandem illi tota, ut aliquando sit tibi totus; sis nunc illius acquisitio, ut tua sit in æternum acquisitio.

℣. 14. *Itaque, fratres, state,* id est, constantes estote in fide et vocatione vestrâ, et firmiter servate traditiones quas à nobis accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

Hinc perspicuum est primò, quòd jam scripserat D. Paulus, et ideo hæc epistola non sit omnium prima, ut voluit Grotius.

Secundò, quòd scripta et non scripta præcepta dederint Apostoli, et utraque sint observatione digna.

Hinc et colligitur Ecclesiæ traditionem fide dignam esse.

Hoc expressè notant D. Chrysostomus et Theophylactus: traditio est, nihil quæras ampliùs.

Hoc et ipse Grotius, cujus verba refero:

Duobus modis docebant Apostoli: loquendo et scribendo, et par in utroque auctoritas: et præcessit locutio; secuta est scriptura; multa quidem quæ dixêre Apostoli, etiam scripsêre; at non omnia, quia satis erat quædam in usum Ecclesiarum esse introducta, ita ut nihil opus esset et per epistolas præcepi: in transcursu tamen et horum interdum fit mentio, Grotius annotat, in secunda epist. ad Thessal. cap. 2, ℣. 15.

℣. 15. *Ipse est autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus* qui Christi pater est per naturam, noster verò per gratiam.

Qui dilexit nos,... et per gratiam suam, quæ est semen æternæ gloriæ, nos consolatus est spe bonorum æternorum.

℣. 16. *Exhortetur corda vestra,* ipse, inquam, uterque cordibus vestris istud solatium imprimat, *et confirmet in omni opere bono et sermone,* vosque sic stabiliat in bonâ doctrinâ et in opere bono, ut recta loquamini et faciatis.

Post exhortationem precatione finit; quasi diceret:

Ipse Jesus Christus salvator noster, et Deus pater noster, sit cordium vestrorum consolator, vel exhortator (Gr. enim significat utrumque) et confirmator.

Internâ scilicet consolatione hortetur et impellat animos vestros ad observationem doctrinæ vobis traditæ, et ad bonorum operum consummationem, ut ad salutem, ad quam vocati estis, valeatis pervenire.

Deus solus cordium verè consolator, exhortator et confirmator, gratiæ suæ unctione et perfusione cor sic consolatur, ut et illud exhortetur, et confirmet, et impellat ad omne bonum opus.

Deus cordis mei, cor meum gratiæ tuæ luce perfunde, unctione penetra, ut luce divinâ perfusum credenda credat; ut unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum tuorum currat.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ad tuî consolationem disce cum gaudio et nota quòd homini verè christiano, de peccatis verè dolenti, et in Jesum Christum, Salvatorem mundi, speranti, multò magis optandus et desiderabilis sit, quàm metuendus adventus Domini.

Hujus consolatoriæ veritatis rationes vide in commentario. ℣. 1.

Ibidem vide responsiones objectionibus timorem suadentibus.

Id etiam videre potes primæ ad Thessalonicenses, cap. 5, ℣. 5.

De peccatis itaque dole, spera in Jesum Christum, tuique Salvatoris adventum opta.

SECUNDÒ.

Ad tuæ salutis securitatem, quia prorsus incertum est hujus adventûs dominici tempus, solique Deo cognitum,

Juxta Christi Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila;

Tanquam servus fidelis et prudens, expecta Dominum,

lumbis præcinctis, lucernas tenens in manibus, semperque paratus. Vide dicta, ℣. 3.

TERTIÒ.

Ex ℣. 6. disce quid agendum in Scripturæ difficultatibus, et in rerum obscuritate quas Deus nobis clarè revelare noluit.

Hanc ipsam Dei voluntatem humilis adora, et de infinitâ ejus sapientiâ plenè persuasus, tu te ei submitte.

Libenter ignora quæ Deus à te vult ignorari; et ne præsumas sapere plusquam oportet sapere.

Recordare quòd Deus, etiam absconditus, sit adorandus.

Veritates itaque ab eo revelatas grato quidem animo suscipe, crede, amplectere, exsequere.

Abscondita verò Dei reverere, adora, et contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

QUARTÒ.

Ex ℣. 7. disce quid sint impii et hæretici:

Nimirum, Antichristi rudimenta et præcursores. Vide ibi dicta in commentario.

Hincque conclude quod dixit D. Joannes primæ epist. cap. 2, ℣. 22: *Nunc Antichristi multi facti sunt.*

Antichristus jam est in mundo, in suis scilicet figuris et rudimentis. Vide ℣. 7.

Attende itaque et vide quomodo cautè ambules, cum quibus converseris et vivas, et tu tibi cave.

QUINTÒ.

Astutiam diaboli in hæreticis vide, et nota ℣. 11.

Ipsi sunt Antichristi, et, ne se ut tales agnoscant, duplici cæcitate ferit eos diabolus: Antichristum in semetipsis non vident in quibus est de facto; in Papâ vident in quo non est.

Hincque disce quàm timenda sit mentis cæcitas; et quàm horrenda hæresis perversitas quâ diabolus tot homines excæcat.

SEXTÒ.

Ex ℣. 10, disce quàm terribile sit Christo, veritati et charitati, non credere.

Hoc enim est judicium mundi.

Hoc veritatis et charitatis oblatæ repudium gravissimâ infidelitatis et cæcitatis pœnâ punitur.

Catholicus ergo veritati credens, sanctitati studens, Deo gratias agat quòd eum elegit in salutem per sanctificationem Spiritûs et fidem veritatis, ℣. 12.

In quâ fide constanter perseverans, Christo mente, corde, opere jugiter adhæreat.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

THESSALONICENSIUM orationes interpellat, ℣. 1, 2.

Eis vicissim auxilium Dei promittit, ℣. 3.

Confidit quòd, Deo juvante, sua præcepta servabunt, ℣. 4, et ob id Deum orat, ℣. 5.

Præcipit ergo ut otiosos et inquietos vitent, ℣. 6 : ipse apud eos non vixit otiosus, sed die nocteque laborans, ℣. 7, 8, 9 : itaque otiosi ad laborandum coerceantur, ℣. 10, 11, 12. Quòd si quis eorum sit contumax, notetur, ut vitetur, ℣. 14 : non tamen ut inimicus separetur, sed ut frater corrigatur, ℣. 15.

Denique pacem eis apprecatur et gratiam, ℣. 16, etc.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur sicut et apud vos:

2. Et ut liberemur ab importunis et malis hominibus: non enim omnium est fides.

3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos et custodiet à malo.

4. Confidimus autem de vobis, in Domino, quoniam quæ præcipimus, et facitis et facietis.

5. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientiâ Christi.

6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, et non secundùm traditionem quam acceperunt à nobis.

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos.

8. Neque gratìs panem manducavimus ab aliquo; sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes, ne quem vestrûm gravaremus.

9. Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

De cætero, fratres, orate pro nobis (Evangelii ministris), ut evangelica doctrina per nostrum ministerium feliciter et citò propagetur, et ubique habeatur in honore, sicut apud vos.

Et propterca orate ut liberemur ab hominibus improbis et facinorosis (qui nobis resistunt cursumque sistunt Evangelii): non enim omnes Evangelio credunt.

(Ne tamen ideo turbemini); fidelis enim est Deus, qui vos in fide confirmabit, vosque liberabit à malo.

De vobis optimè spero, confidoque quòd per Dei gratiam et facitis modò, et deinceps facietis fideliùs quæ vobis præcipio.

Confido, inquam, sed et propterea rogo ut Dominus corda vestra dirigat (faciatque vos rectâ viâ ambulare) in charitate Dei et patientiâ Christi.

Præcipimus autem vobis, auctoritate nobis à Christo Domino datâ, ut eorum fratrum familiarem fugiatis consuetudinem, qui vivunt turbulenter et inordinatè, et non servant eam institutionem quam à nobis acceperunt verbis et exemplis.

Ipsi enim scitis qualia vobis dederimus exempla, et quomodo nos oporteat imitari: non vitam enim apud vos gessimus inordinatam, nec otiosi fuimus, nec inquieti.

Neque gratìs ab aliquo vestrûm panem accepimus manducandum, sed cum labore et sudore, die et nocte assiduè laborantes, ne cui vestrûm essemus oneri.

Non quòd nobis deesset jus vestris vivendi sumptibus; sed ut in nobismetipsis exhiberemus vobis exemplar quod imitaremini.

10. Nam, et cùm essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquietè, nihil operantes, sed curiosè agentes.

12. Iis autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut, cum silentio operantes, suum panem manducent.

13. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes.

14. Quòd si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur:

15. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.

16. Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

17. Salutatio, meâ manu Pauli: quod est signum in omni epistolâ; ita scribo.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Etenim, cùm apud vos essemus, præcipiebamus ut quisquis operari noluerit, is nec manducet.

Siquidem audivimus quosdam esse apud vos qui, licèt jam moniti, vitam tamen agunt incompositam, nihil agentes, hincque inquieti, curiosi, aliena scrutantes.

Talibus autem denuntiamus, sed et eos obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut, quietè laborantes, manducent panem suum, non alienum.

Vos autem, fratres, ne cessetis benefacere.

Quòd si quis huic nostro præcepto, per hanc epistolam significato, non obedit, eum notate, et cum eo ne conversemini, ut pudore suffusus, resipiscat.

Ne propterea tamen eum ut inimicum existimetis et asperè tractetis; sed ut fratrem vestrum benignè ac benevolè revocate.

Dominus autem, pacis auctor, det vobis pacem continuam, seu in omni tempore et omni loco. Dominus per suam gratiam sit cum omnibus vobis.

Salutatio, meâ Pauli manu propriâ litteris subscripta, et quæ signum est quòd epistola verè sit mea, hæc est quæ sequitur :

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. De *cætero, fratres, orate pro nobis.*

Preces pro precibus petit; in fine capitis præcedentis oravit pro eis : eorum nunc orationes rogat.

Attende autem quid petat : non à periculis liberari, in hoc enim positus erat, ait D. Chrysostomus; sed *ut sermo Dei currat.*

Egregiâ metaphorâ significans, ut Evangelium Christi, per nostrum ministerium, feliciter et citò propagetur, innotesca ubique et in honore habeatur, sicut apud vos honoratur.

Ecce dignum ministro Christi votum : gloriam Christi, Evangelii honorem optare, non sua quærere.

Adeo nihil privati optabat, sed omnia Dei, ait Theophylactus.

℣. 2. *Et ut liberemur ab importunis...*

Duplex videtur esse petitio; una tamen est : superatis enim hominibus improbis, currit sermo Dei, ait Theodoretus.

Sed qui sunt illi D. Paulo importuni? Gr. ἄτοποι, quasi nullo loco consistentes.

Et Judæos puto, legis Mosaicæ zelantes, et judaizantes, seu christianismum judaismo conciliare volentes.

Utrique enim Paulo erant infensi : de civitate in civitatem properabant ut Paulo contradicerent et Evangelii cursum impedirent, ut videre est in Actis Apostolorum.

Illorum importunitates et persecutiones noverant Thessalonicenses, ut patet ex Act. 17, ℣. 5. : hinc ut illis notas supponit Apostolus; earum tamen rationem reddit, dicens :

Non enim omnium est fides, quasi diceret : Ne miremini et quòd nos persequantur, et quòd Evangelio contradicant.

Non enim omnes, quibus annuntiatur Evangelium, ei credunt.

Nec etiam omnes qui Evangelio credere profitentur, verè credunt, seu veram fidem habent.

Utraque explicatio et litteræ convenit, et menti Apostoli conformis est.

Prima quidem de Judæis vera est, qui auditâ fidei prædicatione credere noluerunt, sed in suâ infidelitate perstiterunt.

Secunda verò de judaizantibus et aliis hæreticis qui, christianismum profitentes, non sunt tamen verè fideles et Christiani.

Sed unde hoc? an à Deo? et quidem quantùm est ex se, *illuminat omnem hominem, etc.* omnes quibus annuntiatur Evangelium vocat ad fidem. Unde ergo?

Ex hominum rebellione, vocanti Deo resistente; ex hominum obstinatâ malitiâ, tenebras luci præferente, vitiaque virtuti.

Tenebras et tenebrarum amant opera : hinc Evangelii lucem et sanctitatem reformidant et repellunt.

In vitiis et concupiscentiis suis sibi placent : hinc Evangelium, vitia prohibens et concupiscentias reprimere præcipiens, oderunt.

Qui in vitiis sibi placent non credent nobis, etiamsi solem manibus gestemus, ait Lactantius, à Grotio citatus.

Quàm meritò itaque Christus dixit : *Hoc est judicium mundi, quia dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.*

Quàm justè dictum est alibi : *Perditio tua ex te, Israel.* Osee 13. 9.

℣. 3. *Fidelis autem Deus est....* quasi diceret :

Licèt, ut dico, fides externos et domesticos habeat hostes, Judæos scilicet et hæreticos, ne propterea turbemini, nec eos timeatis.

Fidelis autem Deus est, id est, Deus, qui rebelles et ingratos in suâ relinquit obstinatione et malitiâ, suos fideles et sibi obedientes servat et protegit.

Vos ergo sic confirmabit in fide (sicut oravimus), ut non concutiamini; vosque ita proteget, ut non contra vos prævaleat Satanas.

Magna hinc omnibus fidelibus in Deum fiducia : *Qui cœpit, ipse perficiet :* qui vocavit et ad salutem elegit, ipse *confirmabit* in fide, *et custodiet à malo*, seu à maligno, seu ab omni malo .

Caveamus tamen socordiam , propter sequentia.

℣. 4. *Confidimus autem in Domino de vobis....*

Ne, existimantes totum esse Dei, ipsi segnes evadant, ecce nunc eorum cooperationem postulat, ait Theophylactus post Chrysostomum.

Quasi diceret : Deus quidem fidelis est, et omnino faciet quæ sua sunt, sed si vos etiam operemini. Theophylactus et Chrysostomus.

Dabit Deus salutem quam promisit, sed ut promisit ; id est, si velimus, et eum audiamus : non enim promisit absolutè, neque tanquam lignis et lapidibus ; sed ut hominibus, liberis scilicet et volentibus. Ex D. Chrysostomo.

Uterque D. Chrysostomus et Theophylactus expendunt divi Pauli sapientiam his in verbis :

Confidimus in Domino de vobis....

Quibus, inquiunt, Paulus ita indicat totum à Deo pendere, ut et etiam totum pendeat à nobis.

Confidimus in Domino, id est, bonitati Dei quæ vos confortabit. Hoc ostendit totum à Deo pendere.

Sed, ne propterea ipsi fiant otiosiores, addit : *Confidimus in Domino de vobis quòd facitis et facietis*; quibus verbis indicat ita totum in Deum esse rejiciendum, ut nos etiam operemur.

Nec fuit contentus dicere *facitis*, sed adjecit *facietis*, ostendens nobis ad extremum usque spiritum virtutem adesse debere

℣. 5. *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei*.. Gr. in charitatem Dei et patientiam Christi.

Rursus ad Deum, omnis justitiæ fontem nostræque salutis auctorem, recurrit, quasi diceret : Confido in Domino, seu bonitati Dei : de vobis certus sum ; propterea rogo ut per Spiritum suum *corda vestra sic dirigat in charitatem Dei et patientiam Christi,* ut per utramque virtutem recto tramite

fariat vos ad salutem pervenire Dei, scilicet, præcepta ex amore servando, et persecutiones, omniaque hujus vitæ mala, Christi patientiâ perferendo.

OBSERVATIO MORALIS.

Hinc discamus quòd charitas et patientia recta sint ad salutem semita.

Per charitatem, ad Deum, qui charitas et amor est, rectà tendimus;

Per patientiam, Christo patienti, salutis auctori, conformamur, ut Christo glorioso similes efficiamur.

His itaque duabus virtutibus præcipuè et continuè nobis studendum est, omnia et amore Dei facere, omnia Christi patientiâ ferre.

Orationum itaque nostrarum summa, nostrumque votum continuum sit: *Dominus dirigat corda nostra, etc.*

Per gratiam suam sic cor meum dirigat in charitatem Dei, ut ipsum verè et unicè diligam; ipsius gloriam in omnibus unicè quæram; ad eum ita rectè tendam, ut in ipso solo quiescat cor meum.

A recto charitatis calle, et consequenter à Deo nos retrahunt opes, vana gloria, sæculi voluptates.

Dominus autem sic dirigat cor meum, ut contemptis opibus, inani gloriâ, deliciis, rectà tendat ad Deum, et in ipso solo Deo quiescat, ut summo bono, ut gloriæ centro, ut deliciarum immenso pelago.

Deus et omnia: Deus meus et omnia, et divitiæ, et gloria, et gaudium, et vita.

Diligam ergo te, thesaure meus, et in te, solo et unico bono. quiescat cor meum.

Diligam ergo te, gloria mea, honoris centrum, et in te solo et de te solo glorietur cor meum.

Diligam ergo te, ô cordis mei voluptas et vita!

Signa. signa super me lumen vultùs tui; da te, lætitiam in corde meo: sicque verè vivam, verè gaudebo et beatus ero.

Beatus homo cujus Dominus Deus ejus.

Et in patientiâ Christi.

Non immeritò charitati Dei patientiam addit Christi.

Non solùm enim hìc agendum est, sed sæpissimè patiendum : mala hìc inevitabilia : oportet pati Christianum : *sicut oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam.*

Patiatur itaque Christianus, non ut philosophus, non ut politicus, sed ut ipse Christus.

Et in patientiâ Christi.

Patiamur sicut passus est Christus, eo quo Christus passus est animo : ex amore Dei et cum amore proximi, cum obedientiâ erga Deum cruces nobis destinantem, charitate erga proximum cruci nos affigentem : diligamus inimicos nostros sicut Christus crucifixus dilexit suos : benefaciamus iis, etc., et oremus, etc.

Hoc est Deum diligere, propter eum pati eo quo Christus passus est animo, id est, eâ charitate.

Passio Christi fuit summus amor et Dei et proximi.

Sic itaque patiamur, ut Deum amemus et proximum : Deum, primam malorum nostrorum causam, adoremus, colamus, diligamus : proximum, Dei ministrum nos torquentem, amemus, honoremus, beneficiis cumulemus.

℣. 6. *Denuntiamus autem vobis....*

In primâ Thessal. epist. cap. 5. ℣. 14, dixerat Ecclesiæ superioribus : *Corripite inquietos.*

Hìc autem, quia novit nondum emendatos, acriùs corrigit et excommunicandos denuntiat.

Præcipimus vobis, nomine et auctoritate Christi, ut eorum vitetis consortium qui vivunt inordinatè.

Gr. ἀτάκτως : hoc nomen explicatum est primæ Thessal. cap. 5. ℣. 14 ; hìc significat otiosos, curiosos, negligentes sui ordinis et officii, inquietos sibi et aliis, seu aliorum pacem perturbantes.

Otium quippe curiositatem parit, curiositas inquietudinem, inquietudo disciplinam solvit, causat inordinationem : etenim otiosi et curiosi omnibus sese immiscent, inquieti sunt et alios inquietant, sicque ordinem et pacem perturbant.

Hoc hominum genere nihil in societate pejus : hinc non mirum si tantâ severitate èos coerceat Apostolus.

Debet unusquisque Christianus facere quod hìc Thessalonicensibus præcipit Apostolus, inordinatos vitare.

Et non secundùm traditionem....

Inter alia vitæ præcepta, eos vivâ voce docuerat Apostolus ut quivis laboraret, nullus inertiæ vacaret, nullus otio, ℣. 10 : hinc *non secundùm traditionem....*

℣. 7. *Ipsi enim scitis quemadmodum...*

Quia otio valde dediti erant Thessalonicenses, hinc Paulus non verbis tantùm laborem eis præcepit ; sed et hujus instituti dedit exemplum, suis manibus nocte laborans et die.

Hinc *ipsi scitis,* quasi diceret : Exemplum dedi vobis : itaque nos imitemini.

Nec otiosus fui nec inquietus.

℣. 8. *Neque gratìs panem manducavimus....* Gr. accipimus ; idem vide in primâ epistolâ, cap. 2. ℣. 9.

Sed in labore et fatigatione. Græca vox significat laborem graviorem, qui defatigare solet et sudorem exprimere.

Nocte et die operantes, assiduitatem laboris exprimit.

Erat artis scenofactoriæ, seu consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites in castris uterentur.

Hinc Origenes, homiliâ 17. in Num. ait : Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cœlestia construenda translatus est.

OBSERVATIO MORALIS.

Sed quod hìc magis mirandum occurrit, utraque tabernacula simul faciebat, et terrena et cœlestia : et animas convertebat, et manibus laborabat ; et Ecclesias fundabat, et terrena tabernacula diu noctuque consuebat : ne panem, inquit, à nemine gràtis acciperem.

Papæ! Paulus Gentium Apostolus, totius orbis doctor, tot et tantarum Ecclesiarum pater, magister et curator sollicitus, diu noctuque laborat, et usque ad defatigationem et sudorem laborat, ut panem gratìs non comedat!

O spectaculum Deo, et angelis, et hominibus dignum!

Dignum, inquam, Dei complacentiâ, angelorum extasi et stupore, hominum admiratione simul et imitatione.

Mirentur illud et imitentur præsertim omnes Evangelii et animarum ministri; hincque discant,

Primò, apostolici animi libertatem nullo gratuito dono mancipare, munera omnia spernere; temporalia contemnere; cupiditatem omnem, si fieri potest, è cordibus suis evellere, ut spiritualia animo liberali et gratuito largiantur.

Qui recipit, ei à quo recipit; mancipatur.

Non bene pro toto libertas venditur auro :

Multò minùs apostolica libertas corrigendi, veritatem dicendi, injùstè petita denegandi, officio suo generosè fungendi.

Secundò, discant hinc otium fugere, vitam mollem, delicatam, inutilem cavere : sed laboriosam et pœnitentem amplecti, tempus nunquam inutiliter terere; sed diu noctuque laborare; modò in divinis laudibus decantandis; modò in lectione et meditatione verbi divini; modò in doctrinâ ejusdem verbi; modò in sacramentorum administratione; modò etiam in quâdam corporali exercitatione.

℣. 9. *Non quasi non haberemus potestatem.*

Hoc ipsum dixit eis in primâ epistolâ, cap. 2. ℣. 7 : *cùm possemus, ut Apostoli, vobis oneri esse...* Vide hunc locum.

Ex Christi ipsius ordinatione et ex æquitate, potestatem habebamus vestro sumptu vivendi.

Æquum enim est ut qui Ecclesiæ servit, de Ecclesiâ vivat; et qui spiritualia ministrat, carnalia recipiat.

Sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum.

Si enim ego, cui jus erat à vobis vitæ necessaria exigendi, juri meo cedens, diurno nocturnoque labore panem manducandum acquisivi;

Quantò magis vos, quibus tale jus non est, labore debetis vobis necessaria comparare; non autem otio indulgere, et panem ab aliis accipere gratis!

℣. 10. *Nam cùm essemus apud vos....*

Nihil novi vobis dico : nam, cùm apud vos essem, præcipiebam vobis propriis manibus laborare ; addebam adagium commune :

Si quis non vult laborare....

Quia Thessalonicenses erant otio valde dediti, ut eos corrigeret Apostolus, et docuit laborandum, et doctrinam suam adagiis confirmavit et exemplis suis.

Quod autem Thessalonicences docuit, hoc et docet omnes. Laborandum est, quia *homo nascitur ad laborem, ut avis ad volatum.* Job. 5. 7.

Quia præterea homo damnatus ad laborem.

Post peccatum, labor omnibus hominibus in Adamo, quasi pœnitentia generalis et communis, à Deo impositus est.

In sudore vultûs tui vesceris pane... Gen. 3. 19.

Hàc conditione panis homini peccatori conceditur : *In sudore....*

Labor itaque, sive corporalis, sive spiritualis, omni prorsus homini necessarius.

Hinc à labore nullum eximit Apostolus : *Si quis non vult operari :* quicumque sit, sive dives, sive pauper, etc.

Nota tamen verba : *Si quis non vult operari :* non verò, si quis non operatur.

Quia voluntas et cordis dispositio potiùs à Deo spectantur, quàm manus et opus.

D. Chrysostomus et Theophylactus orantem et jejunantem à labore corporali non eximunt.

At is qui docet non cogitur operari, quia difficilius opus aggreditur, ait Theophylactus.

℣. 11. *Audivimus* (Gr. audimus) *enim inter vos...*

Audivi tamen quosdam apud vos, licèt verbis et exemplis meis edoctos, licèt etiam à me per primam epistolam meam jam monitos, vitam tamen otiosam, et ideo inordinatam et inquietam sibi et aliis agere.

Vita otiosa est et curiosa, et inquieta, et inordinata, quia, ut dictum est supra, otium curiositatem parit, curiositas, etc. Vide ℣. 6.

Est etiam inordinata, quia contra ordinem Dei, de quo versu præcedente.

℣. 12. *Iis autem qui ejusmodi sunt...*

Talibus, quicumque sint, præcipimus, sed et obsecramus.

Præcipit ut Apostolus, obsecrat ut pater; utrumque autem per Dominum nostrum Jesum Christum.

Præcipit ergo auctoritate à Domino nostro Jesu Christo sibi traditâ.

Obsecrat Christianos fratres suos per paterna Jesu Christi viscera.

Sicque facit sermonem et terribiliorem et blandiorem simul, et ex utrâque parte, terroris scilicet et blandimenti, potentiorem.

Hinc discat omnis prælatus, Christi vicarius, præcepta sua mitigare, plus obsecrare quàm præcipere, et ad paterna Christi viscera sæpius quàm ad divinam Christi auctoritatem recurrere.

Utrumque autem, et potestatem et bonitatem adhibere, ubi necessitas est, spiritu et animo ipsius Christi, id est, quo usus est et uteretur Christus, cujus vices gerit: scilicet ex solâ charitate, ex solo charitatis motivo, ut corrigatur et salvetur frater, pro quo Christus mortuus est.

Ut cum silentio operantes.

Præcipio et obsecro, etc., *ut cum silentio*, id est, sileant, quieti sint, apud se maneant, non cursitent, non sint dicaces et garruli, non sibi et aliis inquieti.

Operantes, laborent, non sint otiosi.

Sicque *panem suum*, labore suo scilicet acquisitum, *manducent*: otiosi non suum, sed alienum comedunt.

Silentium imponit inquietudini, laborem otio.

Tunc labor utilis est et animæ et corpori, cùm fit in silentio, animo pœnitenti, contrito et recollecto.

℣. 13. *Vos autem, fratres...*

Otiosis præcepit ut laborent: nunc cæteros fratres, corpus scilicet Ecclesiæ, hortatur ad beneficentiam.

Quia dixit de otiosis, separemini ab eis, statim misericordiâ motus, timensque ne fame pereant addit :

Vos autem, fratres, ne fatigemini benefacere, nec vestram munificentiam superet eorum improbitas: etsi non corrigantur, ne propterea cessetis eis benefacere.

Charitas semper charitas est, id est, semper benefaciens; sicut Deus, ipsa charitas essentialis, bonis et malis benefacit : *Solem suum super bonos et malos oriri facit; sic et vos... estote perfecti* et boni, *sicut Pater vester cœlestis.*

Deus in paupere videndus, non attendenda improbitas pauperis.

℣. 14. *Quòd si quis non obedit... hunc notate,* sicut bovem cornupetam, ait Erasmus; et nullum cum eo habeatis commercium.

Ecce pœnam.

Ut confundatur, ut pudore suffusus resipiscat.

Ecce finem et utilitatem punitionis.

Superiores hìc alloquitur, ut contumacem notent.

Hæc nota est quasi specialis excommunicatio.

℣. 6. comminatio facta est, seu excommunicatio lata in genere : *Denuntiamus ut subtrahatis vos ab omni fratre...*

Nunc autem hanc pœnam restringit ad eos qui, post hanc epistolam admoniti, contumaces erunt : hos *notate*, publicè ac nominatim eos designate, ut à cæteris fratribus vitentur.

Hinc bene potest inferri quòd priùs præcedere debeat excommunicationis comminatio;

Quòd solis contumacibus et rebellibus imponi debeat hæc terribilis punitio;

Quòd animo non duro, nec acri, aut imperioso; sed paterno, misericordiâ et charitate pleno.

Non ut perdatur frater, sed ut sanetur infirmus.

Eo itaque animo quo porrigitur medicina.

℣. 15. *Et nolite quasi inimicum...*

Ecce rursus paterna Pauli viscera præ teneritudine commota.

Timens ne, ob id ipsum, infirmus ille desperans, à frater-

nitate decidat, aut excludatur, addit *Nolite quasi inimicum existimare, sed ut fratrem* fraternâ charitate *corripite*:

Sic æquitas servanda, ut non lædatur charitas.

Justitia à misericordiâ nunquam est separanda, sed utraque semper jungenda.

Etiam excommunicatum debet superior, ut fratrem, animo benevolo prosequi; ei eleemosynam corporalem et spiritualem porrigere, et panem dare famem patienti, ℣. 13. *Vos autem, fratres*,..... et eum mansuetè corrigere, ut resipiscat.

Theophylactus hìc in eos qui pauperibus durè denegant eleemosynam: Propter te, inquit, pauperie afficitur, ut tu, per clementiam tuam quam illi exhibes, vulnera tua curare possis: tu verò eum, qui tuî causâ inops est, repellis! qualis sunt ista stupiditatis!

℣. 16. *Ipse autem Dominus pacis*... Vide paraphrasim.

In omni loco: noster interpres legit: *ἐν παντὶ τόπῳ*.

In omni loco. Græca nunc habent *ἐν παντὶ τρόπῳ*, in omni modo. Nostra lectio melior, optat pacem semper et ubique quæ per Dei gratiam hìc haberi potest; omnimoda verò reservatur in cœlis.

℣. 17. *Salutatio meâ manu*...

Hucusque per amanuensem scripsit, cui scilicet epistolam dictavit Apostolus; nunc verò propriâ manu salutat.

Quod est signum in omni epistolâ: ita scribo, id est, sic meâ propriâ manu salutationem scribo; hæcque salutatio, meâ manu scripta, signum est quo omnis germana epistola mea à supposititiis discerni potest.

Hæc autem salutatio est quæ sequitur:

℣. 18. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

Hæc verba pro eo quod est vale, scribere solebat, ait Theodoretus.

A gratiâ orsus est, et in gratiam finit, ait Theophylactus.

Hanc semper toto corde desideremus, sine quâ nec opus bonum incipere possumus, nec exsequi, nec perficere.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 3. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. 5. disce quàm meritò sancta Ecclesia, à Spiritu sancto semper directa, per annum in suis officiis oret, et suo nos exemplo doceat orare: *Dominus autem dirigat corda nostra in charitate Dei et patientiâ Christi.*

Charitas et patientia sunt recta salutis semita.

Huic utrique virtuti nobis semper studendum.

Nostrum itaque votum continuum, omniumque orationum nostrarumsumma hæc esse debet:

Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientiâ Christi.

Deus à nobis est super omnia diligendus.

Ab hoc autem amore, et consequenter à salutis viâ, nos continuè retrahunt fallacia hujus mundi bona.

Hinc jugiter orandum: *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei.* Diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo; nec sinas minimam illius partem ad bona creata effluere. Vide ℣. 5 et observationem moralem.

Mala hìc sunt inevitabilia, necessariò patiendum.

Hinc rursus orandum: *Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei et patientiâ Christi.*

Patiar ut Christus, eo animo quo passus est Christus.

Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, ad æternæ beatitudinis meritum, sicut Christus passus est ad Dei gloriam, ad peccatorum nostrorum remissionem, ad æternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide ℣. 5.

SECUNDÒ.

Mirare, et pro tuo modulo imitare sanctum Paulum animas convertentem, et manibus laborantem; ecclesias fundantem, isque æterna tabernacula præparantem; et nihilominus diu noctuque terrena tabernacula consuentem.

Ne panem, inquit, à quopiam gratis acciperem.

Hocque mirabili edoctus exemplo, labora, munera respue, spiritualia gratis largire.

TERTIÒ.

Nota quòd laborandum. Quare? vide ℣. 10. Modum sanctè laborandi vide ℣. 12.

QUARTÒ.

Paterna Pauli viscera in ℣. 13, 14, 15, observet et imitetur omnis ecclesiasticus superior.

PRIMÆ EPISTOLÆ
B. PAULI AD TIMOTHEUM
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Timotheus, Lystris in Lycaoniâ natus ex patre gentili et matre judæâ, sed christianâ, cui nomen (1) Eunice, in Christi fide fuit educatus, et à pueritiâ sacris (2) litteris eruditus, et ob egregias animi dotes, maximæ apud suos concives et vicinos (3) existimationis; et propter hæc omnia, S. Paulo apostolo ita gratus, ut, cùm Lystram pervenisset, Timotheum, licèt juvenem et adolescentem, assumpserit suæ peregrinationis comitem et prædicationis socium, Act. 16. ℣. 3.

Quantùm autem apud talem et tantum doctorem et magistrum, tam egregius discipulus profecerit in fide, in sacrâ doctrinâ, in omni sanctitate et in apostolico animarum zelo, testis sit nobis, et quidem indubitatus, ipsemet apostolus Paulus, qui hâc in Epistolâ, cap. 10, ℣. 2, Timotheum vocat *filium suum dilectum*.

(1) 2 Tim., cap. 1. (2) ibid. c. 3, ℣. 13. (3) Act. 16, ℣. 2.

Gr. γνήσιον, id est, germanum; Syr. verum; Arab. sincerum; id est, præ cæteris omnibus verum, legitimum, in nullo degenerem, sed qui patrem per omnia refert.

Et ad Philip., c. 2, ✝. 20: *Neminem*, inquit, *habeo mihi tam unanimem;* quasi Timotheus eumdem animum, idem cor, eumdemque sensum haberet ac Paulus, et quasi, ut ait divus Chrysostomus, factus fuisset novus Paulus.

Ex hâc Timothei cum divo Paulo unanimitate, quidni factum credam quòd Paulus suis in Epistolis, Timothei nomen tam sæpe cum suo nomine miscet et conjungit? Quidni et factum putem quòd Paulus Timotheum, quasi suum à latere legatum, frequenter mittit quò non potest ipsemet ire: quidni et quòd, Epheso Paulus à fabris Dianæ compulsus exire, Timotheum ibi reliquit episcopum, imò archiepiscopum et primatem, qui Evangelii semina à Paulo projecta foveat et excolat, tanquam Paulus alter.

Huic ergo admirabili Timotheo, non Ephesinæ Ecclesiæ tantùm episcopo, sed et omnium Asiæ minoris Ecclesiarum primati, binas Paulus scripsit Epistolas, ut eum, non tanquam Christianum quemlibet, sed tanquam plebis christianæ doctorem, instituat de iis quæ, seu agere, seu docere debeat.

Ac primò quidem, in hâc priori Epistolâ illum instruit de doctrinâ, seu quid non docendum, quid verò docendum.

Deinde de cultu Dei, quòd ante omnia Deus sit orandus, à quibus, ubi et quomodo.

Tertiò, de ordinatione ministrorum; quæ in episcopo et diacono dotes requirantur, et consequenter, qualis ipse debeat esse, et quales ordinare.

Quartò, prædicit suborituras hæreses, contra quas Timotheum præmunit et armat.

Quintò, docet eum quomodo erga omnes et singulos fideles, pro varietate statuum, se gerere debeat.

Sextò, servos docet obedientiam, divites humilitatem et liberalitatem; denique, Timotheum hortatur ad omnia vitia fugienda, ad omnem justitiam sedulò sectandam, in primis verò, ut fidei depositum servet, novaque vitet dogmata.

Et hæc est hujus Epistolæ substantia.

Ubi autem et quando scripta fuit hæc prior ad Timotheum Epistola, variant auctores. Quoad locum quidem, aliqui, juxta Græcum et Syriacum, volunt quòd è Laodiceâ scripta sit; alii probabiliùs putant è Macedoniâ, idque videtur insinuatum, c. 1, ỳ. 3 : ita Baronius, Estius, etc.

Jamverò, circa tempus major est apud auctores variatio. Baronius, et post ipsum plerique volunt scriptam esse anno Christi 57, post primam et ante secundam ad Corinthios : at recentiores aliqui, re, ut putant, accuratiùs examinatâ, volunt multò tardiùs scriptam, scilicet anno 64, juxta dominum de Tillemont; imò an. 66, juxta P. Mauduit.

Hæc studioso lectori examinanda relinquo; videat P. Mauduit analys. in præfat. primæ Epistolæ ad Timotheum, et in dissert. II.

Videat et D. de Tillemont : *Mémoires sur saint Paul, art.* 47, *l'an de Jésus-Christ* 64; *et note* 74, *sur saint Paul.*

Porrò, omittendum non puto quòd hæ ad Timotheum et ad Titum Epistolæ vocentur hierarchicæ, quia docent ea quæ ad ecclesiasticam disciplinam instituendam spectant; et quia sic ad Timotheum et ad Titum scribit Apostolus, ut et ad omnes Ecclesiæ antistites pleraque sua verba dirigat, quibus discant quales esse, et qualiter regere debeant.

Hinc divus Augustinus de doct. christ., lib. 4, cap. 16, omnes episcopos et Ecclesiæ ministros hortatur ut has Epistolas præ oculis semper habeant, easque continuè legant et meditentur, tanquam sibi scriptas.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRÆMISSA salutatione Timotheo propriâ et singulari, ℣. 1 et 2, Apostolus Timotheum instruit de doctrinâ.

Ac primò, abstinendum à vanis quæstionibus : hinc obsecrat illum ut sese viriliter opponat quibusdam legis doctoribus, fabulas inutiles et genealogias quæ lites generant, docentibus, ℣. 3 et 4.

Docenda verò sunt quæ fidem, charitatem et bonos mores promovent, quia charitas scopus est legis, ℣. 5.

A scopo itaque aberrant illi doctores, ad vaniloquia conversi, legemque ignorant cujus se doctores esse gloriantur, ℣. 6, 7.

Hoc dicens in eos, ait Apostolus, homines carpo, legem non vitupero : lex enim in se bona, sed eâ utendum juxta scopum legis, ℣. 8.

In primis autem sciendum quòd lex justis non est posita, sed peccatoribus et sceleratis, quales erant plerique Judæi ; et ideo ob legem sibi datam, non est eis ita gloriandum, ℣. 9, 10, 11.

Paulus, facto sibi sensim sine sensu à lege ad Evangelium sibi creditum transitu, Deo gratias agit ob misericordiam sibi exhibitam, quâ ex blasphemo factus fuit Apostolus, ℣. 12, 13, 14.

Hæc Dei in Paulum misericordia debet omnibus peccatoribus spem et fiduciam inspirare, eisque suadere quòd venit Christus peccatores salvos facere, ℣. 15, 16.

Ob id rursus Deo gratias agit, ℣. 17.

Denique Timotheum hortatur ad bene juxta regulam hic sibi traditam decertandum in fide et bonâ conscientiâ, sine quâ timendum fidei naufragium, quale accidit Hymenæo et Alexandro.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. PAULUS, apostolus Jesu Christi, secundùm imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ:

2. Timotheo, dilecto filio in fide. Gratia, misericordia, et pax à Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

3. Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, cùm irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent,

4. Neque intenderent fabulis et genealogiis interminatis; quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem Dei, quæ est in fide.

5. Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientiâ bonâ, et fide non fictâ.

6. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium,

7. Volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

8. Scimus autem quia bona est lex, si quis eâ legitimè utatur:

9. Sciens hoc, quia lex justo non est posita, sed injustis et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis,

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, apostolus Jesu-Christi, ex mandato Dei, nostræ salutis auctoris, et ex mandato Jesu Christi, in quo spes nostra:

Timotheo, meo in fide germano filio, gratia tibi sit, et misericordia et pax à Deo Patre nostro, et à Jesu Christo Domino nostro.

Rogo, sicut et rogavi te, Epheso discedens in Macedoniam iturus, scilicet, ut Ephesi remaneres, et quibusdam præciperes ne aliter docerent quàm nos;

Neque judaicis fabulis intenderent, et longissimis generationum narrationibus, quæ disputationes pariunt, pietatem verò promovent quæ per fidem ædificatur.

Præcepti divini scopus est charitas, procedens à voluntate pravis cupiditatibus purificatâ, et conscientiâ bonâ, et ex fide sincerâ.

A quibus (charitatis conditionibus, et ab ipsâ charitate, legis scopo) aberrantes illi doctores, ad vaniloquia deflexerunt.

Ambiunt magisterii titulum et honorem, et ipsi legem et legis scopum ignorant, et ea de quibus audacter affirmant, non intelligunt.

(Hoc in eos dicens, legem non vitupero): scimus quia bona est, si quis eâ juxta legis scopum utatur.

In primis si sciat quòd lex data non est ad coercendos justos; sed exleges et effrenos, impios et flagitiosos, nefarios et profanos, patricidas et matricidas, homicidas,

10. Fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur,

11. Quæ est secundùm Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

12. Gratias ago ei qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio:

13. Qui priùs blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

14. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide et dilectione quæ est in Christo Jesu.

15. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quòd Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.

16. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

17. Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundùm præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam,

19. Habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt:

20. Ex quibus est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare.

Scortatores, masculorum concubitores, mancipiorum fures, mendaces, et perjuros ; et in universum omnes quoscumque quorum vita contraria est sanæ doctrinæ rectæque morum institutioni.

Quæ sana doctrina concordat cum Evangelio Dei summè beati, gloriam nobis promittente, cujus evangelii predicatio mihi commissa est.

Gratias ago Domino nostro Jesu Christo qui mihi vires ad id suppeditavit, gratias, inquam, ago, quia fidelem me judicavit cui tantum committeret ministerium.

Mihi scilicet, qui priùs fui blasphemus, et persecutor, et hostis contumeliosus; sed Deus meî misertus est, quia per ignorantiam feci, et cùm adhuc essem in tenebris incredulitatis.

In me autem superabundavit gratia Domini nostri, cum fide et dilectione christianâ (at in me non constitit Dei misericordia).

Veritas certa est, et digna planè quam recipiant omnes; scilicet, quòd Christus Jesus in hunc mundum venit, ut peccatores salvaret, quorum ego sum pessimus.

Sed propterea meî misertus est Christus Jesus, ut in me, primo et maximo peccatore, summam patientiam et misericordiam suam ostenderet, ad exemplum et consolationem eorum, qui credituri sunt in ipsum, ad vitam æternam.

Ob hoc æterna gloria æternusque honor sit unico solique Deo, sæculorum temporumque omnium regi immortali et invisibili. Amen.

Totam doctrinam præcedentem, seu, hoc præceptum de quo in hoc capite commendo tibi, fili mi Timothee, ut juxta prophetias de te factas, illisque respondens, bonam milites militiam;

Fidem servans sinceram, bonamque habens conscientiam; quam quia repulerunt quidam, fidei naufragium, seu jacturam fecerunt.

E quorum numero est Hymenæus et Alexander, quos per excommunicationem tradidi Satanæ, in corpore cruciandos, ut discant non ampliùs blasphemare.

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS, *apostolus Jesu Christi...*

Officii sui dignitatem hic ascribit, ut epistolæ suæ concilict auctoritatem, non apud Timotheum, Paulo obsequentissimum; sed apud omnes, ac præsertim apud Ecclesiæ ministros qui hanc epistolam legerint.

Ut enim in præfatione dixi, sic ad Timotheum scribit Apostolus, ut et ad omnes Ecclesiæ antistites et ministros pleraque verba sua dirigat, quibus edoceat eos quales ipsi debeant esse, et qualiter in domo Dei sese gerere.

Hanc itaque epistolam unusquisque Dei minister legat ac meditetur, tanquam sibi, sub Timothei nomine à divo Paulo directam, usibusque suis adaptet ea quæ ad suum ministerium spectant.

Secundùm imperium Dei.

Gr. secundùm ordinationem.

Syr. ex mandato.

Quasi diceret: Non sponte meâ, sed per mandatum Dei, seu à Deo jussus, apostolatum suscepi. *Segregate mihi Saulum et Barnabum in opus ad quod assumpsit eos.* Act. 13. ℣. 2. *Vade quoniam ego in nationes longè mittam te.* Act. 22. 21.

Dei Salvatoris nostri; id est, qui est nostræ salutis auctor: quippe qui *sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.*

Et Christi Jesu, spei nostræ, id est, qui est spes nostra in quem et per quem speramus salutem.

OBSERVATIO MORALIS.

Ecclesiasticæ potestatis origo est Dei voluntas Deique jussus.

Ante omnia in quocumque Ecclesiæ ministro requiritur Dei vocatio.

Et ideo hanc suam vocationem Apostolus pro cæterorum fundamento ponit.

Attendat hic sibi Dei minister, et vocationis suæ requirat originem: an Dei jussu ministerium suscepit? an verò sponte suâ, hominum arbitratu, aut favore?

Pœnitentiâ reparet quæ vocationi suæ defuerunt; humilis et supplex divinam imploret gratiam, eòque abundantiorem, quò magis defuit prima vocationis gratia:

Suum coram Deo renovet ingressum in ministerium; illud suscipiat ad obediendum Deo, hominum salutis auctori; ad cooperandum Christo, hominum Salvatori.

Dei minister est in hominum salute procurandâ: Dei itaque Salvatoris imperio perfectè subdatur.

Secundùm imperium Dei Salvatoris agat.

Christi Salvatoris nostri cooperarius est in salvandis hominibus: Christi itaque spiritu animetur, et charitate moveatur.

℣. 2. *Timotheo dilecto.* Gr. γνησίῳ, germano. Syr. vero, id est, legitimo, non degeneri, sed patri simillimo.

In fide: non quòd in fide genuerit illum, ut ex præfatione patet; sed quia in fide eum excoluit, pleniùs instruxit, sibique simillimum et unanimem fecit: ad Philip. 2. ℣. 20.

Omnis Christianus, omnis præsertim Ecclesiæ minister, debet esse sicut et Timotheus, Apostolorum filius germanus, verus, legitimus, unanimis: eamdem cum illis fidem habens, eumdem animum, idem cor, eamdem charitatem, eosdem sensus et mores.

Sed, heu! quot spurii! quot degeneres! quot in quorum mente, corde, sensibus et moribus nihil apostolicum!

Væ, filii desertores. Isai. 30. 1.

Attendat sibi quisque, et se cum Apostolis conferat.

Gratia, misericordia et pax.

Omnibus aliis gratiam et pacem optare solet Apostolus; Timotheo, charissimo filio suo, misericordiam, ipsum gratiæ et pacis fontem, etiam apprecatur.

Quare? primò, quia ex majori et paterno affectu majora ei exoptat.

Secundò, quia ex eodem affectu metuit ei, et ejus nomine tremit.

Tertiò, quia præceptores et prælati majore opus habent misericordiâ, ait divus Chrysostomus, et Theophylactus.

Quartò, ut ex Ruperto refert Cornelius à Lapide, quia Timotheus erat, sicut aliqui juvenes episcopi et inexperti, in objurgando et castigando severior et acrior.

Vide Cornelium ibidem explicantem quæ fuerit angeli Ephesi culpa, de quâ in Ap. c. 2.

A Deo Patre, à quo scilicet *omne datum optimum, et à Christo Jesu, per quem maxima nobis et pretiosa promissa sunt.* 1. Petr. 2.

℣. 3. *Sicut rogavi te.*

Supplendum, rogo te sicut rogavi.

Vel, fac sicut rogavi.

Velim ut facias sicut, etc.

Ad majorem hujus versûs intelligentiam, supponendum est ex actis Apost. cap. 20 quòd Paulus Epheso discedens, vocavit discipulos, etc.

In hâc verò epistolâ supplendum est quòd Timotheus erat inter illos;

Quòd Paulus eum per manuum impositionem constituit episcopum Ephesiorum;

Quòd illi mandavit ut injuncto officio intenderet, ac præsertim ut doctores inutilia et noxia docentes cohiberet.

Hoc supposito, rogo te, *sicut et rogavi* Epheso discedens et in Macedoniam proficiscens;

Primò, *ut remaneres Ephesi,* seu, ut illius Ecclesiæ curam susciperes, ibique resideres ad docendum et ad regendum.

Episcopus residere debet, ut suum accuratè gerat officium.

Secundò, *ut denuntiares quibusdam.*

Syr. ut præciperes.

Hoc verbum auctoritatem denotat.

Hinc bene infertur quòd illi quidam, quos Apostolus non nominat, christiani erant, ex Judæis scilicet, qui judaismum christianismo miscebant; nec enim extraneis præciperet episcopus.

Judaizantes ergo intelligit, qui sideles ad legem conabantur attrahere.

Ne aliter docerent : supple, quàm nos.

Seu, ne diversam ab Evangelio doctrinam quod ubique prædicamus.

Episcopus falsa, et inutilia, et ab Evangelio aliena docentes cohibere debet.

℣. 4. *Neque intenderent fabulis*, id est, falsis et fabulosis traditionibus, judaicis scilicet, quales multæ leguntur in Talmud et apud Rabbinos.

Et genealogiis interminatis, id est, longissimis et quasi infinitis, quibus conabantur Judæi genus suum ab Abraham deducere.

Hincque gloriabantur, tum ob generis sui antiquam nobilitatem, tum ob hanc tam antiquarum generationum scientiam, ut notat D. Chrysostomus.

Ante Christum illæ genealogiæ utiles erant, ut Judæi suam scirent tribum et terræ portionem suæ tribui assignatam; et maximè, ut constaret Christum natum esse ex tribu Juda, juxta Jacobi prophetiam. Genes. 49. 10; at everso judaismo, Christoque nato, sunt inutiles.

Quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationem...

In texendis enim longissimis illis genealogiis infinitæ difficultates occurrunt, quæ altercationes pariunt et lites : pietatem verò in Deum non promovent : quæ pietas, non per hominum disputationes, sed per fidem in Deum, solidè ædificatur.

Fidem intellige operantem per charitatem, seu charitate vestitam.

Talis fides est brevior, securior et simplicior ad pietatem via; vera quippe pietas in Dei veritate fundatur, non in hominum vanitate.

D. Chysostomus, et alii post ipsum, legunt *οἰκονομίαν*, dispensationem Dei, scilicet, circa salutem nostram.

Sed Syrus cum interprete nostro legit *οἰκοδομίαν*, ædificationem : et melior est illa lectio.

Verissimum est tamen quòd divina circa salutem nostram dispensatio fide meliùs percipitur quàm ratiocinationibus, cùm religionis mysteria sint humano sensui incomprehensibilia.

℣. 5. *Finis autem præcepti est charitas.*

Ostendit suprà quid non docendum, scilicet falsa, fabulosa, inutilia et quæ disputationes pariunt.

Hìc autem quid docendum, scilicet, quæ fidem, bonos mores, puritatem cordis et charitatem pariunt.

Simul et probat à fine legis aberrare vaniloquos.

Finis præcepti, παραγγελίας.

Per *παραγγελίαν* alii legem Mosaicam intelligunt, quæ à D. Paulo lex mandatorum dicitur;

Alii Evangelium, alii prædicationem, doctrinam, denuntiationem.

Sed hæc facilè conciliantur; de omni enim præcepto divino, seu de lege veteri, seu de novâ, et de utriusque prædicatione verum est quòd *finis præcepti est charitas.*

Scopus quippe veteris et novæ legis, et utriusque prædicationis est,

Primò, fidem parere, seu Dei et rerum divinarum cognitionem: ostendit enim quid placeat Deo, quid displiceat; quid faciendum sit, quid non faciendum.

Secundò, per hanc cognitionem faciendorum et non faciendorum intendit lex bonam et sanctam parere conscientiam, scilicet, abstinentiam à malo, bonorum operum exercitium.

Tertiò, ex bonâ conscientiâ nascitur interior cordis puritas, et ex cordis puritate procedit charitas.

Cùm ergo lex intendat et præcipiat ea ex quibus charitas nascitur, intendit et præcipuè charitatem: sicque charitas est finis et scopus à lege intentus.

Docenda sunt ergo quæ fidem, quæ bonam conscientiam, quæ puritatem cordis, quæ pietatem et charitatem pariunt.

Ergo à scopo legis aberrant qui vana et inutilia docent.

Nota quòd hìc charitatis genealogiam à lege deduximus, lineâ quasi descendente, quam Paulus describit quasi ascendente lineâ,

Dum dicit quòd procedit charitas, primò, à voluntate pravis purificatâ cupiditatibus;

Secundò, ex conscientiâ bonâ, peccatis non fœdatâ;

Tertiò, ex fide sincerâ et non fictâ.

℣. 6. *A quibus quidam aberrantes...*

A quibus, scilicet à fide, à bonâ conscientiâ et à cordis puritate, intentis à lege, cùm longè distent illi vaniloqui doctores (fidem quippe negligunt, bonam conscientiam, etc.), hinc longè aberrant à scopo et à fine legis.

℣. 7. *Volentes esse legis doctores....*

Probat eos longè distare à charitate: nec enim ad talia docendum charitate moventur; sed ambitione suâ, affectantes scilicet titulum et honorem magisterii.

Volunt vocari legis doctores et magistri; hinc suas fabulas et deuteroses narrant et explicant: et ipsis legis scopum ignorant, à quo longè aberrant.

Prædicant legem et legalia tanquam necessaria; et ipsi non intelligunt ea de quibus loquuntur, cùm ea Christianis applicant, legalia eis necessaria affirmantes.

Ignorant et scopum legis, et ignorant quibus lex et legalia conveniunt; ergo non intelligunt ea quæ loquuntur, etc.

Quàm antiquum in doctoribus vanitatis vitium! quàm antiquus doctoratûs et magisterii affectus!

Plerique docere volunt, non discere; magistri videri et dici, non discipuli fieri.

Hinc docent quæ nesciunt, hinc cæci cæcos ducunt.

Magna aberratio et aberrationis causa.

Multi alii suâ vanitate rapti, non charitate moti, vana docent, non utilia, ad vaniloquia deflectuntur, non ædificantia loquuntur; sua quærunt, non quæ Jesu Christi.

Altera inordinatio et à scopo legis aberratio.

A talibus inordinationibus libera nos, Deus misericors: cor humile et docile da nobis;

Cor sincerum, veritatis amicum, et te super omnia diligens, et unicè quærens in omnibus.

℣. 8. *Scimus autem quia bona est lex....*

Est occupatio quâ occurrit calumniæ sibi sæpe à Judæis objectæ : nimirum, quòd esset legis hostis ; quasi diceret :

Dum hæc in vanos legis doctores dico, legem non vitupero ; scio enim quia bona est, utpote à Deo bono data, bona præcipiens, mala prohibens, ad Christum Salvatorem manu ducens.

Sed lege bonâ, bene et legitimè, seu juxta finem et scopum legis, utendum est.

Cùm ergo finis legis sit charitas, cùmque finis legis sit Christus (intendit enim charitatem parere et ad Christum ducere),

Lege utendum est ad charitatem, per fidem et bonam conscientiam, producendam, et ad homines ducendos ad Christum.

A quo sanè aberrant doctores vaniloqui, quia lege non utuntur ad charitatem in se et in aliis producendam.

Aberrant rursus, quia non ducunt ad Christum.

Aberrant denique, quia legalia docent tanquam necessaria, quæ tamen Christianis sunt inutilia,

Tum quia ad Christum jam pervenerunt, qui est finis legis; tum quia justificati per Spiritum sanctum faciunt ex amore quod lex præcipit.

℣. 9. *Sciens hoc quòd justo non est lex....*

In primis sciendum quòd lex justis non sit imposita : non quòd eos non obliget lex, seu quòd justi legem observare non teneantur;

Sed quia ipsi, sponte suâ et ex amore justitiæ, faciunt quod lex præcipit præmiorum spe, vel pœnarum timore.

Tria præstat lex : obligat, dirigit, coercet seu punit.

Duo priora etiam erga sanctos facit, tertium in peccatoribus.

Itaque justo lex minax non est posita : quia ipse sibi lex est ; ipse legem prævenit eamque sponte et ex amore complet.

Sicut sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob lex data non fuit, quia ipsi legem prævenerunt, legemque sponte et ex amore, ante legem datam, servaverunt :

Sic nec eorum filiis, si justi fuissent, justitiamque semper servâssent, lex data fuisset, utpote non necessaria.

Sed quia mali et injusti evaserunt, hinc lex eis necessaria fuit ad eos ab injustitiâ, pœnarum timore, coercendos, et ad eos, præmiorum spe, ad justitiam alliciendos.

Hìc itaque D. Paulus taxat confunditque Judæos qui, ob legem sibi datam gloriabantur, ob quam tamen erubescere magis debuissent, cùm lex supponat et arguat eorum propriam et patrum suorum malitiam.

Si justi fuissent sicut sancti patriarchæ, lex eis necessaria non fuisset, et consequenter eis data non fuisset.

Extollit autem Christianos, per Baptisma justificatos, insinuatque legem eis necessariam non esse, utpote qui justi sunt, quippe ex amore justitiæ faciunt quæ lex præcipit timore pœnæ.

Sunt supra legem, non sub lege, ait D. Chrysostomus; supra legem vivunt, quia majora perficiunt quàm ipsa lex præcipit. Idem.

Medicus ægroto, non homini sano necessarius.

Frenum equo indomito necessarium, non mansueto. Divus Chrysostomus et Theodoretus.

Sed injustis. Gr. ἀνόμοις, exlegibus, id est, qui sibi ipsi, per rationis usum, non sunt lex.

Et non subditis. Gr. ἀνυποτάκτοις, effrenibus, inobsequentibus, injugibus.

Ex malis moribus natæ sunt bonæ leges.

Lex in lapide fuit insculpta, ut in hominum cordibus insculperetur: ante oculos eorum fuit exposita, ut in mentibus eorum imprimeretur.

Nunquam autem sculpta fuisset in lapide, si nunquam ex cordibus fuisset exsculpta.

Nunquam oculis corporeis exposita, si nunquam in mentibus fuisset deleta.

Si ad rectam rationem, legemque naturalem in cordibus suis insculptam advertere voluissent, lex eis alia nunquam data fuisset.

At quia effrenes, injuges fuerunt et exleges, ideo lex eis fuit imposita, quæ eos coerceret.

Impiis, reverentiam Deo debitam non præstantibus.

Et peccatoribus : ita vocantur in Scripturâ maximè flagitiosi et scelesti.

Sceleratis et contaminatis, id est, nefariis et profanis, seu à sacris, ob impuritates suas, arcendis.

℣. 10. *Fornicariis :* ergo fornicatio maximum et mortale peccatum.

Plagiariis : sic dicti, quia lege Flaviâ damnabantur plagis.

Alii tamen sic dici volunt à voce græcâ πλάγιος, id est, obliquus et dolosus, quia dolo et artibus obliquis homines furto subducunt.

Plagiarii ergo sunt qui, vel aliena mancipia furantur sibique vendicant; vel qui homines liberos in servitutem redigunt, venduntque ut mancipia, quod sanè maximum est furti genus.

Mendacibus, præsertim qui fidem fallunt in contractibus, et qui suis mendaciis proximo notabiliter nocent.

Et si quid aliud sanæ doctrinæ...

Non dubitantis est, sed scelera omnia uno verbo comprehendentis; quasi diceret :

In universum lex imposita est iis omnibus et quibuscumque, qui aliud simile perpetrant *quod sanæ doctrinæ* rectæque morum institutioni *adversatur.*

Tales autem fuisse Judæos insinuat.

Ad hos ergo et omnes alios similes coercendos lex data est.

Qui autem ab his omnibus abstinet, legis præceptis non indiget.

Ergo Christiano justo, qui hæc omnia fugit et horret, lex non est necessaria.

℣. 11. *Quæ est secundùm Evangelium*, id est, quæ est Evangelio consentanea.

Evangelium est sanæ doctrinæ norma.

In lege quidem sana fuit; at in Evangelio sanior, amplior et clarior.

In philosophis partim sana doctrina est, partim morbida; in Evangelio tota sana est et omnis sanæ doctrinæ regula.

Potest etiam intelligi quòd in hoc cum lege consonat Evangelium.

Quasi diceret Apostolus : Hæc legis necessaria præcipit et vetat Evangelium; hæc et nos Evangelii prædicatores præcipimus et prohibemus.

Evangelium gloriæ Dei dicitur, quia Dei gloriam prædicat et promittit : docet nos modum glorificandi Deum, et nobis Deum glorificantibus æternam Dei gloriam promittit.

Potest etiam dici *gloriæ Dei*, quia Evangelium lux est et splendor præ lege, quæ erat umbra.

Beati Dei, id est, qui Dei summè beatus est, qui fons est beatitudinis, qui sibi soli sufficiens est, nulliusque indigens ad suam beatitudinem.

Ipse tamen nobis obsequentibus gloriæ suæ possessionem æternam promittit in Evangelio.

Nobis, non Deo, prodest virtus et bonitas nostra; sicut nobis, non Deo, nocet iniquitas nostra.

Ipse summè beatus est, sibi sufficiens : *Saddai*, id est, ipsa sufficientia : *omne bonum.*

Ex merâ et purâ bonitate vult et nos beatos.

Hinc ejus ad nos Evangelium, *verbum salutis*, missum est, ejusque prædicatio gloriæ.

Quod mihi creditum est, id est,

Cujus prædicatio mihi commissa est.

℣. 12. *Gratias ago ei qui me confortavit...*

Gr. et gratiam habeo roboranti me Christo Jesu.

Dicendo, *Evangelium quod mihi creditum est*, recordatur eorum quæ contra Evangelium fecit aliquando; hincque Deo, benefactori suo, gratias eò majores agit, quò sese tali et tanto beneficio reputat indigniorem.

Gratias ago Domino nostro Jesu Christo, qui mihi vires suppeditavit ad rem tanti momenti exsequendam, nimirum, ad Evangelium strenuè et feliciter prædicandum.

Gratias, inquam, *ago*, *quia fidelem me existimavit*, seu duxit, cui committeret apostolatûs ministerium.

Fidelem, id est, fidum : non à fide, sed à fidelitate quæ requiritur in iis quibus aliquid committitur, scilicet, ut bonâ fide administrent sibi credita.

Fidelem me existimavit.

Modus loquendi communis : rex, vel dominus meus fidelem, sufficientem, idoneum, dignum me judicavit cui tale committeret negotium, id est, mihi commisit.

Ubi nota cum D. Thomâ tria hìc, ordine retrogrado, poni ad apostolatum requisita.

Ut quis sit Evangelii minister tria requiruntur : Primum, ut committatur sibi. Secundum, idoneitas, seu ut sit fidelis, idoneus. Tertium, ut sit fortis ad prosequendum.

Tertium primò ponit : *qui me confortavit.*

Secundum, *qui fidelem me existimavit.*

Primum, *ponens in ministerio.*

Itaque gratias agit Deo, et quòd ministerium credidit, et quòd idoneum reddidit, et quòd fortem ad exsequendum præstitit.

℣. 13. *Qui priùs blasphemus fui...* Gr. eum, priùs existentem blasphemum. Hanc gratiam exaggerat ex suî indignitate ob præcedentem statum suum.

Me, inquam, fecit Apostolum, *qui priùs fui blasphemus* in Christum, imò et qui alios ad blasphemandum coegi ; qui fui Ecclesiæ *persecutor* et violentus oppressor ; qui fui Christi et Christianorum hostis *contumeliosus.*

Verbis, factis, vi, Christum et Christianos offendi.

Sed misericordiam Dei consecutus sum..

Sed Deus meî misertus est, quia per ignorantiam feci, et cùm adhuc essem in tenebris incredulitatis, et ignorans me persequi Messiam, quem sanè si nôssem, persecutus non essem.

Peccata ignorantiæ sunt minùs gravia, et consequenter peccantem reddunt minùs indignum misericordiâ, non tamen dignum.

Divus itaque Paulus non assignat propriam hic suæ justificationis causam, sed impropriè dictam et occasionalem tantùm.

Propriè dicta causa fuit Dei misericordia; ignorantia verò occasionalis et quædam impedimenta removens.

℣. 14. *Superabundavit autem gratia... superabundavit*, supercrevit, supermultiplicata est in me gratia Dei, et in me superabundârunt effectus gratiæ, fides et dilectio christiana; quasi diceret:

Sed iniquitate meâ longè major fuit Dei gratia, quæ me ex incredulo fecit fidelem; ex hoste ardentem fecit Christi et Christianorum dilectorem; ex blasphemo fecit prædicatorem.

Itaque hoc *superabundavit*, gratiæ Dei præcellentiam præ Pauli malitiâ significat; quasi diceret: Longè major fuit Dei benignitas quàm indignitas mea.

Addendò, *cum fide et dilectiòne*, designat effectus gratiæ, seu virtutes divinæ gratiæ comites, fidem et charitatem.

Fidem opponit priori infidelitati suæ;

Charitatem suo priori in Christum et Christianos oio quod utrumque persequebatur.

Pauli fides in Christum, sicut et ejus in Christianos, seu Ecclesiam charitas, toti nota est orbi, quem præ charitate convertendum suscepit.

Hæ autem virtutes sunt divinæ gratiæ effectus.

Duplex itaque fuit in Paulum misericordia Dei. Prima, quòd peccantem non punivit. Secunda, quòd peccatorem justificavit, ex incredulo fecit fidelem, ex hoste fecit amicum, ex blasphemo fecit Apostolum.

Utraque et in nobis *superabundavit Dei gratia;* innumeris enim dignos suppliciis non punivit, sed in filiorum adoptionem repentè nos traduxit, fecit amicos, filios et hæredes.

Ob utramque misericordiam infinitas reddamus Deo gratias.

℣. 15. *Fidelis sermo...*

Hæc erga me misericordia Dei spem omnibus inspiret peccatoribus; quippe,

Sermo verus, gratus et acceptabilis, dignus quem auscultent et cum gaudio suscipiant omnes.

Nimirum, *quòd Christus Jesus in hunc mundum venit*, ut juxta lumen suum salvet peccatores.

Quorum ego sum primus, maximus, pessimus.

Quia blasphemus fui et cogens ad blasphemandum, et quia non persecutor tantùm, sed et persecutorum dux et princeps.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Basis apostolicæ doctrinæ.

Christus Jesus est peccatorum salvator; hunc in mundum venit, ut peccatores salvet.

Hanc veritatem cum gaudio recipimus et credimus omnes. At quis de eâ seriò cogitat? quis eam penetrat? quis eam animo grato sentit ut debet? quis suam opere et vitæ sanctitate gratitudinem exhibet?

Deus factus est homo, ut ego miserrimus et vilissimus homuncio salver.

Da mihi, ô Deus misericors! hanc veritatem nosse, sentire, penetrare, et ab eâ penetrari:

Deus pro homine, Deus summè beatus, fonsque beatitudinis, pro homine miserrimo, miseriarumque fonte;

Deus, inquam, summè beatus, factus est homo, doloribus et miseriis obnoxius, ut homo miserrimus fiat summè beatus, divinæque beatitudinis et naturæ consors.

O bonitas! ô divina, infinita et ineffabilis charitas!

Utquid te obliviscor unquam? utquid aliud præter te cogito? utquid aliud sentio et amo? utquid tepidus in viâ salutis langueo, et non totus hâc immensâ charitate tuâ accensus et ardens, viam mandatorum et justificationum percurro?

℣. 16. *Sed ideo misericordiam consecutus...*

Sed ideo Christus meî misertus est (eo quo suprà dictum est modo, ℣. 13), *ut in me primo* et maximo peccatore

summam suam patientiam et misericordiam ostenderet, ad exemplum eorum qui credituri sunt in ipsum, ad vitam æternam, ut scilicet exemplo meo instruerentur Dei misericordiam sperare.

OBSERVATIONES LITTERALES ET MORALES.

In me primo. Non quòd reverà non sit major peccator, sed quia major est in suo sensu.

Sicut qui magnum aliquem dolorem sentit, hoc nullum majorem putat, suumque dicit omnium maximum : ita Apostolus peccatum suum fide penetrans et sentiens, illud putat et dicit maximum.

Sic suum quisque peccatum videat, sentiat et præ dolore dicat : Peccatorum primus ego sum.

Sic tamen ob peccata sua sese quisquis humiliet, ut in Christum Jesum confidat et speret, *qui venit peccatores salvos facere.*

Omnem patientiam, non partem tantùm aliquam patientiæ, sed omnem longanimitatem suam.

Quia in immensum peccaveram, universâ indigebam ejus misericordiâ, seu totâ quanta est.

Nullus est qui tantâ indigeat misericordiæ abundantiâ, ut ait D. Chrysostomus.

Ad informationem. Gr. hypotyposin, ad exemplar, ad exhortationem. Chrysostomus. Ad consolationem. Theodoretus.

Ut exemplo meo informarentur in Dei misericordiam sperare, et ad eam confugere.

Quasi diceret : Me fecit exemplum gratiæ ; meque omnibus posuit in exemplum, ut nullus desperet.

Aspiciant itaque peccatores me Apostolum suum, et in Deum sperent.

Quemadmodum medicus, cùm in unâ domo multi simul ægrotant, et omnes de salute desperant, si unum pessimè affectum acceperit, et datis ei medicamentis ad perfectissimam sanitatem deduxerit, facit ut alii omnes fiduciam concipiant ;

Ita Christus Dominus, animarum medicus, cùm pro salute peccatorum homo factus esset, me omnium iniquissimum producens in medium, non solùm à prioribus maculis liberavit; sed maximis etiam donis cumulavit, omnibus hominibus per me ostendens immensam patientiam, ut nemo eorum qui maxima scelera perpetràssent, ad me respiciens, de salute desperet. Theodoretus.

Aliam, sed similem comparationem habet divus Chrysostomus.

℣. 17. *Regi autem sæculorum...* ob tantam misericordiam sibi exhibitam et aliis in se ostensam æternas Deo gratias agit.

Deus rex est entium et sæculorum, seu omnium durationum, scilicet æternitatis, æviternitatis et temporum : ab ipso manat omne ens et omnis duratio.

Regi omnium *sæculorum* incorruptibili, *invisibili*, qui unus et solus est Deus.

Gr. soli sapienti Deo : ita etiam Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

℣. 18. *Hoc præceptum commendo tibi...*

OBSERVATIO LITTERALIS.

Triplex est hujus versiculi intellectus.

Primus aliquorum, qui hoc præceptum ad sequentia referunt : scilicet, *commendo tibi ut milites...*

Sed strictior videtur hic sensus et Apostoli verba nimis determinans.

Secundus aliorum, qui ad proximè præcedentia referunt, scilicet, ut prædices Christum venisse ut peccatores salvet; et hic etiam strictior.

Tertius Theodoreti et plurimorum post ipsum, qui volunt Apostolum, post digressionem, ad primam orationem reverti; hæcque verba jungunt versiculo 3.

Quasi diceret : *Hoc præceptum*, hanc denuntiationem, de quâ, ℣. 3, rursus *tibi commendo.*

Seu, *rogavi te ut denuntiares...* et hoc rogo et præcipio

tibi, ô fili Timothee! tuo insta officio, et juxta prophetias de te factas, eisque respondens, bonam milites militiam, falsis resistens doctoribus, et sanam prædicans doctrinam.

Et hic sensus bonus est et litteralis, mihique primùm placuit præ cæteris.

Re tamen attentiùs consideratâ, puto quòd sensus multò plenior erit, et toti textui conformior, si per *hoc præceptum* intelligatur tota doctrina præcedens, seu omnes veritates in hoc capite explicatæ.

Quasi diceret : *Hoc præceptum*, hanc denuntiationem, seu has veritates suprà explicatas, *commendo tibi*, ut, etc.

Hic, inquam, sensus est toti textui conformior : eâdem enim voce utitur hìc Apostolus, quâ ℣. 3 et 5; unde colligo quòd hic versus præcedentes omnes respiciat.

Hoc præceptum. Gr. *ταυτὴν παραγελίαν*, de quâ ℣. 3, *Ne docerent aliter, neque ad fabulas intenderent.*

Et de quâ, ℣. 5, ut ad charitatem, scopum præcepti divini, tenderent.

Et hanc veritatem quam pro fundamento cæterarum stabilivi, *quòd Christus Dominus venit peccatores salvos facere...*

Has omnes veritates, totam hanc doctrinam commendo tibi.

Ut secundùm præcedentes prophetias.

Verisimile est Timotheum ex revelatione factum fuisse evangelistam et episcopum, ait Theodoretus.

Tunc enim omnia fiebant cum prophetiâ, id est, revelatione Spiritùs sancti. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Itaque commendo tibi totam hanc doctrinam, ut juxta prophetias de te factas, easque adimplens, *bonam milites militiam*, bonique præsulis exsequaris officium.

Bonus pastor perpetuò militare debet, ut peccatum, diaboli regnum, destruat, et ut Christi regnum tueatur et adimplificet.

℣. 19. *Habens fidem et bonam conscientiam.*

Hæc sunt christianæ militiæ arma, fides orthodoxa et vitæ sanctitas.

Quam vitæ sanctitatem postquam aliqui repulerunt, et fidei jacturam fecerunt, apostatæ facti.

Naufragaverunt, fidei naufragium fecerunt.

Egregia metaphora à navigatione et à naufragio ducta.

Fides est quasi navis ad vitam æternam ducens.

Sancta vita, seu bona conscientia, et ex eâ manans spes æternæ beatitudinis, est anchora navim in procellis sistens et roborans; hâc projectâ, non mirum si navis ad scopulos impactâ confringatur.

Hæresis nunquam primum est peccatum, sed ex malâ conscientiâ oritur, nimirum, vel ex ambitione, vel avaritiâ, vel libidine; vide Cornelium à Lapide.

Justo Dei judicio fit ut amittant fidem qui nolunt exercere charitatem. Divus Prosper ab Estio citatus.

Qui conscientiam non dirigit ex fide, fidem suam ex conscientiâ sæpe contorquet.

℣. 20. *Ex quibus est Hymenæus.*

De quorum naufragantium numero est, etc.

Quos excommunicavi, et per excommunicationem *tradidi Satanæ* ut carnifici, in corpore cruciandos, ut hâc suâ cruciatione emendentur, et resipiscant à suâ blasphemiâ et hæresi.

Tradidi Satanæ.

Ex D. Chrysostomo, Theodoreto et Theophylacto, corporalis à dæmone vexatio erat excommunicationis effectus.

Idem asserit D. Thomas : tantæ virtutis erant Apostoli, quòd excommunicati mox corripiebantur à diabolo et corporaliter vexabantur.

Ut discant : emendatio est excommunicationis finis; *non blasphemare* : omnis hæresis est in Deum, qui prima veritas est, blasphemia.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Omnis Dei minister notet ecclesiastici ministerii originem : est Dei voluntas ;

Finem : est æterna salus hominum procuranda ;

Et statim ad se reflexus, semetipsum examinet per respectum ad utrumque ;

Quomodo sit in ministerium ingressus ?

Quomodo hominum saluti procurandæ allaboret ? ℣. 1.

Attendat et an sit vir apostolicus, Apostolorum germanus in fide filius ? ℣. 2.

Quid doceat ? an quæ fidem, charitatem, bonos mores promovent ? ℣. 4, 5.

Quomodo doceat ? an vitia doctoribus communia vitet ? ℣. 6, 7.

SECUNDÒ.

Ascendens ad misericordiæ fontem, miretur,

Primò quòd Deus in se, ab æterno summè beatus et nullius indigens, ex merâ tamen bonitate suâ velit homines æternæ suæ beatitudinis consortes facere.

Secundò, quòd Deus ipsum, licèt peccatorem, præ tot aliis Evangelii, seu boni gloriæ suæ participandæ nuntii ad homines, ministrum et præconem elegerit, ℣. 11.

Ob peccata sua coram Deo pudore suffusus, suam agnoscat indignitatem ;

Deo gratias agat ob misericordiam sua demerita superabundantem, ℣. 13.

Oret ut Deus illum dignum reddat ministrum, ipsius augendo fidem et charitatem, ℣. 14.

TERTIÒ.

Pro suæ et aliorum salutis basi, certissimam et menti sem-

per insculptam hanc habeat veritatem, ℣. 15 : *Jesus Christus venit in mundum peccatores salvos facere.*

Itaque Salvatoris hominum spiritu animatus, statuat suam et aliorum peccatorum salutem omni modo in posterum procurare.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Hic cultum Dei docet.

Ante omnia orandum est, et quidem omni modo, ℣. 1.
Pro quibus? pro omnibus hominibus, ℣. 2
Quare? quia Deus vult omnes salvos fieri, ℣. 3, 4, 5, 6, 7.
Ubi orandum? in omni loco precibus dicato, ℣. 8.
Quibus orandum? viris et mulieribus, ℣. 8, 9.
Quomodo viri debent orare? ℣. 8. Quomodo mulieres? ℣. 9, 10.
Hæ quidem orent, sed non doceant, ℣. 11, 12.
Salvabuntur autem per filiorum educationem et per suam in fide, in charitate et vitæ sanctitate perseverantiam, ℣. 15.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Obsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus :

2. Pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate.

3. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo,

4. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.

5. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum Homo Christus Jesus,

6. Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis :

7. In quo positus sum ego prædicator et apostolus (veritatem dico, non mentior), doctor Gentium in fide et veritate.

8. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus, sine irâ et disceptatione.

9. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundiâ et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosâ :

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

ANTE omnia igitur adhortor et obsecro ut (in quotidiano cultu) fiant obsecrationes ad avertenda mala; orationes, seu petitiones bonorum; postulationes, seu preces pro aliis; gratiarum actiones pro beneficiis acceptis, idque pro omnibus hominibus.

At præsertim pro regibus et omnibus rempublicam gerentibus, ut placidam ac quietam sub illis vitam agentes, pietatem faciliùs excolamus, omnemque morum honestatem.

Etenim (sic pro omnibus orare) in se bonum est, et Deo Salvatori nostro gratum,

Qui vult omnes homines salvos fieri; utque salventur, vult eos ad agnitionem veritatis, id est, Christi pervenire.

(Nec id mirum est); unus enim est omnium creator Deus, unus et Dei et omnium hominum mediator, scilicet, Jesus Christus, Homo (Deus).

Qui semetipsum dedit in mortem pro omnibus redimendis testimonium (sanè indubitatum) quod tempore destinato dedit, de divinâ voluntate salutis omnium.

Ad quod testimonium publicandum, ego constitutus sum prædicator et Apostolus (sincerè loquor et ex conscientiâ), quia doctor sum et præco destinatus præcipuè Gentibusin fide et veritate instituendis.

Volo igitur et opto ut in quâvis Ecclesiâ orent viri, levantes ad cœlum manus à sorde peccati mundas, et corda ab odio et discordiâ pura.

Similiter precari volo mulieres in habitu mundo et decenti, qui pudorem et modestiam redoleat; non cum tortis, seu calamistratis capillis, non auro, aut pretiosis lapidibus ornatas, vel splendidis vestibus indutas;

10. Sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

11. Mulier in silentio discat cum omni subjectione.

12. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum; sed esse in silentio.

13. Adam enim primus formatus est, deinde Eva.

14. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit.

15. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate.

Sed bonis operibus, sicut decet mulieres pietatem professas, seu christianas.

Mulier in silentio discat, cum summâ submissione.

Docere autem in Ecclesiâ mulieri non permitto, nec ullam in virum auctoritatem exercere; sed eam silentium servare volo..

(In virum non dominetur) quia Adam (utpote præstantior et dignitate prior) primus formatus est;

Deinde Eva (ex Adamo et propter Adamum.)

(Non doceat mulier) quia ut imbecillior et deceptioni magis obnoxia, fuit à serpente in prævaricatione divini præcepti decepta: Adam autem non fuit à serpente deceptus (sed ab uxore allectus.)

Salvabitur autem mulier, per piam liberorum educationem, si permanserit constans in fide, in charitate, in sanctitate et morum sobrietate.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. OBSECRO *igitur primùm omnium fieri...*

Stabilito docendi modo in primo capite, in hoc secundo publicum Dei cultum docet;

Seu, Timotheum, episcopum jam factum, instruit quomodo debeat preces ecclesiasticas ordinare.

Igitur. Hæc particula denotat subsequentia ex præcedentibus inferri;

Sive ex ℣. 15, cap. 1, ubi dicitur quòd *Christus venit in hunc mundum peccatores salvare;*

Sive ex ℣. 18, ubi hortatur Timotheum Apostolus ut bonam militet militiam;

Sive ex utroque, sic:

Igitur, ut Christo ad peccatorum salutem cooperéris, *utque bonam milites militiam;* uno verbo, ut episcopali munere ritè fungaris, juxta prophetias de te factas,

Obsecro, admoneo et adhortor.

Primùm omnium, id est, ante omnia.

Tum quia primum episcopi munus est orare pro se et pro aliis: ad hoc enim constituitur;

Tum quia oratio ex se maximè necessaria, utpote à quâ cætera bona pendent: à Deo enim peti et expectari debent, *à quo omne bonum, etc.*

Fieri, id est, ut in publico et quotidiano cultu fiant.

Obsecrationes, id est, supplicationes ad avertenda mala, seu pro liberatione à rebus tristibus.

Orationes, id est, bonorum petitiones.

Postulationes, id est, preces pro aliis.

Gratiarum actiones pro beneficiis acceptis. Ita Theodoretus, Theophylactus; ita D. Thomas.

Theophylactus tamen tria priora nomina idem hìc significare putat probabiliùs.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Docet ergo Apostolus quòd ante omnia Deus sit orandus, et quidem omnibus orationum modis, sive ad avertenda mala, sive ad obtinenda bona, sive ad gratias agendas pro impetratis : idque omne, tum pro nobis, tum pro aliis.

Porrò, id divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Ambrosius, divus Augustinus et omnes, tum græci, tum latini interpretes, intelligunt de publicis Ecclesiæ conventibus, ubi sacerdotes et populus simul orant.

Divus Augustinus, epist. 59, ad Paulin., q. 5, hunc locum refert ad liturgiam missæ, ejusque partes.

Idem eodem modo explicat divus Thomas.

Quod præcipuè in divo Augustino notandum, quia inde probatur antiquitas Missæ quoad omnes ejus partes.

Pro omnibus hominibus, id est, pro universis et singulis hominibus, ita ut nullum prorsus ab oratione excludamus, quod nota propter sequentia, ℣. 4.

Sacerdos est quasi totius orbis pater : dignum igitur est ut omnium curam gerat, omnibusque provideat, sicut et Deus, cujus ministerio servit et vice fungitur, ait D. Chrysostomus.

Christianus est Dei filius; Christiani ergo charitas, sicut et Dei Patris sui, extendatur ad omnes : sit *perfectus sicut et Pater cœlestis, etc.*

Ad omnes miseros, id est, ad omnes homines (quis enim hominum non miser?), ad omnes, inquam, miseros extenditur, et patet Dei miseratio : ad omnes igitur miseros, seu homines, extendatur fidelium oratio; oret Christianus pro omnibus et singulis hominibus.

Et hæc est regula ecclesiastica à magistro Gentium tradita quâ utuntur sacerdotes nostri ut supplicent pro omnibus, ait Ambrosianus.

Hâc eâdem regulâ utatur quilibet fidelis : nunc obsecret, nunc petat, nunc gratias agat.

Rursus iterum oret, statimque gratias agat, mox obsecret,

hosque omnes mentis et cordis affectus simul misceat et alternet, exemplo Davidis in psalmis.

Hæc itaque in eâdem oratione facienda et sæpius reiteranda.

℣. 2. *Pro regibus et omnibus qui in sublimitate.* Gr. dignitate vel eminentiâ. Syr. magnatibus. Ambrosius, qui in sublimiori loco positi sunt.

Pro regibus, etiamsi ethnicis; nec enim alii tunc erant in mundo.

Pro illorum ministris et omnibus quibuscumque qui sub illis rempublicam gerunt, orandum est à Christianis.

Hoc illorum postulat conditio: regia quidem dignitas quæ divinæ majestatis est radius et participatio.

Ministerialis etiam quæ regiæ potestatis radius est et emanatio.

At hoc exigit nostrum et totius Ecclesiæ commune bonum: illorum quippe salus est nostra tranquillitas, ait Theophylactus.

Ut quietam et tranquillam vitam...

Id est, ut sub regimine principum, rempublicam justè administrantium, vitam agamus pacatam et quietam.

Temporalis nostra et Ecclesiæ pax pendet à pace regnorum; regnorum autem pax pendet à regimine principum: hinc pro illis et illorum ministris nostrâ interest orare.

Ad nos præterea extenduntur bona et gratiæ quæ pro illis obtinemus à Deo.

Pax regni debet esse regum et magistratuum scopus; hoc idem à Deo debemus efflagitare.

In omni pietate et castitate.

Explicat Apostolus ad quid pacem optamus, non ad comessationes et ad libidines; sed ad sacros cœtus faciliùs et frequentiùs celebrandos, et ad mores honestos, probos et pudicos liberiùs et perfectiùs excolendos.

Gr. *καὶ σεμνότητι*, non tantùm castitatem significat, sed et morum gravitatem et honestatem.

His itaque duobus nominibus, *pietate et castitate*, om-

nes externos pietatis actus et omnem morum gravitatem et honestatem exprimit.

Qui actus externi pietatis et honestatis tempore pacis liberiùs exercentur ab Ecclesiâ.

Tempore quippe belli, templa profanantur, sacri cœtus cessant, Dei cultus negligitur, grassantur vitia; cædibus, rapinis et impudicitiis omnia loca replentur.

Cùm ergo à regibus pendeat subditorum pax, et à pace temporali multùm pendeat externum religionis exercitium;

Cùm aliunde corda regum sint in manu Dei;

Hinc ab omnibus fidelibus orandum est pro regibus.

℣. 3. *Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo.*

Gr hoc enim pulchrum et acceptum, etc.

Probat orandum esse pro omnibus hominibus.

Tum quia *hoc*, scilicet orare pro omnibus, in se *bonum est*, utpote charitatis opus; tum quia *hoc*, consequenter, *Deo* gratum et *acceptum est.*

℣. 4 *Qui omnes homines vult salvos fieri....*

Probat *hoc*, id est, pro omnibus orare pulchrum et Deo gratum esse, quia, scilicet, hoc Dei voluntati conforme est; ipse enim Deus et Salvator noster *vult omnes homines salvos fieri...* Gr. servari.

Et quia hoc ipse vult, gratum est illi quòd nos idem velimus, idem optemus, et consequenter oremus id quod optat ipse; scilicet, ut omnes convertantur, et propterea ad cognitionem veritatis evangelicæ perveniant, seu, ad fidem in Christum, sine quâ non est salus.

Deus vult omnes homines salvos fieri.

Imitare ergo Deum tuum; illius concorda voluntati; velis quòd omnes salvi fiant: quòd si vis, et ora; quippe volentium est orare. Divus Chrysostomus.

℣. 5. *Unus enim Deus, unus et mediator...* probat Deum velle omnium hominum salutem.

Primò, quia unus et idem est omnium Deus, creator,

pater et dominus : omnes ergo homines, utpote, opus suum, filios suos, servos suos, diligit et salvos cupit.

Secundò, quia unus et idem est omnium hominum mediator apud Deum, scilicet Jesus Christus, Homo-Deus, qui mediationis suæ beneficium extendit ad omnes ; omnium ergo reconciliationem vult et salutem.

Et ne dubites quin id seriò velit et sincerè.

℣. 6. *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

Tertiò, hic Jesus Christus, Homo-Deus, mediator noster, *semetipsum dedit* in pretium redemptionis omnium hominum, seu pro redimendis atque salvandis omnibus hominibus.

Non redimit auro et argento, sed *semetipsum dedit in ἀντίλυτρον.*

Lytrum, pretium redemptionis, qualecumque sit : antilytrum, pretium vicarium, quo res cum re simili et vicariâ redimitur : vita pro vitâ, caput pro capite.

Hoc fecit Christus, *qui semetipsum dedit* pro nobis, vitam suam pro vitâ nostrâ : vitam Dei pro vitâ hominum ; vitam Filii Dei pro vitâ Dei inimicorum.

O ineffabilis dilectio ! ô sanè vera et seria voluntas salutis omnium hominum !

Moyses, cæterique secundarii et ministeriales mediatores, hostias et preces obtulerunt pro iis quorum erant mediatores.

At Jesus Christus, primarius, principalis ac propè unicus mediator noster, semetipsum obtulit hostiam in arâ crucis, pro reconciliandis Deo omnibus hominibus.

Testimonium temporibus suis.

Gr. testimonium temporibus propriis.

Syr. testimonium quod evenit tempore suo.

Correctio romana : testimonium temporibus suis.

Et ita legendum putant Estius, Cornelius à Lapide ; ita legerunt Lovanienses.

Sensusque tunc videtur valdè naturalis :

Authenticum sanè et indubitatum testimonium quod, tempore in Scripturis destinato, dedit divinæ suæ erga nos di-

lectionis, et quod reverà et seriò velit omnes homines salvos fieri.

Hoc quippe probandum suscepit Apostolus, hoc ergo ex dictis concludit.

Quòd si non placeat hæc explicatio, accipe Theodoreti interpretationem :

Testimonium, inquit, vocat passionem, quia omnes prophetas testes habet.

Tempora propria testimonii sunt quæ ad Gal. capite 4, vocantur plenitudo temporis.

DISQUISITIO VERITATIS

In qua verus versuum 4, 5 et 6 sensus sincerè, et sine præventione quæritur.

Attendo ad Apostoli scopum et ad sermonis contextum.

Primò, asseruit pro omnibus hominibus orandum esse.

Hæc propositio universalis est, et nullam prorsus suscipit exceptionem ; nec enim nobis fas est quemquam ab orationibus nostris excludere : hoc fatetur etiam Estius.

Secundò, ut hanc proportionem universalem probet Apostolus, seu ut nos ad illam in praxi redigendam excitet; id est, ut nos excitet ad orandum pro omnibus, affirmat talem orationem bonam esse, et Deo gratam.

Tertiò, hoc ipsum, scilicet orare pro omnibus, pulchrum et gratum esse Deo, probat ex eo quòd Deus salvator noster *vult omnes homines salvos fieri,* et propterea vult ut ad veritatis cognitionem veniant.

Affirmans autem Apostolus *quòd Deus vult omnes homines fieri salvos,* nobis concludendum relinquit quòd, cùm Deum oramus pro omnium hominum salute, divinæ tunc voluntati conformamur, quod Deo gratum et acceptum est.

His omnibus seriò et sincerè attentis, sic ratiocinor:

Si accuratè loquitur Apostolus, sique rectè probat (quod in dubium revocare nefas), tam latè et universaliter sumit in ℣. 4 : *Omnes homines*, quàm in ℣. 1, latè et universaliter sumpsit *pro omnibus hominibus.*

Ideo enim vult Apostolus *pro omnibus hominibus* orari à fidelibus, quia *Deus vult omnes homines salvari.*

Sicut ergo pro omnibus prorsus hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit in ℣. 1.

Ita et in ℣. 4 affirmat Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri.

Hoc ipsum confirmant rationes quibus ℣. 5 et 6, probat Deum velle omnium hominum salutem;

Nimirum, quia omnium hominum Deus est;

Quia Jesus Christus omnium hominum mediator est;

Et quia hic mediator noster *semetipsum dedit pro omnibus* redimendis hominibus.

Deus enim omnium, nemine excepto, creator est hominum.

Jesus Christus omnium, nullo excluso, mediator est hominum.

Pro omnibus redimendis, nemine excepto, semetipsum obtulit hic mediator Dei et hominum.

MENS D. PAULI.

Mens itaque D. Pauli est, quòd Deus, Salvator noster, velit et omnium prorsus hominum, nemine secluso, salutem; voluntate scilicet antecedente, ut explicabitur infrà.

ILLATIO QUA TRES REJICIUNTUR INTERPRETATIONES.

Unde infero Apostolicæ menti non convenire tres aliquorum interpretationes.

Primò, interpretationem illorum qui dicunt: *Deus vult salvos fieri omnes homines*, id est, quicumque salvantur.

Secundò, illorum qui dicunt: *Deus vult salvari omnes homines*, id est, omnis generis homines, sive Judæi sint, sive Gentiles, sive liberi, sive servi, sive principes, sive subditi, etc.

Tertiò, illorum qui dicunt: *Deus vult salvari omnes homines*, id est, quamplurimos, et tot, ut aliquo modo dici possent omnes.

Hæ tres, inquam, interpretationes Apostolicæ menti non conveniunt (nisi vera supponatur communis interpretatio quam mox attulimus de voluntate antecedente salvandi omnes homines.

Primò, quia limitant propositionem quam S. Paulus fecit universalem.

Deus vult omnes homines salvos fieri, ait Apostolus.

Nulla est in terminis, nec in mente exceptio, ut visum est suprà ex sermonis Apostolici contextu.

Contra hanc Apostolicæ propositionis universalitatem :

Deus vult tantùm salvandos salvari, ait prima interpretatio.

Deus vult aliquos tantùm ex omni genere hominum salvari, ait secunda interpretatio.

Deus vult tantùm quamplurimos salvari, ait tertia interpretatio.

Ecce maximas exceptiones quæ, si omnino locum habeant, Apostoli verba, mentem et scopum immeritò coarctant.

Secundò, quia hæ tres interprerationes (seclusâ aliâ quam suprà tetigimus) non modò D. Pauli mentem et scopum non assequuntur; sed ex illis, contra expressissimam Apostoli mentem, sequeretur non esse pro omnibus hominibus orandum; sed tantùm pro aliquibus, nimirum, pro salvandis tantùm; pro aliquibus ex omni genere, pro quamplurimis.

Hæc sequela manifesta est.

Ex divo Paulo, Dei voluntas circa salutem hominum est ratio nos movens et excitans ad orandum pro omnium hominum salute.

Seu, ideo, secundùm Apostolum, debemus pro omnibus orare, quia Deus vult omnes salvari.

Sed ex primâ interpretatione, Deus vult tantùm salvandos salvari; ergo et pro salvandis tantùm debemus orare.

Ex secundâ interpretatione, Deus vult aliquos tantùm ex omni genere homines salvari; ergo et pro aliquibus tantùm, ex omni genere nobis est orandum.

Ex tertiâ interpretatione, Deus vult quamplurimos tantùm homines salvari; ergo et pro quamplurimis tantùm orare debemus.

Et hoc cuilibet homini S. Paulum attentè legenti ita perspicuum est, ut ipse Estius has tres interpretationes rejiciat tanquam Apostolicæ menti et instituto non congruas.

Quia, inquit Estius, sensum faciunt haud prorsus universalem, ut manifestum est; multos enim homines exceptos relinquunt, et proinde non conveniunt instituto Apostoli, qui docere vult orandum esse pro omnibus hominibus, sine exceptione.

Adde quòd ita dicitur Deus omnes velle salvos fieri, ut etiam addi possit quòd neminem velit perire; nam utrumque conjunxit Petrus apostolus 2. epist. 3, dicens Deum nolle *aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti*: atqui hæc negatio non recipit dictas tres interpretationes: ergo nec illa affirmatio: hucusque Estius, pag. 772, col. 2, circa medium.

EXAMINATUR CELEBRIOR INTERPRETATIO.

Sed quid dicendum de aliâ interpretatione celebri, ab Estio, quamplurimis, et quidem doctissimis viris, laudata et approbata? scilicet:

Deus vult omnes homines salvos fieri, id est, Deus dat suis fidelibus servis voluntatem salutis omnium hominum.

Seu, Deus facit ut sui fideles servi velint omnium hominum salutem, et pro eâ laborent et orent.

Itaque, inquiunt, hæc propositio, *Deus vult omnes homines salvos fieri*, est locutio causalis, quâ dicitur Deus velle, vel facere id quod facit, ut nos ipsi velimus et faciamus: sicut Rom. 8, dicitur Spiritus sanctus postulare gemitibus inenarrabilibus, quia facit sanctos ita postulare;

Hanc interpretationem hucusque reveritus sum, quia à doctis et sanctis pariter viris usurpatur.

Sed nunc veritatem in semetipsâ quærens, non in hominum auctoritate,

Nunc, inquam, D. Pauli mentem in suis propriis verbis et argumentis perscrutans, non in alienis ratiocinationibus, aut præjudiciis,

Animadverto hanc interpretationem (nisi nostra priùs adhibeatur) esse à D. Pauli mente alienam; sic enim argumentor.

Mens D. Pauli hæc est: Vult et ordinat ut in Ecclesiâ oretur pro omnibus prorsus hominibus: hoc jam suprà monstratum est.

Ut fideles excitet Apostolus ad orandum pro omnibus prorsus hominibus, affirmat eis quòd hæc oratio Deo grata sit et accepta, utpote divinæ voluntati conformis, quia Deus ipse, qui *Salvator noster est, vult* etiam *omnes homines salvos fieri.*

Mens itaque D. Pauli est, quòd per hoc nostrum votum circa salutem omnium, divinæ conformamur voluntati; hincque Deo grata et accepta est oratio nostra.

Supponit ergo D. Paulus esse reverà in Deo voluntatem salutis omnium, cui nostra voluntas et desiderium circa salutem omnium hominum conformetur.

Quomodo enim hâc in re Dei voluntati conformabimur, nisi reverà sit in Deo voluntas salutis omnium, et nisi id Deus in seipso velit?

Addo: Ex D. Paulo voluntas Dei circa salutem omnium, est regula nostræ voluntatis circa eamdem omnium salutem: nostram ergo voluntatem præcedit, sicut regula regulatum: est ergo reverà in Deo talis voluntas, antequam sit in nobis.

Addo rursus: D. Paulus hâc Dei voluntate salutis omnium utitur tanquam medio et motivo, quo nostram excitet et moveat voluntatem ad orandum pro omnium salute.

In mente ergo divi Pauli hæc Dei voluntas non est ipsa fidelium volitio, ut à Deo exercitata, cùm è contra hæc Dei voluntas sit quid nostram voluntatem excitans, movens, et consequenter, eam præcedens, et ab eâ prorsus distinctum.

Denique, ex D. Paulo, placet Deo nostra pro omnium sa-

lute deprecatio, quia Deus vult omnium prorsus hominum salutem.

Sicut ergo hæc Dei complacentia, circa nostram orationem, est reverà Dei et in Deo : ita et Dei voluntas de salute omnium est reverà Dei et in Deo.

Quomodo enim Deus sibi complacebit circa quidquam, nisi in seipso? et quomodo complacebit sibi in seipso ob nostras pro omnium salute deprecationes, nisi reverà velit in seipso omnium salutem?

Sed ut clariùs pateat hanc interpretationem à divi Pauli mente alienam : hâc interpretatione gratis admissâ, reflectamus ad sensum quem format.

Orate pro omnium prorsus hominum salute.

Quare? quia hoc Deo gratum.

Unde nosti hoc Deo gratum?

Quia *Deus vult omnes salvari*, id est, Deus vobis dat voluntatem salutis omnium.

Quænam est vis hujus argumenti tui?

Excitas ut velim, quia Deus dat mihi velle.

Si dat velle, ut supponis, reverà volo, et infallibiliter volo; frustrà igitur hortaris ut velim quod, ex te, jam volo, cùm Deus mihi dederit velle.

Nullum et inutile redditur argumentum Apostoli per talem interpretationem : est itaque ab ejus mente aliena.

Præterea, ab Apostolo sic interpretatio quæri posset :

Unde nosti quòd Deus talem mihi voluntatem dederit?

Nec enim illam in me sentio, imò mens et voluntas mea repugnat orare Deum pro infideli, pro idololatrâ, pro fidelium persecutore, pro tyranno, pro homine pessimo, vitiis corrupto, et penitùs perdito.

Ad quid prætereà Deum orabo pro homine quem Deus ipse videtur reverà deseruisse?

Unum tantummodo potest ad id me movere.

Nimirùm, si sciam quòd Deo placitura sit hæc oratio mea, utpote qui vult etiam istius hominis pessimi salutem, quia,

scilicet, Deus omnium hominum creator, *vult omnes* omnino *homines salvos fieri.*

Et hinc redditur vis et robur Apostoli argumento.

Orate pro omnibus hominibus, quia hoc Deo gratum, utpote ejus voluntati conforme : ipse enim Deus, omnium hominum creator, *vult omnes* omnino *homines salvos fieri.*

CONCLUSIO.

Cùm omnes supradictæ interpretationes (nisi nostra vera supponatur) sint à D. Pauli mente alienæ, illiusque infrigant argumentum, quod à simplici et litterali verborum sensu totam vim suam habet,

Concludo simpliciter et ad litteram credendum esse D. Paulo, Gentium Apostolo, veritatisque doctori, formaliter et expressè dicenti :

Deus vult omnes homines salvos fieri.

Credendum et D. Petro, Apostolorum principi, Ecclesiæ fundamento et veritatis columnæ, confirmanti Paulum et quasi explicanti.

Deus vult omnes homines salvos fieri, ait Paulus.

Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti, ait D. Petr. secundæ epist. cap. 3. ℣. 9.

Ecce veritatem eamdem, propositionibus æquè universalibus, tum affirmativis, tum negativis, à duobus præcipuis Apostolis formaliter expressam, et multis à D. Paulo rationibus probatam, ℣. 5 et 6.

Utquid dubitamus?

Quia, inquis, magnæ hinc difficultates oriuntur.

Fateor : sed primò, an minores oriuntur ex hujus veritatis opposito?

Secundò, an propter difficultates ex aliquâ veritate nascentes, licet de eàdem veritate formaliter et expressè revelatâ dubitare?

Quot, quæso, difficultates ex mysterio sanctissimæ Trinitatis! quot ex mysterio sanctissimæ Incarnationis! ex mysterio sanctissimæ Eucharistiæ!

Has omnes superamus, quia hæc mysteria formaliter in Scripturis sunt revelata.

Sic et superandæ difficultates ex hâc veritate nascentes, quia ipsa expressè revelata.

Et sanè, licèt inextricabiles ex eâ difficultates orirentur, mallem ingenii mei imbecillitatem fateri (quæ divinæ voluntatis immensitatem non potest attingere, multò minùs comprehendere) quàm veritatem ita formaliter expressam et probatam à D. Paulo, et confirmatam à D. Petro, aut denegare, aut alienis interpretationibus detorquere.

Sed non sunt hujusmodi difficultates quæ hìc possent objici, et quas tamen scholasticis relinquo solvendas: quia hìc locus non est disputandi, sed mentem D. Pauli in suis verbis agnoscendi.

Agnoscamus itaque veritatem, et ipsa bene nota difficultatum tenebras dissipabit, modumque nobis præbebit veritatem cum veritate conciliandi.

VERITATES IN SANCTI PAULI VERBIS INCLUSÆ.

Prima itaque veritas in verbis D. Pauli nobis revelata hæc est:

Deus, utpote omnium hominum creator, sincerè et seriò *vult omnes homines salvos fieri.*

Secunda, Deus omnium hominum creator, ita seriò et sincerè vult omnium hominum salutem, ut propterea Filium suum unigenitum Jesum Christum, Deum et hominem, eis omnibus dederit salutis mediatorem.

Tertia, Jesus Christus, Filius Dei, Homo-Deus, hominumque cum Deo mediator et reconciliator, ita sincerè vult omnium hominum reconciliationem et salutem, ut semetipsum dederit pro omnibus redimendis hominibus, Deoque reconciliandis.

Quarta veritas in præcedentibus inclusa:

Per et propter hunc omnium hominum Redemptorem, Deus gratiam suam, sacramenta et alia media ad salutem necessaria, omnibus subministrat hominibus.

EXPLICATUR HÆC DEI VOLUNTAS.

Hinc, ad explicandas et solvendas difficultates,

Collige quòd hæc voluntas non sit tantùm signi et extra Deum, quà scilicet Deus omnibns hominibus proponit doctrinam Evangelii et præcepta salutis;

Sed etiam beneplaciti voluntas, et in Deo; quâ scilicet Deus verè, sincerè et seriò vult et cupit omnium hominum salutem; imò et ex parte suâ efficaciter.

Quòd non sit signi tantùm, patet ex eo quòd si significaret tantùm Deus se velle omnium hominum salutem, quam tamen reverà non vult in se, simulatè et dolosè ageret Deus: quod impium cogitare.

Est ergo voluntas beneplaciti, non absoluta: aliàs omnes salvarentur:

Sed ex hypothesi quòd ipsi velint, ope gratiæ, præstare quæ ab ipsis ad salutem requiruntur.

Hæc voluntas Dei dicitur efficax ex parte Dei; quia Deus per eam, et Christum dedit Salvatorem, et media ad salutem necessaria suppeditat.

Non est tamen totaliter efficax et completa; sed incompleta, et ex parte Dei tantùm efficax.

Hanc voluntatem divus Chrysostomus vocat primam; et post ipsum Theophylactus ait: Prima voluntas Dei est quòd nemo pereat. Secunda voluntas est, ut impii pereant: in epist. ad. Ephes. c. 1. ℣. 6.

D. Damascenus, et post ipsum, theologi vocant hanc voluntatem antecedentem. Ita etiam Theophylactus ibidem.

Quia antecedit omnem prævisionem bonorum aut malorum operum hominis.

Posset dici naturalis voluntas Dei, quia manat ex Deo tantùm, qui de suo bonus.

SATISFIT OBJECTIONI.

At, inquies: Si reverà *Deus vult omnes homines salvos fieri*, ad quid illum orare?

Resp. ut opere compleat quod vult, ut rebelles etiam compellat hominum voluntates, earumque duritiam vincat.

Instabis : Satiùs videretur homines excitare ad volendum, quàm Deum exorare.

Resp. utrumque faciendum; quia salus à Deo et ab homine. Vide dicta ad Philip. c. 2. ℣. 13.

A Deo, inquam : hinc orandus ut det id sine quo nulla salus, gratiam scilicet.

Ab homine autem : hinc excitandus, ut humiliter et sedulò divinæ gratiæ cooperetur; seu, sicut ait Apostolus, ut cum metu et tremore suam salutem operetur : loco citato.

Qui enim fecit nos sine nobis, non salvabit nos sine nobis. D. Augustinus.

℣. 7. *In quo positus sum...*

Ad quod testimonium de Christi charitate et de Dei voluntate toti mundo publicandum, ego constitutus sum *Apostolus et prædicator*.

Veritatem dico, et non mentior.

Hoc addit ad obstruendum os eorum qui ejus apostolatum negabant.

Sincerè loquor et ex conscientiâ, quia *doctor* sum et præco, destinatus præcipuè Gentibus *in fide et veritate docendis*.

Et ut talis, volo, precor, ut orent viri, etc.

℣. 8. *Volo ergo viros orare in omni loco...*

Redit ad id quod ℣. 1. inchoavit; et postquam docuit orandum, et quidem omnibus modis, et pro omnibus hominibus;

Nunc pergit docere à quibus, ubi, et quomodo sit orandum.

A quibus orandus est Deus? à viris pariter et à mulieribus. *Volo viros... similiter et mulieres...*

Oratio est alimonia mentis : hinc virorum et mulierum animæ tam necessaria, quàm cibus eorum corpori.

Par utrique sexui necessitas orandi (*Volo igitur, etc.*) : una natura, una et gratia.

Ubi orandum? *in omni loco.*

Per Christum tota terra sanctificata est, omnisque locus oratorium factus.

Quoniam Christus adveniens expiavit universam terram, nobis omnis locus oratorium factus est, ait August. serm. 130. in parasc. de cruce et latrone.

Hinc præcipit Apostolus orare ubique.

Nobis itaque licet in omni loco orare.

Sed quia hìc agitur de publicis precibus, et præcipuè de sacrificio et synaxi, ut aiunt omnes interpretes, et ut manifestum est ex habitu decenti et ornato quem Apostolus requirit in mulieribus: quid enim refert quo habitu orent in cubiculis?

Hinc *in omni loco*, intellige publicis precibus dicato, seu in quâvis ecclesiâ, seu potiùs oratoriis.

Tunc enim nondum erant ecclesiæ, sed fideles conveniebant quò poterant.

His autem verbis affirmat illis Paulus, quòd eorum preces non minùs gratæ essent Deo in quocumque loco precibus dicato, seu oratorio, quàm si in templo jerosolymitano factæ fuissent: vult ergo ut ad orandum conveniant ubi poterunt, eritque commodum orare.

Quomodo orabunt viri?

Levantes ad cœlum *manus puras*, non aquâ lotas; sed cupiditate, rapinâ, cædibus mundas. Chrysostomus.

Levatio manuum significat cordis elevationem, ait divus Thomas; hâc cæremoniâ auxilium ab alto petitur.

Proprium erat sacerdotum veteris Testamenti levare manus.

Hoc autem Apostolus vult fieri ab omnibus Christianis, quia omnes sunt sacerdotes, ait Theodoretus: *Regale sacerdotium.*

Sine irâ et disceptatione.

Mundum sit et cor ab irâ et inimicitiâ.

Quia viros nominavit, vitia excludit in viros magis cadentia.

Disceptatione. Gr. διαλογισμοῦ.

Latini interpretantur disputatione, seu discordiâ cum fratribus.

Juxta quos sensus est : pacificus sit animus, sine odio et disputatione ; hocque conforme est orationi Dominicæ : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos, etc.*

Orationis fructus est reconciliatio cum Deo : huic autem reconciliationi cum Deo nihil sic obest ac discordia cum fratribus ; hinc sine odio et discordiâ orandum.

Divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, versio arabica, æthiopica, etc. interpretantur diffidentiam, hæsitationem.

Glossa etiam apud D. Thomam : ut non disputemus contra Deum, increduli verbis ejus.

Grotius etiam : duo sunt quæ maximè preces Deo ingratas faciunt, odium adversùs fratrem, quod hîc iram dixit, et dubitationem de Dei promissis.

Hi omnes volunt quòd oremus sine odio in fratrem, et sine diffidentiâ in Deum ; sed cum fiduciâ, juxta D. Jacob. 1 ; *Postulet in fide nihil hæsitans.*

℣. 9. *Similiter et mulieres.*

Quomodo orabunt mulieres ?

Similiter precari volo, puris manibus, sine odio et disputatione.

Sed præter hæc, viris et mulieribus communia,

Volo ut honestè et modestè sint ornatæ.

Syrus : in habitu casto vestimenti, cum verecundiâ et pudicitiâ sit ornatus earum.

A mulieribus removet vitia muliebria : pleræque enim peccant nimio corporis ornatu ; vult habitum illarum mundum quidem esse, sed non luxuriantem, sed qui castitatem redoleat.

In habitu. Gr. ἐν καταστολῇ, tunicam undique honestam, compositam significare voluit, ait D. Chrys.

Habitum longiorem dicit, hoc est, ut undique vestiantur et contegantur, et ne impudenter detegantur. Theophylactus.

Ornato. Per ornatum non intelligit exquisitum, sed moderatum. D. Chrysostomus.

Habitus itaque illarum sit mundus, id est, modestus et decens.

Cum verecundiâ et sobrietate ornantes se. Pudor et modestia sint illarum ornamenta.

Volo igitur mulieres orare in habitu modesto, qui honestatem et castitatem redoleat.

Sed *non in tortis,* seu calamistratis *capillis.* Non se comant.

Non in auro... Nec aurum, nec margaritas gestent, nec pretiosis ac splendidis vestibus induantur.

℣. 10. *Sed quod decet mulieres...*

Sed bonis operibus ornatæ, sicut decet mulieres pietatem professas, id est, christianas.

Vel, ut decet mulieres profitentes, non linguâ tantùm, sed et operibus bonis, pietatem.

OBSERVATIONES MORALES.

Contra luxum mulierum in templo, vide D. Joannem Chrysostomum hìc :

Deum precatura pergis, et ornamenta aurea circumfers, flavosque crines, et ipsos auro compositos?

An verò saltatura ad ecclesiam pergis? numquid hic nuptias et lasciviæ oblectamenta conquiris? num ut tuî spectaculum præbeas advenisti? num tibi nunc instruendus est thalamus, etc.?

Accessisti ut Deum pro peccatis tuis depreceris, etc.: non iste supplicis habitus.

Quo enim pacto potes ingemiscere, etc., quæ ejusmodi ornatu compta procedis?

Nam etsi lacrymas fuderis, risum cernentibus hujusmodi lacrymæ movebunt, etc.

Est enim scena quædam atque simulatio, si ex eodem animo ex quo tanta sumptûs magnificentia tantaque ambitio prodit, inde etiam lacrymas profundi viderint.

Amputa omnem hujusmodi simulationem, circumcide abs

te omnem illum scenæ atque histrionum gestum : *Deus enim* profectò *non irridetur.*

Eumdem ibidem vide contra mulieres quæ purpurisso vultum inficiunt, stibio oculos pingunt, etc.

Vide e contra eas quæ vilibus quidem pannis induuntur, sed in veste etiam nigrâ nimium magnâ arte quærunt ornatum.

Si vanitas, si luxus, si ornamentorum amor tantum sit in mulieribus vitium, quantò majus in viris?

Fateamur, necesse est, sumptuositatem, luxum, ornatuum amorem nimium, in quibuscumque sint, christianismo esse opposita et orationis spiritui contraria.

Christianismus est humilitatis, pœnitentiæ et mortificationis status : est quippe Christi imitatio.

Quid ergo ei plùs oppositum quàm amor mundi pomparum quibus in Baptismo fit renuntiatio?

Compunctio, pœnitentia, annihilatio coram Deo, sunt animæ ad bonam orationem dispositio, et quasi orationis spiritus.

Huic spiritui quid magis contrarium quàm superbia cordis, ornatus corporis, mollities utriusque.

Conteratur igitur cor, sacco et cinere induatur corpus; saltem utrumque sit humile, pœnitens, humiliatum; sicque humiliati et compuncti, Dei misericordiam supplices oremus.

℣. 11. *Mulier in silentio discat...*

In ecclesiâ doctores audiendo, in domo maritum interrogando, ut 1. Cor. 14, ℣. 34.

In templo autem nihil debet interrogare, sed omnino silere; nihil loquatur in ecclesiâ. *Turpe est illi loqui*, 1. Cor. 14, ℣. 35.

℣. 12. *Docere autem mulieri non permitto neque dominari in virum...*

In ecclesiâ docere non potest mulier, nec ullam ubicunque in virum auctoritatem sumere.

Domi tamen docere potest et debet puellas, filios; imò et Prisca docuit Apollinem, Act. 18, ℣. 26: et mulier fidelis virum infidelem, 1. Cor. 7, ait Theophylactus.

℣. 13. *Adam enim primò formatus est.*

Duo sunt in versu præcedente, scilicet, mulieri docere non permitto, et eam in virum dominari nolo.

Hinc duæ in hoc sequenti versu rationes utrique asserto, ordine tamen inverso correspondentes.

Non dominetur in virum, quia vir est illâ præstantior, ut patet ex utriusque formatione.

Adam enim prior formatus est, Eva posterior;

Adam non propter Evam, neque ex Evâ; sed Eva propter Adam et ex Adam;

Ergo non se præferat viro, cui Deus primatum dedit, quemque hoc signo præstantiorem declaravit.

℣. 14. *Et Adam non èst seductus.*

Non doceat mulier, quia ipsa seducta fuit: *Adam verò non fuit* à serpente *seductus.*

Quasi diceret: Ipsa est mente imbecillior, et errori atque deceptioni nimis obnoxia; ut patet ex eo quòd fuit à serpente seducta.

Non doceat ergo eum qui vigore mentis præstat ei, quique deceptioni minùs est obnoxius: ut patet ex eo quòd à serpente non fuit seductus, imò nec aggressus.

NOTA LITTERALIS.

Peccavit uterque Adam et Eva; sed adverte discrimen in Scripturis notatum, et quod hìc exprimit Apostolus:

Adam non est seductus, mulier autem seducta.

Eva peccavit seducta, *serpens decepit me*, credidi serpenti dicenti: *Nequaquam moriemini.*

Hocque credens, putavit vel quòd in Dei præcepto aliquod lateret mysterium, vel quòd verborum Dei sensum nec ipsa, nec maritus suus essent assecuti:

Et ita seducta, fructum pulchrum visu et gustu suavem comedit, virumque suum blanditiis suis ad comedendum induxit.

Non sic Adamus: ipse enim à serpente *non fuit seductus*, à quo nec fuit aggressus; neque etiam ab Evâ propriè decep-

tus fuit, quæ non fallendi animo, sed seducta et decepta, fructum obtulit.

Peccavit itaque tum inordinato conjugis amore, tum quâdam superbiæ titillatione et excellendi libidine;

Cùmque potuisset facilè hos motus inordinatos reprimere, sponte permisit eos in se suboriri et prævalere.

Quibus tandem victus, deliciasque suas contristare nolens (ut ait divus Augustinus), uxori roganti et blandienti morem gessit, et contra Dei præceptum comedit, sciens quidem se peccare, sed divinæ severitatis inexpertus, credens quòd ei facilè remitteretur, ait D. Thomas.

Hinc infert Apostolus; Non doceat illa, utpote errori magis obnoxia, quæque legem Domini tam malè interpretata, virum et omnes filios suos in peccatum pertraxit.

Semel docuit mulier, et cuncta pervertit: idem ultra non doceat. D. Chrysostomus.

℣. 15. *Salvabitur autem per filiorum generationem...*

Quia vetuit mulieri loqui, nunc eam consolans, tradit ei quòd doceat.

Quasi diceret: Sileat ergo mulier, subjiciatur; non deerit tamen illi pia occupatio.

Salvabitur per filiorum educationem, si illos benè instituat atque doceat.

Loquitur hìc conjugatis, quales erant pleræque, easque docet officium quo salvari debeant.

Virginibus autem sua privilegia reservat, de quibus egit 1. ad Cor. cap. 7.

Ex divo Thomâ *per*, non dicit causam, sed non repugnantiam, estque sensus: mulier *salvabitur,* etsi incedat *per generationem filiorum;* id est, etsi nubat et non sit virgo.

Si filios bene educaverit, si ipsa in fide *permanserit.*

Si permanserit in fide.

Si Evæ exemplum non sequatur, nec se à Satanâ seduci permittat, sed constans permaneat in fide Christi, in charitate Dei et proximi, in sanctitate morum et sobrietate, seu tem-

perantiâ cupiditatum, in matrimonio scilicet, seu, si legitimè in matrimonio conversetur. Ita Theophylactus.

Plerique legunt in plurali, *si permanserint.* Divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Græc., Syr., Arab., Æthiop., multi etiam latini.

Jamverò bipertiuntur : aliqui enim volunt illud plurale ad filios referri; sitque sensus :

Si filios educet, et, quantùm est in se, curet ut filii *permaneant in fide, etc.*

Alii referunt illud ad mulierem in genere, seu quæ sic sumpta, æquivalet plurali.

De communi mulierum naturâ, ait Theodoretus.

Parum refert quomodo sumatur; cùm tamen sensus primò allatus sit valdè naturalis, nostraque versio à romanis correctoribus non sit immutata, huic adhæreo.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Dei minister plenè persuasus quòd *Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere, cap.* 1, ℣. 15, *et quòd Deus vult omnes homines salvos fieri*, hujus secundi capitis, ℣. 3.

Omnibus modis oret :

Nunc peccatorum remissionem obsecrans;

Nunc gratiæ largitionem petens;

Nunc liberationem à malis et bonorum concessionem postulans;

Nunc pro beneficiis acceptis gratias agens;

Præsertim verò sacrificium redemptionis hominum, quod ita propitiatorium est, ut impetratorium simul sit et eucharisticum, frequenter et quasi jugiter offerens.

Pro omnibus omnino hominibus, quia, ut sacerdos, quasi totius orbis est pater.

Speciatim autem pro regibus et omnibus in dignitate constitutis, ut sub illis quietè et pacificè Deo serviamus.

Meminerit ergo sacerdos se ad hoc, scilicet ad orandum et ad sacrificandum pro omnibus, constitutum esse sacerdotem, Dei et hominum mediatorem, ℣. 7.

SECUNDÒ.

Quia oratio omnibus est necessaria, et totius est Ecclesiæ orare;

Sacerdos, Dei minister, doceat omnes, et viros et mulieres modum ubique, ac præsertim in ecclesiis orandi.

Curet ergo ut viri orent purè, manibus et corde mundis, ℣. 8.

Ut mulieres præterea orent modestæ, verecundiâ et pudicitiâ ornatæ, ℣. 9, 10.

Sacerdos et populus sic purè et humiliter orantes, et quasi manu factâ, ambientes thronum gratiæ Dei, misericordiam consequentur.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

AGITUR de ordinatione ministrorum.

Primò, quales in episcopo requirantur dotes, ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundò, quales in diacono, ℣. 8, 9, 10, 12, 13.

Tertiò, quales in eorum uxoribus, ℣. 11.

Denique, Timotheum monet, ut juxta præcepta sibi tradita, gubernet Ecclesiam Dei quæ est veritatis columna, ℣. 14, 15.

Quæ sit autem hæc veritas explicat ℣ 16, brevi, sed distinctâ incarnationis Dominicæ expositione.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Fidelis sermo: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.

2. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem,

3. Non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum,

4. Sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate.

5. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?

6. Non neophytum; ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli.

7. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli.

8. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes:

9. Habentes mysterium fidei in conscientiâ purâ.

10. Et hi autem probentur primùm, et sic ministrent, nullum crimen habentes.

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

Certa et indubitata res est, quòd si quis episcopatum desiderat, præclarum optat ministerium.

Oportet autem ut Episcopus sit vitæ prorsus irreprehensibilis, non bigamus, sit sobrius. et consequenter vigilans, prudens, compositus, castus, amans peregrinos, aptus et paratus ad docendum;

Vino non sit obnoxius, non violentus et qui percutiat; sed sit mansuetus, rixarum et litium abstinens, non amator argenti;

Propriæ domui suæ bene præsideat, filios contineat in obedientiâ sibi subditos, et in omni honestate et gravitate morum.

Nam si familiam suam nescit regere, quomodo Ecclesiæ Dei curam geret?

Non sit nuper baptizatus et Christo insitus, ne, ob episcopatûs honorem inflatus, superbiat, et ob superbiam, in eamdem cum dæmone damnationem incidat.

Oportet etiam illum bene audire apud eos qui sunt extra Ecclesiam, id est, infideles; ne apud eos contemptus, et probro subditus, incidat in laqueum diaboli.

Eodem quoque modo oportet ut diaconi casti sint et honesti, duplicia non loquantur, non sint bibaces et ad vinum proclives, neque turpiter et avarè pecunias quærant;

Sed fidem christianam servent et custodiant per bonam conscientiam.

Et hi primùm probentur, et longo tempore explorentur; et si inculpati et irreprehensibiles reperiantur, tandem ordinentur et ministrent.

11. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

12. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, et suis domibus.

13. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide quæ est in Christo Jesu.

14. Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire citò.

15. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.

16. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloriâ.

Sic etiam oportet ut mulieres eorum castæ sint et graves, non calumniatrices; sobriæ, per omnia fideles.

Diaconi sint monogami qui filios suos suamque domum bene rexerint :

Qui enim diaconatûs officio ritè perfuncti fuerint, honestam viam sibi parant ad altiorem gradum, multamque sibi pariunt alios, juxta Christi fidem, docendi et monendi confidentiam.

Hæc tibi scribo, sperans me ad te brevi venturum :

Si autem tardiùs venero, hæc tibi scribo ut scias quomodo ordinanda et gubernanda sit domus Dei, Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et fulcrum firmissimum veritatis.

(De eâ veritate loquor) quæ sanè maximum est pietatis sacramentum (quæque omnis christianæ veritatis, seu religionis est caput), de dominicæ scilicet incarnationis mysterio (in hoc consistente) quòd Deus, in se invisibilis, in humanâ carne manifestus et visibilis factus est : quòd per Spiritum sanctum (seu per stupenda miracula à Spiritu sancto facta) hic Homo visibilis, verè Deus et Dei Filius, justificatus et probatus est; quòd hic Deus-Homo, ab Angelis visus et adoratus est : quòd annuntiatus est gentibus : quòd per universum mundum creditus et adoratus; quòd in cœlum assumptus, sedet ad dexteram Dei.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. FIDELIS *sermo.*

Hæc verba D. Chrysostomus et Theophylactus referunt ad ultimò dicta, in præcedenti capite; sed meliùs ad jamjam dicenda referuntur, ob rationem statim dicendam.

Timotheus erat non solùm Ephesiorum episcopus, sed et omnium totius Asiæ Ecclesiarum archiepiscopus et primas, et cui incumbebat cura Episcopos et ministros per singulas urbes instituendi et ordinandi.

Hinc illum Apostolus instruit de episcoporum et aliorum ordinandorum qualitatibus.

Et quia res hæc est maximi momenti et ad omnes in Ecclesiâ, per universum mundum usque ad consummationem sæculorum, ordinandos pertinens;

Hinc Apostolus vult omnes ad ea, quæ circa rem hanc jam dicturus est, attentos esse: et propterea utitur consuetâ sibi, in rebus majoris momenti, præfatiunculâ.

Fidelis sermo, id est, verissimus, ideoque attentè audiendus et fideliter amplectendus; seu veritas certa est et fide digna;

Seu, verissimum est et omni fide dignissimum quod jam dicturus sum.

Etsi vera sint et indubitata quæcumque nobis à Spiritu sancto revelantur, quò tamen nobis utiliora sunt et scitu magis necessaria, eò etiam sunt fide et attentione digniora.

Hinc in sacris scripturis variæ sunt locutiones quibus aliquorum revelatorum veritas præcipuè commendatur, v. g., Apoc. 22. *Hæc verba fidelissima sunt et vera:* ita et apud D. Paulum hìc et alibi in rebus gravioris momenti, vel in re fidei, vel in opere ministerii: *Fidelis sermo...*

Si quis episcopatum...

Επισκοπὴ significat omnem in genere inspectionem; hìc autem inspectionem in Ecclesiam, seu super Ecclesiam, seu præfecturam, prælaturam, cui incumbit ex officio animarum sibi subditarum saluti assiduè vigilare.

Sensus itaque est : si quis inspectionem in alios, seu munus et onus aliorum saluti gnaviter invigilandi, et pro eâ indefessè allaborandi, desiderat;

Is καλὸν, *bonum*, pulchrum, præclarum,

Ἔργον, *opus*, munus, officium, functionem et ministerium optat.

Sed arduum sanè et maximè periculosum, ut patet ex ipso nomine et officio inspectionis, seu superinspectionis, ἐπισκοπῆς.

OBSERVATIONES LITTERALES.

Duo sunt in episcopatu, honor et onus, dignitas et opus.

Videns ergo D. Paulus quia et suo forsan tempore nonnulli episcopatum, ob dignitatem et honorem, desiderabant;

At certè spiritu prophetico prævidens quòd in Ecclesiâ multi futuri erant qui, episcopatum nescientes, illum erant appetituri, ob ea quæ ipsum circumstant et subsequuntur;

Hinc de episcopis acturus, ante omnia exponit quid sit episcopatus, ut sciant omnes quid sit episcopatum desiderare.

Exponit autem quid sit illa prælatura, ipso nomine :

Ἐπισκοπὴ, inspectio, munus et onus inspiciendi, invigilandi, laborandi, etc.

Episcopatus ex eo dicitur, quòd omnes inspiciat, cunctaque speculetur, ait D. Chrysostomus.

Episcopatus nomen est operis, non honoris, ait D. Augustinus, deductum ab ἐπὶ σκοπεῖν, super intendere; ut intelligat, non se episcopum esse, qui præesse dilexerit, non prodesse. August. lib. 10. de civitate Dei, cap. 19.

Exponit etiam quid sit illa prælatura, dicendo quòd sit opus, seu onus operandi et laborandi.

Munus proponit, sed per opus exponit, ait divus Chrysostomus, *bonum opus.*

Si quis ergo episcopatum, superinspectionem, munus in alios inspiciendi, et pro eorum salute continuè laborandi desiderat;

Bonum opus quidem *desiderat*, aliorum scilicet utilitatem.

Sed opus difficultatibus et periculis plenum, ut patet ex nomine et officio inspiciendi, cum onere rationem de animabus reddendi.

Non dicit, qui episcopatum desiderat, bonum desiderium habet, sed *bonum opus*, scilicet *utilitatem plebis*, ait divus Thomas.

OBSERVATIONES MORALES.

Itaque, tantùm abest ut his verbis Apostolus ambitioni faveat, quinimo illam, si bene perpendantur, omnino reprimit.

Episcopatus, prælatura, inspectio, est munus et onus in alios inspiciendi et invigilandi.

Labor igitur et opus est.

Episcopatum ergo desiderare, est opus arduum et laborem maximè periculosum optare.

Ipsâ itaque nominis et muneris episcopalis expositione D. Paulus dicit implicitè quod verbis expressis concilium Tridentinum docet; scilicet episcopatum onus esse angelicis etiam humeris formidandum.

Quia nimirum munus est, onus et cura inspiciendi, vigilandi, laborandi continuè et assiduè circa æternam animarum sibi subditarum salutem: de quibus rationem Deo redditurus est episcopus, animam pro animâ.

Dicit et consequenter temerarium et præsumptuosum esse hoc opus et onus, licèt in se bonum, ambire, appetere, cùm sit sese aliorum salutis sponsorem et vadem spontè et ultrò reddere, cum propriæ salutis periculo.

Dicit et consequenter tale munus suscipiendum non esse, nisi impositum, ut ait D. Thomas; et urgente Ecclesiæ necessitate, ut dixit D. Augustinus.

Dicit et eis quibus sic imponitur, quo animo debeant hoc munus et onus suscipere; scilicet, ut inspiciant, vigilent, laborent, ministrent, etc. utque martyrium subeant.

Tempore D. Pauli episcopatus non tam erat honor, quàm ingens labor, et proximus ad martyrium gradus.

Ut enim ait D. Hieronymus, quisquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta trahebatur: tunc ergo fuit laudabile episcopatum quærere, quando per hoc non dubium erat ad supplicia braviora pervenire. D. Hieronymus.

Nunc verò, mutatis temporibus, et res mutatæ sunt: episcopatus ingens est honor, magna dignitas, copiosis stipata proventibus et divitiis; hinc illius appetentia plerumquè honoris et divitiarum cupiditas est. Fugiendus itaque, non appetendus episcopatus.

Sic tamen fugiendus, ut si imponatur, tunc exstincto omni cupiditatis instinctu, consulatur charitatis genius, quo saltem cordis martyrium quæratur, per sollicitudines, per opus et laborem, per omnia ministeria quibus animarum sibi subditarum saluti allaboret, totusque incumbat episcopus.

QUÆSTIO MORALIS.

Sed, inquies, cùm ex D. Paulo episcopatus sit *bonum opus*, nonne hoc *bonum opus* licitè desiderari potest? seu nonne hujus operis boni desiderium bonum est?

Respondeo cum D. Thomâ tale desiderium videri maximè præsumptuosum. Propria refero verba:

Ille bene episcopatum desiderare posset, cujus facultas episcopatui esset proportionata: ad hoc autem nullus est idoneus; quia prælatus, secundùm gradum et convenientiam, debet omnes alios excedere omni conversatione et contemplatione, ita ut in respectu suî alii sint grex: et hanc idoneitatem de se præsumere est maximæ superbiæ.

Aut ergo appetit circumstantias, et tunc nescit quid appetat, quia non est hic episcopatus: vel ipsum opus appetit, et hoc est superbiæ; et ideo non est accipiendum nisi impositum. D. Thomas, hìc.

Hoc idem distinctiùs et fusiùs docet et probat secunda secundæ quæst. 185. a. 1.

Tria in episcopatu possunt considerari: unum quod est

principale et finale, scilicet, episcopalis operatio, per quam utilitati proximorum consulitur.

Aliud, scilicet, altitudo gradûs, quâ episcopus super alios constituitur.

Tertium, quod se consequenter habet ad ista : sicut reverentia, honor, sufficientia temporalium.

Appetere episcopatum ratione circumstantium bonorum, manifestè est illicitum, et pertinet ad cupiditatem vel ambitionem.

Appetere autem episcopatum ob gradûs celsitudinem, est præsumptuosum.

Sed appetere proximis prodesse, est secundùm se laudabile et virtuosum.

Verùm, quia, prout est episcopalis actus, habet annexam gradûs celsitudinem, præsumptuosum videtur quòd aliquis præesse appetat, ad hoc quòd subditis prosit, nisi manifestâ necessitate imminente. Ita sanctus Thomas.

Et hæc Angelici doctoris responsio conformis est D. Augustini doctrinæ, quem citat.

D. August. lib. 19. de civit. Dei, cap. 19. de episcopali dignitate loquens, dixit absolutè :

Locus superior, sine quo regi non potest populus, etsi ita teneatur atque administretur, ut decet, tamen indecenter appetitur.

De opere autem episcopali dicit, non appetendum, sed, urgente Ecclesiæ necessitate, si imponitur, suscipiendum.

Otium sanctum quærit charitas veritatis; negotium justum suscipit necessitas charitatis ; quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati : si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. D. Augustinus suprà citatus.

Cæterùm, sub nomine episcopatûs D. Paulus et presbyteratum comprehendit, quia præsbyteris idem munus incumbit vigilandi, docendi, etc. licèt circa pauciores.

Hinc Syrus : si quis presbyteratum desiderat.

Eosdem, inquit Theodoretus, olim vocabant presbyteros

et episcopos : eos autem qui nunc vocantur episcopi Apostolos nominabant : procedente verò tempore, apostolatûs nomen reliquerunt iis qui verè erant Apostoli : episcopatûs autem appellationem imposuerunt iis qui olim vocabantur Apostoli.

Itaque, parochi et presbyteri, quibus inest animarum salutis cura, sunt etiam ex officio inspectores, de quibus, servatâ proportione, intelligenda sunt quæ suprà.

℣. 2. *Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse.*

Incipit conditiones in episcopo requisitas indicare, ac primò, quòd vitæ sit prorsus irreprehensibilis, seu de quo nulla fieri possit justa querela.

Irreprehensibilis : hoc unico verbo genus omne virtutis expressit, ait D. Chrysostomus.

Irreprehensibilis, id est, omni virtute conspicuus, ut neque illum alii, neque ipse se ipsum reprehendat. Theophylactus. Hujus rei ratio hæc est :

Episcopus Christi repræsentator est : Christus enim primus est nostrarum animarum episcopus; princeps est pastorum : Christi itaque sanctitatis et innocentiæ particeps esse debet, sicut et sacerdotii.

Sicut ergo Christus, pontifex noster, est *innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus;* ita episcopus sit *irreprehensibilis*, seu, ut ait Syrus, in quo nævus non reperiatur.

Hoc postulat ejus dignitas, seu Christi repræsentatio.

Hoc postulat et munus, seu officium docendi, regendi, etc.

Indecens est si reprehensibilis sit reprehensor. Divus Thomas.

Non decet hujusmodi regere, sed regi. D. Chrysost.

Quem ab episcopatu appetendo non deterruit onus ministerii, onus scilicet invigilandi et rationem de animabus Deo reddendi,

Hunc deterreat sanctitas in ministro requisita.

Oportet ut sit irreprehensibilis, id est, à vitio et ab omni malâ suspicione liber, ut sit omni virtute conspicuus, ut sit

solis instar, qui suo fulgore cæteros obscuret. D. Chrysostomus.

Ut omnes alios excedat sanctitate et doctrinâ, ut respectu suì alii sint grex. D. Thomas.

Episcopus sit omnium scopus, sicut Christus est episcopi scopus. Clemens Alexandrinus citatus à Cornel. lib. 2. const. Apost. cap. 15.

Quis talis? aut nullus, aut rarus est, ait D. Hieronymus.

Unius uxoris virum.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Hoc loco abutuntur hæretici; hinc ante omnia removendi sunt falsi sensus.

Primò, his verbis non imperatur matrimonium, quasi oporteat quòd episcopus sit, aut fuerit uxoratus.

Alioquin, ut ait D. Hieronymus, lib. 1. adversùs Jovin. ipse Apostolus episcopus esse non debuit, qui dixit: *Volo vos omnes esse sicut meipsum*, id est, liberos à conjugio.

Et Joannes indignus hoc gradu existimabitur, et omnes virgines et continentes, quibus quasi pulcherrimis gemmis Ecclesiæ monile decoratur.

Adde quòd Timotheus Paulo præcipienti morem malè gessisset; nec enim duxit uxorem, sicut neque Titus.

Multò pejùs fecisset D. Petrus, qui uxorem reliquit.

Secundò, non prohibetur polygamia simultanea, seu non prohibetur plures habere, aut habuisse conjuges.

Hæc enim polygamia apud Christianos nunquam fuit licita: apud Judæos erat tunc abrogata; apud Gentiles erat romanis legibus prohibita: ad quid ergo specialiter à D. Paulo prohiberetur episcopis?

Vide hâc de re fusiùs D. Thomam in epist. ad Titum, 1. Vide Estium et Cornel. à Lapide.

Inter antiquos, solus Theodoretus approbat hanc opinionem, dicentem his verbis prohiberi polygamiam simultaneam, seu, prohiberi ne in episcopum eligatur qui plures simul habuerit uxores.

Omnes verò sancti Patres senserunt vetari polygamiam successivam; seu ne in episcopum eligendus qui plures habuerit uxores, licèt successivè videantur. Apud Bellar. lib. 1. de Cler. cap. 23 et 24.

Itaque sensus est : sit *unius uxoris vir;* non sit bigamus, secundas nuptias etiam successivè non inierit : unius tantùm fuerit matrimonii ; aut sit agamus, aut monogamus.

Ita intelligendum esse hunc locum docet traditio et antiquissimus Ecclesiæ usus, bigamos non ordinandi.

Audiatur hàc de re Tertullianus : quantùm detrahant fidei, quantùm obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina ecclesiæ et præscriptio Apostoli declarat, cùm bigamos non sinit præsidere, cùm viduam allegi in ordinem, nisi univiram non concedit. Tertullian. ad uxorem, primo loco et exhortatione castitatis, citatus à Grotio.

Sed præterea hunc esse D. Pauli sensum patet ex altero loco, cap. 5. ℣. 9. ubi de feminâ eligendâ in viduarum ordinem, ait : *Vidua eligatur... quæ fuerit unius viri uxor;* seu, quæ unum virum habuerit ; ne successivè quidem duos : nec enim feminæ licuit unquam duos simul viros habere.

Itaque non exigitur ut episcopus habeat, aut habuerit uxorem, nec etiam vera polygamia prohibetur ; sed conceditur pro tempore et pro naturâ rei, quæ tunc inerat, ait D. Chrysostomus, ut unius matrimonii vir ordinetur.

Quia primis Ecclesiæ temporibus pauci cœlibes erant : virginitatem enim nec Græci, nec Judæi exercebant ; hinc ordinabantur etiam conjugati, dummodo forent monogami.

QUÆSTIO LITTERALIS ET DOGMATICA.

Cur autem bigami ab episcopatu rejiciantur?

Duplex affertur ratio, una mystica, moralis altera.

Moralis quidem, quia bigamia signum est incontinentiæ.

Mystica verò, scilicet Christi repræsentatio.

Episcopus Christi Domini est repræsentator : Christus autem Ecclesiæ sponsus est unus, et Ecclesia Christi sponsa est una : hinc oportet ut episcopus sit unius tantùm uxoris

sponsus, non plurium; et ut episcopi uxor sit monogama; seu ut episcopus virginem nupserit, non viduam.

Hoc figurabatur in veteris legis summo pontifice, qui ex legis præscripto virginem debet sponsare.

Et hæc mystica Christi in episcopo repræsentatio, præcipua est ratio bigamos à sacerdotio rejiciendi, ait D. Thomas in epist. ad Titum; quod et ibidem probat.

Itaque, non tam damnatur vitium incontinentiæ in bigamiâ, quàm servatur mysterium in monogamiâ, scilicet, repræsentatio sacramenti.

Christus Ecclesiæ sponsus est unus, Ecclesia Christi sponsa est una: ut utrumque suo matrimonio bene repræsentet episcopus, sit monogamus, et uxor ejus monogama.

Sit igitur episcopus virgo, aut saltem monogamus.

Quod ex D. Augustino et ex communi Ecclesiæ praxi sic intelligendum est, ut pluralitas uxorum, sive ante, sive post Baptismum contracta, sit quædam irregularitas sacro ministerio repugnans.

Aliter sensit D. Hieronymus, qui de polygamiâ post Baptismum contracta intellexit: non de eâ quæ ante Baptismum fuit inita: quia, inquit, per Baptismum omnia delentur.

Sed, ut ait D. Augustinus, hìc de sacramento agitur, non de peccato: peccatum non commisit qui excessit uxorum numerum singularem; sed normam quamdam sacramenti amisit, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessarium: libro de bono conjug., cap. 18.

Licèt itaque Baptismus omnia deleat crimina, non tamen hanc reparat irregularitatem.

Irregularitas autem potest incurri sine ullo peccato, ex solâ Ecclesiæ institutione, v. g., judex qui reos morte mulctavit, est irregularis et ad sacerdotium inhabilis.

Ita et bigamus, sive qui duas nupsit uxores, sive qui viduam.

Porrò, licèt è conjugio aliqui olim ad sacerdotium vocarentur, communi tamen Ecclesiæ, seu consuetudine, seu

lege, post ordinationem abstinebant ab usu conjugii, ob angelicam puritatem in sacerdote requisitam, ut Christo totus ét Ecclesiæ vacet.

Id docet D. Epiph. hæres. 59. quæ est Catharorum. D. Chrysost. D. Hieronym., lib. 1, contra Vigilantium.

Cum Græcis tamen, ob incontinentiam, indultum fuit in Trullanâ synodo, anno circiter 700, ut uxoribus, si quas ante susceptos ordines duxissent, uti possent.

Et licèt sit abusus contra canones antiquos, inductus à synodo non legitima, nunc tamen, quia inolitus, pacis causâ toleratur ab Ecclesiâ. Vide Cornel. à Lapide.

Nunquam verò permissum fuit ordinato uxorem de novo ducere.

Sobrium. Syr. vigilantem. D. Chrysostomus: sobrium atque vigilantem; seu, ut ait, clarissimâ mentis acie præditum, innumerosque habentem omni ex parte oculos quibus acutissimè omnia prospiciat. Chrysostomus. Acutum, perspicacem, solertem, semper expergefactum. Theophylactus.

Nomen græcum, νηφαλιον, significat et sobrium et vigilantem.

Reverà sobrietas est vigilantiæ mater.

Vigil esse debet omnis inspector; et tantò vigilantior, quantò pretiosioris rei inspector est et custos.

Quantâ ergo vigilantiâ pollere debet æternæ salutis animarum inspector!

Omnes alios duces exercitùs et castrorum sollicitudine atque industriâ superet, ait D. Chrysost.

In Apocal. episcopus dicitur angelus, quia, sicut angelus, debet esse semper vigil, semper ad officium attentus.

Ut autem sit vigil, sit sobrius: qui parcus est in cibo, et in somno parcus est.

Prudentem. Syr. et Arab. castum, pudicum.

Gr. σώφρονα, quod significat utrumque.

Hinc noster interpres et prudentem posuit et pudicum, ait Gagnæus.

Ars artium, scientia scientiarum mihi esse videtur homi-

nem regere, animal scilicet omnium maximè varium et multiplex. D. Gregor. Naz. ap. 1.

Quanta ergo et quàm varia debet esse omnis animarum rectoris prudentia, et præsertim episcopi, aliorum rectorum rectoris!

Ornatum. Syr. compositum, id est, qui vultu, incessu, habitu, sermone et omni motu decorum servet.

Ut etiam per corpus appareat animæ moderatio, ait Theodoretus.

Pudicum respondet hoc nomini græco σώφρονα, de quo suprà; nec enim aliud est nomen in textu, cui respondeat.

Duabus itaque vocibus, prudentem et pudicum, dicit interpres noster quod unicâ voce græcâ dixit D. Paulus, σώφρονα.

Virtutes suprà memoratæ ad propriam episcopi personam spectant: sequentes verò ad alios.

Hospitalem. Gr. et Syr. qui advenas et peregrinos diligat.

Ad hospitalitatem ergo omnes exercendam tot et tantæ datæ sunt episcopis divitiæ.

Advenientes aliunde Christianos domi suæ olim excipiebant episcopi.

Hinc D. Greg. ait: Hospitalitatem nesciens non fiat episcopus. Vide ap. Cornel. à Lapide, qui et D. Hieronymum citat et alios.

Doctorem, id est, qui sit aptus et paratus ad docendum.

Prædicatio præcipuum est episcopi munus.

Summa enim, ait D. Hilarius. lib. 8. de Trinitate, omnium virtutum episcopalium est scientia et doctrina.

Et, ut ait Theophylactus in epist. ad Titum, cap. 1 ℣. 9. præcipuus episcopi character est docendi facultas.

℣. 3. *Non vinolentum*, id est, non vino obnoxium.

Supradictas virtutes necessarias indicat per negationem vitiorum eis oppositorum.

D. Chrysostomus putat hìc significari non conviciatorem atque elatum.

Non percussorem : violentia vinolentiæ sæpe est vicina. Hinc decenter post vinum manûs petulantia prohibetur. D. Chrysost. quem sequuntur Theophylactus et D. Anselmus : fratrum conscientiam non feriat improbè.

Sed modestum. Syr. mansuetum, id est, sed humanus sit, mitis et moderatus.

Non litigiosum. Gr. non pugnantem, seu rixarum et litium sit abstinens, absque jurgio et dissidio.

Non cupidum, scilicet, habendi. Gr. non cupidum argenti. Syr. non sit amator argenti, id est, sit alienus ab avaritiâ.

D. Chrysostomus quærit cur Apostolus de episcopo disserens, dixerit : Oportet illum non ebriosum esse, non percussorem, etc., cùm longè excellentiora pro celsitudine gradûs exigere debuisse videatur.

Cur non dixit : Oportet episcopum angelum esse, nulli humanæ perturbationi, aut vitio sujectum, etc.

Cur ab episcopo saltem non requirat ea quæ etiam subditis necessaria esse docuit; scilicet, circumferre crucem suam, atque in manibus habere animam pro fratribus semper exponendam?

Moderatam, inquit, virtutem proposuit in episcopo inquirendam, non supremam atque cœlestem, quia hæc in paucis reperitur : episcopis autem plurimis tunc opus fuit; ne ergo perirent Ecclesiæ negotia, utitur moderatione.

Addit Theophylactus, moderatam tantùm virtutem requirit : at nunc (proh dolor!) quò excidimus episcopi, ut ne umbram quidem adeo moderatæ virtutis in nobis deprehendi liceat! Parce nobis, Domine.

℣. 4. *Suæ domui bene præpositum.*

Syr. probè gubernans domum suam.

Domus christiana est parva quædam Ecclesia; sicut Ecclesia est velut magna quædam domus, ait D. Chrys.; ex regimine autem parvæ domûs infertur judicium de aptitudine ad magnam regendam, scilicet Ecclesiam.

Filios habentem subditos.

Filios, si quos habuit antequam fieret episcopus, in obedientiâ contineat et *sibi subditos*.

Cum omni castitate, in verbo, habitu, opere, et ad omnes et in omni tempore, ait Theophylactus.

Ex educatione filiorum infertur aptitudo patris ad instituendos filios spirituales.

Episcopus pater est fidelium, quos, ut filios, debet in omni honestate et gravitate morum instituere; quomodo autem alios castos faciet, ait Theophylactus, qui propria viscera sinit impudicè vivere?

℣. 5. *Si quis autem domui suæ....*

Syr. si quis enim domum propriam nescit bene moderari, quomodo poterit Ecclesiam Dei gubernare?

Domus parva est Ecclesia. Si igitur modicæ et facilè circumscriptili et cognoscibili non possit præesse, quomodo tot animarum sententias, quas cognoscere non possit, gubernabit? Theophylactus.

℣. 6. *Non neophytum.*

Gr. non nuper insitum, plantatum.

Metaphorâ à plantis ductâ: non nuper baptizatus in Christo insitus (non sit recentis discipulatûs: Syr.) seu, non sit puer in doctrinâ et novitius in fide.

Non in superbiam elatus....

Ne episcopatûs honore inflatus superbiat, sibique complaceat quasi Ecclesiæ necessario; sicque sibi complacens et in se superbiens, incidat in peccatum, et ideo in damnationem diaboli; id est, ne ob suam superbiam damnetur et pereat, sicut Lucifer, qui neophytus in cœlo, superbiit, et ideo fuit damnatus et ejectus è cœlo.

Judicium appellavit damnationem, pœnam et supplicium.

Hinc bene colligitur superbiam fuisse diaboli peccatum.

℣. 7. *Oportet autem illum et testimonium....*

Oportet et illum bene audire apud eos qui sunt extra Ecclesiam, seu infideles; ne, si apud eos aliquâ laboret infamiâ, ei, facto jam episcopo, sua anteacta vita ab ipsis expro-

bretur, et ob hoc probrum et infamiam *incidat in laqueum diaboli*, sive in iram et odium; sive in impatientiam et in vindictam; sive in pusillanimitatem; quibus quasi laqueis captus, incidat in peccatum, et fortè revertatur in pristina vitia, quod Ecclesiæ foret scandalo.

Duplex tangit periculum, ait hìc D. Thomas.

Primum, ne fiat probrosus, et per hoc ejus auctoritas minuatur, et per consequens auferatur audacia corrigendi.

Secundum, *ne incidat in laqueum diaboli*, scilicet, impatienter sustinendo, per quod infamis concitetur ad odia et desperetur.

Quòd si ab ipsis hostibus testimonium bonum sit requirendum, quantò magis ab amicis, seu à fidelibus, inquiunt D. Chrysostomus et Theophylactus!

Quid ergo si quis probro pateat? non fiat episcopus: nocet enim plurimùm præcedens pessima, falsa licèt, opinio. Chrysost. pag. 467.

Reverà, quomodo is lumen erit mundi? quomodo sal terræ?

Audiat hìc D. Chrysostomum omnis superior:

Elegit nos Deus ut simus quasi luminaria; ut velut fermentum evadamus; ut magistri cæterorum efficiamur; ut velut angeli cum hominibus versemur, tanquam viri cum pueris, quasi spirituales cum animalibus; ut ex contubernio nostro ingentia lucra conquirant; ut semina simus, ut fructum lætissimum afferamus. Hucusque D. Chrysostomus.

Ad quæ attendens superior, de semetipso judicet.

℣. 8. *Diaconus similiter pudicos.*

Omisso presbyterorum ordine, transit ab episcopis ad diaconos, sive quia, ut ait D. Chrysostomus, inter episcopum et presbyterum interest ferme nihil; sive quia, ut ex D. Epiphanio colligitur, tunc, quia pauci fideles erant et rari ministri, per episcopos cum diaconis tantùm complerentur ecclesiastica ministeria.

Non agitur etiam de subdiaconis, sive quia sub diaconorum seu ministrorum nomine comprehendebantur, sive quia

nondum institutus erat ille ordo, aut saltem distinctus ob paucitatem et fidelium et ministrorum. Vide hâc de re Estium.

Etenim, ut ex D. Dionysio notat D. Thomas,

In primitivâ Ecclesiâ erant tres tantùm ordines, scilicet episcoporum, presbyterorum et ministrorum: et non dividebantur per singulos gradus; sed omnia erant in uno ordine, propter paucitatem ministrorum et propter novitatem Ecclesiæ.

Diaconos similiter pudicos: supple ex præcedentibus, *oportet esse* σεμνοὺς graves, morum honestate conspicuos.

Diaconorum officium erat, primò, episcopo sacrificanti astare, ministrare et quasi cooperari: dicit enim cum eo, *offerimus tibi, Domine, etc.* ex missali romano.

Secundò, calicem pretiosissimi Sanguinis Domini populo communicare.

Tertiò, eleemosynas oblatas recipere, custodire et fidelibus distribuere.

Quartò, externa Ecclesiæ negotia pro episcopi arbitratu gerere, et de eis ipsi rationem reddere.

Hinc diaconus erat episcopo quasi oculus et manus.

Maximè autem decet pudicum esse eum qui sacris astat altaribus et ministrat, quique pretiosissimi Sanguinis habet dispensationem.

Non bilingues, id est, non duas habeant linguas: unum unâ, aliud aliâ loquentes. Non sint fallaces, subdoli, aliud in pectore sentientes, et aliud ore loquentes.

Talis non sit ille cujus lingua Sancti Spiritûs debet organum esse.

Non multo vino deditos.

Non dicit temulentos: hoc enim omnino indignum erat; sed non bibaces, non multùm potantes: immodica enim potatio animæ vim laxat, ait Theophyl.

Altaris ministros maximè dedecet potatio: hinc qui templum ingrediebantur ministraturi, omnino abstinebant à vino et ab omni quod poterat inebriare.

Non turpe lucrum sectantes. Gr. non turpilucrios.

D. Chrysost. non turpis lucri appetitores.

Sacrum custodiebant ærarium : hinc non decet esse turpilucrios.

Omne studium lucri fœdum est clerico : hinc negotiatio eis prohibita.

℣. 9. *Habentes mysterium fidei....*

Fidem mysteriorum christianæ religionis, seu fidem christianam conservantes in animo sibi bene conscio.

Habeant fidem et bonam conscientiam, sicut cap. 1. ℣. 19.

Conscientia pura est, quæ in vitâ non potest reprehendi. Theophylactus.

Per talem conscientiam custoditur fides, quæ pravis moribus deperditur, cap. 1. ℣. 19.

Sint ergo in fide sinceri, et in vitâ irreprehensibiles.

Alii per *mysterium fidei* intelligunt sanctissimam Eucharistiam, quæ antonomasticè vocatur *mysterium fidei*, et volunt præcipuum diaconorum officium hìc designari, quasi diceret : Calicem Domini, *mysterium fidei*, purâ mente, purisque mentibus tractent ac populo ministrent.

Et sanè hic sensus est valdè appositus.

℣. 10. *Et hi autem probentur primùm.*

Et hi primò quidem *probentur*, id est, fiat de illorum vitâ et moribus exploratio : si constantes in fide, si in vitâ irreprehensibiles.

Post quam explorationem, si apparuerint inaccusabiles, seu nihil eis possit objici, ordinentur et ad suum ministerium admittantur.

Hinc orta est antiqua consuetudo, ut publicentur in ecclesiâ ordinandorum nomina, ad hoc ut, si quis habeat quod in eis culpet, illud proferat.

Sicut ergo episcopus non debet neophytus esse, sic neque diaconus ordinari, nisi longo tempore exploratus.

De ordinatione non loquitur Apostolus, quia Timotheo notâ, tum ex suâ ordinatione, tum ex ordinatione septem primorum diaconorum per manuum impositionem, de quâ Act. 6.

℣. 11. *Mulieres similiter pudicas....*

D. Chrysostomus, et post eum alii Græci, imò et vetustiores Latini id intelligunt de diaconissis.

Erant enim in primitivâ Ecclesiâ feminæ quædam certis quibusdam ministeriis deputatæ, quarum aliæ, juniores scilicet, diaconissæ; aliæ seniores, presbyteræ dicebantur; de quibus cap. 5. ℣. 8.

Petrus Lombardus, D. Thomas et neoterici istud intelligunt de uxoribus diaconorum, seu quas habebant ante suam ordinationem, et à quarum usu licèt abstinerent, cum eis tamen morabantur, ne à viris separatæ, laberentur in peccatum.

Sicut autem voluit Apostolus ut episcopi familia sit illibata; ita vult ut et diaconorum uxores et filii sint bene morigeri: quia ex vitâ uxoris pendet fama viri.

Quod autem de diaconorum uxoribus dicit, id et de presbyterorum conjugibus intellige.

Has ergo mulieres oportet esse *pudicas*, *non detrahentes*, seu obtrectatrices, *sobrias* et vigilantes, *νηφαλίους*, *fideles*, nihilque defraudantes.

℣. 12. *Diaconi sint unius uxoris viri.*

Id intelligendum eodem modo quo suprà de episcopo explicatum est, et ob easdem rationes.

Diaconus, in suo erga episcopum ministerio, Jesum Christum, Dei Patris diaconum, seu ministrum, repræsentat; Christus enim fuit Dei minister. Rom. 15.

Sicut ergo circa unam Ecclesiam, sponsam suam, fuit Dei minister: ita et diaconus unius sponsæ tantùm sit vir.

℣. 13. *Qui enim benè ministraverint...* seu diaconatûs officio benè perfuncti fuerint, honestam sibi viam parant ad altiorem gradum, presbyteratûs scilicet, vel episcopatûs.

Tunc enim, sicut ex probatis Christianis fiebant diaconi; sic, ex diaconis benè suo officio perfunctis, fiebant sacerdotes, et ex optimis sacerdotibus, episcopi.

Theodoretus id intelligit de præstantissimo gradu in vitâ æternâ recipiendo à diaconis qui humiliter ministraverint.

Et multam fiduciam... et si ex diaconis fiant sacerdotes,

aut episcopi, liberiùs et majore cum fiduciâ, juxta Christi fidem et Evangelium cæteros docebunt, monebunt et corrigent.

Fidelitas in ministerio, et irreprehensibilis vita ministri, miram dant fiduciam, nova à Deo auxilia gratiæ petendi; miramque libertatem hominibus veritates christianas prædicandi.

Hìc notat prudenter Estius quòd Apostolus non agat neque de ordinationibus ministrorum, neque de administratione sacramentorum, neque de oblatione sacrificii, neque de cæremoniis ad altare observandis; quia, inquit, ad prudentiam apostolicam pertinebat hæc secretiora occultare, ne proderentur infidelibus.

Hinc solâ traditione, non scripto tradebantur.

℣. 14. *Hæc tibi scribo sperans....*

Sperat, non promittit, ignorans, et incertus quò sibi, Sancti Spiritûs instinctu, foret eundum:

Nec enim omnia præsciebant admirabiles prophetæ et apostoli, ait Theodoretus; sed quæcumque expediebant, ea illis (in tempore) significabat gratia Spiritûs.

Hæc igitur *scribo tibi, sperans* quidem me brevì ad te venturum.

℣. 15. *Si autem tardavero;* id est, quòd si ob impræviså quædam accidentia, venire *tardavero*, aut forsan Ephesum non rediero, hæc scribo, ut his litteris discas:

Quomodo oporteat te... Gr. et Syr. non habent *te*, sed quomodo oporteat in domo Dei conversari, id est, quomodo versari debeas in ordinandâ, et bonis ministris instruendâ domo Dei;

Seu, quos et quales debeas ordinare, et qualiter tu et illi debeatis *conversari in domo Dei.*

OBSERVATIO LITTERALIS ET DOGMATICA.

Quæ est illa domus?

Explicat dicens, *quæ est Ecclesia Dei...*

Ecclesia dicitur *domus*, propter aptam fidelium inter se, tanquam partium, ordinationem et adunationem.

Dicitur *domus Dei*, quia Deus habitat in eâ: si enim unusquisque fidelis est templum Dei, ut multis in locis docet Apostolus; quantò magis cœtus fidelium, de quibus intelligendum præcipuè, *deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

Additur *Dei vivi*, tum ut distinguatur Ecclesia christiana ab ecclesiis falsorum deorum, qui nec sunt, nec vivunt;

Tum ut indicetur effectus Dei habitantis in eâ, scilicet influxus vitæ cœlestis et divinæ in fideles.

Vita spiritualis et divina consistit in Dei, et Christi verâ cognitione, amore et cultu. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, et quem misisti Jesum Christum.*

Hæc autem vita fidelibus inspiratur in Ecclesiâ, in quâ Deus unus verè cognoscitur, adoratur et colitur, et Jesus Christus, Filius Dei vivi.

Hæc eadem Ecclesia, domus Dei, *est columna et firmamentum veritatis.*

Primò, *columna est*, quia recta. stabilis, et in æternum duratura, *nec unquam portæ inferi prævalebunt adversùs eam.*

Secundò, *columna est et firmamentum veritatis*, idque duplici modo, et activo et passivo.

Passivo quidem, quia *columna* est firmata, fulcita, stabilita in ipsâ veritate, id est, fundata super Christum, lapidem angularem, petram, veritatem.

Activo, quia columna est firmans, fulciens, stabiliens, sustentans et attollens ipsam veritatem, Christum ipsum; Christi incarnationem, Christi Evangelium, Christi doctrinam, et fidem, quam servat illibatam et indefectibilem, quamque docet, prædicat, extollit, omnibusque hominibus per universum mundum conspiciendam, credendam, sequendam proponit ad salutem æternam.

℣. 16. *Et manifestè magnum est pietatis sacramentum....*

Textus græcus, D. Chrysostomus, et alii græci, habent: et manifestè magnum est pietatis mysterium; Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, visus est ab an-

gelis, prædicatus est in gentib.s, creditus est in mundo, receptus est in gloriâ.

Syrus sic habet : et certè magnum est hoc p'e'atis arcanum, quòd manifestatus sit in carne, et ;us fica'ı s in spiritu, visusque angelis, et præ licatus inter gentes, et creditus in mundo, denique assumptus in gloriâ.

Sensus itaque sit : et sanè magnum prorsùs et ineffabile est hoc divinæ erga nos *pietatis sacramentum.*

Intellige dominicæ incarnationis mysterium, et quod Ecclesiæ christianæ fundamentum est, et quod Ecclesia christiana, velut columna, firmat, stabilit, ostentat, docet et prædicat ubique terrarum.

Quod manifestatum est in carne, id est, hoc autem mysterium in hoc consistit, quòd Filius Dei, in se invisibilis, in humanâ carne visibilis et manifestus factus est hominibus.

Justificatum est in spiritu, id est, et quòd hic visibilis homo, per stupenda Sancti Spiritûs miracula, verè Deus, et Dei Filius esse, justificatus et probatus est.

Apparuit angelis, id est, quòd hic Deus Homo ab angelis visus, ministratus, admiratus, et adoratus est.

Prædicatum est gentibus, id est, quòdque ut talis, prædicatus est universis gentibus.

Creditum est in mundo, id est, et in toto mundo creditus et adoratus.

Assumptum est in gloriâ, id est, quòd denique in cœlum assumptus sedet ad dexteram Majestatis.

OBSERVATIO MORALIS ET DOGMATICA.

His posterioribus versibus tria simul conficit Apostolus.

PRIMÒ.

Timotheum, et alios Ecclesiæ ministros ad sua munia piè, exactè, et reverenter obeunda exstimulat; utpote qui in domo Dei versantur, et qui immortali sæculorum Regi, in aulâ propriâ, et quasi in oculis ejus ministrant.

Ecclesia domus Dei vivi est, in quâ habitat.

Aula templumque Dei est, in quo colitur, et in quo vitam cœlestem et divinam se colentibus influit.

Vos ergo, Ecclesiæ ministri,

Qui principales estis domestici Dei,

Qui aulici, et ministri ejus visibiles estis,

Qui cœlestis et divinæ vitæ estis dispensatores;

Videte quàm sanctè, quàm diligenter et piè vestra, in ipsis Dei oculis, obeatis munia.

SECUNDÒ.

Timotheum, et alios ministros, parat et munit contra futuras hæreses, de quibus capite sequenti acturus est; eosque docet antiquâ Ecclesiæ doctrinâ novitates omnes debellare.

Oportet hæreses esse: hoc manifestè prædicit Sanctus Spiritus.

At ne paveatis, Ecclesiæ ministri,

Ecclesia in Christo, ipsâ veritate, fundata est; non commovebitur, nunquam deficiet, *nec portæ inferi prævalebunt adversùs eam.*

Ecclesia in veritate fundata, *veritatis est columna* et basis, seu fulcimentum.

Veritatem sibi concreditam sic custodit, sustinet, et conservat illibatam, ut et eam ostendat, doceat, protegat, et tueatur.

In dubiis itaque, veritas in Ecclesiâ, et ab Ecclesiâ, veritatis custode fidissimâ, et basi firmissimâ, quærenda est.

Falsum nunquam docebit *veritatis columna.*

Per antiquam Ecclesiæ doctrinam, omnes hominum adinventiones confutabuntur.

TERTIÒ.

Quia divini Verbi incarnatio Christianæ religionis summa est, et ideò ab hæreticis principaliter impetenda.

Hinc mysterium illud Apostolus explicat distinctè, quoad divinitatem, et quoad humanitatem; ut illud Ecclesiæ mi-

nistri et expressiùs doceant, et contra futuros hæreticos fortiùs propugnent.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 3, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Omnis Dei minister, in quocumque gradu constitutus, hìc attentum se reddat Apostolo; et juxta divinam ejus doctrinam, reflectat ad duo:

Primùm, ad ecclesiasticæ inspectionis onus;

Attendat ergo quàm grave, et quàm periculosum sit munus in alios indesinenter vigilandi, assiduè pro eorum salute laborandi; et sese salutis eorum sponsorem, et coram Deo vadem, cum suæ salutis propriæ periculo, reddendi. ℣. 1.

Deinde, attendat ad dotes huic implendo muneri necessarias, et hìc ab Apostolo requisitas, tum ex parte morum, tum ex parte ingenii, scientiæ;

Scilicet, ut sit omni vitio vacuus, omni virtute conspicuus, sit sanctitate et scientiâ aliis superior:

Et hæc duo si bene coram Deo penetraverit;

Procul dubio fugiet inspectionis onus, angelicis etiam humeris formidandum. Vide dicta ℣. 1.

Ibidem vide quando, et quomodo suscipiendum sit hoc onus.

SECUNDÒ.

Omnis Ecclesiæ minister, quicumque sit, cognoscet quomodo eum oportet suo munere fungi, si attendat quid sit Ecclesia, et ideo quid sit Ecclesiæ minister.

Ecclesia est Dei domus; in quâ Deus inhabitat;

Ecclesiæ ergo minister est domesticus Dei.

Ecclesia est aula Dei, in quâ colitur Deus;

Ecclesiæ ergo minister est aulicus Dei.

Ecclesia est domus, aula, templum Dei vivi, et vitam cœlestem suis cultoribus influentis;

Ecclesiæ ergo minister est hujus vitæ cœlestis, sub Deo dispensator.

Quia autem domesticus est Dei domûs, quam decet sanctitudo;

Sanctè, purè, mundus corde, et corpore ministret in eâ.

Quia aulicus est Dei, et coram Deo semper;

Piè, reverenter, et quasi sub oculis Dei, sua obeat munia.

Quia sub Deo, et cum Deo vitæ cœlestis communicator;

Hanc vitam cum charitate,* et ex charitate largiatur; Deique spiritu animatus, mysteria dispenset:

Sit ergo in se sanctus, erga Deum pius, erga proximum charitate plenus. ℣. 15.

TERTIÒ.

Ut sciat Dei, Ecclesiæque minister, quid in dubiis aut in controversiis circa fidem debeat agere, attendat infallibilitatem Ecclesiæ.

Ecclesia veritatis est columna.

Hanc ergo columnam amplectatur, illique firmus innitatur; fugiat, horreat nova, singularia, etc.

Ecclesia veritatis est firmamentum:

Huic igitur firmamento semper inconcussus inhæreat; Ecclesiæ doctrinam sequatur in omnibus.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PRÆDICIT Apostolus hæreses brevi suborituras, quæ nuptias, velut illicitas, damnabunt, certosque cibos, tanquam malos. ℣. 1, 2, 3.

Omnes autem cibos in se bonos esse probat, tum ex intentione Creatoris, ℣. 3, tum ex naturâ rei creatæ, ℣. 4, tum ex bono fidelium usu quem docet. ℣. 5.

Hæc alios doceat Timotheus, fabulas autem spernat. ℣. 6, 7.

Timotheum ante omnia ad pietatis exercitium hortatur; et ut eo studiosiùs illam exerceat, quò pietas utilior est ad omnia et hujus et futuræ vitæ bona. ℣. 8.

Hancque pietatis utilitatem, ad futuram præsertim vitam, vult Apostolus à Timotheo firmiter credi et cum auctoritate doceri. ℣. 9, 10, 11.

Ne quis autem ipsum spernat ut juvenem, hortatur ut sit omnibus fidelibus sanctitatis exemplar, ℣. 12, utque lectioni sacræ Scripturæ et divini verbi doctrinæ sedulus intendat. ℣. 13.

Denique, ut gratiam, in ordinatione sibi collatam, non negligat, ℣. 14.

Sed ita suæ et aliorum sanctificationi sit attentus, ut pateat omnibus quantùm in pietate et doctrinâ profecerit. ℣. 15, 16.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Spiritus autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum,

2. In hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam;

3. Prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem.

4. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur;

5. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem.

6. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ quam assecutus es.

7. Ineptas autem et aniles fabulas devita: exerce autem teipsum ad pietatem.

8. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ.

9. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus.

10. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

SPIRITUS sanctus mihi apertè denuntiat quòd posthac Christiani quidam à fide susceptâ deficient, aurem præbentes spiritibus erroneis et doctrinis diabolicis,

Hominum cum simulatione falsidicorum, et conscientiam criminum cauterio inustam habentium; seu quas docebunt falsi doctores, hypocritæ et conscientiam cauteriatam habentes.

Qui nubere prohibebunt, et præcipient abstinere à cibis, quos Deus creavit ut iis cum gratiarum actione utantur fideles et qui veritatem cognoscunt.

Verum quippe est, quia quidquid à Deo creatum est, secundùm se bonum est; et ideo nihil rejiciendum tanquam malum, si cum gratiarum actione sumatur ad cibum.

Illius præterea usus sanctificatur, fitque Deo gratus per verbum Dei et orationem.

Hæc si doceas fratres, ostendes te bonum Jesu Christi ministrum, innutritum verbis fidei et sanæ doctrinæ, id est, in verâ fide et sanâ doctrinâ quam perfectè didicisti:

(Talis cùm sis, enutritus scilicet in verâ fide, etc.) has fatuas et aniles falsidicorum fabulas contemne: te autem exerce in solidâ pietate (quam parit vera fides).

Exercitatio etenim palæstrica parùm et modico tempore juvat; pietatis autem exercitatio ad omnia utilis est: ipsi enim Deus promisit hujus et futuræ vitæ bona.

Hoc quod de pietate dico, certissimum est, et fide dignissimum.

Cur enim nos, Christiani, hujus vitæ labores libenter sus-

speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maximè fidelium.

11. Præcipe hæc et doce.

12. Nemo adolescentiam tuam contemnat : sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.

13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ.

14. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.

15. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus.

16. Attende tibi et doctrinæ; insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.

tinemus et hominum probra cum gaudio patimur, nisi quia speramus in Deum semper vivum, qui quidem omnium hominum salvator est, at maxime fidelium (quibus æterna præmia promisit et largietur).

Hæc omnia supradicta (licèt juvenis, tamen ut episcopus) cum auctoritate doce.

Ut autem juventutem tuam nemo contemnat, esto fidelium exemplar in sermonibus seriis, in suavi conversandi modo, in charitate, in fide, in castitate.

Usque dum veniam ad te, sedulam operam nava in legendis sacris Scripturis, in exhortandis et docendis fidelibus.

Noli negligere donum quod est in te, quodque tibi collatum est, cùm, juxta Dei revelationem, manus imposuerunt tibi presbyteri, id est, episcopi.

Hæc meditare, et esto totus in illis, ut tuus tum in pietate, tum in scientià profectus pateat omnibus.

Attende tibi ipsi (quò benè vivas), et gregi (quò benè doceas); in his duobus sta et persevera : hoc si feceris, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt salvabis.

Commentarius in Cap 4.

℣. 1. SPIRITUS *autem manifestè...*

In fine capitis præcedentis firmilatis ecclesiasticæ fundamentum præjecit Apostolus; nunc ad diruendas procedit hæreses, quas, Spiritu sancto revelante, brevì suborituras prædicit; et contra quas hìc Timotheum, et omnes in illo prælatos Ecclesiæ præmunit.

Spiritus sanctus, futurorum præscius, mihi, et aliis Ecclesiæ christianæ prophetis,

Manifestè, *ῥητῶς*, apertè, clarè, perspicuè, sine ænigmate,

Dicit, denuntiat, revelat:

Quia posthac *in novissimis*, id est, subsequentibus et proximè futuris temporibus.

Hoc significat vox *ὑστέροις*, quâ utitur Apostolus, ut sciat Timotheus sibi vigilandum esse, cùm hoc, de quo agitur, sit, ipso vivente, eventurum.

Discedent quidam. Gr. apostatabunt *à fide*, à fide scilicet susceptâ, ergo Christiani.

Attendentes spiritibus erroris, *πλάνης*.

Græca nunc habent *πλάνοις*, deceptoribus.

Et doctrinis dæmoniorum.

Hos genitivos, *erroris et dæmoniorum*, puto more hebraico positos pro epithetis, erroneis scilicet et dæmoniacis.

℣. 2 *In hypocrisi loquentium mendacium.*

Gr. *ψευδολόγων*, mendaciloquorum, vel falsidicorum.

In hypocrisi. Hanc hypocrisim, seu simulationem aliqui referunt ad doctrinam, quam hypocriticè, nec eam credentes, docebunt illi falsidici.

Alii ad opera, seu vitam illorum doctorum qui pietatem simulantes, erunt tamen in vitâ suâ turpissimi.

Utrumque simul verum puto et juxta mentem divi Pauli, qui et doctrinam et vitam illorum falsidicorum ut hypocriticam depingit.

Illorum doctrina erit hypocritica, speciem enim quamdam sanctitatis habebit.

Verbi gratiâ, doctrina nuptias prohibens speciem habet castitatis;

Doctrina præcipiens à quibusdam abstinere cibis speciem habet temperantiæ :

Reverà tamen utraque in se mala est, contra Dei institutum, à diabolo, ad malum finem inventa; ergo hypocritica.

Vita quoque, quia sanctimoniam simulantes, pii et sancti coram hominibus apparere satagentes, cauteriatam tamen habebunt suam conscientiam, id est, cauterio libidinum et omnium scelerum inustam et denigratam.

Cauteriatam habentium...

Hàc metaphorâ sumptâ à maleficis quibus ferro candente cutis inuritur, in signum delicti et infamiæ, D. Paulus significare voluit,

Primò, infamiæ notam : seu, ut ait Theophylactus, indelebiles notas sordidæ illorum vitæ : et huic conformis est Syrus : erunt, inquit, notati cauterio in suâ conscientiâ.

Secundò, putidam morum illorum corruptionem.

Cauterium enim, ut ait D. Thomas, est corruptio in carne per ignem, ex quâ egreditur continuè putredo.

Ita ex igne perversæ voluntatis illorum ulceratur conscientia, et dæmoniorum egreditur falsa doctrina.

Tertiò, fervorem et ardorem libidinum, seu, ut ait Emmanuel Sa, ignem malitiæ.

Quartò, illorum malitiæ immutabilitatem, seu, ut ait Theodoretus, stuporem eorum extremum.

Locus cauterii, morte affectus, priorem sensum amisit, ait Theodoretus.

Cauteriatam itaque *habentium conscientiam*, id est, habentium conscientiam infami, putido, ardente et inexstinguibili libidinum igne inustam, unde oritur corruptio, putredo, stupor, mors animæ.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Nec poterat paucioribus verbis plura dicere; nec poterat significantioribus verbis horrendam hæresium enormitatem nobis exprimere.

Illam animadverte et horre.

Hæreses sunt *à spiritibus erroris*, id est, à dæmone falsitatis, erroris et mendacii patre.

Sunt *à spiritibus erroris*, id est, ab hominibus fallacibus, mendacibus, inspiratis à dæmone, omnis falsitatis et erroris fonte.

Hæreses sunt *doctrinæ dæmoniorum*, id est, à dæmonibus inventæ et suggestæ.

Sunt *doctrinæ dæmoniorum*, id est, ab hominibus dæmoniacis et à dæmone spiritualiter obsessis evulgatæ.

Hæreses sunt doctrinæ hypocritæ, speciem cujusdam sanctitatis habentes; at in se semper malæ et pessimæ, et contra Dei verbum et veritatem.

Sunt et hypocritarum doctrinæ, hominum qui sanctimoniam quidem simulant; at qui conscientiam habent cauterio, id est, igne, ardore, corruptione, putredine, stupore omnium libidinum et criminum inustam et indelebiliter notatam.

Hic est omnium hæresium character.

Omnes hæreses signavit dicens: *spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum*, ait D. Chrysostomus.

Hic etiam omnium hæresiarcharum character.

Omnes erroris duces sunt spiritus erroris, quia ejusmodi spiritibus afflati errorem suum loquuntur. Idem D. Chrysostomus.

Addo quòd omnium ferè hæresiarcharum conscientia fuit cauteriata, seu vita flagitiosa; et hinc illorum hæresis nata: malitia cordis eorum excæcavit eos.

Sicut ex carne per ignem cauterii corruptâ egreditur putredo: ita ex conscientiâ per ignem perversæ voluntatis ulceratâ egreditur falsa dæmoniorum doctrina. D. Thomas.

Quàm timenda itaque, et ab omnibus cavenda tum mentis

curiositas, tum cordis perversitas : curiositas mentis, inquam, ne spiritibus erroris aurem præbeat ; perversitas autem cordis, ne pervertat et mentem !

℣. 3. *Prohibentium nubere, abstinere à cibis.*. Est hìc ellipsis contrarii, scilicet præcipientium abstinere.

Omnibus generatim depictis hæresibus et hæresiarchis, nunc duas speciatim notat hæreses, quæ jam tum initium cœperant, ait D. Chrysostomus.

Manichæi quidem docuerunt nuptias à malo Deo, seu dæmone institutas ; carnem, vinum, etc. ab eodem malo Deo creata, ac proinde mala esse et hominibus cavenda, ne illorum inficiantur usu.

Sed non primus id docuit Manes ; Apostolorum enim tempore hoc ipsum docuêre Simoniani et Saturniani, Ebionitæ ; deinde docuêre Marcionitæ, Encratitæ, Manichæi. Vide Cornelium à Lapide, Estium, Tyrinum.

Hos primos hæreticos verisimiliter Timotheo designat Apostolus.

Fortè et alios ex scholà pythagoricâ natos, quorum præcipui erant Magi et ab animalium esu abstinebant.

Fortè et ipsum Apollonium Thyanæum, qui fuit pythagoricus et magus, et qui Timotheo vivente, ivit Ephesum.

ANIMADVERSIO IN NOSTRATES HÆRETICOS.

Sed sanè ridicula est hæreticorum temeritas, quæ hos errores Ecclesiæ catholicæ audet impingere, cùm ipsa veritates doceat his erroribus oppositas.

D. Paulus loquitur de hæreticis qui nuptias damnabant ut illicitas, à dæmone institutas.

Ecclesia nuptias laudat ut bonas : matrimonium reveretur ut sacramentum à Christo Domino institutum, illudque docet sanctum, magnum, honorabile.

Equidem virginitatem ei præfert, ut honorabiliorem et pretiosiorem : sed argentumne damnat qui ei præfert aurum ?

Quinimo, Ecclesia virginitatem ut matrimonio pretiosiorem laudando, et matrimonium laudat ut pretiosum.

Etenim, ut bene Theophylactus ait, quod pretiosius est, pretioso pretiosius est; et quod melius est, bono melius est, non malo.

Qui ergo potest, virginitatis aurum retineat; si verò non possit, argentum matrimonii recipiat.

Sed, inquies, nuptias initiandis prohibet.

Fateor:

Ergo nuptias prohibet:

Hoc est novantium sophisma, à dicto secundùm quid ad dictum simpliciter.

Quasi quis diceret: Apostolus Paulus, cap. 5. 12. hujus epistolæ, viduarum conjugium damnat quæ post continentiæ votum nubunt: ergo Paulus damnat conjugium.

Itaque Ecclesia non prohibet initiandis nuptias quasi malas; sed cœlibatum initiatis præcipit, ut suo statui convenientiorem: hunc autem statum nulli præcipit.

D. Paulus loquitur de hæreticis, qui cibos prohibebant ut malos.

Ecclesia docet omnia à Deo creata esse et bona.

Quorumdam tamen ciborum abstinentiam certis diebus mortificationis et pœnitentiæ causâ, laudat et præcipit.

In hoc quid mali?

Nonne Deus Adamo prohibuit boni fructûs esum?

Porro, sicut hæc Ecclesiæ praxis et doctrina de cœlibatu et de ciborum abstinentiâ nova non est, sed cum eâ cœpit et crevit; sic et hæc hæreticorum calumnia cœpit primis Ecclesiæ temporibus. Eam refutârunt sancti Patres, D. Hieronymus, lib. 1. adversùs Jovinianum; D. Augustinus, lib. 3. contra Faustum, cap. 5 et 6. Videatur etiam D. Joannes Chrysostomus, hîc pag. 480.

Prohibentium nubere, abstinere... id est, illi falsidici, hypocritæ et conscientiâ cauteriati prohibebunt matrimonium contrahere; hoc in Saturnianis completum esse docet D. Irenæus, lib. 1, cap. 22: nubere et generare à Satanâ dicunt esse.

Et præcipient à multis abstinere cibis; et hoc de Saturnia-

nis dicit D. Irenæus : Multi ex his qui sunt à Saturnino, ab animalibus abstinent, perfectâ hujusmodi continentiâ seducentes multos.

Quos Deus creavit ad percipiendum...

Primi erroris malitiam, quasi per se notam, prætermittit Apostolus; secundi verò malitiam detegit et refutat.

Primò, ex intentione Dei creatoris, qui cibos omnes creavit, ut fideles et ii qui veritatem noverunt, illis utantur cum benefactoris laude et benedictione.

℣. 4. *Quia omnis creatura Dei bona est...*

Secundò ex naturâ rei creatæ, quæ bona est.

Vidit cuncta quæ fecerat, et erant valde bona.

Itaque nihil rejiciendum ut ex se malum, sed cùm gratiarum actione recipiendum.

℣. 5. *Sanctificatur enim...*

Tertiò, ex bono fidelium usu; quasi diceret : Præterquam quòd in se bonus est cibus et à Deo creatus, illius præterea usus sanctificatur, Deo consecratur, fitque gratus, per benedictionem et preces quas ante ciborum sumptionem præmittimus.

OBSERVATIONES MORALES.

Ad tuî ædificationem adverte tria hæc :

Intentionem Dei cibos creantis, ut in eorum usu nostram in illum religionem exerceamus, corque nostrum, quasi victimam, in gratiarum actionem ei offeramus.

Attende quomodo huic omnium Creatoris intentioni respondeas : Deumne laudas dum ejus creaturis uteris? Benefactorine gratias agis? an temetipsum offers gratitudinis ergo?

Hoc faciunt qui verè, id est, qui vitâ, opere et corde sunt fideles.

Sed heu! quot infideles in christianismo, qui de Deo creatore, dum ejus creaturis utuntur, ne quidem cogitant!

Quot ingrati qui Dei creaturis ad Creatoris offensam abutuntur!

Hanc utramque ingratitudinem cave.

Adverte creaturæ naturam :

Bona est, quia divinæ bonitatis est quædam effusio atque participatio.

Hanc itaque Dei bonitatem in omni creaturâ intuere et dilige.

Creatura, ut bonitatis divinæ effusio et participatio, naturale quoddam est Esse divini sacramentum;

Deum quippe continet, sicque tegit, ut et ipsum nobis exhibeat semper et ubique.

Deum itaque in omni creaturâ ut bonâ, mirare, reverere, adora.

Attende ad modum quo sanctificandus est creaturarum usus, per *verbum Dei et orationem.*

Per verbum Dei, quo benedicitur ante sumptionem;

Per verbum Dei, cujus lectione et meditatione quasi conditur in ipsâ sumptione;

Per verbum Dei, quo gratiæ aguntur post sumptionem.

Hâc praxi omnis nostra vita sanctificabitur, omniaque nostra opera Deo grata erunt et nobis meritoria.

Obiter nota antiquum morem benedicendi per signaculum crucis pluries hìc à divo Joanne Chrysostomo commemoratum.

Signum illud crucis imprime, ait, gratias age, Deo gloriam refer.

Nihil immundum, si cum gratiarum actione percipitur crucisque signaculo. Idem Chrysostomus.

℣. 6. *Hæc proponens fratribus...*

Hanc de cibis doctrinam fratribus proponens, ostendes te fidelem Christi *ministrum :* Gr. diaconum.

Enutritus verbis fidei.

Gr. ἐντρεφόμενος, innutritus; quasi diceret : In ipsius fide, et pietatis sinu educatus.

Potest etiam verti, enutriens, scilicet alios; est enim participium medium.

Hæc ergo proponens, ostendes te verè à pueritiâ in sacris Scripturis conversatum, et in sanâ doctrinâ quam continuè sectatus es.

Fides ad credenda refertur, doctrina ad facienda.

Hinc collige primò, quòd ministri fidelitas, non in docendis tantùm fidei mysteriis consistat, sed et in communibus etiam et naturalibus actionibus sanctificandis.

Docenda sunt quidem religionis mysteria, sed docendus etiam modus opera nostra per religionem sanctificandi.

Collige secundò, quòd verbum Dei sit animæ cibus.

Ideo continuè legendum, sedulò meditandum et quasi ruminandum, ut digeratur, et in nostram quasi substantiam convertatur, sicque per illud nutriamur, et alios nutriamus.

℣. 7. *Ineptas autem et aniles fabulas...* quasi diceret:

Talis itaque cùm sis, in verâ fide et sanâ doctrinâ enutritus, has fatuas et aniles falsidicorum fabulas devita, contemne, rejice.

Fabulæ sunt, quia ad nutum compositæ:

At fabulæ ineptæ, inanes, nihil veri continentes aut docentes, ideò aniculis relinquendæ.

Tu verò, ô verbo Dei enutrite, *exerce teipsum* in solidâ pietate quam parit vera fides, seu verbum Dei.

Gr. γύμναζε, id est, *exerce te*, quasi athleta et pugil Christi, in arenâ aut stadio veræ pietatis, ut illius bravium assequaris.

Græcis scribens Apostolus, ad Græcorum sæpè palæstras alludit, eisque christianæ pietatis palæstras et certamina comparat; ita 1. Cor. 9. ℣. 24, 25. *Nescitis quòd ii qui in stadio currunt, etc.*

Et meritò: pietas enim exercitio assiduo et laboribus continuis vult acquiri.

Exercitatione nobis opus est, sed dignâ, sed spirituali, ait D. Chrysostomus.

℣. 8. *Nam corporalis exercitatio...* Gr. γυμνασία, id est, nam palæstrica exercitatio luctaque gymnastica parum et modico tempore juvat, scilicet, vel ad sanitatem corporis tantùm, vel ad aliquod temporale et corruptibile bravium.

Pietas autem ad omnia utilis est.

Pietatis autem exercitatio *ad omnia utilis est*, nunc et in ſuturo : ipsi quippe Deus promisit hujus et ſuturæ vitæ bona.

Quærite primùm regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis. Matth. 6. ℣. 33.

Per pietatis exercitium intellige studium veræ et internæ devotionis, excitans ad ſidem, spem, timorem, amorem sincerumque Dei cultum.

NOTÆ LITTERALES ET MORALES.

Vera *pietas ad omnia utilis est:* in eâ etiam hujus vitæ ſelicitas consistit.

Qui enim nullius peccati conscius, veræ pietati studet; hic crescit in gratiâ, gaudet in pace bonæ conscientiæ; spiritualibus bonis perſusus, ſruitur Deo, in quo delectatur per gratiam et spem bonam, donec eo per gloriam ſruatur, et in ipso et per ipsum vitâ vivat æternâ.

Itaque *ad omnia utilis est pietas*, ad animæ sanitatem procurandam, ad beatæ vitæ æternitatem comparandam, ad alios edocendos, et ad salutem adducendos.

Hinc, ubi *promissionem* legimus, Gr. *promissiones* habet, tum quia multis in locis sacræ Scripturæ continentur, tum quia per eas hujus et ſuturæ vitæ bona nobis promittuntur.

Centuplum hic accipietis, et vitam æternum possidebitis. Matth. 19.

Centuplum, intellige bonorum temporalium, si ad salutem conducant; vel bona et gaudia spiritualia, quæ temporalia longè superant.

Quidam hanc exercitationem corporalem explicant de jejunio; sed profectò errant : neque enim corporalis est exercitatio, jejunium, sed spiritualis, ait D. Chrysostomus, et post ipsum Theodoretus et Theophylactus.

Adde quòd de jejunio nihil præcessit, et quòd jejunio sicut et pietati promissa sit vita æterna. Matth. 6. 18.

Si quis tamen cum divo Thomâ qui ſalsum secutus est Ambrosium, per exercitationem corporalem intelligat jejunium et pœnalia corporis exercitia, hic dicere debet quòd ea

divus Paulus non rejiciat, sed minora pietate bona ducat, quippe quæ bona sunt et utilia, sed in suo gradu.

℣. 9. *Fidelis sermo....* certissimum est id quod de pietate et de promissione pietati hic et in futuro factâ dixi.

Vide dicta cap. 1. ℣. 5. et cap. 3. ℣. 1.

Hoc D. Paulus addit, sicut D. Joan. Apoc. 25. ubi dixit, *regnabunt in sæcula sæculorum*, statim addit, *fidelissima et vera sunt hæc verba.*

Et meritò sanè; hujus enim veritatis oblivio, aut vacillans et infirma fides, est omnium ferè defectuum causa; sicut è contra, hujus veritatis firma fides et certa persuasio est omnium virtutum et præsertim patientiæ causa, ut patet ex sequentibus.

℣. 10. *In hoc enim laboramus.*

Cur enim nos Apostoli et omnes Christiani et agimus et patimur? cur hujus vitæ labores et ærumnas tam libenter sustinemus? cur aliorum hominum probra et persecutiones cum tanto gaudio patimur?

Quia speramus in Deum vivum...

Nonne quia speramus in Deum, vitæ fontem, et consequenter hujus præsentis et æternæ vitæ largitorem, à quo utriusque *vitæ bona speramus?*

NOTÆ LITTERALES ET MORALES.

Nota primò, *in Deum vivum*, et ideo omnia videntem, nos et omnia nostra intuentem, et adjuvare paratum, et ubi et quomodo expedit adjuvantem.

Nota secundò, *in Deum vivum*, id est, æternum et immortalem: ideò semper remunerantem.

Hic, sæpenumero milites qui pro imperatore pericula subière, illo interim defuncto, mercedem amittunt: noster autem Rex semper vivit; itaque semper dat, semper remunerat. D. Chrysostomus, Theophyl.

Hæc veritas ad patientiam mirum in modum excitat.

Deus vivit, me videt, me penetrat, in ejus oculis et corde sum et patior.

Quid timeo? in oculis omnipotentis Dei patior.

Deus semper vivit, vitæ fons est.

Quid amitto, in ejus corde moriens, qui vita est et vitæ fons, et qui mihi vitam mortalem eripit ut vitam donet æternam?

Ab eo vita, ab eo omnia temporalia bona; ipse dedit, ipse aufert; ipse restituet in æternum.

Qui est Salvator omnium, id est, *omnium* quidem *hominum Salvator est.*

Pro hâc vitâ conservandâ illis necessaria suppeditat.

Pro æternâ vitâ comparandâ, illis, quantùm est ex se, media exhibet, quibus, si velint, possint salvari.

Sed maximè fidelium.

Hìc specialiter eis providens, eis specialiter attentus.

Ecce oculi Domini super timentes... et in eos qui sperant... psal. 32. 18.

Eos specialiter diligit; eos in afflictionibus per internas gratias solatur, sustinet et erigit æternorum spe.

Cum ipso sum in tribulatione.

At pro futurâ vitâ *maximè fidelium Salvator* est; eis enim fidem, spem, gratiam, proxima salutis auxilia nunc confert: et reverà aliquando salvabit verè fideles, id est, qui in fide per dilectionem operante perseverant.

℣. 11. *Præcipe hæc et doce*, scilicet, ut in pietate exerceantur, ut expectent remunerationem, ut agonothetam respiciant. Theodoretus.

Vel, omnia superiùs dicta præcipe, et licèt juvenis, tamen ut episcopus, cum auctoritate doce, seu præcipiens doce.

℣. 12. *Nemo adolescentiam...* Gr. juventutem.

Νεότης, ætas senectuti opposita.

Tunc presbyteri verè erant presbyteri, seu senes, et ætatis provectæ.

Quia verò Timotheus ante solitam ætatem, Spiritu sancto revelante, factus fuerat episcopus, hinc illum monet, ut morum gravitate suppleat quod deerat ætati.

Quasi diceret : Ut juventutem tuam nemo spernat, (erat autem annorum circiter triginta, ait Cornelius à Lapide) sed ut omnes te reverenter audiant;

Exemplum esto fidelium, esto fidelibus exemplar vitæ.

In verbo, sermones tui sint graves et serii.

In conversatione, id est, tua cum proximis conversatio suavis et honesta sit.

In charitate, in fide, in castitate : tua erga eos charitas affectuosa simul et efficax, tua fides sincera, vita pura et casta.

Felix illa juventus quæsenectutis virtutibus decoratur!

Senectus venerabilis est non diuturna... cani autem sunt sensus hominis... Sap. 4. 8.

℣. 13. *Dum venio, attende lectioni...*

Usque dum veniam, et te pleniùs instruam, esto sedulus in lectione sacrarum Scripturarum.

Inde habetis ut alios consoleris et doceas, seu, ut fideles privatim exhorteris et soleris, publicè doceas.

Quod uni dicit, omnibus pastoribus et doctoribus dicit : *attende lectioni* Scripturarum. Liber est sacerdotalis, ait Ambrosius; substantia sacerdotii nostri, S. Dionysius, à Cornelio à Lapide citatus.

Exhortare privatim, publicè doce.

℣. 14. *Noli negligere gratiam.* Gr. χάρισμα, donum gratuitum, pastorali officio exequendo necessarium, quod tibi collatum est, etc., scilicet donum docendi, exhortandi, Scripturas interpretandi, etc.

Admonet ut collata sibi dona applicet ad usum, legendo, hortando, docendo.

Quæ tibi data est per prophetiam, id est, quando, Spiritu sancto inspirante, factus es episcopus, per impositionem manuum mearum et cœtûs presbyterorum.

Paulus ipse manus imposuit Timotheo, secundæ Tim. cap. 1., et cum eo cœtus virorum apostolicorum, id est, episcoporum.

Hinc episcopus per tres episcopos consecratur.

Si hoc monitu indiguit sanctus Timotheus, per Spiritum sanctum factus episcopus, quantò magis omnes quorum vocatio certissimè non fuit ita divina.

℣. 15. *Hæc meditare...* et sic in illis totus esto, ut omnes cognoscant quantùm profeceris, non in vitâ tantùm, sed et in verbo doctrinæ, ait Theophylact. id est, in pietate et doctrinâ.

℣. 16. *Attende tibi* (ut benè vivas) et *doctrinæ* (ut benè doceas), in hisque duobus persevera.

Hoc enim faciens, id est, si feceris, et teipsum salvabis et eos qui te audiunt.

Prælatus sanctè vivens, sanè docens, sua et suorum salus erit.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite, alia specialìm spectant ad Ecclesiæ ministros, alia ad omnes prorsus fideles.

PRIMÒ.

Omnis sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ minister attendat ad hæresium enormitatem, de quâ, ℣. 1 et 2.

Ut hinc omnem horreat hæresim, et duo vitia caveat ad eam ducentia, scilicet, mentis curiositatem et cordis perversitatem. Vide dicta ad ℣. 1 et 2.

Discat ex ℣. 6. quòd ministri fidelis sit non tantùm mysteria docere; sed et modum omnes actiones, etiam communiores et necessarias sanctificandi.

A ℣. 8. quòd ante omnia debeat pietati studere, quæ ad omnia utilis est, ad hujus et ad futuræ vitæ felicitatem.

A ℣. 12. quòd omnibus exemplar esse debet sanctæ conversationis.

A ℣. 13. quòd sanctæ Scripturæ lectioni et populorum exhortationi debet sedulò vacare.

A ℣. 16. quòd sanctâ vitâ et sanâ doctrinâ, sua et suorum salus erit.

SECUNDÒ.

Omnis verè fidelis et Christianus attendat ad modum quo Dei creaturis utitur.

Primò, Deus cibos creavit ut illis cum Dei laude utamur.

Quomodo huic beneficæ intentioni Creatoris respondes?

Secundò, omnis creatura est quædam divinæ bonitatis in nos effusio, et naturale divini Esse sacramentum.

An Deum in illâ revereris? an illâ cum Dei amore uteris?

Tertiò, oratio debet omnium nostrorum ciborum esse condimentum.

An reverà cibos oratione condis? Vide dicta ad ℣. 5.

Attendat et omnis fidelis ad omnimodam pietatis utilitatem, de quâ ℣. 8., ut pietatem omnibus præferat.

Attendat denique, et penetret quantum sit nobis bonum Deo semper vivo, et ideo nos semper videnti, nos semper remunerare potenti, servire.

Hincque in Dei servitio magis ac magis ferveat. Vide ℣. 10.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

PRIMÒ.

Timotheum instruit quomodo singulos fideles, pro ætate, sexu et gradu debeat admonere, ℣. 1, 2.

SECUNDÒ.

Circa viduas, pro vario earum statu, specialia dat illi monita.

Vult ut verè viduas, id est, desolatas nutriat sumptibus ecclesiæ, ℣. 3.

Viduis divitibus, filios aut nepotes habentibus, præcipis ut suam familiam benè instruant et piè regant, ℣. 4.

Redit ad veram viduam, ejusque pia notat exercitia, ℣. 5.

Viduam verò voluptuosam asserit coram Deo mortuam esse, ℣. 6.

Conditiones assignat requisitas, ut quæ vidua inter ecclesiasticas reponatur. ℣. 9, 10.

Juniores ex illarum numero excludit, quia rarò castæ, et sæpè vitiis ex otio nascentibus deditæ, ℣. 11, 12, 13.

Præstat ut vel nubant, ℣. 14 15, vel à suis propinquis, si quos habent divites, alantur, ℣. 16.

TERTIÒ.

Bonis presbyteris pro dignitate et labore vult abundantiùs provideri; vetat in eos accusationem temerè recipi, ℣. 17, 18, 19; publicè tamen peccantes, quicumque sint, arguantur publicè, ℣. 20.

QUARTÒ.

Timotheum per sacratissima quælibet obtestatur, ut in judiciis æquum se præbeat, ℣. 21.

Ut nulli, sine diligenti examine prævio, manus imponat, ℣. 22; sed de bonis et malis ordinandorum operibus inquirat accuratè, ℣. 24, 25.

Ad castitatem sollicitè servandam hortatur; ne tamen meram propterea bibat aquam, sed modico utatur vino, propter infirmitates, ℣. 23.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres;

2. Anus ut matres, juvenculas ut sorores, in omni castitate.

3. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.

4. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primùm domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus : hoc enim acceptum est coram Deo.

5. Quæ autem verè vidua est et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die.

6. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est.

7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint.

8. Si quis autem suorum et maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.

9. Vidua eligatur non minùs sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,

10. In operibus bonis testimonium habens, si filios

CAPUT QUINTUM.

Paraphrasis.

ÆTATE seniorem ne objurgaveris; sed blandè et reverenter admone, sicut filius qui suum admonet patrem; juvenes blandè, ut fratres, hortare.

Majores natu mulieres mone, ut matres; adolescentulas hortare, ut sorores, cum omni puritàte.

Viduas, quæ verè sunt viduæ, ale et sustenta.

Si qua autem vidua, viro quidem orbata, sed facultatibus non destituta, filios aut filiorum filios habet;

Hæc ante omnia discat familiam suam, hos scilicet filios aut nepotes, piè instruere et regere;

Sicque educationis beneficium, quod à parentibus accepit, in filios refundere:

Hoc enim opus est Deo gratum.

Quæ autem verè vidua est, id est, desolata et omni auxilio destituta, in Deum speret opitulatorem, et obsecret assiduè, orationi vacans nocte et die.

At vidua deliciis dedita, mundo vivens, Deo mortua est.

Et hæc quæ dixi omnibus viduis præcipe et explica, ut eas nullus jure possit reprehendere.

Si quis autem, vel si quæ sibi sanguine junctis, et maximè sibi cohabitantibus, non prospicit; fidem christianam quam profitetur hâc suâ duritiâ negavit, et hâc in parte deterior est infideli, qui suos curat.

Vidua in catalogo viduarum ab Ecclesià alendarum adscribenda sexagesimum attigerit annum, secundas non experta nuptias,

Quam bonorum operum fama comitetur, si filios piè edu-

educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

11. Adolescentiores autem viduas devita. Cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt:

12. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

13. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos: non solùm otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet.

14. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratiâ.

15. Jam enim quædam conversæ sunt retrò Satanam.

16. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia, ut iis quæ verè viduæ sunt, sufficiat.

17. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo et doctrinâ.

18. Dicit enim Scriptura: Non alligabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede suâ.

19. Adversùs presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

20. Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant.

21. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis

cavit; si sanctos peregrinos hospitio recepit, eorumque pedes lavit; si afflictis subministravit necessaria ad solatium; si omnes bonorum operum occasiones prosecuta est.

Juniores verò viduas ne recipias in dicto catalogo; quia, cùm Ecclesiæ copiis saginatæ fuerint, in Christum sponsum recalcitrant, et homini mortali nubere volunt:

Hincque damnationis meritum habent, quia fidem quam Christo, sponso suo, primùm dederunt, irritam fecerunt, seu violaverunt.

Præterea, otiosæ assuescunt cursitare per domos: parum est otiosas vagari, sed et garrulæ sunt, et rerum alienarum indagatrices; loquuntur quæ non oportet.

Itaque malo ut nubant, matres sint, et filios piè educent, familiæ curam gerant, quia sic nullum dabunt inimico prætextum ad maledicta.

Jam enim quædam à Christo aversæ, Satanam sunt secutæ.

Si quis, aut quæ fidelis viduas habet sibi agnatas, aut affines, illis subveniat, ne sint oneri Ecclesiæ; ut iis quæ reverà viduæ sunt et desolatæ necessaria possit subministrare.

Presbyteri qui bene præsunt, et illi potissimùm qui in verbo Dei evangelizando laborant, ampliori et abundantiori subsidio digni sunt.

Dicit enim Scriptura, Deut. 25.: Non infrenabis os bovi trituranti; et Christus, Matth. 10. 10; Luc. 10. 7.: Dignus est operarius mercede suâ.

Adversùs presbyterum accusationem ne recipias, nisi per duos vel tres testes probatam.

Peccantes publicè argue et publicè, ut cæteri hoc punitionis exemplo deterriti, coerceantur.

Obtestor et adjuro te, audientibus Deo, et Christo Jesu,

angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.

22. Manus citò nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.

23. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates.

24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium; quosdam autem et subsequuntur.

25. Similiter et facta bona manifesta sunt: et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

beatis et angelis, ut quæ de judiciis ecclesiasticis dixi, observes exactè, teque sic præbeas æquum, ut nec judicium præcipites, nec per affectum in hanc vel illam partem inclines.

Ne citò, et sine examine prævio, manus cuiquam imponas, ne te peccatorum alienorum reddas participem.

Te castum serva. Ne propterea meram posthac bibas aquam; sed vino utere modico et bene diluto, propter stomachi tui infirmitatem, et alias quibus frequenter laboras.

Quidam sunt homines quorum peccata, ante quodcumque examen et judicium, sunt nota : sunt autem alii quidam quorum peccata, non nisi post examen, manifesta sunt.

Similiter et quorumdam opera bona nota sunt ante examen; et aliorum sunt secreta : sed hæc diutius abscondi non possunt.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. SENIOREM, scilicet ætate, non dignitate, ut indicant sequentia :

Ne increpaveris : verbum græcum significat, seni ne plagam inferas, plagam scilicet verborum, non verberum.

Id est, senem ne objurgaveris ; ne durè et acriter correxeris.

Sed blandè, leniter et cum aliquâ reverentiæ notâ admone, sicut filius, qui suum patrem admonet.

Grave et molestum est argui, maximè cùm senex arguitur ab adolescente, ait D. Chrysostomus.

Hæc Apostoli monitio de vulgari senum correptione intelligenda est : quando enim gravia sunt illorum peccata et scandalosa, junioresque ad interitum trahentia, tunc acriter sunt increpandi, ut ait divus Gregorius Magnus, Januarium, episcopum senem increpans. epist. 1, l. 7, inductione 2.

Quia, ut ait D. Thomas hìc, senex propter excedentem malitiam perdit honorem senectutis, et tunc increpandus.

Juvenes, ut fratres.

Et hìc Timotheum lenitatis admonet, ut scilicet ætatis frenaret audaciam, inquit D. Chrysostomus.

℣. 2. *Anus ut matres...*

Idem vult ætatum discrimen in mulieribus observari, cum hoc addito, ut adolescentulas alloquatur cum *omni castitate ;*

Scilicet, in corde, in oculis, in verbis, in gestu, in modo.

Ne ex blanditiis malo amori, vel saltem suspicioni pateat aditus.

Si hoc Timotheo præcipit, consideret quisque qualiter conversari debeat, ne umbram quidem occasionis calumniari volentibus det, ait D. Chrysostomus.

Duo cum mulieribus cavenda sunt extrema, scilicet, indiscreta durities, et nimia mollities.

Infirmus est sexus; ne sis ergo durior :

At magis infirma caro ; ne sis ergo blandior.

Hinc cum omnimodâ castitate, internâ et externâ, conversandum ; præcavendo etiam ne, vel ob tempus, vel ob locum, oriatur suspicio.

℣. 3. *Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.*

Viduas quæ verè, et secundùm nominis etymologiam, *viduæ sunt,* id est, desolatæ, ℣. 5. seu ab omni auxilio destitutæ ;

Honora, id est, ale, sustenta, adjuva.

Honor, in Scripturis, frequenter sumitur pro alimentorum et vitæ necessariorum subministratione : ita hujus capitis ℣. 17. et Matth. 15. Dominus Jesus præceptum parentes honorandi, de obligatione alendi interpretatur.

Itaque, verè viduas, desolatas et omnibus subsidiis destitutas, ale et sustenta, scilicet de largitionibus Ecclesiæ.

Ecclesia miserorum mater, miseris semper est misera : hinc viduas Ecclesia nascens aluit.

Hic autem erga eas præcipitur honor, oppositus despectui : de quo Act. 6. ℣. 1.

℣. 4. *Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat...*

OBSERVATIO LITTERALIS.

Hujus versiculi sicut duplex est lectio, ita et duplex sensus:

Prima lectio quam nostra Vulgata sequitur, est illa quam apposui : *si qua vidua... discat,* in singulari.

Hujusque nostræ lectionis sensus est quem in paraphrasi expressi : Si qua vidua, viro quidem orbata, sed facultatibus non destituta, filios, aut filiorum filios habet : hæc ante omnia discat familiam suam, hos scilicet filios, aut filiorum filios instruere et regere, etc. Vide reliqua in paraphrasi.

Secunda lectio, quam habet Græcus hodiernus et quam sequuntur multi, est hæc :

Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discant.... in plurali ;

Hujusque lectionis sensus est :

Si qua vidua filios aut nepotes habet, discant hi scilice[t] et nepotes pietatem in familiam suam, matrem, vel av[iam] suam, in primis et ante omnia exercere : et suis parent[ibus] reddere quod ab eis in infantia sua receperunt, id est, [nu]triant illos senes, sicut ab eis nutriti sunt infantes.

Juxta hunc sensum, vult Apostolus quòd antequam [...] vidua inter viduas ecclesiasticas, seu ecclesiæ sumptibus [nu]triendas reponatur, ipsius propinqui illam, quantùm poteru[nt,] nutriant et adjuvent ; et hæc filiorum pietas in matrem, [...] aviam suam, Deo grata erit.

Huic sensui favent, non græcus tantùm textus hodiernu[s,] sed et syriaca, æthiopica et arabica versio, quæ omnes h[a]bent, *discant.*

Hunc sensum sequuntur, inter Græcos, Theophylactus [...] Œcumenius; inter Latinos, D. Hieronymus et Estius.

Fateor quòd hic sensus aliquandiu mihi placuerit, qui valde appositus, et magis continuus videbatur.

Animum tamen suspendi, tum propter auctoritatem nostræ Vulgatæ ab Ecclesiâ approbatæ, tum propter auctoritatem D. Augustini, Primasii, Ambrosii et aliorum antiquorum, qui legerunt, *discat.*

Imo et maximè propter auctoritatem D. Chrysostomi et Theodoreti, qui licèt in plurali, *discant*, legerint, de viduâ tamen collectivè sumptâ, non de filiis, id explicant.

Satis enim frequens est in collectivis nominibus, ut transitus fiat à singulari ad plurale, et à plurali ad singulare.

Animo itaque sic suspenso propter auctoritates quasi æquilibrantes, textum accuratiùs legi et relegi ; seriâque lectione animadverti quòd Apostolus de viduis præsertim ecclesiasticis acturus, agat et per occasionem de quibuscumque aliis viduis.

Viduam itaque in triplici, imò quadruplici statu, considerat.

Sunt viduæ verè viduæ, id est, desolatæ, et ab omni auxilio destitutæ.

Sunt viduæ, viro quidem orbatæ, sed facultatibus non destitutæ, et quæ filios habent.

Sunt viduæ quæ pauperes quidem sunt, sed quæ propinquos divites habent, à quibus ali possunt.

Sunt et viduæ quædam, quæ in viduitate restant ut deliciosiùs vivant; nempe, ut à mariti jugo liberæ, faciant quidquid placuerit.

Et de omnibus his viduis in hoc capite loquitur Apostolus.

De verâ viduâ, ℣. 3 et 5.

De viduâ facultates et filios habente, ℣. 4.

De viduâ paupere, sed propinquos divites habente, ℣. 16.

De viduâ voluptuosâ, seu, quæ vidua manet ut deliciis vacet, ℣. 6.

Ex hâc autem distinctione mihi lumen affulsit, Apostolique mens clariùs apparuit, et nostri interpretis lectionem retinendam et præferendam sine hæsitatione judicavi.

Itaque, credo quòd D. Apostolus, ubi de viduâ verè viduâ, seu desolatâ, incepit agere, ℣. 3, antequam illam definiat illiusque pia notet exercitia, ℣. 5, statim, quasi per occasionem (quod Apostolo frequens), de viduâ divite et filios habente agit, ℣. 4.

Huicque viduæ præcipit ut suam pietatem in primis exerceat in filiorum suorum educatione, et in suâ bene regendâ familiâ.

Pauperes quidem viduæ, viro et filiis orbatæ, instent orationi, Deoque soli vacent.

Divites verò viduæ et quæ filios habent, suam in primis pietatem in filiis suis piè et sanctè educandis collocent: *hoc enim acceptum est Deo....*

℣. 5. *Quæ autem verè vidua est....*

Nunc veram describit viduam, de quâ, ℣. 3, cœpit agere, ejusque pia designat officia.

Quasi diceret: Ea porro verè vidua est, quæ est desolata, id est, ab omni prorsus auxilio viri, filiorum, nepotum, propinquorum et rerum omnium destituta.

Ecce vera viduitas, vacuitas, desolatio.

χήρα, vidua, à verbo χηροῦν, desolare.

Hæc rerum omnium vidua, ad Deum confugiat, in eum speret, illique noctu et diu, quantùm fieri potest, orationibus adhæreat.

Deum rerum omnium vice habeat.

Ecce veræ viduæ piam occupationem.

℣. 6. *Nam quæ in deliciis est*... Gr. at voluptaria. Syr. illa verò quæ versatur in deliciis.

Quia nonnullæ viduæ ideo viduæ manent, non ut Deo vacent, nec ut filios, si quos habent, piè educent, sed ut deliciosiùs vivant, et à mariti potestate solutæ, liberiùs faciant quod illius libuerit;

D. Paulus, ut eas corrigat, et à tali genere vitæ, christianismo oppositæ, deterreat, tales viduas Deo mortuas esse pronuntiat.

Sicut vera vidua et desolata, mundo mortua, Deo vivit; sic, è contra, vidua voluptaria, sæculum spirans, vanitatique vacans, mundo quidem vivit, at Deo et coram Deo mortua est.

Gratiæ vitam, quæ Deus est, perdidit.

Sicut enim anima vita corporis est; sic animæ vita Deus: sicut moritur corpus quando emissa est anima; sic, amisso Deo, mortua est anima. Vide sanctum Augustinum, tract. 47 in Joan.

Hæc autem Deum amisit: ergo mortua.

℣. 7. *Et hoc* (Gr. hæc) *præcipe.*

Hæc quæ dixi de viduis, tum divitibus, tum pauperibus, tum voluptariis: hæc, inquam, omnia illis omnibus præcipe et explica, ut nullus eas jure possit reprehendere: seu, crimen eis objicere.

℣. 8. *Si quis autem suorum*.... hoc dicit in omnes utriusque sexûs qui suos negligunt. Comprehendit ergo et voluptuosas et alias de quibus, ℣. 4, si suos non piè regant: et viros etiam qui suos non alebant, sed eos sinebant Ecclesiæ esse oneri.

Si quis, vel quæ, *suis*, id est, sibi sanguine conjunctis, et maximè domesticis, seu sibi cohabitantibus non prospicit, curando ut habeant animæ et corpori necessaria;

Fidem negavit, id est, christianismum quem profitetur, hâc suâ duritiâ, factoque crudeli, destruit; et hâc in parte *deterior est infideli*, qui suos, naturali instinctu et pietate, curat.

Ideo itaque deterior, quia inhumanior, et quia fide instructus, non facit quod infidelis facit pietate tantùm naturali ductus.

Hinc collige primò, Christiani peccata enormiora, quia transgreditur Dei voluntatem sibi meliùs notam.

Collige secundò, quòd operibus nostris possimus per omnia credere, et per omnia fidem abnegare.

Credimus, si juxta fidem operamur.

Fidem abnegamus, si fidei contraria faciamus.

Fidei abnegationem, apostasiam horremus verbalem; realem non horremus: linguâ fidem profitemur, factis negare non erubescimus.

Collige tertiò, quanta debeat esse omnium quidem, sed maximè prælatorum, patrum, dominorum cura de suis; et ad hæc terribilia D. Pauli verba exspergefacti, paveant ob suas de suis negligentias: *Fidem negavit....*

℣. 9. *Vidua eligatur non minùs sexaginta.....* Agit hìc de viduis ecclesiasticis, seu publico Ecclesiæ sumptu alendis, variasque conditiones assignat necessarias ut quæ in earum cœtum aggregetur.

Tunc ergo cœtus erant viduarum ætate et sanctitate venerabilium, continentiæ voto obstrictarum, simul commorantium, perpetuo Dei et Ecclesiæ obsequio insistentium.

Hæ viduæ ex fidelium oblationibus alebantur, sicut et ecclesiastici.

Ex illis eligebantur diaconissæ, quæ cæteris præessent, mulierum in templis conventui invigilarent, quæ imperitas instruerent, quæ baptizandas juvarent: hæc ex Tyrino qui citat auctores.

De his agit etiam Cornelius à Lapide, Estius, etc.

De his ergo viduis agitur et de conditionibus ad earum cœtum requisitis.

Prima, ut sit sexagenaria, quia laboris tunc sunt incapaces, continentiæ verò capacissimæ.

Secunda, ut sit univira, seu secundas nuptias non experta: sit casta.

℣. 10. *In operibus bonis testimonium habens....*

Tertia, ut publico bonorum operum testimonio publicum beneficentiæ subsidium promereatur.

Quædam autem specificantur opera bona.

Si filios piè et sanctè *educavit.*

Si sanctos, peregrinos et viatores *hospitio recepit*, , eorumque *pedes lavit*, et alia infima erga illos excercuit ministeria.

Si patientes adjuvit quantùm potuit, pecuniis, patrocinio et intercessione, ait Theophylactus.

Si omnes bonorum operum occasiones sit prosecuta, ita ut nec voluntas, nec amor defuerit, si fortè defuit facultas, aut occasio.

℣. 11. *Adolescentiores autem....*

Sexagenariis minores viduas à dicto catalogo rejice, ne recipias, ob duo:

Primo, quia pleræque castitatem diu non servant, sed saginatæ, lasciviunt et nubere volunt.

Secundò, quia multis etiam aliis in rebus pleræque peccant, otiosæ, discursatrices, etc.

Cùm enim luxuriatæ fuerint.

Gr. cùm enim lascivierint: verbum græcum significat præ deliciis lascivire, ferocire.

Syr. lasciviunt enim sibi adversùs Christum.

Sensus est: cùm sumptibus Ecclesiæ bene alitæ, saginatæ et indeliciatæ fuerint, lasciviunt, recalcitrant in Christum, et rejectâ continentiæ professione, homini mortali, in maximam Christi sponsi sui injuriam, nubere volunt.

Metaphora sumpta à jumentis, vel vitulis saginatis,

quæ ferociunt, jugum excutiunt et in dominum recalcitrant.

Sic et juniores viduæ, cùm in lasciviam, deliciasque resolutæ fuerint, ait D. Chrysostomus; cùm indeliciatæ fuerint, ait D. Cyprianus; fœdus et pactum continentiæ quam Christo devoverunt violantes, nubere volunt.

Vidua Christum sponsum habet, sicut et virgo. Theophylactus.

℣. 12. *Habentes damnationem....* Syr. condemnatio earum statuta est, quippe quæ rejecerint primam suam fidem.

Id est, damnationis meritum habent, quia fidem fefellerunt quam Christo sponso suo dederunt. Ita D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Illam fidem, ait Tertull., lib. de monogamiâ, quâ in viduitate inventæ et professæ eam, non perseverant: propter quod vult eas nubere, ne *primam fidem* susceptæ viduitatis postea rescindant.

Pater Amelotte citat S. Innocent. Primum, primâ epist., cap. 13, conc. Carthag. 4, cui aderat divus Augustinus, cap. 104.

Citat et divus Augustinus lib. 1, de adulter. conjug., cap. 24, etc.

Hinc bene colligitur quòd Apostolorum tempore erant vota. Vide Cornelium à Lapide.

℣. 13. *Simul autem et otiosæ...*

Secundam dat rationem ob quam juniores viduas debeat rejicere: quia in otio nutritæ ab Ecclesiâ, nec laborare coactæ, fiunt discursatrices, percunctatrices, etc.

Ex otio nascitur circumcursatio, garrulitas, curiositas et alia mulieribus, præsertim junioribus, frequentia vitia quæ in Christianis turpia.

Christiana mulier, quasi testudo, domum suam non deserat: *domûs curam habentes*, ad Tit. 2. 4.

℣. 14. *Volo ergo juniores nubere...*

His omnibus consideratis, circa tales viduas duo statuit Apostolus.

Primum, ut nubant.

Volo ergo, id est, malo, præstat, melius est ut nubant et matres sint, quàm incontinentes vivere; et melius est ut filios suos nutriant, educent, domûsque curam habeant, quàm ut *otiosæ* circumeant *verbosæ*...

Longè præstat hæc facere quàm illa : D. Chrysostomus; quia, ait Apostolus, nullam sic dabunt occasionem, nullumque prætextum inimico ad maledicta; nec se per incontinentiam damnabunt.

Ita sancti Patres illud *volo* explicant : *Volo* : quia ipsæ volunt. D. Chrysostomus, Theophylactus.

Non viduas vetat esse Paulus, sed adulteras; quia melius est esse bigamum quàm scortum : D. Hieronymus, epist. 12, ad Ageruchiam.

Volo, id est, concedo tales nubere antequam promittant quod non valent implere. Primasius.

Itaque, hæc nihil contra adolescentularum vota, præsertim in monasteriis.

℣. 15. *Jam enim quædam*...

Ex experientiâ lex lata est, ait Theodoretus.

Jam enim quædam ex illis junioribus Christum et christianismum deseruêre, sæculum et diabolum secutæ.

Non prohibet adolescentulas esse viduas, sed adulteras fieri vetat, nolens otiosas esse, etc.

Eâ causâ sublatâ, non prohibet juniores viduas esse, ait D. Chrysostomus.

℣. 16. *Si quis fidelis habet viduas*...

Secundum Apostoli statutum circa juniores viduas, quæ propinquos habent à quibus possunt adjuvari.

Ecce quartum viduarum genus, de quo in hoc capite.

Si quis ergo, aut si quæ *fidelis* habet viduas sibi agnatas, aut affines, illis subveniat; ut non gravetur Ecclesia, et habeat unde necessaria subministret iis quæ reverà sunt viduæ et omni auxilio destitutæ.

℣. 17. *Qui bene præsunt presbyteri*.... id est, episcopi, pastores, etc., qui præsunt Ecclesiis, circa quos duo statuit.

Primum, *duplici*, id est, ampliori, multo et abundanti,

honore, scilicet, reali subsidio digni sunt, id est, commodè sustentari merentur.

Honorem dicit obsequium et rerum necessariarum largitionem. D. Chrysostomus.

Maximè qui in evangelizando verbo Dei intenti sunt, et in docendi ministerio.

℣. 18. *Dicit enim Scriptura...*

Hoc ipsâ lege firmat, Deuter. 25. 14; Levit. 19. 13. et ipso naturali jure, à Christo Domino confirmato, Matth. 10. 10; Luc. 10. 7.

Adverte, inquit S. Athanasius, quemadmodum undique cogitur insudare qui docet. Nam, ut frumenta dissolvere et in grana deinceps comminuere, non mediocris est labor; sic et qui alios instruit, necesse est ad angoris et laborum se tolerantiam præparet. Cùm verò de operario disserit, ostendit nequaquam hunc oportere delicias et quietem conquirere: operarius namque suâ dignus est mercede, sive cibo dixeris et potu: qui verò nihil operatur, vel his indignus esse arguitur.

℣. 19. *Adversùs presbyterum...*

Secundum, ut in illos accusatio non recipiatur, nisi per duos aut tres testes probata.

Ubi notandum quòd non dicit: Presbyterum ne damnes, nisi, etc. sed *accusationem ne recipias*, nisi, etc.

Lege quidem Moysis damnari nemo poterat, nisi causâ per duos saltem testes probatâ: sed plebeius, ad unius viri dictum capi poterat, et contra eum inquiri.

Non ita de presbytero, tum propter honorem ei debitum, tum quia qui præest et alios corrigit, multorum patet tum invidiæ, tum odiis et inimicitiis.

Hinc contra eos exigendus testium numerus.

℣. 20. *Peccantes coram omnibus...*

Quando tamen publica sunt peccata, quorumcumque sint, sive presbyterorum, sive laicorum, argui et corrigi debent publicè; ut cæteri, hoc punitionis exemplo deterriti, peccare timeant.

Triplici de causâ corrigi debent delinquentes : ut ipsi fiant meliores, ut honor Ecclesiæ per eos læsus resarciatur, ut alii hoc exemplo absterriti coerceantur.

℣. 21. *Testor coram Deo et Christo Jesu...*

Postquam hæc circa judicia ecclesiastica statuit, Timotheum per Deum, à quo omnis potestas, per Christum Jesum, omnium judicem, per sanctos angelos, ejus ministros, obtestatur et adjurat, ut quæ dixit, exactè servet, et ita se præbeat æquum, ut nec judicium præcipitet.

Sine præjudicio. Syr. nullâ re præoccupetur mens tua.

Πρόκριμα, præjudicium, cùm judicium præcipitatur, seu cùm inauditus et indefensus damnatur.

Nihil faciens in alterum... Syr. et nihil agas per acceptionem personarum, id est, nec per affectum in hanc, vel illam partem inclinet, seu nihil propensione faciat in gratiam.

Quanti refert justè judicare ! et quàm periculosum præoccupari judicem, vel affici ! cùm divinus Apostolus Timotheum suum tam vehementer obtestetur ut utrumque vitet, et judicet æquè.

In Timothei autem personâ omnes instruit episcopos et prælatos, quos minatur Dei omnipotentis iræ, Christi judicis vindictæ, angelorum sanctorum indignationis, nisi se judices æquos præbeant.

℣. 22. *Manus citò...*

Timotheo, et aliis episcopis quos repræsentat Timotheus, imperat ne citò et sine serio meritorum examine cuiquam manus imponat ut illum ordinet, sive in episcopum, sive in presbyterum, sive in diaconum; ne præcipitatâ indignorum ordinatione, sese peccatorum alienorum reddat participem.

Idem intelligi potest de confessariis indignos absolventibus, et de facto aliqui sic intellexerunt : reverà tamen de ordinatione intelligendum cum sanctis patribus et interpretibus.

Diu explorandus est qui præficitur aliis, ne, si quod habeat vitium in doctrinâ, aut in moribus, in culpæ partem veniat illius ordinator.

Meritò hìc applicari potest quod dixit Christus : *Nolite*

projicere margaritas ante porcos; ordines impuris et ignaris conferendo, quorum indignos se reputarent angeli.

Teipsum castum custodi.

Castum et irreprehensibilem invenit illum Apostolus, et ordinavit. Hinc ait : *Castum te serva* et immaculatum, ut scilicet, juvenis, possis senes impudicos arguere, et in eos indeclinabilia exercere judicia.

℣. 23. *Noli adhuc aquam...* Gr. ne ampliùs. Syr. ne posthac.

Id est, ne propterea bibas posthac aquam meram, cum tanto valetudinis tuæ dispendio ;

Sed modico vino utere, id est, vino bene diluto, propter stomachi tui infirmitatem, et alias quibus frequenter laboras.

Ergo Apostoli et apostolici viri, præter labores continuos et Ecclesiarum sollicitudines, abstinentiâ corpus suum afflictabant.

℣. 24. *Quorumdam hominum peccata...*

Redit ad ordinandorum examen, de quo ℣. 22. et Timotheum tacitè monet ut de ordinandorum, non malis tantùm operibus, sed et de bonis diligenter inquirat : ne scilicet indignos ordinet.

Quod ut exactiùs faciat et securiùs, distinguit peccatorum genera.

Sunt enim quidam, *quorum peccata manifesta sunt* et omnibus nota, communi hominum famâ, ante quodcumque examen et judicium.

Et de his nihil inquirendum, sed penitùs rejiciendi, ut ordinatione indigni : debent enim ordinandi esse inculpati et prorsus irreprehensibiles.

Quosdam autem et subsequuntur. Sunt alii, è contra, quorum peccata sunt abscondita; quippe qui presbyterium ambientes, vitia sua sub quâdam sanctitatis specie occultant :

Et hi diligenter sunt examinandi : de iis accuratè inquirendum, ut, si post examen, manifesta fiant in judicio, rejiciantur.

℣. 25. *Similiter et facta bona...*

Non de malis autem eorum operibus, sed et præcipuè de bonis fieri debet inquisitio : debent enim esse virtutum exemplar qui cæteris præficiuntur.

Similiter et facta bona manifesta sunt.

Sunt autem quidem pii, quorum opera bona omnibus nota sunt, quia virtus sese, vel invitam, prodit : et hi examine non indigent.

Et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

Sunt verò alii quorum opera bona sunt secreta quidem, sed quæ per examen manifesta fient : nec enim diu possunt abscondi, quia per opera brevì declaratur qualis quisque sit.

Hi ergo per diligens examen dignoscentur.

Quòd si autem diligenti examine facto, latent eorum opera bona, sanè suspecti possunt esse, et non ordinandi.

Si autem per diligentem inquisitionem manifesta fiant tandem bona eorum opera, eò majori honore digni, quò majori curâ honorem fugerunt.

Utinam nulli, quorum peccata manifesta sunt, ad Ordines et ad ecclesiastica beneficia promoveantur!

Utinam et hypocritarum, qui, dum beneficium ambiunt, sub sanctitatis simulatione peccata sua occultant, diligens fiat examen : ut eorum detectâ malitiâ, vel rejiciantur à beneficiis obtinendis, vel per censuras ecclesiasticas priventur ab obtentis!

Utinam et humilium secreta virtus per inquisitionem detegatur, et larvatæ ambientium impietati præferatur!

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 5, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Ecclesiasticus superior ac prælatus audiat, velut sibi dictum, quod divus Paulus circa correctionis modum Timotheo præcipit.

Senes corrigat reverenter, ut patres; juvenes leniter, ut fratres, ℣. 1, 2.

SECUNDÒ.

Omnis Dei et Ecclesiæ minister audiat, intelligat, et altâ mente retineat hoc Apostoli verbum circa conversationem cum mulieribus.

In omni castitate, internâ scilicet et externâ, conversetur cum illis, ℣. 2.

Duoque notet vitia erga illas pariter vitanda : nimiam scilicet duritiem, nimiam et mollitiem. Vide ℣. 2.

TERTIÒ.

Animum intendant prælati ad terribilem modum quo sanctus Apostolus Timotheum adjurat ut æquum se præbeat in suis judiciis : *Testor coram Deo, et Christo Jesu, et electis angelis, etc.*

Hincque intelligant quanti refert ipsorum justè judicare; et quantum immineat illis periculum, si in suis judiciis vel præoccupetur, vel affectu ducantur. Vide ℣. 21.

QUARTÒ.

Attendant et ad id quod Timotheo præcipit circa ordinationes, caveantque ne temerariâ et inconsideratâ indignorum ordinatione, sese coram Deo alienorum peccatorum reddant participes. Vide ℣. 22.

QUINTÒ.

Omnis anima christiana desolata et ab hominibus derelicta audiat, quasi sibi dictum, quod D. Apostolus de verè viduâ et desolatâ dicit. ℣. 5.

Speret in Deum, ad Deum confugiat, et eò magis in eum speret, quò magis est desolata et ab hominibus derelicta.

Omnimoda derelictio dat jus ad Deum, omne bonum, confugiendi, in eum sperandi et ab illo necessaria eò pressiùs et instantiùs petendi, quò majori necessitate premimur.

SEXTÒ.

Omnis Christianus suorum negligens, at præsertim patres, domini, prælati, qui de suis non curant, audiant terribilia divi Pauli verba, ℣. 8 : *Si quis suorum, maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, etc.*

Hocque tonitru expergefacti, gemant ob suas de suis negligentias.

Fidemque, quam hâc suâ duritiâ abnegârunt, sollicitâ in posterum suâ charitate profiteantur. Vide ℣. 8.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

PRIMÒ.

Docet quomodo instituendi sunt servi christiani : suis nimirum dominis, etiam ethnicis, promptè et reverenter obediant, ỳ. 1 et 2.

Secus autem docentes damnat ut hæreticos, in quos rursus invehitur : superbi sunt, ignari, mente et corde corrupti, religionis prætextu abutentes ad quæstum, ỳ. 3, 4, 5.

SECUNDÒ.

Docet pietatem magnum quidem quæstum esse, non divitiarum externarum, quas ambiunt hæretici ; sed internarum, quæ dant sufficientiam, seu faciunt ut animus sit necessariis contentus, ỳ. 6.

Hanc sufficientiam inculcat Christianis omnibus, quos ab avaritiâ deterret, ut malorum omnium et temporalium et æternorum radice, ỳ. 8, 9, 10.

TERTIÒ.

Timotheum, et in eo omnes Dei ministros, speciatim avertit ab avaritiâ, ne in laico quidem ferendâ, et ad justitiam sedulò sectandam potenter impellit, ỳ. 11, 12.

Eumdem Timotheum, et omnes in eo Episcopos, obtestatur per Deum vivum et per Christum judicem, ut fortiter certet, hancque Epistolam observet usque ad adventum Domini, ỳ. 13, 14, 15, 16.

QUARTÒ.

Divites sanctum docet usum divitiarum : in se sint humiles, erga Deum pii, in proximum liberales, suisque eleemosynis æternam sibi comparent beatitudinem, ỳ. 17, 18, 19.

QUINTÒ.

Timotheum, et in ipso omnes episcopos, hortatur ut fidei depositum servet, nova vitet dogmata, objectiones ex falsæ philosophiæ principiis petitas rejiciat, ỳ. 20, 21.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur.

2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt. Hæc doce et exhortare.

3. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundùm pietatem est, doctrinæ:

4. Superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ,

5. Conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.

6. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientiâ.

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quòd nec auferre quid possumus.

8. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus.

9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa

CAPUT SEXTUM.

Paraphrasis.

Quicumque sunt sub servitutis jugo, heros suos, licèt ethnicos, perfectâ prosequantur reverentiâ, ne propter eorum inobedientiam christiana professio et evangelica doctrina malè audiat.

Qui verò dominos habent christianos, caveant ne quid de reverentiâ remittant, quia Christiani sunt; imò, eò libentiùs illis ministrent, quòd fideles sunt, et illis eò chariores sint, quòd ejusdem sunt cum ipsis gratiæ participes. Hæc doce nescientes, hortare verò scientes.

Si quis doctrinam ab hâc nostrâ alienam docet, et non adhæret salutaribus Domini nostri Jesu Christi sermonibus, seu evangelicæ doctrinæ quæ veram pietatem promovet;

Superbus est et ignarus, sed et languet circa futiles quæstiones et meras de verbis pugnas; ex quibus inanibus disputationibus oritur invidia, rixa, convitia, opiniones malæ, seu perniciosa dogmata,

Inanes et pravæ exercitationes hominum mente corruptorum, qui veritatis lumine sunt privati, et ideo existimant pietatem rem esse quæstuosam.

Reverà magnus quæstus est pietas, cui necessaria sufficiunt.

Sicut enim in hunc mundum nihil intulimus, ita procul dubio nihil ex mundo auferemus.

Necessaria ergo habentes, pasci scilicet et tegi, his contenti sumus.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque student, in varias incidunt peccandi tentationes, quibus quasi retibus illa-

inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem.

10. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt à fide, et inseruerunt se doloribus multis.

11. Tu autem, ô homo Dei! hæc fuge: sectare verò justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam in quâ vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus.

13. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem;

14. Ut serves mandatum sine maculâ, irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi:

15. Quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium:

16. Qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor et imperium sempiternum. Amen.

17. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum)

queantur à diabolo, et in multas incidunt cupiditates, non tantùm inutiles, sed et nocivas, quæ hominem demergunt in interitum et damnationem :

Amor enim pecuniæ est omnium malorum radix, cui studentes quidam, à fide aberraverunt, et seipsos transfixerunt doloribus multis.

Tu autem, ô homo Dei! avaritiam et hæc eam comitantia peccata fuge; sectare verò sanctitatem et virtutes illius comites, scilicet, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

Certa fortiter præclarum certamen fidei; apprehende vitam æternam (quæ palma est victori promissa), ad quam à Deo, quasi agonothetâ, vocatus es, et quam hucusque prosecutus es, egregiam confessus confessionem coram testibus plurimis.

Obtestor te coram Deo vivente et omnia vivificante, et coram Jesu Christo qui sub Pontio Pilato testimonium perhibuit veritati præclarum;

Obtestor, inquam, te coram tantis testibus, ut quæ in hâc Epistolâ trado, exactè custodias usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, ne quam reprehensionem incurras ob tuam transgressionem.

Quem adventum, tempore destinato, exhibebit ille qui à se beatus est et qui solus à se princeps, Rex regum, Dominus dominantium :

Qui solus per se immortalis est, quique lux est, præ nimio splendore, mortalibus inaccessibilis, quemque, præ nimiâ luce, nullus hominum vidit in hâc vitâ, nec videre potest naturæ viribus; cujus honor et imperium non ad tempus est, sed ad omnem æternitatem. Amen.

Denuntia hujus mundi divitias habentibus, ne de se sublimiter sentiant, neque confidant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus, sed ut sperent et confidant in Deum semper vivum, qui nobis omnia largè suppeditat ad usum necessaria.

18. Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare,

19. Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

20. O Timothee! depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ,

21. Quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Præcipe ut bona faciant opera, suisque præclaris ditescant operibus, sint liberales, suasque divitias indigentibus communes reddant.

Thesauros meritorum sibi ipsis reponant, fundamentum solidum in posterum, ut veram assequantur vitam.

O Timothee! fideliter serva doctrinam, instar depositi tibi traditam; idcirco devita profanas vocum novitates, et omnes rejice objectiones quas opponunt hæretici, qui falsò sibi scientiæ nomen arrogant, seu sub ementito scientiæ nomine,

Quam profitentes quidam, aberraverunt à fide. Gratia tecum. Amen.

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. QUICUMQUE *sub jugo...*

Omnibus debitor est episcopus : hinc et mancipiorum saluti debet invigilare, memor quòd Christus Dominus, cujus ipse repræsentator est, *formam servi* accepit ; venit *ministrare, non ministrari, factusque est obediens usque ad mortem.*

Mancipiorum autem et aliorum servitutem sanctificabit episcopus, si doceat eos ut propter Deum et ad imitationem Christi Domini suis heris promptè serviant et reverenter obediant.

Hoc docet Apostolus.

Quicumque sub jugo servitutis sunt, seu mancipia, *dominos suos,* licet ethnicos, *in omni* habeant *honore*, id est, eos honorent verbis, signis, operibus, promptâ scilicet obedientiâ et reverenti obsequio.

Ne nomen Domini,... id est, ne ex eorum inobedientiâ, professio christiana et doctrina evangelica traducatur quasi ordinis politici dissolutrix, rebellionisque fautrix.

Sed ut, è contra, ex promptâ et reverenti eorum obedientiâ bene audiat christianismus, et ad eum alliciantur infideles.

Hoc subintelligi voluit Apostolus, et utrumque in mente habuit.

Idem præceptum nunc servis dandum, etiam pietatem colentibus : eò sint erga suos dominos et reverentiores et obedientiores, quò pietati sunt addictiores ; ne pietas, ob eorum in ministerio negligentiam, ab heris blasphemetur : quod non rarum.

℣. 2. *Qui autem fideles habent dominos...*

Qui verò dominos habent christianos, caveant ne quid de reverentiâ et obsequio remittant, quia illos domini suos appellant et reputant in Christo fratres.

Sed magis serviant... id est, quinimo ipsis eò libentiùs et promptiùs ministrent, quòd Christiani sint ; illosque eò chariùs diligant, quòd ejusdem cum eis sunt gratiæ participes.

Et dilecti, ἀγαπητοὶ, quod alii vertunt, diligibiles, quasi diceret : Eò majori dilectione sunt digni, seu eò magis diligibiles.

OBSERVATIONES MORALES.

Gratia cœlestis, seu divina filiatio omnibus baptizatis collata, non tollit conditionum civilium inæqualitatem, sed eas omnes sanctificat :

Herilem quidem, dum dominis inspirat ut servos suos, velut fratres, diligant.

Servilem verò, dum servos docet Christum in dominis suis revereri, eisque, velut Christo Domino, promptè, libenter et cum affectu ministrare.

Ex quo Christus, filius Dei, frater noster factus est, nosque fratres suos appellare dignatus est ; nullus homo, cujuscumque dignitatis et præeminentiæ, dedignetur servos suos ut fratres intueri et diligere.

Ex quo Christus, filius Dei, *formam servi accepit, et pro nobis factus est obediens usque ad mortem*; nullus homo, qualiscumque sit, erubescat alteri homini subdi, servire et obedire ; imò glorietur id promptè, libenter et reverenter ob Christum Dominum præstare.

Hæc doce servos nescientes, ut suum noverint officium suæque sanctificationis modum.

Exhortare verò scientes, ut quod noverunt opere perficiant, seque in servitute sanctificent.

℣. 3. *Si quis aliter docet*... seu aliam à nostrâ doctrinam docet, et non adhæret *salutaribus Domini nostri Jesu Christi sermonibus*, id est, evangelicæ doctrinæ, quæ tota salutaris est et sana, quæque veram pietatem docet, verumque Dei cultum promovet.

Hinc apparet quòd aliqui falsi doctores, sive judaizantes, sive alii, christianam libertatem, quæ spiritualis est et divina, confundentes cum civili et humanâ libertate, quæ corporalis est et externa, docebant quòd servi christiani, utpote per Christum liberati Deique filii facti, ab hominum servitute essent liberi.

Hos falsos doctores, velut Evangelii inimicos et ordinis politici perturbatores, acriter redarguit Apostolus; et hinc occasione captâ, in omnes quoscumque novantes rursus invehitur, sicut initio epistolæ, capite 1.

℣. 4. *Superbus est.* Gr. turget, inflatus est.

Per quamdam ad corporum morbos analogiam, describit spiritualem mentium ab Evangelii veritate recedentium ægritudinem.

Christi doctrina tota salutaris est, ut versiculo superiori dixit; imò salutis fons est et causa: *Verbum salutis.*

Qui ab eâ doctrinâ recedit, à salute recedit.

Hinc necessariò fit æger; ac primò,

Turget, inflatur, sicut tument ægra corpora.

Quod in corporibus tumor, hoc in animabus superbis. D. Chrysostomus.

Tumet ergo novator typho vanæ scientiæ.

Nihil sciens; et tamen nihil scit, verâ et solidâ destitutus scientiâ, utpote fide privatus.

Fides oculus est: qui non habet oculos nihil videt, ait Theophylactus.

Liceat dicere: Fides quasi dioptra optica est, sine quâ caligat rationis oculus, præcipuè circa divina.

Fides elenchus, *demonstratio* non *apparentium* sine hâc dioptrâ non videntur cœlestia.

Hominis infidelis scientia nihil est, quia vel falsa, sicque nulla; vel inutilis ad salutem, sicque vana et quasi nihil.

Languet, ægrotat, imò delirat, ut æger, circa futiles quæstiones et meras de verbis pugnas, quæ vera sunt deliramenta.

Ex quibus oriuntur invidiæ, id est,

Ex quibus inanibus disputationibus nascitur invidia, lis, seu rixa; maledicentia, seu probra et convitia.

Quod frequens apud disputantes.

Potest etiam intelligi de blasphemiâ in Deum.

Suspiciones malæ, seu opiniones malæ, seu perniciosa dogmata, ait D. Joannes Chrysostomus.

Hi sunt eorum deliramentorum fructus.

℣. 5. *Conflictationes hominum mente corruptorum....* Gr. Παραδιατριϐαὶ.

Διατριϐὴ, disputatio; *παραδιατριϐὴ*, perniciosa disputatio.

Significat primò inanes et pravas exercitationes *hominum mente corruptorum.*

D. Chrysostomus, et post ipsum Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius dicunt, *confricationes* seu attritiones contagiosas.

Quemadmodum scabiosæ oves, dum affricant sese, sanas quoque morbo inficiunt; sic et isti, cùm aliis conflictantes, corrumpunt eos.

Qui à veritate recedunt non convenientia docent: hinc contentio. Ex contentione oritur blasphemia in Deum; ejectâ fide oriuntur malæ suspiciones: hinc verò lues procreatur quæ inficit eos qui appropinquant. Theodoretus.

Hinc, inquit, contagio eorum qui sunt mente corrupti: quemadmodum oves ægrotæ, etc.

Inanes itaque et perversæ cogitationes hominum mente simul et corde corruptorum:

Mente quidem, quia veritatis lumine sunt privati, excæcati sunt.

Corde etiam, suâ scilicet cupiditate et avaritiâ.

Ex unâ parte, deest illis veritas in mente.

Ex aliâ parte, inest illis cupiditas in corde.

Veritatis lumine destituti, suâ cupiditate possessi,

Existimant pietatem rem esse quæstuosam, et eâ ad quæstum faciendum abutuntur.

Quot adhuc hujusmodi homines mente et corde corrupti, qui Dei cultum ordinant ad quæstum et acquisitionem, sive divitiarum, sive gloriæ; quique pietatem, quasi rem fructuosam excolentes, quidquid dicunt et faciunt ad suam referunt utilitatem!

Abscede ab hujusmodi: hæc verba addit Græcus hodiernus.

Similiter et syriaca versio : tu verò procul fuge ab iis.

Hæc eadem verba exponunt D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Habet etiam Ambrosianus : discede ab hujusmodi.

Hinc apparet vetustam esse hanc additionem.

℣. 6. *Est autem quæstus magnus...* Gr. est autem quæstus magnus pietas cum suæ sortis probatione. Arab. versio : bona verò pietas, cum animo suâ sorte contento, quæstus est maximus.

Est quidem quæstus pietas, sed excellentiori modo, ait S. Chrysostomus.

Non quæstus divitiarum externarum, ait D. Thomas; sed illarum quæ dant sufficientiam, seu quæstus divitiarum spiritualium et internarum, quæstus gratiæ, etc.

Sufficientia est magnæ stabilesque opes. Theophylactus.

Sensus ergo litteralis est, quòd pietas sit quidem quæstus magnus, non eo sensu quo arbitrantur hæretici, seu ad divitias comparandas; sed in seipsâ quæstus est pietas, magnusque thesaurus, si sufficientiæ conjuncta sit, seu si animo sibi sufficienti, paucis et necessariis contento sit conjuncta.

Hanc autem sufficientiam, huncque animum necessariis contentum parit vera pietas, sicut reverà peperit in Paulo dicente, Phil. 4.

Ego didici in quibus sum sufficiens esse... Magnus itaque quæstus, magnusque thesaurus vera pietas, quæ Deum dat, qui est ipsa sufficientia. *Saddai* : ipsa *sufficientia*, quia scilicet *omne bonum*.

Deus magne! Deus bone! thesaurus meus! sufficientia mea! omne bonum! cor meum reple tuâ pietate; omnia perdam, dummodo te verâ pietate possideam!

Quid mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei tu es, et eris *pars mea, Deus, in æternum.*

℣. 7. *Nihil enim intulimus...*

Dat rationem et ob quam inutilis est avarorum quæstus, et ob quam debeant necessaria sufficere, sitque *quæstus magnus pietas cum sufficientiâ*;

Quia sicut in *hunc mundum nihil intulimus*, ita nihil ex mundo efferemus.

Nuda natura nostra prodiit, nuda discedet; ergo superfluis opus non habemus. D. Chrysostomus.

Ergo inutilis avarorum quæstus.

Ergò sola sufficientia quærenda.

Hoc seriò cogitet moralis homo, et terrena despiciet.

A tumulo tumulum peto, ait D. Greg. Naz.

Ab utero matris, unde nudus egressus sum, in uterum terræ, quò nudus ingrediar.

Ad quid ergo divitias congero? heri non habebam, cras non habebo.

O dementiam, superflua cras deserenda, cum tanto labore et anxietate comparandi!

℣. 8. *Habentes autem alimenta..* Syr. quapropter sufficit nobis cibus et tegumentum.

Ex superiori versiculo concludit.

Habentes ergo necessaria, contenti simus.

Pasci et tegi necessaria:

Cibus sufficiens ut nutriat, vestis et domicilium, quæ ab injuriis tueantur:

Ecce ad vitam necessaria; cætera superflua.

Quis hisce necessariis contentus? quis superflua quædam non quærit?

Quis itaque non timeat hisce verbis condemnari?

℣. 9. *Nam qui volunt divites fieri...*

Aliam rationem affert cur, avaritiam fugientes, debeamus paucis et sufficientibus esse contenti.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque student, in varias peccandi tentationes incidunt, scilicet in tentationes fraudis, rapacitatis, furti, mendaciorum, in jurisjurandi violationem, etc.

Et in laqueum diaboli, id est, quibus peccatis, quasi retibus, illaqueantur à diabolo.

Et desideria multa inutilia et nociva, id est,

Incidunt et in multas cupiditates, non tantùm inutiles, sed

et nocivas, quæ hominem *demergunt in interitum et damnationem*.

Seu, ut ait divus Chrysostomus, in perditionem hujus temporis et futuri.

Theophylactus : in perditionem præsentem et futuram.

Idem divus Chrysostomus habet, desideria stulta et nociva. Theophylactus legit similiter, quibus conformis est Syrus : inconcupiscentias multas, quæ stultæ sunt et nocivæ.

Cupiditates accusavit, non facultates : avaritia enim est velle fieri divitem, non autem esse divitem. Divus Augustinus.

Pauper ergo quis esse potest in divitiis, sicut et in paupertate multi sunt divites, quia cupiditas divitem et avarum facit, non possessio.

Itaque caveat pauper à cupiditate ;

Caveat dives ab affectu divitiarum.

Hic possideat sine affectu, ille careat sine desiderio.

℣. 10. *Radix enim omnium malorum est cupiditas*. Gr. φιλαργυρία, amor pecuniæ est *radix omnium malorum*, temporalium scilicet et æternorum, culpæ et pœnæ.

Primò, ex avaritiâ, quasi ex radice, pullulant omnia peccata : ambitio, luxus in vestitu, in mensâ, in domicilio, in famulatu, etc. fraus, furtum, etc.

Hinc *avaro nihil scelestius*. Eccli. 10. 9.

Secundò, multa et temporalia mala, seu pœnæ : quot enim pœnas subeunt avari, quot luctus! etc.

Quam quidam appetentes : id est,

Cui amori pecuniæ studentes quidam, *à fide aberraverunt*.

Quia avaritia oculos ad seipsam attrahens, non sinit nos veritatis viam aspicere, ait Theophylactus ex D. Chrysostomo.

Non potest idem oculus sursum simul et deorsum, cœlum et terram aspicere.

Ita fit ut animus terrenis intentus, rerum cœlestium perdat cogitationem et affectum :

Sicque paulatim aberrat à fide ;

Sicut viator sibi non attentus, aberrat à loco ad quem pergere volebat.

Ecce malum culpæ.

Et inseruerunt se... Gr. seipsos transfixerunt *doloribus multis.*

Divitiarum sollicitudines, spinarum instar, quâcumque ex parte cruentant, et vulnera infligunt.

Quis explicare queat avarorum curas et dolores? D. Chrysostomus.

Ecce mala pœnæ: bona quærunt, infernum inveniunt.

Veritatem hanc noverunt philosophi: studium, seu amor pecuniæ, metropolis est omnis malitiæ, dicebat Bias.

Duo sunt malorum elementa: inexplebilis opum cupiditas, et gloriæ appetentia. Timon, à Cornelio citatus.

℣. 11. *Tu autem, ô homo Dei...*

Tu autem, ô Timothee, qui Deo addictus es, non sæculo, ideoque totus in ea quæ Dei sunt intentus, avaritiam et omnia eam comitantia peccata fuge, longè sis ab iis alienus.

Sectare verò justitiam christianam, seu innocentiam et sanctitatem, et omnes virtutes illius comites.

Scilicet, *pietatem* in Deum, quæ maximus est quæstus, utpote quæ Deum promeretur.

Fidem, quæ cœlestia bona ostendit et promittit;

Charitatem in proximum, quæ sua non quærit, imò largitur;

Patientiam in adversis;

Mansuetudinem in offensis.

Omnes interpretes emphasim notant in his verbis, *fuge, sectare.*

Fuge, esto remotissimus.

Sectare, persequere.

Omnis episcopus et pastor Deo addictus, et in ea quæ Dei sunt intentus, *est homo Dei,* non naturâ tantùm, sicut cæteri omnes, sed habitudine, ut ait Theodoretus: Dei quippe minister est, Dei vicarius.

Homo Dei : sicut procurator generalis, homo regis :

Omnes itaque episcopos et pastores præsertim alloquitur Apostolus, et hortatur ad fugiendam avaritiam, ad sectandam sanctitatem christianam quæ omnes virtutes complectitur, sicut avaritia omnium vitiorum est radix :

Si enim cuilibet Christiano hæc fugienda, illa verò sectanda ; quantò magis episcopo, Ecclesiæ ministro, homini Dei !

℣. 12. *Certa bonum certamen fidei...*

Hoc velut sibi dictum excipiat omnis Dei minister.

Justitia christiana ad quam hortatur hìc Appostolus, duas partes habet :

Vitia fugere, seu impugnare, et superare ;

Virtutem sectari, exercere, propugnare.

Neutrum fit sine quodam certamine : sibi vis in utroque facienda.

Hoc autem certamen, *certamen est fidei : hæc est enim victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* 1. Joan. 5. 4.

Ut ergo ad utrumque vehementiùs et sensibiliùs hortetur, alludit ad agones et palæstras, quæ in Græciâ, Ephesi celebrabantur.

Agoniza, *certa* fortiter et athleticè præclarum *fidei certamen,* quod in vitiis superandis et in virtutibus exercendis consistit.

Quasi strenuus athleta Christi, *certa* et agoniza, abstine, sustine, aggredere.

Apprehende vitam æternam, quæ scilicet, bravium est et palma victori proposita.

In quâ. Gr. ad quam *vocatus es à Deo,* quasi agonothetâ,

Et quam hucusque prosecutus es, egregiam et illustrem *confessus confessionem ;*

In Baptismo, ubi christianismum professus ;

In ordinatione, ubi fidelitatem pactus ;

In persecutione Ephesi excitatâ. Actor. 19. ℣. 25. ubi quasi martyr generosè passus fuisti.

Hæc divi Pauli ad Timotheum, et sùb Timothei nomine,

ad omnes episcopos exhortatio, cuilibet christiano convenit ob promissiones in Baptismo factas; et cuilibet religioso, ob vota in professione emissa.

℣. 13. *Præcipio tibi coram Deo...*

Duos addit stimulos Timotheo et episcopis, ad excitandam illorum virtutem in agone de quo in versu superiori, et ad observandam hanc epistolam.

Primus est, quòd certet, agonizet *corum Deo*, qui fons est vitæ, vitam donans, vivos servans et mortuos à morte revocans.

Secundus est, quòd agonizet *coram Christo*, omnis quidem christiani exemplari, at præsertim episcopi, qui Christi repræsentator est.

Præcipio tibi et obtestor te *coram Deo* vivente et vivificante, seu qui vita est et fons vitæ: vitam dans, servans et reddens quibus vult, et qui consequenter eam tibi reddere potest.

Et coram Jesu Christo, qui sub Pontio *Pilato testimonium* perhibuit veritati, eamque suo subsignavit sanguine.

Et consequenter, exemplum tibi dedit, etiam cum vitæ periculo, veritatem profitendi.

℣. 14. *Ut serves mandatum sine maculâ.*

Obtestor, inquam, te coram tantis testibus, ut quæ in hâc epistolâ trado, perfectè et exactè custodias.

Usque ad adventum. Gr. apparitionem, *Domini nostri Jesu Christi.*

Ne quam reprehensionem incurras ob tuam transgressionem aut negligentiam;

Quia ad omnes Ecclesiæ episcopos scribit sub Timothei nomine, et quia quæ scribit, usque ad finem mundi servanda sunt.

Hinc Timotheo, episcoporum repræsentatori, præcipit ut ea servet usque ad illustrem et gloriosam Christi apparitionem.

Potest etiam dici quòd hoc addat, ut Timotheus meminerit se à Christo Domino judicandum, et consequenter, pastoris officium gerat irreprehensibiliter.

℣. 15. *Quem suis temporibus...* Gr. *quam*, scilicet apparitionem, id est, quem gloriosum Christi adventum *suis temporibus*, seu, tempore sibi noto, exhibebit ille.

Qui *beatus*, et ipsa beatitudo est, omnesque sanctos beans.

Et solus potens. Gr. dynasta, princeps; seu solus à se princeps, et principatum habens.

Rex regum, sub cujus imperio regnant quicumque regnant.

Dominus dominantium, cui serviunt quicumque dominantur aliis; illi serviunt aut volentes, aut inviti, ait S. Anselmus.

Hæc absolutam indicant potentiam Dei, qui à se, independenter, à quolibet *Rex et Dominus* est; à quo, è contra, essentialiter dependent quicumque potestatem habent.

℣. 16. *Qui solus habet immortalitatem*, id est, *qui solus* per se immortalis est, utpote vita ipsa et fons vitæ:

Et lucem habitat inaccessibilem, quæ Deus ipse est:

Deus enim domum non habet, in quâ habitet, sed existit in seipso.

Itaque sensus est:

Qui lux est immensa, infinita, increata, *et lucem habitat inaccessibilem*; id est, et ideo mortalibus inaccessibilis.

Præ nimiâ luce et majestate invisibilis est.

Quem nullus hominum vidit.

Ipsum hâc in vitâ nullus mortalium vidit, sed nec videre potest naturæ viribus.

Cujus honor et imperium non ad tempus, sed ad omnem æternitatem est. Ita sit.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Attendamus ad hoc elogium Dei à S. Paulo, ipsius Dei Spiritu afflato, compositum:

Deus est à se summè beatus, omnipotens, solus à se princeps, Rex regum, Dominus dominantium, solus immortalis, ipsaque vita; lux, majestas, gloria immensa, infinita, præ

nimio fulgore inaccessibilis; quem nullus mortalium vidit, nec potest naturæ suæ viribus videre; cujus honor, potestas et imperium est ad omnem æternitatem.

Quid majus? quid diviniùs dici potuit?

Magnum itaque, admirandum est hoc elogium Dei; dignum sanè quod in nostris mentibus et cordibus insculpamus, quod diu noctuque meditemur, ut tantæ majestatis semper memores tanto Domino servire gloriemur.

Regis regum, Domini dominantium servus sum ego.

Hoc tamen elogium sic miremur, ut sciamus sermonem esse Dei, per hominem, de Deo ad homines, et consequenter hominibus accommodatum, ac propterea elogium infinitæ Dei majestati longè inadæquatum.

Magnus Dominus et laudabilis nimis; omnem intellectum, et laudem hominum, et Angelorum transcendit infinitè.

Quidquid homo, etiam Dei Spiritu afflatus, dicat de Deo, hoc parvum reputandum est, si ad immensam et infinitam divinitatis naturam ac dignitatem comparetur.

Solus Deus sese comprehendit: solus ergo Deus sese adæquatè dicit et laudat; solus Deus sese sic dicentem intelligit et audit.

Nos ad ipsum, ne noctuæ quidem ad solem:

Hinc minimo majestatis illius opprimimur radio;

Hinc illum, pro ejus majestate, nec intelligere, nec dicere, nec audire possumus.

Nobis mortalibus tantummodo concessum credere, mirari, adorare, amare, obedire, obsequi.

Et hoc ipsum maximum reputantes, credamus humiles, admiremur, adoremus, amemus, obediamus, obsequamur, nosque totos semper et in æternum, tantæ majestatis obsequio supplices et tremebundi devoveamus.

Deus magne, Deus nimis laudabilis! indignus sum qui te laudem, tibique serviam; sed ad indignitatem meam non attentus, *suscipe me secundùm eloquium tuum, et non confundas me ab exspectatione meâ.*

Me nihilum et nihilo minorem, quia peccator sum, tibi, æternæ, immensæ, infinitæ Majestati devoveo.

Tibi, *Regi regum, Domino dominantium, cujus imperium sempiternum*, in æternum obsequi et servire volo.

Ne projicias me à facie tuâ, quia nihilum et peccator sum; sed *suscipe me, secundùm eloquium tuum*. Me, inquam, secundùm Verbum tuum æternum, adæquatum, sed pro me exinanitum in tempore, pro me carnem factum, pro me passum et mortuum, pro me nunc *interpellans ad dexteram Majestatis*. Ipsum audi, ipsum in me respice, et propter ipsum. *Non confundas me ab exspectatione meâ*, sed in ipso, cum ipso, et per ipsum tibi servire merear in tempore et in æternitate.

℣. 17. *Divitibus hujus sæculi præcipe...*

Finita videtur epistola in versu præcedenti: at quia superiùs multa contra divitiarum amorem dixerat Apostolus, ne fortè divites et divitias damnâsse videatur, addit sequentia, ut divites doceat sanctum divitiarum usum.

Primò, docet vitia à quibus cavere debent divites, à superbia scilicet, et in divitiis confidentiâ.

Secundò, virtutes quas debent exercere, liberalitatem, bona opera, quibus sibi thesaurizent in cœlo.

Præcipe divitibus hujus sæculi.

Sunt enim divites in Deum, de quibus Matth. 6. 20, et 19. 21: Marc. 10. 21; Luc. 12. 25, etc.

Et sunt divites juxta sæculum, qui scilicet substantiam hujus sæculi possident.

Præcipe, ne sublimiter de se sentiant, seque magni faciant, et sibi multùm arrogent.

Vermis divitiarum est superbia, ait D. Augustinus.

Neque sperare in incerto divitiarum. Neque confidant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus.

Sed in Deo vivo, id est, sed sperare *in Deo vivo*: quia Deus est, semper manet; quia Deus vivus est, omnia videt ac audit, et in se confidentes adjuvat.

Divitiæ citò pereunt, Deus manet in æternum.

Divitiæ res sunt mortuæ, inanes : Deus autem vivit, videt, audit, ad se recurrentes suscipit et juvat.

Hinc in illo sperandum, non in divitiis.

Qui præstat nobis omnia abundè...

In illo, inquam, qui nobis omnia largè suppeditat ad usum necessaria ;

Et cujus consequenter munificentia non-minùs est liberalis quàm vita invariabilis.

℣. 18. *Benè agere...*

Præcipe ut bona faciant opera, suisque ditescant præclaris operibus.

Facilè tribuere, communicare.

Liberaliter dent pauperibus, suasque divitias communicent ; indigentibus faciant illas communes.

℣. 19. *Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum...*

Per eleemosynas reponant sibi ipsis thesauros meritorum, quasi *fundamentum solidum in posterum*, jusque certum ad veram assequendam vitam.

Thesaurus spiritalis est congregatio meritorum, quæ sunt fundamentum futuri ædificii, quod nobis præparatur in cœlo ;

Quia tota præparatio futuræ gloriæ est per merita, quæ acquirimus per gratiam, quæ est principium merendi, ait D. Thomas.

Divitum itaque Evangelium hoc est :

Ut non sint superbi ;

Spem suam in suis non reponant divitiis ;

Non sint in pauperes duri, suarumque opum tenaces proprietarii :

Sed humiles in se et erga Deum, *à quo omne bonum ;*

Sperent in Deum vivum ;

Sint erga proximum liberales et benefici ;

Suâque charitate suas opes indigentibus communes faciant.

Hoc si fecerint, veras divitias sibi cumulabunt in posterum, thesauros æternos sibi ipsis congerent, usque ad veram vitam.

Viri divitiarum morientes *nihil inveniunt in manibus suis.* Regius Psal. 75, ℣. 6.

Misericordes, è contra, thesauros inveniunt, in perpetuas æternitates duraturos, cœlestemque domum et veram vitam.

O felicem usuram, eleemosyna!

Nota, cum fundamento benè comparari eleemosynam quidem omnem, at præsertim eam quæ fit in abscondito, ut consulit Christus.

Fundamentum absconditur in terrâ; sic et eleemosyna debet, si fieri potest, abscondi.

Ex fundamento in terrâ abscondito, domus assurgit in altum;

Sic ex piis operibus absconditis, assurgit domus cœlestis, ædificium spirituale, salus æterna, ubi vera vita et thesauri; quos *nec ærugo demolitur, nec tinea corrumpit.*

℣. 20. *O Timothee! depositum custodi.*

Evangelii doctrina vocatur *depositum*, quia sicut depositum est alterius, ita evangelica doctrina Christi est, non pastorum.

Et sicut depositum fideliter à depositario servandum est, ita episcopis incumbit inviolabiliter servare, et ad alios transmittere doctrinam sibi depositam atque commendatam.

Timotheo itaque suo et omnibus episcopis commendat sacræ doctrinæ depositum.

Illius sunt depositarii, non proprietarii; sunt custodes, non domini:

Ergo servent illam, propugnent, ne minimam ejus partem vitiari patiantur.

Lex enim depositi non patitur ut aliquid illius pereat sine culpâ apud depositarium.

Devitans profanas vocum novitates...

Idcirco vitent novitates doctrinæ et sermonum, unde novantes dicuntur hæretici.

Profanæ non sunt novitates vocum, quæ antiquam doctrinam clariùs et breviùs exprimunt, v. g., trinitas, consubstantialitas, transsubstantiatio, etc.

Et oppositiones. Gr. antitheses, id est, objectiones quas opponunt novantes, qui falsò sibi scientiæ nomen vindicant. D. Chrysostomus putat hìc Gnosticos perstringi.

℣. 21. *Quam quidam promittentes*, id est,

Quam scientiam profitentes quidam, aberrârunt à fide, in errorem inciderunt, christianismum deseruerunt.

Gratia tecum. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 6, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Observet episcopus et quilibet sacerdos, proportione servatâ, quòd omnibus sit debitor : *Sal* enim *est terræ et lux mundi.* Matth. 5, ℣. 13, 14.

Ut *sal terræ* debet omnes alios homines, quantùm est in se, à corruptione morum præservare.

Ut *lux mundi*, omnibus lucem debet et ardorem ; omnes etiam servos et mancipia debet verbo et exemplo sanctificare.

Neminem itaque negligat ; servos etiam vilissimos sanctificet modo sibi à doctore Gentium præscripto. Vide ℣. 1 et 2, et observationem moralem.

SECUNDÒ.

Omnis catholicus quidem, at omnis specialim Ecclesiæ catholicæ minister, hæreticam notet pravitatem, quam horreat, detestetur ac fugiat.

Illam Apostolus, cap. 4, ℣. 1, 2, verbis valde significantibus expresserat dicens, hæreses *à spiritibus erroris* esse, *doctrinas dæmoniorum*, hominumque *in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam.*

Talem picturam, vide cap. 4, ℣. 1, 2, et observationem litteralem et moralem in commentario.

Hic autem, ut hanc eamdem pravitatem sensibiliùs nobis

exprimat, illam describit per analogiam ad corporum morbos.

Hæresis pessimus et mortifer est animæ morbus.

Quare? quia sicut Evangelium, Christi doctrina, verbum est salutis, fons vitæ, cui per fidem adhærentes, vivimus, sani sumus, in æternum victuri;

Ita qui per infidelitatem ab hâc Christi doctrinâ recedit, statim à salute, à vitâ recedit, et fit æger ad mortem.

Ac primò, turget typho vanæ scientiæ.

Secundò, cæcutit circa divina, amisso fidei oculo.

Tertiò, delirat circa futilia.

Quartò, delirans, falsa, stulta, perniciosa dicit.

Hincque non modo in se æger ad mortem, sed et aliis est contagiosus et pestifer.

Hunc ergo quasi pestem fuge.

Ad hanc fugam nos excitat Apostolus, addens: *Conflictationes hominum mente corruptorum*; seu, ut explicant Patres græci, confricationes hominum mente et corde corruptorum, et ideo attritiones contagiosæ. Sicut ovis scabiosa alias inficit, sic hæreticus quos approximat corrumpit.

Abscede igitur ab hujusmodi.

Vide in commentario dicta ad ℣. 4, 5.

TERTIÒ.

Omnis Christianus notet aureas subsequentes D. Pauli sententias, æternâ memoriâ dignas; illas verò omnis præsertim ecclesiasticus, Deoque sacer, in suâ mente insculpat, nunquam oblitterandas.

Prima.

Est quæstus magnus pietas cum sufficientiâ, ℣. 6.

Vera pietas magnus sanè quæstus, quia Deum dat in corde: Deus autem *omne bonum* et ipsa *sufficientia*.

Dat cordi pio sanctam sufficientiam, quæ felicitatem inchoat quam perficiet æterna Dei fruitio.

Huic ergo unico quæstui studebo.

Secunda.

Nihil intulimus in hunc mundum; haud dubium quòd nec auferre quid possumus, ℣. 7.

Tertia.

Quæ secundæ est consequentia.

Habentes igitur alimenta et quibus tegamur, his contenti simus, ℣. 8.

Pasci et tegi sufficiant.

O dementiam, superflua cras deserenda, cum tanto labore comparandi!

Quarta.

Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem, ℣. 9.

Quinta.

Radix enim omnium malorum est cupiditas, ℣. 10.

Has veritates, *ô homo Dei*, Deoque sacer, si bene penetraveris, ab omni temporalium cupiditate liber, pietatem et sanctitatem sectaberis, ad quam ℣. 11, 12, 13, hortatur Apostolus.

Vide in commentario dicta ad ℣. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

QUARTÒ.

Notent omnes Evangelium speciale divitum.

Primò, vitia quæ debent fugere.

Non sublime sapere, ℣. 17. Non sint superbi, arrogantes, elati.

Neque sperare in incerto divitiarum, id est, non confidant, spemque suam non reponant in divitiis incertis, fluxis et fugacibus.

Secundò, virtutes quas debent exercere.

Sed sperare in Deo vivo, id est, sed humiles et grati spe-

sent in Deum vivum, et ob illum sint erga proximum liberales et benefici.

Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare, ℣. 18.

Sicque ditescant suis præclaris operibus, quibus thesauros sibi congerant æternos.

Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

Huic brevi Evangelio stude, ô homo Dei! illudque serva, si sis dives: doce et prædica in quocumque sis statu. Vide in commentario dicta ℣. 17, 18, 19.

SECUNDÆ EPISTOLÆ
B. PAULI AD TIMOTHEUM
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

HANC ad Timotheum Epistolam, Romæ, in vinculis scriptam fuisse constat ex ipso textu, cap. 1, ℣. 8 et 16; cap. 2, ℣. 9.

Sed quia divus Paulus bis Romæ fuit catenâ ligatus, controvertitur quibus in vinculis; an in primis, an in secundis hanc scripserit.

Omnes antiqui, Eusebius, divus Hieronymus, divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, et plerique post eos, censent illam in ultimis vinculis scriptam, ideoque omnium Epistolarum divi Pauli ultimam reputant, et quasi vocem cycneam, quam morti proximus, et ad martyrium sese accingens, edidit.

Hoc ipsum formaliter affirmat textus græcus, in fine Epistolæ. Ad Timotheum secunda, Ephesiorum Ecclesiæ primum episcopum ordinatum, scripta est à Româ, cùm secundò sisteretur Paulus Cæsari Neroni.

Idem asserit arabica versio. Scripta fuit ab urbe Româ, cùm Timotheus constitutus jam esset episcopus super Ephesum, quando secundâ vice stetit Paulus in præsentiâ Cæsaris Neronis, imperatoris romani.

Pro hâc opinione dissertationem novissimè fecit R. P. Mauduit, auctor libri, cui titulus : *Analyse des Epîtres de saint Paul*, secundâ parte, dissertatione undecimâ. Eamdem opinionem supponit et sequitur D. de Tillemont, *Mémoires, etc. sur saint Paul, an de Jésus-Christ* 65.

Hæc opinio præcipuè nititur cap. 4, ℣. 6. *Ego jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.*

Reverà, in expositione hujus versiculi pro hâc opinione concludo. Vide cap. 4, ℣. 8, circa finem.

Baronius tamen, et alii post eum multi è recentioribus, putant in primis vinculis scriptam fuisse; præsertim ob cap. 4, ℣. 17. *Dominus mihi astitit, etc., et liberatus sum de ore leonis.*

Sed hic versus explicabitur suo loco, et primæ opinioni non contradicere, imò favere ostendetur. Vide cap. 4, ℣. 17, sub finem.

Hanc Baronii opinionem satis fusè propug-

nat Estius, quam et fusiùs explicat et propugnat P. Amelotte.

Hujus Epistolæ argumentum idem est ac primæ; Timotheum scilicet Apostolus docet quæ sunt episcopi et pastoris officia, et ad ea fideliter exsequenda hortatur.

Quæ distinctiùs videbis in analysi uniuscujusque capitis.

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMÒ.

Præmissa in hâc, sicut in primâ epistolâ, salutatione propriâ et singulari, suum Paulus erga Timotheum amorem testatur, cujus diu et noctu recordatur in orationibus suis, quemque videre desiderat: idque omne, ob fidem et pietatem illius sinceram et ei quasi hæreditariam, ỷ. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDÒ.

Hortatur Timotheum ad gratiam in ordinatione sibi datam reaccendendam, ut episcopalis fortitudinis, et dilectionis, et æquanimitatis spiritu roboratus, non erubescat Evangelium Crucifixi prædicare; quinimo Dei fretus auxilio, secum et vincula, et adversa quæque, lubens pro Evangelio patiatur, ỷ. 6, 7, 8.

TERTIÒ.

Rationes affert in Deum fidendi et pro eo libenter patiendi: nos ab æterno dilexit, nosque in tempore salvavit: æterna quidem ejus in nos dilectio diu latuit; at, nunc manifestata est per apparitionem Domini nostri Jesu Christi et per illius Evangelii prædicationem, ỷ. 9, 10.

QUARTÒ.

Hujus divinæ bonitatis in homines, ego Paulus sum præco, Apostolus, et doctor apud Gentes: equidem vincula et probra hâc de causâ patior, sed non confundor; quin glorior, quia scio cui commisi, ỷ. 11, 12.

Ita et tu prædica, et pro Evangelio pati gloriare.

Quoad prædicandi modum, imitare meum; ỷ. 13.

Quoad doctrinæ substantiam à me tibi traditam, custodi ut depositum, ỷ. 14.

QUINTÒ.

Notat quosdam qui à se defecerant, ỷ. 15. commendat autem Onesiphori erga se vinctum charitatem, eique bene precatur, ỷ. 16, 17, 18.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. Paulus, apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundùm promissionem vitæ quæ est in Christo Jesu:

2. Timotheo charissimo filio gratia, misericordia, pax à Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro.

3. Gratias ago Deo, cui servio à progenitoribus in conscientiâ purâ, quòd sine intermissione habeam tuî memoriam in orationibus meis, nocte ac die

4. Desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear,

5. Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primùm in avia tuâ Loide, et matre tuâ Eunice, certus sum autem quòd et in te.

6. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum.

7. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.

8. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio, secundùm virtutem Dei,

9. Qui nos liberavit et vocavit vocatione suâ sanctâ, non secundùm opera nostra, sed secundùm proposi-

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

PAULUS, apostolus Jesu Christi constitutus per voluntatem Dei, ad prædicandum promissum vitæ divinæ et æternæ quæ fidelibus datur à Deo per Jesum Christum :

Timotheo filio charissimo gratia, misericordia, pax detur et multiplicetur à Deo Patre, et à Domino nostro Jesu Christo.

Gratias ago Deo, quem cum purâ conscientiâ colo, religione mihi à majoribus meis transfusâ, quòd assiduam nocte ac die tuî memoriam habeo in meis orationibus.

Exopto te videre, ut ex tuî conspectu implear gaudio, memor lacrymarum quibus me abeuntem prosecutus es.

Memor et fidei sinceræ quam in te vidi, quæ primùm in Loide, maternâ aviâ tuâ, et in matre tuâ Eunice firmiter et perseveranter inhæsit; persuasus sum autem quòd et in te perseverabit.

Hoc ut ita sit, hortor te ut reaccendas gratiam Dei, quæ est in te, scilicet collata tibi in ordinatione tuâ, factâ per impositionem manuum mearum :

Nobis enim episcopis Deus in ordinatione nostrâ non dedit spiritum timiditatis, sed spiritum fortitudinis, et dilectionis, et æquanimitatis.

Itaque ne te pudeat Christi crucifixi Domini nostri, nec te pudeat meî, ejus gratiâ vincti; sed tu ipse collabora mecum in Evangelio prædicando, secundùm vires tibi datas à Deo,

Qui nos liberavit (à vitiis) et ad veram vitæ sanctitatem vocavit, non propter opera nostra (erant enim mala), sed ex

tum suum, et gratiam quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia.

10. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium,

11. In quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister Gentium.

12. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem.

13. Formam habe sanorum verborum quæ à me audisti in fide et dilectione in Christo Jesu.

14. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum qui habitat in nobis.

15. Scis hoc quòd aversi sunt à me omnes qui in Asiâ sunt, ex quibus est Phigellus et Hermogenes.

16. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit.

17. Sed cùm Romam venisset, sollicitè me quæsivit et invenit.

18. Det illi Dominus invenire misericordiam à Domino in illâ die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu meliùs nosti.

liberali beneplacito suo, quo decrevit ab æterno gratiam nobis dare, intuitu meritorum Jesu Christi.

Hæc Dei voluntas in Deo quidem latuit ab æterno), nunc autem in toto mundo manifestata est per adventum Jesu Christi salvatoris nostri, qui mortem quidem destruxit, vitam autem incorruptibilem per Evangelium ubique prædicatum patefecit.

Ad quod prædicandum, ego constitutus sum præco, apostolus et doctor Gentium.

Ob quod etiam hæc patior vincula: sed eorum non me pudet: quia scio quantus sit ille, cui meipsum commisi, et certus sum quia potest depositum meum incorruptum servare usque ad diem judicii.

Forma et exemplar tibi sint sani sermones quos à me audîsti circa fidem et dilectionem christianam.

Præclarum doctrinæ depositum, quod tibi tradidi, fideliter custodi ope et gratiâ Spiritûs sancti habitantis in nobis (nobis propterea in ordinatione collati).

Nosti quòd omnes Asiani, Romæ degentes, me dereliquerunt, inter quos est Phigellus et Hermogenes.

Excipio Onesiphorum, et precor Deum ut ejus familiæ misereatur; quia mihi sæpe subsidio et solatio fuit, nec eum puduit vinculorum meorum.

Quinimò, cùm Romam venisset, cum diligentiâ me quæsivit, et tandem invenit.

Det illi Dominus ut apud se misericordiam inveniat in die judicii; quanta et quantis in rebus Ephesi ministraverit mihi non scribo, quia tu meliùs nosti quàm ego (seu optimè nosti).

Commentarius in Cap. 1.

℣. 1. PAULUS, *apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei....*

Dei voluntas est principium apostolatûs et omnis ecclesiastici ministerii. Vide dicta initio primæ epistolæ ad Timotheum.

Secundùm promissionem vitæ.

Hoc *secundùm*, Gr. κατὰ, determinat ad quid et propter quid Paulus constitutus sit Apostolus; scilicet, ad prædicandum, et omnibus annuntiandum promissum vitæ æternæ.

Quæ est in Christo Jesu, id est, quæ vita à Deo fidelibus, Evangelium servantibus, datur per Jesum Christum, redemptorem nostrum.

Patet ex Græco particulam (*quæ*) ad vitam referri, non ad promissionem.

Alter itaque apostolatûs et ministerii finis, et prioris obtinendi medium, est fidem in Christum prædicare et promovere; seu, homines adducere ad Christum qui *via*, *vita*, *veritas est*.

Juxta tria hìc ab Apostolo tacta, suum in ministerium introitum examinet minister Christi, paveatque omnis in illud suâ sponte intrusus.

Secundò, suum in ministerio, seu suscipiendo, seu exercendo, finem examinet, paveatque omnis qui sua temporalia quærit in spirituali ministerio et ad æterna ordinato.

Tertiò, examinet suum ministrandi, vivendique modum: an ad Christum adducat? et paveat omnis qui Christianos ipsos à Christo suis corruptis moribus avertit.

℣. 2. *Timotheo charissimo filio.* Vide dicta in primâ epistolâ.

Gratia, misericordia.... Vide et dicta in hæc verba ibidem.

O votum Apostolo verè dignum! suo charissimo filio non divitias exoptat, nec honores, nec principum favorem;

Sed gratiam Dei, quâ et ipse sanctificetur ampliùs, et alios sanctificet.

Misericordiam Dei, quâ illius et ei subditorum peccata condonentur.

Pacem Dei, seu Spiritùs sancti, quâ repletus Timotheus temporalia spernat, ad æterna aspiret, temporalium contemptum et æternorum amorem omnibus suis inspiret.

Hæc tria sibi et aliis exoptet vir apostolicus.

℣. 3. *Gratias ago Deo....*

Paternum hìc suum affectum demonstrat suo charissimo filio, pro quo orat assiduè, quem et videre desiderat;

Simul et commemorat bona quæ in Timotheo sunt, et se Paulum ad talem incitant affectum.

Scilicet, lacrymæ, seu affectus Timothei, ejusque sincera fides.

Gratias ago. Gr. habeo Deo.

Cui servio, λατρεύω quem colo, cultu latriæ; quem adoro.

A progenitoribus meis, id est, sicut mei majores, Abraham, Isaac, Jacob et Benjamin.

Judæus erat et Benjamita.

Sensus ergo est: Deum colo religione mihi à Benjamine et cæteris majoribus meis sanctisque patriarchis transfusâ, et mihi quasi hæreditariâ.

Idem quippe Judæorum et Christianorum Deus.

In purâ conscientiâ, id est,

In conscientiâ sincerâ et non fictâ, sine ullâ hypocrisi.

Vel etiam, cum conscientiâ mundâ et à peccatorum sordibus alienâ.

Fuit enim justitiæ legalis zelantissimus, et sectâ Pharisæus.

Et licèt Christum et Ecclesiam sit persecutus, hincque omnium peccatorum se primum dixerit in capite secundo

prioris epistolæ, id fecit ignorans, et zelo traditionum paternarum, Deoque servire credens ut ait ad Philip. 3.

Quòd sine intermissione. Gr. intermissam, id est, gratias ago Deo quòd assiduam die et nocte tuî memoriam habeo in meis orationibus.

Tanti te facio, tantùm te diligo, ita te cupio, quòd tuî perpetuò sim memor, etc.

De hoc affectu gratias agit, quia charitatis est, ait D. Thomas : charitas autem est principale donum.

Omnis quippe hic affectus propter fidem est, ut ex ℣. 5. patet.

Nota quòd in Græco sit ὡς ut, sicut.

Unde traduci potest :

Sicut assiduam habeo tuî memoriam.

Et ita traduxerunt Lovanienses, *comme sans cesse j'ai mémoire, etc.*, similis est locutio ad Philemonem, c. 1, ℣. 4.

Tuncque sensus erit : gratias ago pro tibi collatis beneficiis, sicut assiduam tuî memoriam habeo.

D. tamen Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus habent *quòd*.

℣. 4. *Desiderans te videre...* Exopto te videre, ut ex tuî conspectu implear gaudio.

Memor lacrymarum quibus me abeuntem prosecutus es, eisque tactus.

Fieri potest, ait D. Chrysostomus, ut gratus discipulus à magistro separatus, fleverit ac lamentatus sit, sicut infans distractus ab uberibus matris atque lactis alimoniâ destitutus.

Lapidea ergo et adamantina non erant apostolica corda.

Charitas ergo sicut et naturalis amor, suos sensus habet et affectus ; eòque puriores, quò ipsa sanctior est.

Et ex charitate flere licet, et per charitatem lacrymis tangi.

℣. 5. *Recordationem accipiens ejus fidei quæ est in te,* id est, memor et fidei, etc. ; seu in memoriam mihi revocans sinceram fidem tuam, seu quam in te vidi.

Quæ et habitavit, id est, firmiter inhæsit, seu usque ad finem vitæ perseveravit.

In viâ tuâ, maternâ scilicet : erat enim Timotheus ex patre gentili. Act. 16.

Et matre tuâ Eunice : nomen Gr. victoria, vincentia.

Hæ duæ feminæ fuerunt ex primis christianis, ab aliquo Apostolorum conversæ, antequam Paulus Lystram perveniret, ut patet ex Actis.

Certus sum autem quòd èt in te.

Confido, persuasus sum, quòd et in te firmiter perseverabit.

Nota quomodo magister suum sibi comparet et æquiparet discipulum.

Sicut Paulus Deum à progenitoribus, pietate hæreditariâ, sincerè et purè se colere dixit ;

Ita Timotheum laudat quòd fide sincerâ, et ab aviâ et genitrice suâ quasi transfusâ, Deo servit.

Et hæc utriusque similitudo in fide, in pietate, in bonis operibus, est eorum charitatis fundamentum.

℣. 6. *Propter quam causam admoneo te...*

Plerique intelligunt, *propter quam causam,* seu quia novi te sinceram habere fidem, excito te. Ita Theophylactus.

Hæc cùm mihi de te sint persuasa, hortor te, ait Theodoretus.

Sed, si D. Thomæ vera sit opinio, ut sequentia et contextus indicant, existimo hæc verba, *propter quam causam,* meliùs ad ultimò dicta referri, et significare :

Quod ut fiat, seu, quod ut ita sit : scilicet, ut in te firmiter perseveret, hortor te ut reaccendas et vigere facias donum, etc.

Timotheus effectus pusillanimis, torpuerat circa prædicationem, ait D. Thomas, et ideo eum hortatur Apostolus ut resuscitet, etc.

Ἀναζωπυρεῖν significat ignem sopitum flatu suscitare.

Itaque hortor ut suscites, ne mori sinas, sed vivere et vivere facias, per exercitationem continuam.

Gratiam, χάρισμα, donum Dei, quòd est in te, tibi scilicet collatum per sacramentum Ordinis, ad episcopale munus strenuè obeundum, ad evangelizandum et ad promovendam fidem, etc.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Gratia Dei est sicut ignis, ait D. Thomas, qui, quando obtegitur cinere, non lucet: sic gratia obtegitur in homine per teporem, vel humanum timorem.

Eâdem paritate addi potest: sicut ignis sopitus et sub cineribus reconditus, flatu suscitatur; ita gratia tepore sopita suscitatur precibus, meditatione et jugi pià operatione.

Timotheus, pusillanimis effectus, torpuerat circa prædicationem, ait idem angelicus Doctor; hinc D. Paulus eum hortatur ut gratiam, per episcopalem ordinationem sibi collatam, suscitet ac veluti reaccendat.

Hinc plura cum fundamento colligere licet.

Primùm, ordinationem episcopalem esse sacramentum, quandoquidem in eâ, per manuum impositionem, Spiritùs sancti gratia confertur.

Secundùm, hanc gratiam habitualem esse et permanentem, *quæ in te est*, minuitur tepore, augetur et quasi reaccenditur fide, oratione et exercitatione.

Tertiùm, hanc gratiam, non tantùm gratis datam esse, sed et sanctificantem, ut patet ex ℣. 7, ubi dicitur quòd sit *Spiritus virtutis, dilectionis et sobrietatis*.

Adde quòd gratia sanctificans non minùs sit ad episcopale munus ritè obeundum necessaria, quàm gratia gratis data.

Porrò, si tepor et pusillanimitas irrepsit in apostolicum virum, in Timotheum, divo Paulo unanimem,

Quis non timeat teporem? quis non sibi dictum putet ab Apostolo: *Moneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te?*

Nondum abiit, vide ut retineas: nondum exstinctus est ignis ille divinus; vide ne exstinguas.

Spiritum nolite exstinguere.

Angore animi et negligentiâ extinguitur.

Vigilantiâ verò et attentione suscitatur, ait divus Chrysost.

Itaque nobis sedulò attendendum, continuè vigilandum.

Exstinguitur et reaccenditur Spiritus Dei in nobis.

Dona Dei sunt veluti prunæ accensæ in cordibus nostris.

Eas Satan, caro, mundus, vanis amoribus, terroribus, erroribus suffocare, vel saltem obruere nituntur.

Nos contra, satagamus magis ac magis oratione fovere, vigilantiâ custodire, exercitio et continuâ operatione sanctâ acuere, recreare, reaccendere.

℣. 7. *Non enim dedit nobis Deus spiritum...*

Explicat qualis sit gratia in ordinatione collata.

Nobis, intellige episcopis agitur enim de spiritu in ordinatione episcopali collato.

Sensus ergo est:

Spiritus enim episcopalis non est spiritus timiditatis et ignaviæ, quo adversa et mortem timeamus.

Sed virtutis, seu fortitudinis, quâ timiditas expellatur, ut mediis in periculis Evangelium strenuè prædicemus.

Et dilectionis Dei, scilicet et proximi, quâ cupiditas abigatur, ut solo divinæ gloriæ zelo et proximorum salutis ardore ferveamus.

Et sobrietatis, seu moderationis, quâ constanter et animo tranquillo feramus adversa, et prospera moderatè recipiamus, eisque utamur sobriè.

OBSERVATIO MORALIS.

Triplex his in verbis notatur episcoporum virtus.

Prima, fortitudo, *δύναμις* virtus, potentia, robur, vigor, virtus ex alto.

Episcopi Christianorum duces sunt, seu christianæ militiæ duces.

Hinc vigore pleno debent agere, ait divus Cyprianus.

Fortitudo eis necessaria, quâ Dei et Ecclesiæ hostes impugnent.

Secunda, charitas: Christi sunt repræsentatores; sicut ergo Christus gloriam Deo in omnibus quæsivit, et pro Ecclesiâ mortem subivit; sic episcopus non sua, sed quæ Dei et Ecclesiæ sunt, et charitate debet quærere.

Tertia, sobrietas, σωφρονισμὸς, moderatio, refrenatio.

Sanitas mentis et animæ, ait D. Chrysostomus.

Castigatio, ait Theodoretus, Theophylactus, et etiam Chrysostomus.

Admonitio, ait syriaca versio.

Intellige ergo sobrietatem non in cibo tantùm, sed quamdam æquanimitatem et animi moderationem tam in adversis quàm in prosperis;

Seu, virtutem omnia nimia et immodica, tam in seipso quàm in aliis, moderantem, refrenantem, castigantem.

Episcopus est sal terræ; ita sit sapiens, ut et alios sapere faciat, eorumque sanet insipientias.

℣. 8. *Noli itaque erubescere testimonium*..... Gr. μαρτύριον.

D. Chrysostomus crucem et mortem Christi Domini intelligit.

Quasi diceret Apostolus: Ne te pudeat martyrii, seu mortis, quam in cruce subiit Dominus noster Jesus Christus, et quâ suam obsignavit doctrinam.

Plerique communiter intelligunt:

Ne te pudeat testimonium reddere de Domino nostro Jesu Christo, id est, illum prædicare, illum Dominum tuum profiteri, licèt crucifixum, et me tuum magistrum agnoscere, licèt Christi causâ vinctum.

Potest et per martyrium intelligi Evangelium, quod est testimonium de Christo.

Sed collabora. Gr. συγκακοπάθησον, coaffligere.

Per prosopopæiam, quâ sensus Evangelio tribuitur:

Particeps esto passionum et persecutionum quas patitur Evangelium.

Itaque, explicatâ in versu superiori ordinis episcopalis gratiâ, Timotheum hortatur ad illius gratiæ usum; quasi diceret:

Cùm talem in ordinatione tuâ spiritum acceperis, scilicet *virtutis, dilectionis et sobrietatis, etc.* illo utere spiritu.

Spiritu quidem fortitudinis.

Ne te pudeat Christi crucifixi Evangelium prædicare, eumque Dominum tuum profiteri.

Nec te pudeat me ipsius causâ vinctum agnoscere magistrum.

Spiritu verò dilectionis et sobrietatis,

Tu ipse fortiter collabora, et constanter mecum coaffligere, in Evangelio prædicando et promovendo, quantùm poteris.

Secundùm virtutem Dei, secundùm vires à Deo tibi datas in ordinatione, et dandas in occasione, si tuis diffidens viribus, tu te projicias in Deum.

℣. 9. *Qui nos liberavit...*

Rationes affert incitantes et ad fiduciam in Deum, et ad laborandum et patiendum pro Deo.

Scilicet, nos liberavit in tempore, nos dilexit ab æterno.

Qui nos liberavit. Gr. salvavit, scilicet à vitiis et ab æternâ morte.

Et vocavit: explicat modum quo nos à vitiis et à morte salvavit: scilicet, quia vocavit nos ad veram vitæ sanctitatem, seu ad christianismum.

Vocatione sanctâ, id est, vocatione ad sanctitatem, seu, ut ad Ephes. cap. I. *ut simus sancti, etc.*

In Græco non est *suâ*.

Non secundùm opera nostra, erant enim mala. *Sed secundùm propositum suum.* Gr. sed secundùm proprium propositum *κατ' ἰδίαν πρόθεσιν.*

Syr. sed juxta voluntatem suam.

Id est, ex liberali suo beneplacito: et ex decreto quo nobis ab æterno dare decrevit gratiam, intuitu meritorum Christi.

Quæ data est, id est, dari decreta.

In Christo Jesu, id est, intuitu Christi, ob Christum.

Ante tempora sæcularia, ante sæcula ab æterno.

Quasi diceret : Quidni fidamus in eum, ejusque nitamur auxilio,

Qui nos salvavit immeritos, et cum illius essemus inimici?

Quidni diligamus eum, et propter eum laboremus et patiamur?

Ipse prior dilexit nos charitate æternâ, salutem nostram voluit, nobisque gratiam suam dare decrevit : in tempore, per Baptismum, gratiam sanctificantem dedit.

Fidamus in eum qui nos cogitat et diligit antequam simus.

Diligamus eum qui nos prior et gratuitò dilexit.

Laboremus, patiamur in tempore pro eo qui nos æternâ charitate salvare decrevit, et in tempore salvavit de facto.

℣. 10. *Manifestata est autem nunc...*

In Græco, manifestata, æqualiter refertur ad πρόθεσιν et ad χάριν, gratiam.

Hæc quidem gratuita Dei voluntas in ipso latuit ab æterno; nunc autem in toto mundo *est manifestata per illuminationem.* Gr. per apparitionem Domini nostri Jesu Christi, id est, postquam apparuit, etc. ex tunc enim *apparuit benignitas et humanitas, etc.* ad Tit. 2. 11.

OBSERVATIONES LITTERALES ET MORALES.

Qui destruxit mortem.

Tripliciter Christus mortem destruxit.

Primò, quia morte suâ destruxit peccatum, mortis utriusque, temporalis et æternæ, causam.

Secundò, quia resurrectione suâ mortem in suo corpore naturali destruxit : resurrexit enim nunquam moriturus.

Tertiò, quia per eamdem resurrectionem suam jus dedit nobis aliquando resurgendi, ut alibi probat D. Paulus.

Et per tale jus ad vitam immortalem nobis, membris suis, collatum, mortem in nobis, id est, in suo mystico corpore, quodam modo destruxit, aliquando totaliter destruendam.

Morimur quidem, quia Christus mortuus est : at morimur in æternum resurrecturi.

Morimur, jus habentes ad vitam immortalem.

Mortem itaque etiam in nobis *destruxit.*

Gr. evacuavit, invalidam reddidit, enervavit : mortis dominium in nos ademit.

Illuminavit autem vitam et incorruptionem. Syr. et vitam patefecit ;

Id est, vitam incorruptibilem, immortalem et æternam patefecit, è tenebris in lucem produxit, manifestavit.

Christus vitam æternam dupliciter patefecit.

Primò, illam in semetipso per dies 40. patefecit suis discipulis.

Deinde, per Evangelium ubique prædicatum, toto orbe evulgavit, et spem certam nobis fidelibus de eâ dedit.

Equidem aliqua in mundo, per philosophiam et per legem, exstabat de hâc vitâ lux et cognitio ; at lux umbris plena, cognitio incerta et dubia.

Sed ex quo resurrexit Christus immortalis ;

Ex quo apparuit hominibus incorruptibilis ;

Ex quo, per Evangelium, ejus vita gloriosa ubique prædicata, omnibusque credentibus promissa,

Hæc immortalis vita, quasi è tenebris in lucem prodiit.

Quidquid de eâ philosophi, quidquid lex dixit, tenebræ sunt, ad Evangelii lucem collatæ.

Christus resurgens, lux est mundi, sol gloriosus, vitam, incorruptionem, immortalitatem omnibus clarè patefaciens et manifestans, omnibusque sibi credentibus et obsequentibus promittens, tot vocibus quot habet gloriæ radios.

Hunc solem oculis fidei respice ; auribus cordis audi verba vitæ æternæ habentem ; in eum spera ; ad hanc immortalitatem aspira ; ut ad illam pervenias, Christo crede, obedi, obsequere.

℣. 11. *In quo...* Gr. ad quod, Evangelium scilicet prædicandum, et ad quam immortalitatem promittendam.

Recordare versûs primi, *secundùm promissionem vitæ...*

Ego Paulus *positus sum,* seu constitutus sum *præco, apostolus et magister Gentium.*

Præco, scilicet ad promulgandam legem gratiæ.

Apostolus, seu legatus, ad promittendam immortalitatem.

Magister, seu doctor, ad docendum modum illam acquirendi, scilicet per fidem et observantiam Evangelii.

Tres honoris tituli; at tres persecutionum causæ.

℣. 12. *Ob quam causam etiam hæc patior,* id est, quia præconis, legati et doctoris officio fungor, hæc vincula patior.

Sed non confundor.

Respicit ad id quod ℣. 8. dixit, *noli erubescere,* Timotheumque docet exemplo et verbo.

Tantùm abest ut propterea pudefiam, quinimo glorior, quia pro Deo patior.

Scio enim cui credidi.

Duas affert rationes ob quas non confunditur in carcere, sed et gloriatur.

Primam, quia scio quantus sit ille cui meipsum, labores et passiones meas commisi.

Credidi, id est, commisi: ad hunc sensum mentio depositi determinat; quasi diceret:

Deo omnipotenti, veraci et in promissis fideli meipsum commisi, apud eum deposui labores pro Evangelio susceptos, et dolores pro eo passos, quasi thesaurum meum, seu coronam justitiæ, ut ait capite 4, 8. primæ epist.

Deus noster depositarius, apud quem nihil perit; imò crescunt deposita. Vide infra.

Secundam, *et certus sum* quia potest thesaurum illum servare integrum et incorruptum usque ad judicii diem.

Apud Deum nihil deperditur, quia fidelis est, et quia omnipotens est.

Duo in depositario requisita. Primum, ut sit bonæ fidei et bonæ voluntatis. Secundum, ut possit facere quod vult benè, scilicet depositum servare.

Utrumque non semper in hominibus: hinc aliquando deposita pereunt.

At apud Deum nihil perit unquam, quia fidelis est et omnipotens: vult et potest quod vult; hinc servat deposita.

Imò apud eum deposita crescunt et perficiuntur, momentum enim et leve tribulationis commutat in æternum gloriæ pondus : vitam caducam et miseram apud eum, pro Evangelio depositam, commutat in æternam et divinam.

Hoc si firmiter credamus, gloriabimur pro Deo pati, pro Deo mori.

℣. 13. *Formam habe sanorum verborum...*

Transit ad prædicationis formam, hincque Timotheum et alios episcopos docet, et circa doctrinæ substantiam, et circa docendi modum.

Primò, quoad modum docendi, seu quoad verba quibus doctrinam evangelicam communicare debent.

Formam habe, id est, habere perge, seu retine in mente formam verborum quibus sanam doctrinam circa fidem et dilectionem christianam me audìsti evangelizantem.

Syrus : formâ tibi sint sani sermones mei quos, etc.

Seu, sint tibi quasi exemplar : illos habe pro archetypo, ad quem respicias cùm docere volueris.

℣. 14. *Bonum depositum custodi...*

Secundò, quoad doctrinæ substantiam,

Præclarum et pretiosum evangelicæ doctrinæ depositum diligenter custodi ope et gratiâ sancti Spiritûs, ad hoc, in ordinatione, tibi collati.

Spiritus sanctus in totâ quidem habitat Ecclesiâ, et speciatim in prælatis, ut traditiones custodiant, Scripturas ad Apostolorum mentem interpretentur.

Duplex et varium adverte depositum.

Unum quod nostrum est, apud Deum, depositum : labores, dolores pro Evangelio tolerati. ℣. 12.

Alterum quod est Dei, apud nos, depositum, scilicet, verbum Dei, traditiones, evangelica doctrina.

Hujus thesauri divini depositarii sunt episcopi : ad eos pertinet illum servare illibatum ope Spiritûs veritatis, illis sine limitatione collati.

℣. 15. *Scis hoc...* id est, nosti, nescire non potes, quia ad te perlatum est quòd omnes Asiani, Romæ degentes, me

dereliquerunt, scilicet vinculis meis offensi et pericula sibi metuentes.

Ex quibus, seu inter quos *est Phigellus...* hos nominat, ut ab eis Timotheus et alii fideles sibi caveant.

℣. 16. *Det Deus misericordiam Onesiphori domui..*

Excipio Onesiphorum, Deumque precor ut ejus familiæ misereatur.

Quia sæpe me refrigeravit, id est, consolatus est, seu subsidio fuit et solatio.

Metaphora ducta ab umbrâ, aut à vento, in locis æstuosis refrigerante.

Et catenam meam non erubuit, id est,

Nec eum puduit vinculorum meorum : nec pericula metuit, nec infamiam, ut me adjuvaret.

℣. 17. *Sed cùm Romam venisset, sollicitè me quæsivit* (per totam urbem cursitando de carcere in carcerem), tandem *invenit*, et sæpè visitavit.

℣. 18. *Det illi Dominus misericordiam invenire à Domino*. id est, apud se. Hebraismus est, sicut Genes. 19. *Pluit Dominus sulphur super Sodomam à Domino*, id est, à seipso.

Sicut ergo me invenit ut misericordiam faceret, ita *det illi Dominus misericordiam* apud se invenire in die judicii.

Dies illa per excellentiam dicitur judicii dies.

Et quanta Ephesi... quanta et quantis in rebus mihi ministraverit Ephesi non scribo, quia optimè nosti.

Quippe qui mihi adfuisti, testis eorum bonorum quæ mihi fecit et Ecclesiæ.

Potest etiam dici, *tu meliùs nosti* quàm ego ipse, quia inscio Paulo, solùm conscio Timotheo, potest multa ministrâsse Onesiphorus.

Cæterùm, ex his loquendi modis de Onesiphoro, præsertim verò ex distinctione precum pro Onesiphori familiâ à precibus pro ipso Onesiphoro; et quia etiam in fine cap. 4. familiam Onesiphori salutat, non ipsum Onesiphorum, multi colligunt eum tunc fuisse mortuum cùm hæc scriberet Apostolus.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

PRIMÒ.

Omnis Ecclesiæ minister, à ℣. 1, discat ecclesiastici ministerii

Principium : est Dei voluntas;

Finem : est æterna vita hominibus communicanda.

Alterum finem mediatum, seu medium quo finem suum assequatur : est fides in Christum prædicanda, promovenda.

Statimque in se reflexus attendat ad tria quæ in commentario videat, ℣. 1.

SECUNDÒ.

A monitione, ℣. 6, datâ Timotheo, discat omnis Ecclesiæ minister, quàm necessaria sibi sit spiritûs renovatio.

Assumat ergo velut sibi dictum : *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei.*

Ut autem illud impleat,

Attendat primò quæ gratia fuit sibi data.

Episcopalis, et à proportione, sacerdotalis spiritus,

Non est timiditatis, sed fortitudinis;

Non est cupiditatis, sed charitatis;

Non est intemperantiæ, sed sobrietatis, ℣. 7.

Attendat secundò an hic spiritus sit suus.

Hunc ergo spiritum *virtutis, dilectionis et sobrietatis* suscitet precibus, pœnitentià et majori custodiat vigilantiâ, sanctìque foveat operatione. Vide in commentario dicta, ℣. 6.

TERTIÒ.

A ℣. 8. discat usum hujus spiritûs sibi in ordinatione suâ collati.

In versibus 9 et 10 videat ad hunc usum animantia.

Speciatim verò notet ℣. 12, quòd Deus noster sit depositarius fidelis, apud quem nihil perit, imò crescunt deposita.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMÒ.

TIMOTHEUM hortatur ad fortitudinem, et per strenuam pastoralis muneris functionem, quasi præparat ad martyrium.

Evangelii itaque prædicationi et propagationi totus incumbat.

Hâcque de causâ patiatur fortiter ut miles, certet ut athleta, laboret ut agricola, ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

SECUNDÒ.

Ut hæc omnia munia fortiùs obeat, ante illius oculos exponit Christi Domini à mortuis suscitati gloriam, ℣. 8;

Suî ipsius Pauli patientis, certantis et laborantis exemplum, ℣. 9, 10;

Æternam denique martyrii gloriam.

Si pro Christo patimur et morimur, cum Christo resurgemus et regnabimus, ℣. 11, 12, 13.

Et hæc omnia vult à Timotheo etiam doceri, ℣. 14.

TERTIÒ.

Hâc ad fortitudinem exhortatione finitâ, instruit illum de modo quo dignus, et Deo gratus evadat divini verbi minister; nimirum verborum pugnas vitet, veritatis verbum rectè tractet, ℣. 15; quæ profanas hæreticorum novitates fugiat, ℣. 16, quæ ut canceres proxima quæque depascunt, et de facto quosdam subverterunt, ℣. 17, 18.

QUARTÒ.

Ne propterea turbetur Timotheus, asserit Apostolus quod stant et stabunt immoti verè fideles, fundamenta domûs Dei, duobus sigillata signaculis, ℣. 19.

Asserit præterea quod subversi possunt per pœnitentiam restitui, ℣. 20, 21.

QUINTÒ.

Pergit Timotheum instruere de modo quo fiat operarius Deo gratus; juvenilia fugiat desideria; sectetur verò justitiam, fidem, etc. ℣. 22; contentiones vitet, ℣. 23, 24; corripiat modestè, instruat mansuetè, ℣. 25, 26.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Te ergo, fili mi, confortare in gratiâ quæ est in Christo Jesû.

2. Et quæ audîsti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere.

3. Labora sicut bonus miles Christi Jesu.

4. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit.

5. Nam et qui certat in àgone, non coronatur nisi legitimè certaverit.

6. Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere.

7. Intellige quæ dico : dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8. Memor estò Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine David, secundùm Evangelium meum,

9. In quo laboro usque ad vincula, quasi malè operans : sed verbum Dei non est alligatum.

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

Tu ergo, fili mi, fortis esto per gratiam à Christo tibi collatam (in ordinatione).

Et quæ vivâ voce audìsti aliquando ex ore meo, corám multis testibus eadem tecum à me audientibus, hæc nunc vicissim trade et commenda fidelibus et idoneis viris qui eadem doceant populum.

Mala (Evangelii causâ) ferto, sicut præclarus Christi Jesu miles.

Attende quòd qui Dei militiæ ascriptus est, hujus vitæ negotiis non implicatur, ut se totum det militiæ, et placeat ei qui se in militem elegit.

Considera quòd et qui certat in publicis certaminibus, non coronatur, nisi secundùm leges athletis præscriptas, pugnaverit et vicerit.

Considera et quòd agricola in terrâ colendâ assiduus, primus est in percipiendis agri sui fructibus.

Expende quæ ænigmaticè dico; aderit tibi Dominus, et intellectum dabit in omnibus (si attenderis et auxilium petieris).

Memento et cogita sæpe quòd Dominus Jesus Christus, ex Davidis semine natus (post mortem acerbam), resurrexit gloriosus, secundùm Evangelii veritatem quam omnibus ubique prædico.

Memento et quòd propter Evangelium ego (magister tuus) patior afflictiones et persecutiones usque ad carcerem et vincula, quasi maleficus et facinorosus quidam;

Memento, inquam, quòd vincula quidem patior, sed verbum Dei vinculis non adstringitur (quia, etsi ligatus, prædico).

10. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur quæ est in Christo Jesu, cum gloriâ cœlesti.

11. Fidelis sermo: Nam si commortui sumus, et convivemus;

12. Si sustinebimus, et conregnabimus; si negaverimus, et ille negabit nos:

13. Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.

14. Hæc commone, testificans coram Domino. Noli contendere verbis: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.

15. Sollicitè cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis.

16. Profana autem et vaniloqua devita; multùm enim proficiunt ad impietatem;

17. Et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenæus et Philetus,

18. Qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorumdam fidem.

19. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus;

Propter hoc idem Evangelium omnia mala patior; ut illi quos Deus elegit, nostris laboribus adducendos ad salutem quæ per Christum Jesum obtinetur, nobiscum nunc gratiæ vitam inveniant, et aliquando cœlestem.

(Hujus recordare gloriæ) : nam res est certa et indubitata quòd si pro Christo et cum Christo morimur, cum Christo resurgemus, vitam immortalem victuri ;

Si pro illo patimur, et cum illo in æternum regnabimus :

Si verò negaverimus eum coram hominibus, et ille negabit nos coram Angelis.

Si non credimus (sive quod est, sive quod dixit), ipse nihilominus permanet idem in se, fidelis et verax in verbis suis ;

Nec potest seipsum negare, seu non esse, nec potest sua verba negare, seu mentiri (negatione nostrâ nil illi accedit, nil recedit).

De his frequenter admone fideles tibi commissos, Christum Dominum attestans.

Verbis ne contendas : hoc enim non prodest, imò nocet, quia disputationibus sæpe subvertuntur audientium animæ.

Stude teipsum Deo gratum operarium exhibere, non erubescentem propter opprobria Christi, verbum veritatis (pro cujusque captu) distribuentem.

Profanas vocum novitates devita, quia multùm conferunt ad impietatem in animo ingenerandam ;

Et sermo illorum profana et nova loquentium, instar canceris aut gangrænæ serpit, suique veneni vim longiùs semper diffundit. Ex illorum hæreticorum numero est Hymenæus et Philetus.

Qui circa veritatem aberraverunt, dicentes quòd resurrectio jam facta sit (spiritualiter per Baptismum), et errore suo quorumdam fidem subverterunt.

Sed verè fideles, qui sunt fundamentum domûs Dei, stant firmi et immoti, habentes has in animo sigillatas sententias quas operibus demonstrant. Primam : Cognovit Dominus qui

et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.

20. In magnâ autem domo non solùm sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia; et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.

21. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

22. Juvenilia autem desideria fuge, sectare verò justitiam, fidem, charitatem et pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.

23. Stultas autem et sine disciplinâ quæstiones devita; sciens quia generant lites.

24. Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem,

25. Cum modestiâ corripientem eos qui resistunt veritati: nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,

26. Et resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

verè sunt sui. Secundam : Discedat ab iniquitate, justitiam verò operetur omnis qui verè Christianus est.

(Et ne mireris si qui sint inter Christianos non sancti et non fideles); nam in Ecclesiâ, sicut in magnâ domo, non solùm sunt vasa aurea et argentea, id est, homines firmi et illustres in fide et justitiâ; sed etiam lignea et testacea, homines vulgares, fragiles et infirmi in fide et in moribus.

Quædam ex utrisque sunt honorificis usibus deputata; quædam vilibus ministeriis destinata : non mirum ergo si sordescant et frangantur aliqui.

(In hâc similitudine est maxima hæc dissimilitudo, quòd metaphorica vasa talia aut talia non sint à naturâ, sed à voluntate) : si quis ergo sordidorum se, Dei gratiâ, emundaverit à peccatorum suorum sordibus, fiet vas honestum, consecratum, usibus Domini accommodum et idoneum ad omne bonum opus.

Adolescentiæ cupiditates fuge; sectare verò sanctitatem vitæ, fidem in verbis. charitatem erga omnes, pacem cum omnibus sincerè Christianis.

Ineptas et ineruditas quæstiones respue; scis enim quia lites et jurgia pariunt.

Christianus autem, Christi Domini servus, rixari non debet; sed erga omnes mansuetus esse, paratus ad eos docendum, malorum tolerans;

Cum mansuetudine erudiens eos qui de veritate aliter sentiunt quàm nos; tentando si fortè, per doctrinam, Deus inspiret illis pœnitentiam, ut perveniant ad agnitionem veritatis;

Sicque ad sanam mentem redeant, et evadant laqueos diaboli, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem, (diaboli scilicet, in cujus sunt potestate, propter peccata).

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. Tu *ergo, fili mi, confortare...*

Exhortationem capite primo cœptam resumit.

Versu quippe septimo dixerat quòd spiritus episcopis in ordinatione datus, non sit spiritus timiditatis, sed spiritus fortitudinis, etc.

Hincque Timotheum ad fortitudinem exhortans, concluserat : *Noli ergo erubescere, etc.; sed collabora, etc.*

At quia hanc exhortationem per aliqua interjecta interrupit, illam nunc resumit, blandè et cum affectu Timotheum interpellans.

Tu ergo, fili mi, secundùm spiritum tibi datum, per impositionem manuum mearum, abjectâ omni timiditate, fortis esto, viriliter age; pastorale munus tuum fortiter exerce, non tuis innixus viribus, sed Dei gratiâ, per Christum tibi in ordinatione collatâ.

Hoc significat : *In gratiâ quæ est in Christo Jesu.*

℣. 2. *Et quæ audisti à me...*

Et quæ tibi ore tenus tradidi coram multis testibus eadem tecum à me audientibus, hæc intrepidè prædica; et non tantùm ea tu ipse prædica, sed et in illis alios institue ministros fideles et idoneos, qui ea prædicent et aliis communicent.

Seu, doctrinam evangelicam, à me tibi traditam et concreditam, hanc tu vicissim trade, et quasi thesaurum commenda fidelibus et idoneis viris, qui pari fide custodiant eam, et quasi depositum sibi concreditum tradant et suis commendent successoribus.

Episcopos et presbyteros intelligit, ait Theophylactus.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Nota primum modum quo evangelica doctrina propagata est in mundo, nimirum per verbalem traditionem, non per Scripturam, juxta Domini mandatum : *Euntes docete et prædicate Evangelium omni creaturæ.*

Jussit docere, prædicare, non scribere.

D. Paulus ore, non scripto, docuerat Timotheum et alios, ut ex hoc versiculo patet.

Quæ audisti à me, etc. Quod ore tradiderat ei, vult ut Timotheus aliis vicissim ore tradat, qui et suis idem ore tradant successoribus.

Traditio itaque prima fuit, et aliquandiu unica fidei regula.

Hinc observanda, et in dubiis consulenda traditio, et non tantùm Scriptura.

Porro hanc divi Pauli ad Timotheum ℣. 1. exhortationem et sequentes applicet sibi quilibet Christi minister, imò et quilibet Christianus, juxta statum suum.

Tu ergo, fili mi, fortis esto, animos assume ad tua munia n statu tuo strenuè obeunda per gratiam tibi, seu in Baptismo, seu in Ordinatione, seu in Matrimonio, ob Christum collatam, et per gratiam tibi in occasione dandam, et ad quam, vi sacramenti recepti, jus habes.

Hanc ora, hanc pete, humiliter et cum fiduciâ, per Christum mediatorem nostrum.

Aspice Jesum, recurre ad Jesum, gratiam pete per Jesum.

Gratiam *quæ est in Christo Jesu.*

Hoc emphasim habet. Christus nobis fons est gratiæ: *de cujus plenitudine nos omnes accipimus.*

Ad hunc ergo gratiæ fontem recurre, huic fonti teipsum uni fide; charitate, ut in tuum sese sinum effundat.

℣. 3. *Labora sicut bonus miles.*

Labora. Gr. κακοπάθησον, mala patere, dura ferto, in adversis obdurare.

Sicut bonus. Gr. pulcher, præclarus miles Jesu Christi.

Quasi diceret: Præclaræ Jesu Christi militiæ nomen dedisti;

Militum autem est gratè et libenter ferre labores; imò dolere cùm non laborant:

Tu ergo, ô præclare Christi miles, sub tanto duce fortiter adversa ferto, et in laboribus obdurare: forti feras animo quidquid Evangelii causâ perferendum occurrit.

℣. 4. *Nemo militans Deo* (in Græco non est *Deo*) *implicat se...* Gr. implicatur vitæ negotiis.

Implicatur vim habet : ista negotia sunt vincula, sunt serpentes. Theophylactus.

Ut ei placeat cui se probavit. Gr. ut deligenti milites placeat, id est, ut placeat ei qui se in militem elegit ; quasi diceret :

Ea militum lex est et conditio, ut nihil aliud quàm bellum et arma cogitent et agant.

Hinc, qui alicui principi nomen dedit, statim ab omnibus eximitur sæcularibus curis et negotiis, à mercaturâ, à tutelâ, etc., ut se totum det militiæ, sitque gratus imperatori cui se dedit et qui illum inter suos milites ascripsit.

Si hoc in sæculari militiâ, quantò magis in christianâ !

Tu te ergo totum da Christi militiæ ; cæteris omnibus negelctis, unum tibi curæ sit Christo, imperatori tuo, placere, qui te in suos eligere dignatus est milites, imò et duces.

OBSERVATIO MORALIS.

Quod Timotheo dicit Apostolus, hoc et omni Christi ministro.

Recordare quòd Christi sis miles ;

Quòd ideo ab omnibus mundanis negotiis sis exemptus, ut ad omnia Christi mandata sis expeditior.

Itaque tu te totum da Christo ; sæcularia contemne, hujus vitæ negotia sperne ; unum tibi curæ sit Christo, imperatori tuo, placere, obedire.

Hoc et omni Christiano convenit.

Ut enim Tertullianus, ad martyr. cap. 3, ait : Vocati sumus ad militiam Dei vivi, jam tunc cùm ad sacramenti verba respondimus.

Itaque, respice cujus sis miles, et fer forti animo labores militiæ, ait Theodoretus.

Recordare tyrocinii diem, quâ Christo in Baptismate consepultus, in sacramenti verba jurâsti pro nomine ejus non te

parciturum pati. D. Hieronymus, epist. 13. ad Heliodorum.

Recordare, Christiane, miles Christi, quòd pro regno cœlesti et æterno militas; itaque libenter patere, fortiter dimica, vince, ut in æternum triumphes.

℣. 5. *Nam et qui certat in agone...*

Quasi diceret: Non tantummodo certandum tibi est, sed et juxta leges à Christo, duce tuo, præscriptas certandum.

Sicut enim athleta, publicis in certaminibus pugnans, non coronatur, nisi secundùm leges de cibo, potu, temperantiâ, athletis præscriptas pugnaverit, ait Theophylactus;

Sic nec tibi, quocumque modo certâsse sufficit, sed secundùm leges à Christo datas et à me tibi dudum propositas.

Sicut ergo illi ab omnibus abstinent, ut caducam et corruptibilem coronam reportent;

Ita et tu, ô Christi athleta, ut incorruptibilem et immarcescibilem coronam habeas, ab omnibus abstine quæ victoriam possent impedire; sobrius sis, gravis, castus, omnia servans quæ certantibus congruunt.

Recordetur christianus athleta Christi legum à Christo datarum.

Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Luc, 14. 33.

Juxta has leges pugnet, vim sibi inferens et omnibus renuntians.

℣. 6. *Laborantem agricolam...*

Mercedis mentione Timotheum recreat et ad laborem et certamen animat.

Quasi diceret: Merces tibi non deerit.

Sicut enim agricola laboriosus et in terrâ excolendâ assiduus, laborum suorum fructus ipse prior percipit, hâcque fructuum spe ad labores ferendos excitatur;

Sic et tu non sine fructu patieris et laborabis in agro Christi excolendo; sed si diligenter illum excolueris, fructum percipies æternum.

Hâc ergo spe patere, labora.

℣. 7. *Intellige quæ dico....*

Tres tibi proposui parabolas, militis, pugilis et agricolæ, quas necesse non est ut explicem; Deus enim intellectum tibi dabit ut eas intelligas.

Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Gr. det tibi Deus.

In milite intelliges quòd debeas libenter pati, fortis esse, totus Christi militiæ vacare, ut Christo, duci tuo placeas.

In athletâ intelliges quòd tibi non sufficit certare, sed et legitimè; juxta Christi leges pugnandum, sobrius, prudens, castus, ab omnibus abstinens quæ victoriam possint impedire.

In agricolâ, fructuum spe tot labores patienter suscipiente, intellige messem tibi in cœlis præparatam.

Hic tibi laborandum quidem; sed ibi metes.

Hic patiendum; ibi quiesces in summâ et æternâ beatitudine.

Hic certandum tibi est; ibi gloriâ coronatus, in æternum triumphabis.

Hæc non minùs nobis quàm Timotheo dicta,

Si, ut Christi milites, fortiter patiamur;

Si, ut athletæ, abstemii pugnemus;

Si, ut agricolæ, assiduè Christi agrum colamus.

Ut hæc omnia præstemus alacriter, æternam aspiciamus beatitudinem.

℣. 8. *Memor esto Dominum nostrum Jesum Christum resurrexisse...* quasi diceret: Indiges hujus æternæ beatitudinis intuitu confortari.

Cogita Christum: *ex semine David* natus est mortalis et passibilis; toto tempore vitæ laboravit, passus est, tandem in cruce acerbam et infamem pro nobis mortem tulit.

Cogita, inquam, quòd gloriosus, beatus, immortalis resurrexit, seditque ad dexteram majestatis.

Quod Christo, capiti et duci nostro, contigit, hoc et nobis, ejus membris et militibus, eveniet.

Si ipsius causâ patiamur, laboremus, moriamur, resurgemus impassibilles, beati, immortales.

Secundùm Evangelium meum, id est, secundùm Evangelii veritatem quam ubique et omnibus prædico.

℣. 9. *In quo laboro.*

Vis exemplum hominis patientis, certantis et laborantis? Memento meî, magistri tui.

In quo, id est, ejus causâ, seu propter Christum ejusque promulgandum Evangelium.

Laboro, Gr. κακοπαθῶ, mala patior, affligor, incarceratus, vinculis constrictus, quasi forem malefactor et facinorosus.

Patior ergo carcerem, vincula, infamiam; sed non dejicior: quinimo, fortiter pugno, quamvis ligatus.

Verbum Dei non est alligatum.

Vinciuntur quidem membra, sed lingua manet libera: hâc Evangelium, etiam in carcere, non desino prædicare.

Nobis ligatis, solutum est nihilominus Dei verbum, currit, spargitur, auditur.

Itaque, vinculis etiam constrictus, pugno verbo Dei, quod *est gladius spiritûs.*

℣. 10. *Ideò,* Gr. διὰ τοῦτο, propter hoc, scilicet Dei verbum, seu propter hoc idem Evangelium.

Omnia sustineo propter electos...

Propter hoc igitur idem Evangelium hæc et alia multa patior mala; ut illi, quos Deus elegit nostris laboribus adducendos ad salutem quæ per Christum obtinetur, nunc in eo vitam inveniant gratiæ, et aliquando gloriam cœlestem: *Ut salutem consequantur quæ est in Christo Jesu.*

Itaque, quasi cœlestis agricola, semino semen æternitatis et gloriæ cœlestis.

Tu ergo, fili mi, et Christi gloriosi recreatus intuitu, et meî patientis, certantis et laborantis exemplo confortatus, pro Christi gloriâ propagandâ, et pro salute electorum, tibi commissorum, tuisque laboribus et exemplis salvandorum, mecum patere, certa, collabora.

Nec tibi, nec mihi merces deerit.

℣. 11. *Fidelis sermo :*

Præfatio Apostolo solita ante aliquam majoris momenti veritatem.

Res certa et indubitata est quòd, si pro Christo et cum Christo moriamur, cum illo resurgemus et vitam vivemus immortalem..

℣. 12. *Si sustinebimus...* id est, si pro illo patiamur, et cum illo regnabimus in æternum.

Si negaverimus... eum scilicet, et ejus fidem coram hominibus;

Et ille negabit nos coram Angelis suis, et à suo nos excludet regno.

Terreat itaque supplicium quos non invitat gloria.

℣. 13. *Si non credimus....*

Porro, nostra nobis tantùm nocebit infidelitas, non illi.

Si enim *non credimus,* vel quod est, scilicet Deus ab æterno, ut homo in tempore natus, mortuus et à mortuis suscitatus; vel quod dixit et sibi credentibus promisit.

Si negemus, inquam, ipsum, et ipsius verba, et promissa; negatione nostrâ nihil illi accedit, nihil decedit.

Ille fidelis permanet, id est,

Idem quippe in se est, et erit semper quod fuit ab æterno, nimirum Deus immutabilis.

Ipsius verba et promissa nihilominus vera sunt et implebuntur;

Quippe qui verax *et fidelis est*, summaque veritas,

Negare se ipsum non potest. Naturam habet immutabilem: non potest non esse, semper manet.

Negare etiam non potest quod dixit, quia veritas Dei non mutatur.

Verax est in verbis, fidelis in promissis, terribilis in comminationibus: mentiri nequit.

℣. 14. *Hæc commone....*

Hæc omnia supradicta fidelibus tibi commissis prædica frequenter, et in eorum memoriam sæpe revoca;

Testificans coram Domino, id est, cùmque eos de his admones, Christum Dominum attestare, tanquam harum omnium veritatum auctorem, et illarum contemptùs vindicem;

Ut hàc commonitione et attestatione commoti, caveant ab infidelitate, perseverent in fide, et pro Christo constanter patiantur; si necesse est, moriantur.

OBSERVATIONES MORALES.

Non minùs et nos quàm fideles illi frequenti hâc indigemus admonitione et attestatione circa has supradictas veritates, à quibus maximè pendet et nostra salus, et noster in christianismo profectus.

Si commortui sumus, et convivemus.

Credis hanc veritatem, quæ de fide est, et de quâ dubitari nefas?

Credo, ais:

Cur ergo non studes pro Christo, per assiduam mortificationem et pœnitentiam, mori peccato, vitiis, passionibus inordinatis, tuisque concupiscentiis?

Cur metuis mori pro Christo, id est, tuam miserabilem vitam cum vitâ Christi summè beatâ commutare;

Si sustinebimus, et conregnabimus.

Credis hanc alteram veritatem, quæ æqualiter est de fide.

Credo.

Cur ergo invitus et murmurans pateris, etiam minimula mala?

Cur, è contra, non gaudes in passionibus, sciens et credens quòd etiam levis afflictio sit regni cœlestis pretium?

Si negaverimus eum, et ille negabit nos.

Et hanc credis tertiam veritatem?

Credo.

Cur ergo factis tuis tam frequenter negas eum quem linguâ profiteris?

Cur impuris moribus tuis Christum et christianismum negas?

Cur vita tua promissis à te in Baptismo factis est contraria?

Cur pompas diaboli et mundi sectaris, quibus palam renuntiàsti?

Et ille negabit nos.

Credis et hanc terribilem veritatem?

Intelligis eam? à Deo, æternâ veritate, denegari? à Deo, summo bono, in æternum repelli? nesciri? excommunicari?

Discedite à me, maledicti, etc. Matth. 25. 41.

Nunquam novi vos. Matth. 7. 23.

Vos non populus meus. Osee. 1, 9 et 10.

Non credit, qui non tremit et non fremit.

Bone Deus! Christe Jesu, Salvator meus! has in mente meâ et in corde meo imprime veritates.

Si tecum mortificationis gladio commorior, tecum vitam immortalem vivam.

Quod persecutionis gladius in martyribus est operatus, hoc mortificatio in pœnitentibus operatur.

Pœnitentem mori, est vitam infelicem et miseriis plenam in vitam summè felicem commutare.

Mors pro Christo passa, finis est miseriarum et beatæ æternitatis initium.

O felicem itaque et totis votis exoptandam mortem!

Moriar, ô Christe! et pro te moriar!

Si sustineo pro Christi, cum Christo regnabo.

Passio regni cœlestis et æterni pretium est.

Momentaneum et leve tribulationis æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4. 17.

Pro tantillo et tam modico pretio, tantum regnum! tam immensam mercedem!

Non sunt condignæ passiones, etc. Rom. 8. 18.

Si negavero, etc. ah bone Deus! misericors Deus! da mihi mori potiùs quàm te quocumque modo negare.

Da mihi te linguâ, corde, vitâ, moribus confiteri;

Da mihi te, puro corde, charitate sincerâ, diligere;

Et qui me diligis meque vis beatum, meî non indigens nullamque prorsus ex me utilitatem capiens, sed propter bonitatem tuam: da ut te, propter te, diligam, tibique serviam non tantùm pœnarum timore pressus, aut spe beatitudinis attractus, sed unico in primis tuæ dilectionis actus spiritu. Amen.

Noli contendere verbis.

Quidam hæc verba jungunt cum præcedentibus, et eis favet græcus contextus: testificans coram Domino, non contendere verbis.

Favet et syriaca versio: contestans coram Domino, non contendant verbis inutilibus.

Sed præterquam quòd D. Augustinus, Ambrosius, sicut et noster interpres, ea disjungunt et separant;

Sanè ipsa contestatio coram Domino, quæ nonnisi rei gravioris est, indicat quòd superiorum monitorum debeat esse confirmatio, eo quo explicatum est modo, suprà ℣. 14.

Finitâ itaque superiori ad fortitudinem exhortatione, nunc Timotheum hortatur ut se dignum divini verbi ministrum exhibeat, illumque instruit de modo quo talis evadat; seu, ut ait Theodoretus, docet eum regulam divinorum eloquiorum.

Ac primò notat abusum ab ipso vitandum juvenibusque non inusitatum, nempe verborum pugnam, logomachiam.

Tunc verbis contenditur, cùm in disputando non tam quæritur veritas quàm vanitas, scilicet suæ ostentatio scientiæ; doctior videri, vincere, prævalere:

Noli contendere verbis. Gr. non contendere verbis. More hebraico, infinitivum pro imperativo. Ne contendas, etc. noli verbigerari.

P. Amelotte citat manuscriptum Alexandrinum, in quo legitur μὴ λογομάχει, ne contendas verbis.

Credibile est quòd ita legit noster interpres, non λογομάχειν sicut legitur hodie.

Ad nihil enim utile est, imò nocet multùm, quia hinc sæpe subvertuntur audientium animæ;

Tum scandalo, ob pertinaciam, animositatem et vanitatem disputantium;

Tum mutuæ charitatis amissione: scinduntur enim plerumquè in diversas partes, fitque inter eos schisma;

Tum errore in quem sæpe deducuntur, veritate scilicet talibus logomachiis obscuratâ potiùs quàm elucidatâ.

Ob has et alias rationes fuge verborum pugnam; sed,

℣. 15. *Sollicitè cura*. Gr. stude.

Teipsum probabilem. Gr. δόκιμον probum, probatum, Deo gratum operarium exhibere.

Inconfusibilem. Gr. non erubescentem.

Explicat modum quo fiat Deo gratus et probatus, nempe si non erubescat ob crucem Christi, sed eam liberè profiteatur, et intrepidè prædicet Gentilibus eam irridentibus.

Rectè tractantem. Gr. rectè secantem verbum, etc.

Metaphorâ sumptâ à nutricibus et parentibus, qui panem secant in particulas et offulas, et quidem unicuique parvulorum suorum proportionatas, ut eas parvuli faciliùs deglutiant eisque nutriantur;

Ita tu, quasi parens et nutrix, panem vitæ, *verbum veritatis*, animæ cibum, seca, divide, quantùm cuique tuorum convenit; et sic secatum, divisum, proportionatum, unicuique accommodatum, expone, propone, ministra.

Nota his in verbis tria monita omni concionatori necessaria.

Primum, uni Deo placere studeat, posthabitis hominum judiciis; omnique vanitate contemptâ, unum sit illi curæ Deo gratum se exhibere ministrum.

Secundum, sit inconfusibilis: eum non pudeat crucis Christi, nec illius ministerii, seu prædicationis.

Seu, ipsum nihil eorum quæ ad pietatem pertinent facere pudeat. Theophylactus.

Ad hanc piam non erubescentiam ubique hortatur Apostolus, et non sine causâ: quia, ut ait idem Theophylactus, in ℣. 8. hujus capitis,

Adeo humiliatus est Deus propter nos, ut homines eru-

bescant tantam humiliationem applicare Deo. Idem aliis verbis D. Chrysostomus in ℣. 8.

Tertium, se nutricem consideret, panemque vitæ secatum, accommodatum unicuique distribuat.

Nucem aperiat, ut nucleus pateat, capi et comedi possit. Plato dialecticum insulsum vocabat malum cocum, eò quòd non rectè secaret, seu divideret.

℣. 16. *Profana autem et vaniloquia.*

Gr. at profanas, vanas voces cohibe; in Græco non est conjunctio *et.*

D. Chrysostomus: profanas vocum novitates devita.

Alterum notat abusum in concione divini verbi vitandum; quasi diceret: A profanis vanisque vocibus cave.

Quin etiam eas cohibe, quia multùm conferunt ad impietatem ingenerandam et promovendam in animo.

Nam, ut ait D. Chrysostomus, cùm quid novi fuerit inventum, semper nova id parturit; infinitusque fit error ejus, qui tranquillam fidamque stationem littoris egressus, per devia cœperit vagari.

℣. 17. *Et sermo eorum...* scilicet, vaniloquentium, seu illorum hæreticorum qui profana et nova loquuntur, est instar gangrænæ.

Gr. ut gangræna pastum habebit, id est, carnem etiam sanam latè depascet.

Quasi diceret: Pestilens illorum doctrina, seu sermo hæreticorum vana et profana loquentium, instar gangrænæ, aut canceris, serpit, venenique sui vim longiùs semper diffundit, donec totum corruperit corpus.

Cancer est morbus putredinem efficiens, adeoque omnia circumcirca depascens. Theophylactus.

Illius morbi proprium est carnes proximas exedere, et quod sanum et integrum est paulatim corrumpere: ita est de hæreticorum doctrinâ.

Ex quibus... id est, ex quorum hæreticorum numero *est Hymenæus et Philetus.*

Hos duos hæreticorum præcipuos nominat, ut ab eis sibi caveant fideles.

℣. 18. *Qui à veritate exciderunt...*

Gr. qui circa veritatem aberraverunt,

Dicentes resurrectionem jam factum, id est, dicentes quòd omnia quæ dicuntur de resurrectione in Scripturis, referenda sint ad resurrectionem animarum, quæ jam facta est per Baptismum et Pœnitentiam. Ita D. Thomas.

Negabant itaque corporum resurrectionem, sed mysticam et spiritualem animarum resurrectionem admittebant, hic per Baptismum et Pœnitentiam; et in futuro, per gloriam.

Hoc Tertull. lib. de Resurrectione carnis, citatus à P. Amelotte.

Et subverterunt quorumdam fidem.

Resurrectio mortuorum fidei fundamentum est; hoc everso, ruit et subvertitur fides.

℣. 19. *Sed firmum firmamentum Dei stat...*

Quorumdam dixi, non omnium: nec timeri debet ne subvertantur omnes.

Nam verè fideles, qui sunt domûs Dei fundamentum, stant et stabunt in fide firmi et immoti.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Ut his in verbis Apostoli mentem clariùs intelligas, textum adverte:

℣. 17. Dixit hæreticorum doctrinam, velut cancerem, vicinia quæque depascere.

℣. 18. De Hymenæo et Phileto dixit quòd errore suo quorumdam fidem jam subverterint.

Hinc itaque timendum videbatur ne hic illorum error, quasi gangræna, totum hujus Ecclesiæ corpus paulatim pervaderet atque corrumperet.

Huic timori occurrit Apostolus, quasi diceret: Quorumdam quidem instabilium fidem subverterunt; at verò stant et stabunt immoti et firmi verè fideles, qui sunt fundamentum domûs Dei.

Instabilibus quibusdam opponit multò plures firmos et stabiles.

Subversis aliquibus opponit plerosque stantes et immotos.

Hos autem firmos et stabiles vocat fundamentum Dei, ob illorum in fide firmitatem et constantiam, ait D. Joannes Chrysostomus.

Vel vocat eos fundamentum Dei, id est, fundamentum domûs Dei, palatii divini, Ecclesiæ Dei vivi; quia hi primi Christiani fuerunt quasi Ecclesiæ fundamenta : fundati quippe sunt *super fundamenta Apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.*

Rectè ergo fundamentum dicuntur, tum quia firmi et immoti permanent; quod fundamenti proprium est : tum quia primi fuerunt lapides vivi, super Apostolos substrati cæteris fidelibus super eos ædificandis.

Habens signaculum hoc...

Pergit in inceptâ metaphorâ fundamenti.

Lapidibus fundamentalibus solebant, boni ominis gratiâ, quædam insculpi litteræ, vel quidam characteres imprimi, vel quædam inscribi sententiæ; et hoc non deest istis fidelibus quos Deus elegit ut essent Ecclesiæ suæ fundamenta.

Duas habent in animo sententias insculptas, ad quas attendunt frequenter, et quas opere complent : hisque duabus sententiis per opera exhibitis dignoscuntur quasi signaculis.

Cognovit Dominus qui sunt ejus. Numer 16. 5.

Ubi D. Hieronymus dicit : Notum faciet Dominus qui ad se pertineant, Septuaginta habent, *Cognovit Dominus eos qui sui sunt.*

Primò itaque, hanc in animo habent impressam sententiam : *Novit Dominus, qui* verè *sunt ejus :* Deus intuetur cor : penetrat animum, interiora videt.

Hancque veritatem persuasi student non externâ tantùm professione, sed et internâ præcipuè religione Deum colere.

Corde credunt et animo, fide sincerâ, coram Deo, in cujus oculis, sciunt se vivere.

Ecce primum veri fidelis characterem : sinceritas fidei.

Et discedat ab iniquitate... Numer. 16. 26, ubi : Recedite à tabernaculis hominum impiorum.

Secundò, habent et hanc alteram sententiam in animo sigillatam : *Discedat ab iniquitate...*

Quasi diceret : Sciunt quòd Christiano credere non sufficit; sed et secundùm fidem debet vivere, à malo declinare, facere bonum.

Sciunt quòd qui injustè vivit, etsi credat, etsi Domini nomen invocet, non est verè Christi, nec illum Christus agnoscit suum.

Et hanc veritatem persuasi, quam semper in animo præsentem habent, sollicitè student malum omne fugere, bonum operari, sanctâque vitâ fidem complere.

Et hic est secundus veri fidelis character : puritas vitæ.

Duos itaque his in verbis veri fidelis characteres nobis exhibet Apostolus, quibus quasi signaculis dignoscantur qui verè sunt Christi.

Hicque duo characteres sunt, sincera fides, vita sancta.

OBSERVATIO MORALIS.

Simul et duo nobis media præbet quibus veri fideles fiamus.

Primum, si in animo fixum et quasi impressum habeamus : *Novit Dominus qui sunt ejus.*

Deus intuetur cor.

Ergo sincerè et ex animo colendus.

Corde credendum.

Secundum, *discedat ab iniquitate...* si in animo sigillatam hanc veritatem habeamus.

Credere non sufficit, sed operibus fides complenda.

Sanctè et justè vivendum.

Hic semper se reflectat quilibet fidelis, et videat num sit verè fidelis? An mente credit? An sanctè vivit?

Hoc ut ita sit, duas in mente suâ sigillet dictas sententias.

Novit Dominus qui sui sunt.

Homo videt ea quæ parent; Deus autem intuetur cor. 1, Reg. 16. 7.

Penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingit usque ad divisionem animæ ac spiritûs.. Hebr. 4. 12.

Ergo non irridendus.

Ergo sincerè colendus.

Invisibilem ergo tanquam videntes sustineamus.

In ejus oculis vivo : ipsum itaque continuè videbo.

Discedat ab iniquitate.

Nihil prodest externa christianismi professio, si mala sit vita.

Fides sinè operibus mortua est.

Christi, sancti et justi, non est qui injustus et malus est.

Peccatum ergo et injustitiam omnem fugiamus, bonum sectemur.

Per bona opera vocationem nostram et electionem certam faciamus. D. Petr. secundâ epist. 2.

Porro præcedentis interpretationis initium et quasi fundamenta reperi in D. Chrysostomo, et illam omnibus aliis expositionibus, seriò à me consideratis, præfero; quia hæc naturalior est, textum litteralem clariùs explicat, et Apostoli mentem sic exponit, ut omnia sibi invicem cohæreant.

Non ita mihi visum est de aliis interpretationibus.

Tum quia ad Dei decreta recurrentes, explicant obscurum per obscurius;

Tum quia, contra D. Pauli mentem et verba, qui in ipso fundamento, seu fundamentalibus lapidibus, ex more, signacula reponit : ipsi è contra, in fundatore, seu Deo, sigilla constituunt.

Primum enim signaculum : *Novit Dominus...* explicant de præscientiâ Dei, seu prædestinatione.

Utraque autem in Deo est, non in fideli.

Σφραγίς, signaculum quod inscribitur lapidi, vel in annulo insculpitur.

Inter alias explicationes, Tyrini et Estii explicatio magis placet. Videatur itaque, si non placeat nostra.

℣. 20. *In magnâ autem domo...*

Mirari quis posset quòd inter christianos, id est, inter fideles et sanctos, reperiantur quidam infideles et mali.

Hanc autem mirationem solvit Apostolus, dicens quòd in Ecclesiâ Dei, sicut in magnâ domo, sint omnis generis vasa.

Quædam *aurea et argentea*, nimirùm firmi et illustres in fide, in justitiâ et in charitate.

Quædam *lignea et fictilia*. Gr. testacea : scilicet, vulgares, fragiles et infirmi in fide et in moribus.

Quædam in honorem, id est, honorificis usibus deputata.

Quædam intellige tam ex aureis et argenteis, quàm ex ligneis et testaceis.

Sic enim in domibus regum etiam vasa testacea, vitrea et lutea honorificis deputantur usibus.

Quædam in contumeliam, id est, in vilibus ministeriis destinata.

Intellige pariter *quædam* etiam ex aureis et argenteis, ut fit in palatiis principum et divitum, ubi videmus ex argento vasa vilissimis usibus deputata.

Sicut ergo nemo miratur si in magnis domibus aliqua è fragilioribus vasis frangantur, si aliqua vilibus destinata ministeriis sordescant;

Sic mirum non est quòd in Ecclesia aliqui fragiles sint moribus sordidi; aliqui quoad fidem frangantur, et fracti ejiciantur è domo.

Ne tamen illos perditos putes : possunt enim per pœnitentiam emundari et reparari.

℣. 21. *Si quis ergo emundaverit se ab istis...*

Duas allatæ similitudinis ostendit dissimilitudines.

Primam, vasa illa domesticæ supellectilis nihil conferunt ut aurea sint et argentea, vel lignea aut testacea; sed à naturâ talia sunt.

Vasa autem metaphorica, seu homines, ad id conferunt aliquid; talia non sunt à naturâ, sed à voluntate.

Secundam, vasa aurea aut argentea nunquam fiunt lignea aut lutea; nec vicissim, lignea et testacea fiunt argentea aut aurea.

Contra verò, homines sordidi, lutei, peccatores, possunt

Dei gratiâ à suis sordibus expurgari; possunt per pœnitentiam à peccatorum maculis purificari, et fieri vasa aurea, argentea, vasa ad honorificos usus accommoda.

Vas erat fictile Paulus, sed evasit in aureum.

Vas fuit aureum Judas, sed in fictile conversum fuit. D. Chrysostomus.

Si quis ergo eorum sordidorum *se*, Dei gratiâ, *emundaverit ab ipsis*, id est, sordibus, sive peccatorum, sive errorum.

D. Chrysostomus vim facit in verbo *emundaverit*, id est, penitùs purgaverit.

Paulus, inquit, non simpliciter dicit, mundet, sed emundet, id est, penitùs purget.

Si quis ergo ab omnibus suis sordibus sese expurget,

Erit vas in honorem, honestum.

Sanctificatum Dei gratiâ : ornatum, et per hanc Deo consecratum.

Et utile Domino, id est, usibus Domini accommodum.

Ad omne opus... idoneum ad omne bonum opus, seu fiet divinæ bonitatis instrumentum ad quodcumque Deo placuerit.

Nota quòd hoc in loco purificatio, conversio et sanctificatio homini tribuitur : *Si quis se emundaverit...*

Aliis in locis Deo tribuitur : reverâ utrique convenit; Deo, ut causæ principi; homini, ut causæ secundariæ.

Hæc ergo loca non debent solitariè considerari, sed unum per aliud explicari; et nos Deus emundat; et nos ipsos, Dei gratiâ, emundamus; et nos Deus convertit à peccato; et nos ab iniquitate discedimus.

Hinc Deo dicimus : *Converte nos, Deus, etc.*

Hinc et Deus dicit nobis : *Discedat ab iniquitate, etc. Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.* Zachar. I. 3.

℣. 22. *Juvenilia autem desideria fuge.*

℣. 15. Monuit Timotheum ut se operarium Deo gratum exhibeat, ipsumque incepit docere modum quo talis evadat.

Sit inconfusibilis, rectè tractet verbum veritatis : fugiat profanas vocum novitates ; quas sectati Hymenæus et Philetus, aberraverunt, et quosdam subverterunt.

Cætera, horum occasione, quasi per digressionem ,dixit. Jam ad propositum redit, et pergit docere modum quo Timotheus Deo gratus evadat operarius.

Juvenilia desideria, id est,

Juvenum fuge cupiditates, non corporeas tantùm (erat enim maximè continens et abstemius), sed et animi cupiditates, scilicet, curiositatem, ambitionem, inanem gloriam, gloriolas, etc.

Quasi diceret : Noli, ut juvenis, ambire doctoris nomen ;

Sectare verò justitiam... Ambi innocentiam vitæ, fidem in verbis, dilectionem erga omnes, concordiam cum omnibus verè et sincerè christianis.

Recordare duorum characterum de quibus ℣. 19.

℣. 23. *Stultas autem et sine disciplinâ.* Gr. ineruditas, etc.

Id est, quæstiones ineptas, frivolas et quæ ad veram sapientiam nihil pertinent, respue :

Sciens quia generant lites. Scis enim quia inde oriuntur lites et jurgia.

℣. 24. *Servum autem Domini non oportet litigare :* Christianus autem, maximè verbi minister, servus Christi, adeo patientis et pacifici, non debet rixari, verbis pugnare ;

Sed mansuetum esse ad omnes.

Sed erga unumquemque mansuetus, paratus ad docendum, patiens malorumque tolerans, ut eos mansuetudine et patientiâ vincat.

℣. 25. *Cum modestia corripientem.* Gr. erudientem *eos qui resistunt* veritati. Gr. contrapositos. Syr. qui contendunt adversùs ipsum ;

Id est, qui adversa sentiunt et aliter affecti sunt quàm nos.

Nequando. Syr. siquando. Utrumque significat μήποτε. Aliqui vertunt, an, id est, experiendo, tentando, si fortè per

doctrinam foris adhibitam, Deus dignetur in eorum cordibus inspirare fidem et pœnitentiam.

℣. 26. *Et resipiscant.*

Sicque ad sanam mentem redeant, et evadant laqueos diaboli, à quo decepti, capti et irretiti sunt, *ad voluntatem ipsius*, id est, diaboli.

Alii volunt *ad voluntatem Dei*, id est, quandiu voluerit Deus: ideoque modestè corrigendi, si fortè Deus misereatur, et pœnitentiam inspiret, et vincula captivitatis frangat.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

OMNIS Ecclesiæ Dei minister assumat, velut sibi dictum, quod in primis septem versibus Apostolus Timotheo dicit:

Tu ergo, fili mi, conforture in gratiâ quæ est in Christo Jesu, seu quæ tibi per Christum in ordinatione tuâ collata est.

Pro Evangelio patere fortiter, ut miles, ℣. 3.

Pugna legitimè sicut athleta. ℣. 5.

Agrum Christi diligenter excole, sicut agricola, ℣. 6. Vide in commentario dicta, et observationes morales in ℣. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Ibidem vide quòd hoc omnibus, etiam Christianis, suo modo convenit.

SECUNDÒ.

Ut hæc alacriter præstes, tria sæpe cogita:

Primum, Christi Domini à mortuis suscitati gloriam: *Sedet ad dexteram majestatis.*

Secundum, S. Pauli, sanctorum Apostolorum, sanctorum antistitum et Dei ministrorum exempla:

Fortes facti sunt in bello, vicerunt regna, adepti sunt repromissiones.

Tertium, æternam gloriam Christi et sanctorum imitatoribus promissam.

Insculpe itaque menti tuæ has aureas et æternâ memoriâ dignas sententias :

Si commortui sumus, et convivemus, ℣. 11.

Si sustinebimus, et conregnabimus, ℣. 12.

Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest, ℣. 13.

Vide in commentario dicta et observationes morales in ℣. 11, 12, 13.

Ibidem, ℣. 14, in observatione morali vide has easdem veritates ab omnibus Christianis seriò perpendendas ; quia ab eis maximè pendet noster in christianismo profectus.

TERTIÒ.

A versibus 15, 16, 22, 23, 24, 25, Ecclesiæ Dei minister modum discat quo fiat bonus et Deo gratus operarius;

Quæ vitia fugere, quas virtutes sectari debeat.

Notet speciatim, ℣. 15, tria monita omni concionatori necessaria.

QUARTÒ.

A ℣. 17, agnoscamus quantum malum sit hæresis, et quàm perniciosum, cùm D. Paulus tot modis et toties illius nobis horrorem incutiat.

Primæ ad Timotheum cap. 4, ℣. 1, 2, hæresim descripsit ut dæmoniorum doctrinam.

Cap. 6, ℣. 4, 5, depingit eam ut morbum pestiferum.

Ibidem hæreticos vocat homines mente et corde corruptos.

Hic autem, ℣. 17, hæreticum sermonem ait instar gangrænæ aut canceris serpere.

Juxta mentem divi Pauli horreamus hæresim ;

Hæreticos fugiamus;

Caveamus ab hæreticorum colloquiis.

QUINTÒ.

A ℣. 20, discamus non turbari ob aliquorum lapsus, sicut non turbamur si in magnâ domo aliqua vasa frangantur.

A ℣. 21, discamus de nullius unquam peccatoris salute desperare ; quia potest per pœnitentiam emundari et reparari.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMÒ.

PRÆDICIT falsos in novissimis temporibus exorituros doctores, quorum mores impios ad vivum depingit, ℣. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDÒ.

Indicit Timotheo ut hos fugiat, quia jam aliqui tales existunt, qui domos alienas obrepunt, et mulierculas peccatis oneratas seducunt.

Hi Evangelio quidem contradicunt, sicut olim Jannes et Mambres Moysi restiterunt : at illorum, sicut horum, impostura brevì detegetur, ℣. 5, 6, 7, 8, 9.

TERTIÒ.

Timotheum hortatur ut doctrinam retineat quam ab eo didicit, magistrique sui sequatur exemplum, et speciatim patientiam in persecutionibus : omnes enim qui piè volunt vivere, persecutiones patientur, ℣. 10, 11, 12, 13, 14, 15.

QUARTÒ.

Ipsum excitat ad studium sacræ Scripturæ, quæ utilis est ut perfectus sit homo Dei, et ad omne bonum opus apparatus.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Hoc autem scito, quòd in novissimis diebus instabunt tempora periculosa :

2. Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti,

3. Sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate,

4. Proditores, protervi, tumidi, et voluptatum amatores magis quàm Dei :

5. Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita :

6. Ex his enim sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis :

7. Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.

8. Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi : ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem ;

9. Sed ultrà non proficient : insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

Ne mireris quod de Hymenæo et Phileto dixi : etenim scias velim quòd posthac in diebus etiam proximè futuris tempora erunt ad salutem periculis plena.

Erunt enim homines suî solùm amatores, avari, fastuosi, superbi, blasphemi, parentibus rebelles, ingrati, impii, et ad omne scelerum genus effusi;

Omnem naturalem affectum exuti, fœdifragi, calumniatores, concupiscentiæ subditi, feri et inhumani, bonorum osores:

Proditores amicissimorum, petulantes, typho superbiæ tumidi, voluptatum longè amantiores quàm Dei, seu quorum Deus venter est;

Larvam quidem pietatis et reverentiæ Dei præ se ferentes; veritatem verò pietatis operibus abnegantes : et hos aversare.

Jam enim sunt aliqui ex eis, qui in alienas subrepunt domos, et falsis suis doctrinis, quasi laqueis captas mulierculas, ita sibi faciunt obnoxias, ut quasi captivas abducant quocumquè voluerint, peccatis oneratas et variis circumactas concupiscentiis;

Semper discendi cupidas; sed quæ nunquam ad veritatis scientiam perveniunt.

Sicut autem magi Jannes et Mambres divinæ Moysis potestati restiterunt, ita illi nunc evangelicæ resistunt veritati; homines mente et corde corrupti, et ideo circa fidem errantes.

Sed diu non proficient in seductione hominum, quia brevi insipientia, seu impostura eorum omnibus detegetur ad ipsorum confusionem, sicut accidit Janni et Mambræ.

10. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11. Persecutiones, passiones; qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii et Lystris: quales persecutiones sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus.

12. Et omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.

13. Mali autem homines et seductores proficient in pejus; errantes, et in errorem mittentes.

14. Tu verò permane in iis quæ didicisti et credita sunt tibi: sciens à quo didiceris;

15. Et quia ab infantiâ sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu.

16. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ:

17. Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Tales quidem illi : tu autem (utpote qui apud me diu permansisti) planè nosti quòd tales non sumus : cognovisti doctrinam meam, mores meos, scopum et finem meum, fidei meæ sinceritatem, meam erga omnes lenitatem, charitatem, patientiam.

Vidisti persecutiones et ærumnas quas pertuli ; nosti quas passus sum Antiochiæ, Iconii et Lystris ; quas et alias non minùs graves persecutiones sustinui, sed ex quibus omnibus Dei potentiâ liberatus sum.

Sed quid de me dico ? omnes enim qui piè, juxta Christi præscriptum, vivere volunt, persecutionem patientur.

Homines autem vitiis dediti, subdoli et impostores, liberè indulgent impietati suæ ; et in eâ, nemine reclamante, crescent magis ac magis seducentes et seducti.

Tu verò constanter persiste in iis credendis et prædicandis quæ à me didicisti et quæ tibi commisi, ut ea serves et promulges, memor à quo magistro ea didiceris.

Memor et quòd ab infantiâ eductus es sacras litteras, quæ (meî loco) te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum Jesum ad quem ducunt.

Siquidem omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendam veritatem fidei, ad refellendos errores ei contrarios, ad corrigendos mores depravatos, ad instituendum ad vitæ sanctimoniam.

Ut (per sacræ Scripturæ studium) perfectus evadat homo Dei, salutis animarum curator, et ad omnem officii sui partem comparatus.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. Hoc *autem scito...*

His et sequentibus verbis continetur prophetia quâ divus Paulus Timotheum et alios, sub ejus nomine, episcopos præmonet simul, et præmunit ad vitandos et refellendos hæreticorum errores; quasi diceret:

Ne mireris quæ de Hymenæo et Phileto supra, ℣. 17. dixi, quòd à veritate exciderint, factique errorum magistri, quorumdam fidem subverterint.

Etenim scire te volo, teque præmoneo quòd non longè absunt, sed instant tempora dura, acerba, difficilia, periculis plena.

Καιροὶ χάκιστοι, pessima, ait D. Chrysostomus; scilicet, ob corruptos hominum mores, seu, quia homines erunt mali, corrupti, pessimi, quales in sequentibus describuntur.

Per novissimos dies non intelliguntur hîc ultima tantùm mundi, seu Antichristi tempora; sed etiam instantia, proximè et Timotheo adhuc vivente futura, ut patet ex ℣. 5, ubi dicitur ei, *et hos devita.*

Totum itaque tempus à Christo usque ad finem mundi, est tempus novissimum: juxta illud Joann. primæ 2, 18. *Filioli, hora novissima est;* id est, novissimum tempus, ultima ætas mundi; novissimus Ecclesiæ status; ultima lex et religio, cui nulla succedet alia.

℣. 2. *Et erunt.* Gr. erunt enim, itaque *et*, est causalis conjunctio, significans idem ac *quia*: Romana non habent *et.*

Et erunt homines seipsos amantes. Gr. suî amatores, id est, suî tantùm amatores, ait Ambrosius; idem ac *quærentes quæ sua sunt.*

Φίλαυτος, ille est qui se solum amat, ait Theophylactus. Et hæc est malorum radix, seipsum solum amare.

Sicut ex charitate omne bonum, sic ex philautiâ, utpote charitati oppositâ, omne malum.

Nam charitas est lata, id est, sese dilatat et diffundit in Deum et proximum.

Philautia verò latitudinem ejus in arctum constringit et in unum tantummodo contrahit, scilicet in seipsum. Theophylactus post Chrysostomum.

Φίλαυτος, est quasi suî idololatra, omnia ad se refert, propter se facit, ad se, quasi ultimum finem, ordinat. Hinc omnis inordinatio.

Cupidi. Gr. pecuniæ amatores, id est, avari.

Postquam radicem dixit, infert speciatim ab eâ enatos ramos, quorum primus et maximus est avaritia. Theophylactus.

Ab amore suî oritur amor divitiarum, tanquam medii et instrumenti generalis, quo sibi satisfacere possit amor proprius, terrenisque frui deliciis.

Omnibus exterioribus bonis abutitur ad suum commodum suamque gloriam.

Elati, id est, fastuosi, jactabundi.

Hæc elatio, seu fastuositas, est species superbiæ, quâ quis vult singulariter videri supra omnes, ut divus Thomas hìc.

Et hæc elatio est fœtus amoris suî ipsius, fructusque divitiarum quibus abutitur amor proprius ad fastum, ad luxum, ad omnem vanitatem.

Superbi: omnes alias, præter elationem supradictam, intellige superbiæ species, v. g. omnia sibi tanquam debita arrogare, seipsum æstimare, cæteros contemnere, dominatum ambire, subjici nolle.

Et hic est naturalissimus philautiæ fœtus.

Blasphemi, in Deum, ait D. Chrysostomus: qui enim contra homines sese effert, facilè in Deum impius est. Idem Chrysostomus et Theophylactus.

Alii vertunt, maledici, contumeliosi.

Vox græca utrumque significat: sive in Deum, sive in hominem blasphemum.

Ordo tamen hìc postulare videtur ut de blasphemiâ in Deum intelligatur.

Parentibus... intellige et suis superioribus *rebelles*.

Et hæc inobedientia sicut et præcedens blasphemia, sunt summæ superbiæ fructus.

Ingrati, erga Deum et parentes : hoc sequitur ex dictis.

Sed nota quòd ingrati cum impiis et sceleratis hîc copulentur ; hincque conjice ingratitudinis enormitatem.

Scelesti, id est, nefarii ; ad omne scelerum genus effusi, qui nullâ recti et sancti ratione habitâ, perpetrant fœda quæque.

Syr. vertit, impii, similiter et Ambrosianus.

Sic amor suî per superbiam, impietatem, inobedientiam et ingratitudinem devenit tandem ad irreligionem et ad atheismum.

℣. 3. *Sine affectione*, qui omnem naturalem affectum exuunt, nulloque tanguntur amoris affectu etiam erga proximos naturaliter charos, v. g., parentes, liberos, cognatos ; quasi insensibiles et barbari.

Sine pace, fœdifragi, perfidi, cum aliis pacificè vivere nescientes, sine fœdere.

Potest etiam verti implacabiles, quique nulli reconcilientur unquam.

Criminatores. Gr. diaboli, id est, calumniatores, seu qui proborum innocentiam suis vexant calumniis.

Hoc diabolicum, hocque cacodæmonum est.

Incontinentes, id est, voluptuosi, gulâ, ventre, etc.

Syr. concupiscentiæ subditi.

Immites, id est, inhumani ; feri, bestiarum more.

Sine benignitate. Gr. bonos non amantes. Syr. osores bonorum.

Theophylactus, omnis boni hostes.

℣. 4. *Proditores*, amicorum et sodalium.

Protervi, id est, præcipites, temerarii, petulantes, procaces.

Tumidi, scilicet typho superbiæ, vanâque de se opinione inflati.

Voluptatum amatores magis...

Necessariò hoc sequitur, ait Theophylactus : ubi enim est hujus mundi voluptatum amor, illic divinum desiderium non est.

Hoc idem significat ac *quorum Deus venter est.*

℣. 5. *Habentes speciem*, id est, larvam, imaginem, similitudinem externam, reverentiæ Dei, cultûs divini : vim autem, *virtutem*, id est, veritatem, factis *abnegantes.*

Pietatem simulant quidem, sed reverà non habent ; imò factis suis eam abnegâsse videntur.

Verbis affectant quod opere et moribus negant.

OBSERVATIO MORALIS.

Quis non horreat funestam hanc vitiorum concatenationem ab amore suî, tanquam annulorum primo, exortam ?

Quis hunc igitur amorem suî, vitiorum omnium radicem, non exhorreat magis ?

Sicut à charitate, virtutum reginâ, omne bonum omnisque virtus ;

Sic à philautiâ, vitiorum radice, omne malum omnisque infelicitas.

A charitate civitas Dei ; à philautiâ civitas diaboli.

Etenim, ait D. Augustinus, civitas Dei incipit et constituitur ex amore Dei, et crescit ad odium suî ipsius.

Civitas verò diaboli incipit ab amore suî, et crescit usque ad odium Dei, per contemptum proximorum. Aug. initio lib. de Civitate Dei.

Deus charitas ! Deus ignis consumens ! Deus æmulator ! cor meum in tuî charitate succende, ut hoc tui amoris igne succensus, te diligam, memetipsum odio habeam, té verè colam, me verè contemnam : et per hunc meî contemptum et odium, per tuî amorem et cultum, fiam civitas et habitatio tua.

Et hos devita. Gr. aversare. Syr. repelle à te ; quasi diceret :

Tales jam existunt aliqui quales descripsi : hos fuge, aversare ; quin et adversare.

His verbis omnes adhortatur ut tales fugiant, ait D. Chrysostomus, ne corrumpant.

℣. 6. *Ex his enim sunt qui penetrant....*

Ex his quidam in alienas obrepunt domos, et suis lenociniis et falsis doctrinis, quasi laqueis, raptas mulierculas sic obnoxias sibi faciunt, ut velut captivas abducant quocumquè voluerint.

Nota *mulierculas*, ut indicet non omnes mulieres, sed leviores tantùm et inconstantiores.

Oneratas peccatis. Syr. obrutas peccatis, id est, magno peccatorum numero prægravatas, sive ab ipsis earum magistris, qui eas suis erroribus corruperunt.

Patet enim ex epistolâ ad Titum, quòd doctrinis falsis domos subvertebant, cap. 1, ℣. 11;

Sive à semetipsis, quæ Christum professæ, vitam egerunt non christianam, sed paganam et carnalem.

Quæ ducuntur... Gr. actas *desideriis variis*, id est, variis circumactas concupiscentiis: aguntur tanquam brutæ, ait Theophylactus.

His in verbis nota duo.

Primum, cum D. Hieronymo; quòd per mulieres propagari cœperunt omnes hæreses, epist. ad Ctesiph. tom. 2; citatur à Cornelio à Lapide.

Secundum, cum Theophylacto, quòd mulierum sit decipi, at præsertim si peccatis sint oneratæ.

Qui enim nullius sibi boni conscius est, pravis doctoribus citò obtemperat, ait Theophylactus.

℣. 7. *Semper discentes...* Patet ex Græco quòd de mulieribus id dicatur.

Semper discendi cupidas, seu quæ semper fingunt se velle instrui et salutis viam addiscere, sed quæ nunquam ad veritatis scientiam perveniunt.

Quia nimirum peccatis obrutæ et variis cupiditatibus actæ. Hinc illarum mens excæcata est, ait Theophylactus.

Addi potest et quia falsarios et errones consulunt.

℣. 8. *Quemadmodum autem Jannes...*

Solet cum frumento nasci lolium.

Adversarios semper habuerunt prædicatores veritatis.

Quid Moyse in pietate illustrius? et tamen ille habuit viros præstigiatores, qui veritati apertè repugnabant. Theodoretus.

Jannes et Mambres, duo præcipui magorum Pharaonis, qui in Exodo, cap. 7, ℣. 11, narrantur restitisse Moysi, et cum eo certâsse in portentis edendis.

D. Paulus eorum nomina didicit vel ex traditione, vel ex revelatione; nullibi enim in Scripturâ nominantur.

Homines mente corrupti, id est, qui mentis judicium vitiosis affectibus corruptum habent.

Hinc circa fidem errant.

Ex primo, secundum : ex cordis corruptione, fidei naufragium.

Mens incorrupta fidem admittit, corrupta verò respuit, ait Theophylactus.

℣. 9. *Sed ultrà non proficient...* Gr. non proficient ampliùs, id est, non diu proficient in seductione hominum, seu non multos decipient ampliùs.

Quia brevì illorum insipientia et impostura detegetur, et in confusionem adducentur, sicut accidit Janni et Mambræ.

Impostura ad tempus durat; veritas autem in æternum stat.

℣. 10. *Tu autem assecutus es...* hæreticorum erroribus et pravis moribus suam opponit doctrinam et vitam, quas sequatur Timotheus; quasi diceret :

Tales quidem sunt illi, nos verò, ut planè nosti, tales non sumus : apud me non fuisti tantùm, sed et longo tempore permansisti.

Hinc *assecutus es meam doctrinam*, seu quam prædico.

Institutionem, meam vivendi rationem, mores meos; puri sunt, sine lucro, sine avaritià.

Propositum, id est, scopum et finem quem mihi in prædicatione et in omnibus meis propono, scilicet, gloriam Dei et salutem proximi.

Fidem, id est, sinceritatem et constantiam fidei meæ.

Longanimitatem, id est, lenitatem, tum erga persecutores, fidei hostes; tum erga fratres, in eorum ferendis infirmitatibus.

Dilectionem, erga omnes.

Patientiam, in adversis quibuscumque.

Apostolicas virtutes discipulum suis Paulus docet exemplis.

Et tu, vir apostolice, eas cum Timotheo discas à Paulo: doctrinæ sanitatem, vitæ sanctitatem, intentionum puritatem, fidei firmitatem, infirmorum tolerantiam, erga omnes indefectibilem charitatem, in omnibus malis invictam patientiam.

℣. 11. *Persecutiones, passiones*,.. id est, vidisti persecutiones et ærumnas quas pertuli.

Qualia mihi facta sunt Antiochiæ, in Pisidiâ. Vide Act. 13, ℣. 45 et 50, ubi vi ejectus Paulus.

Iconii. Vide Act. 14, ℣. 2, 4, 5, ubi facta est conspiratio ut Paulum lapidarent.

Lystris, Vide Act. 14, ℣. 18, ibi reverà Paulus lapidatus est, et mortuus reputatus.

Quales persecutiones sustinui, id est, vidisti has et alias non minùs graves persecutiones quas pro Christo pertuli. Scis qualiter eas toleraverim.

Timotheum Paulus docet exemplo suo christianum patiendi modum.

Et ex omnibus eripuit,.. id est, Dei potentiâ liberatus sum.

Discipulum suum audentiorem reddit, et eum fiduciam docet in Deum.

Hæc omnia etiam tua, sicut et Timothei, sint doctrina.

℣. 12. *Et omnes qui piè*. Syr: cum timore Dei.

Id est, utquid de me loquor? Hoc mihi singulare non est, sed commune omnibus Deum piè et religiosè colentibus.

In Christo Jesu, id est, juxta Christi præscriptum. *Omnes*, ut plurimùm, *persecutionem*, dolores et ærumnas *patientur*,

Seu ab infidelibus et hæreticis, seu ab invidis et malis quibus displicet virtus; aliquando ab amicis et à cognatis;

aliquando ab ipso Deo, ita ordinante, ut tentet et virtutem perficiat.

A dæmone, ait Theodoretus: communis enim hostis, vel per homines cum hominibus, vel per proprias cogitationes cum eis bellum gerit. Idem Theodoretus.

Tentatio est vita hominis, ait Job: at speciatim Christiani vita, quia participatio passionum et opprobriorum Christi, in cujus morte baptizatus, seu regeneratus est.

Hoc ipse Christus suis prædixit discipulis: *Non est discipulus super magistrum: si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Matth. 10. 24; Joan. 15. 20.

Nefas est pugilem Dei vacare deliciis, etc. aliud est quietis tempus; hoc ærumnis et sudoribus est deputatum. D. Chrysostomus.

Christus ipse prior pro te passus est: cur ergo pati non vis, si vis Christum sequi, ait D. Athanasius?

Qui angustum iter ingreditur, necessariò premitur, ait Theophylactus.

Christianismus autem est arcta via quæ ducit ad vitam.

Hinc necessarium ut Christianus patiatur, vel ab aliis, vel à semetipso, per suî abnegationem.

℣. 13. *Mali autem homines*, id est, homines vitiis dediti, in seipsis mali;

Et seductores, id est, subdoli, impostores, seu aliorum seductores.

Proficient in pejus. Syrus, addent ad malitiam suam, errantes inducentesque in errorem.

Gr. seducti et seducentes.

Proficiunt ergo dupliciter, in pejus errando, et magis seducendo.

Ideo duplicis pœnæ rei, et quòd ipsi non acquieverint veritati, et quòd alios à veritate abstraxerint et in errorem miserint.

Hic versus non contradicit versiculo nono, ubi dictum est: *ultrà non proficient.* Nec enim de iisdem personis agitur in hoc et in illo versu.

℣. 9. agitur de quibusdam qui tunc erant, et qui per suam hypocrisim alios decipiebant, sed quorum impostura brevì erat detegenda, sicut magorum Jannis et Mambræ impostura per Moysem fuit detecta.

Hìc autem agit de malis in genere, sicut in ℣. 12, egit de bonis in genere.

Quasi diceret : Pii patientur persecutiones ; mali autem sunt in otio et quiete, et liberè proficiunt in impietate suâ, ait Chrysostomus.

Reverà tamen non proficient diu, quia, ut dictum est, impostura tantùm ad tempus, veritas verò stabit in æternum.

℣. 14. *Tu ergo permane*, id est, te verò nulla vis tentationis à sancto proposito dimoveat ; sed constanter permane in iis credendis et prædicandis, etc. Vide paraphrasim.

Sciens a quo didiceris.

Duas allegat causas ob quas Timotheus fidelis permaneat.

Primam, ab auctoritate magistri ductam : *sciens à quo didiceris*, id est, memor esto à quo magistro ea didiceris, scilicet, ab Apostolo quem Christus ipse docuit in cœlo.

Itaque quasi ab ipso Christo Jesu glorioso et in cœlis regnante edoctus es.

Hujus et nos honoris cum Timotheo participes sumus, si D. Pauli doctrinam suscipiamus et sequamur.

℣. 15. *Et quia ab infantiâ.* Gr. à puero. Syr. à pueritiâ tuâ.

Secundam, à diuturnitate educationis in christianâ religione : non enim nuper, aut à paucis diebus ; sed ab infantiâ edoctus es sacras Scripturas, curante piâ matre tuâ Eunice et aviâ Loide, cap. 1.

Quæ te possunt instruere. Gr. sapientem reddere, id est, doctum efficere ad salutem.

Per fidem quæ est in Christo Jesu, id est, per fidem in Christum, quem docent et ad quem ducunt. *Finis enim legis Christus.*

D. Paulus jamjam moriturus discipulum suum ad sacras mittit Scripturas, quibus sapientior evadat.

Quasi diceret, ait D. Chrysostomus :

Cùm delibor, ad martyrium accingor, at loco meî, sacras habes Scripturas *quæ te possunt instruere.*

Si autem Timotheo, sancto Spiritu pleno, ista scribit, quantò magis nobis dicta putare debemus! idem D. Chrysostomus.

Hæc ergo tanquam nobis dicta suscipiamus.

℣. 16. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est...* Gr. omnis Scriptura divinitùs inspirata et utilis est..

Vis tacita in *καὶ, et*, ait Erasmus; scilicet, Scriptura est divinitus inspirata, et eadem est utilis, etc.

Itaque duo dicit Apostolus : primum, quòd Scriptura sit à sancto Spiritu inspirata; secundum, quòd sit utilis, etc.

Ad docendum. Gr. Ad doctrinam. Syr. ad doctrinam, id est, ad docendum veritatem fidei eam ignorantes.

Ad arguendum. Gr. ad redargutionem. Syr. ad correctionem, id est, ad redarguendos errores eorum qui veritatem fidei impugnant, eosque falsitatis convincendum.

Ad corripiendum. Gr. ad correctionem. Syrus, ad directionem, id est, ad corrigendam morum corruptelam, seu, ut ait Ambrosianus, ad redintegrationem, quâ scilicet fideles à christianâ vitâ aberrantes corriguntur et pristinæ sanctitati restituuntur.

Ad erudiendum in justitiâ. Gr. ad eruditionem quæ in justitiâ. Syrus simili modo, id est :

Ad erudiendum, seu quâ erudias alios ad omnem vitæ sanctimoniam.

Quatuor sunt præcipua doctoris Evangelii officia : primum docere veritatem fidei; secundum, refellere errores fidei contrarios; tertium, admonitionibus et correptionibus depravatos mores redintegrare; quartum, instituere ad justitiam, seu ad vitæ sanctimoniam.

Ad hæc quatuor utilis est Scriptura.

℣. 17. *Ut perfectus sit homo Dei*, id est, ita ut per illius

studium perfectus sit homo Dei, id est, episcopus, propheta, doctor, apostolicus homo.

Ad omne opus bonum instructus, id est,

Apparatus ad quatuor supra dicta doctoris Evangelici munia.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Utilis igitur est sacra Scriptura viro Dei, seu episcopo, seu doctori evangelico, ad omnem officii sui partem implendam; imò illi necessaria est, non enim sine illâ perfici potest, ait D. Chrysostomus.

Non ideo omni prorsus Christiano necessaria, nec utilis; Ecclesiæ judicio relinquitur quibus personis utilis sit sacra Scriptura.

Nec ideo sola viro Dei sufficit; nam cap. 2, ℣. 2, jubet Apostolus traditiones vivâ voce acceptas teneri.

Nec etiam ideo sola sufficit ad omnem, circa fidei mysteria, aut circa Scripturas ipsas, difficultatem solvendam.

Hic itaque locus nec traditionibus officit, nec tollit necessitatem judicis infallibilis in controversiis agnoscendi.

Sed ex eo bene colligi potest quomodo legenda sit Scriptura.

Primò, ut salutis liber aspicienda.

Secundò, aperienda, ut in eâ de nostris instruamur officiis.

Tertiò, cum fide legenda, et in eâ per fidem Jesus Christus Salvator quærendus; ut in eo crescamus, et ipse crescat in nobis, usque in virum perfectum, per fidem vivam, spem firmam, charitatem operantem.

Porro, circa divinam Scripturarum inspirationem non omnes omnino conveniunt auctores.

Aliqui, inter quos Estius, Fromondus, etc., putant omnem sacram Scripturam sic à Spiritu sancto dictante conscriptam esse, ut non solùm sententiæ, sed et verba singula, et verborum ordo et tota dispositio sit à Deo, tanquam per semetipsum loquente.

Alii, inter quos Cornelius à Lapide, putant non eodem modo Spiritum sanctum dictâsse omnes sacras litteras.

Nam legem, inquit Cornelius, et prophetias ad verbum dictavit et revelavit Moysi et prophetis.

Historias verò et morales exhortationes quas antea vel visu, auditu, vel lectione, vel meditatione didicerant ipsi scriptores hagiographi, non fuit necesse inspirari, aut dictari à Spiritu sancto, utpote cùm eas scirent et callerent, etc.

Dicitur tamen Spiritus sanctus eas dictâsse.

Primò, quia scribentibus astitit, ne vel in puncto aberrarent à veritate.

Secundò, quia eos excitavit et suggessit, ut hæc potiùs scriberent quàm illa.

Conceptum quidem et memoriam eorum quæ sciebant non eis ingessit Spiritus sanctus; sed inspiravit ut hunc potiùs quàm illum conceptum scriberent.

Tertiò, quia omnes eorum conceptus et sententias ordinavit, digessit et direxit Spiritus sanctus; v. g., ut hanc sententiam primo, illam secundo, aliam tertio loco, etc., collocarent et scripto consignarent.

Hanc opinionem auctor historiæ criticæ novi Testamenti tribus capitibus 23, 24 et 25, examinat, explicat et tuetur contra doctores Lovanienses et Duacenses.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Omnis, non modò Dei minister, sed et omnis Christianus, suæ salutis amator studiosus, attendat seriò ad funestam vitiorum concatenationem, primis quinque versibus expressam;

Et statim in se reflexus, examinet num et amor proprius, omnium vitiorum radix, simile quid in semetipso non produxerit; num seipsum amans, cupidus, elatus, superbus, etc.?

Etenim, de nostro sæculo justiùs, ut puto, quàm Theodoretus de suo, dicere possumus:

Existimo prædictum esse hoc tempus: his enim malis vita nostra plena est; et pietatis speciem præ nobis ferentes, improbitatis simulacrum per opera construimus.

Pro Dei amatoribus pecuniæ amatores evasimus; et animi perturbationum ac vitiorum servitutem amplectimur, ac reliqua, ut semel dicam, in nobis videre licet, quæ prædixit divinus Apostolus. Hucusque Theodoretus.

Ne sit ita de nobis in posterum: charitati, virtutum reginæ, studeamus; philautiæ, omnium vitiorum radici, extirpandæ, continuum laborem impendamus. Vide dicta versibus 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDÒ.

Ab Apostolo vir ecclesiasticus discat virtutes apostolicas, ℣. 10, doctrinæ sanitatem, vitæ sanctitatem, intentionum puritatem, etc. Vide ibi dicta, ℣. 10.

TERTIÒ.

Omnis verè pius apostolici recordetur apophthegmatis: *Omnes qui piè volunt, etc.*, ℣. 12, hujusque memor, generosè patiatur pro Christo.

QUARTÒ.

A ℣. 16. vir ecclesiasticus discat quatuor doctoris evangelici munia.

Ibidem et à ℣. 17. discat ad hæc sacram Scripturam sibi utilem esse et necessariam.

Videat et ibi quomodo legenda sit hæc sacra Scriptura.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PRIMÒ.

Timotheum obtestatur ad assiduam omnium pastoralium functionum adimpletionem, ut præveniat tempora mala brevì futura, in quibus ipsi Christiani, ob morum corruptelam et mentis pruriginem, à veritate suas avertent aures, ad fabulas declinabunt, ℣. 1, 2, 3, 4, 5.

SECUNDÒ.

Mortem sibi instare prædicit : ut autem Timotheum de eâ soletur, simul et ad suî imitationem excitet : *Bonum*, inquit, *certamen certavi, etc., reposita est mihi corona justitiæ*, et eis qui diligunt adventum Domini, ℣. 6, 7, 8, 9.

TERTIÒ.

Rogat ut ad se citò veniat, quia ferè solus, ℣. 10, 11, etc. In primâ suâ defensione ab omnibus derelictus; *sed Dominus adfuit illi*, ℣. 16, 17.

Concludit salutationibus.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. Testificor coram Deo et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius et regnum ejus:

2. Prædica verbum, insta opportunè, importunè; argue, obsecra, increpa in omni patientiâ et doctrinâ.

3. Erit enim tempus, cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus:

4. Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.

5. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto.

6. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat.

CAPUT QUARTUM.

Paraphrasis.

OBTESTOR te coram Deo Patre et Jesu Christo filio ejus qui, potestate à Patre acceptâ,

Judicabit omnes, tum eos quos in tempore judicii reperiet vivos, tum eos qui fuerint præmortui;

Omnes judicabit, inquam, cùm apparebit in gloriâ et majestate, ut mundi monarcha.

Te obtestor igitur, ut prædices verbum Dei; huicque operi instes cum sedulitate, tempestivè, intempestivè, docendo, arguendo, obsecrando, increpando; idque omne cum omnimodâ patientiâ et doctrinâ sanâ.

Non sine causâ te sic adjuro, charissime fili; etenim tempus brevì futurum inspicio, in quo fideles ipsi sanam Evangelii doctrinam non ferent, sed velut onus grave et importabile rejicient;

Et juxta corrupta cordis sui desideria adsciscent sibi, et multiplicabunt magistros suis placitis benevolos:

Idque quia ipsi pruriunt auribus, seu quia nova, placentia et mollia cupiunt audire.

Hinc aures avertent ab evangelicâ veritate, ad fabulas autem convertent.

Ut his imminentibus malis tu te opponas, vigila continuè, labora assiduè, malaque patere;

Fac quod officium est evangelistæ, ministerium tuum fideliter adimple, nihilque omitte: proptérea sobrius esto.

Eò instantiùs tuo debes officio incumbere, quò brevì nullum à me auxilium habebis: ego enim jam præparor ad mortem ut victima, instatque mortis meæ tempus.

7. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.

8. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex : non solùm autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire citò.

9. Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam :

10. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

11. Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerium.

12. Tychicum autem misi Ephesum.

13. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maximè autem membranas.

14. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundùm opera ejus:

15. Quem et tu devita : valde enim restitit verbis nostris.

16. In primâ meâ defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur.

17. Dominus autem mihi astitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes : et liberatus sum de ore leonis.

18. Liberavit me Dominus ab omni opere malo; et

Si amas, non propterea mœrebis, sed congaudebis; quippe præclarum pro Christi fide certamen certavi, cursum feliciter consummavi, fidem servavi.

De cætero, à Deo reposita est et asservatur mihi, jam penè victori, corona quam justè merui, et quam Dominus Jesus Christus, ut justus judex, mihi reddet in illâ die, et mihi non solùm, sed et iis omnibus qui diligunt et optant gloriosum illius adventum.

Festina ad me citò venire Romam: Demas enim me reliquit, et amore sæculi victus, abiit Thessalonicam.

Crescens à me missus, abiit in Galatiam, seu Galliam; Titus, in Dalmatiam.

Lucas solus mecum manet; Marcum Joannem assume, et adduc ad me: est enim mihi in Evangelii ministerium utilis.

Tychicum misi Ephesum, ut tuas suppleat vices.

Pallium quod Troade apud Carpum reliqui, veniens tecum affer, et libros, et maximè scripta mea.

Alexander, faber ærarius, multa mala mihi intulit: reddet illi Dominus secundùm opera ejus.

Tu tibi ab illo cave, ne scilicet quid simile tibi faciat: valde enim restitit nostræ prædicationi.

Cùm in his secundis vinculis causam meam ante Neronem primò dixi, nemo familiarium mihi adfuit:

Sed omnes ferè me dereliquerunt, Neronem extimescentes.

Hoc non illis imputetur ad peccatum, sed ignoscat Deus.

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihique fiduciam et animum dedit ad meî defensionem (id ego non merui; sed), ut per me impleatur Evangelii prædicatio, eamque omnes gentes audiant; ideo liberatus sum ex ore leonis.

Sicut à corporali leone liberavit, spero quòd et à spiritali

salvum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

19. Saluta Priscam, et Aquilam, et Onesiphori domum.

20. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.

21. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes.

22. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

---

leone, peccato scilicet, liberabit, et quòd servabit me in regnum suum quod est in cœlis, cui sit gloria in sæcula sæculorum.

Saluta meo nomine Priscam, et Aquilam, et Onesiphori familiam.

Erastus Corinthi remansit, quibusdam negotiis retentus; Trophimum autem infirmum reliqui Mileti.

Festina ad me venire ante hiemem. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes.

Dominus Jesus Christus per gratiam suam sit tecum, et cum omnibus ecclesiæ tuæ fidelibus. Amen.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. TESTIFICOR...

In fine præcedentis capitis indicavit quatuor præcipuas episcopalis officii partes ; ad quas ritè peragendas, sacram Scripturam asseveravit utilem esse.

Nunc, majori quà potest efficacià, Timotheum hortatur ad has omnes muneris sui partes perfectè complendas.

Et propterea tremendo cum juramento obtestatur.

Testificor, id est, rogo, obtestor et adjuro te. *Coram Deo,* Patre scilicet : Deus enim hìc sumitur personaliter, ut patet ex eo quod additur.

Et Jesu Christo filio ejus, id est, coram testibus eò magis à te reverendis et metuendis, quò tuæ, vel fidelitatis, vel negligentiæ judices erunt et vindices : quippe

Qui judicaturus est, id est, qui Jesus Christus, potestate sibi à Patre traditâ, omnes judicabit mortales.

Sive *vivos,* id est, eos qui tempore judicii reperientur vivi ; qui tamen ante judicium mortem subibunt, vitæ statim restituendi. Vide primam ad Thessal., cap. 4, ℣. 15 et 16.

Sive *mortuos,* id est, eos qui præmortui reperiuntur quidem, sed qui tunc fient redivivi. Vide ibid.

Per adventum ejus et regnum ejus.

Gr. secundùm apparitionem ipsius et regnum ejus. Syr. in revelatione regni sui.

D. Chrysostomus, in adventu suo qui erit cum glorià et regno,

Id est, qui judicabit omnes prorsus homines, cùm apparebit in glorià et majestate suà, tanquam totius mundi monarcha.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Hæc ergo verba *per adventum ejus...* non significant quòd D. Paulus Timotheum adjuret per adventum Christi ; dixisset enim græcè διὰ, non κατὰ.

Sed indicant tempus et modum quo Christus Dominus judicaturus est orbem, et discrimen insinuant quod futurum est inter secundum et primum adventum ejus.

Non ita veniet ut antea venit, in humilitate, sed in gloriâ et regno. D. Chrysostomus.

Equidem Christus Dominus nunc est in sinu et gloriâ Patris, sed divina ejus gloria nondum omnibus apparuit.

Nunc quidem regnat in cœlo, *sedetque ad dexteram majestatis ;* sed nondum omnes ejus imperio subduntur in terris, non omnes obediunt Evangelio.

At tunc cùm judicaturus veniet, omnibus apparebit in gloriâ Dei, et in omnibus, et super omnes regnabit ut Rex universi.

Omnes tunc subjicientur ei, vel liberè, vel inviti.

Adoro te, Christe, in sinu Patris latentem, teque Patris splendorem agnosco!

Adoro te, Christe, Rex mundi, meque volens et lubens tuæ subdo ditioni!

Judicem te credo, te spero, te exopto venturum, non in meâ confisus justitiâ: *Nullus enim ante te justificabitur homo,* sed in tuâ unicè confisus misericordiâ.

O Jesu misericors! ô Jesu Salvator mundi, qui venisti peccatores salvos facere! salva me miserrimum peccatorem, sed te confitentem et in te confidentem.

In te, Domine, speravi : non confundar in æternum.

℣. 2. *Prædica verbum....* obtestor, inquam, te,

Primò, ut prædices verbum Dei, et cum sedulitate instes veritatis evangelicæ prædicationi, tempestivè, intempestivè, id est, quocumque tempore et loco.

Nullum habeas tempus definitum, sed semper tibi tempus sit. Chrysostomus idem dicit de loco : In ecclesiâ, in carcere, in catenâ, ad mortem properans, prædica, doce veritatem.

Secundò, ut arguas, *argue,* cùm videris illud fieri debere, ait Theophylactus.

Id est, ubi videris falsos doctores veritatem suis erroribus impugnantes : tales, inquam, argumentis convince falsitatis.

Tertiò, ut increpes et corrigas, *increpa* depravatos peccatorum mores, eisque, si necesse sit, pœnam et supplicium imponas, ut à peccato abstractos sanctitati christianæ restituas.

Quartò, ut obsecres seu horteris omnes ad vitæ sanctimoniam, *obsecra*.

Ecce quatuor præcipuas episcopalis officii partes erga diversos homines exercendas.

At quia erga eumdem hominem, pro vario ipsius statu et pro variâ ejus necessitate debent etiam exerceri,

Hinc optimè potest intelligi quòd Timotheum et episcopos adjuret Apostolus, ut Dei verbum unicuique pro suo statu et necessitate accommodet, eumdem modò docendo, modò arguendo, modò increpando, modò obsecrando, idque verbis ex sacrâ Scripturâ deductis.

Episcopi sunt animarum medici: sicut ergo medici omnis generis remediis, ad corporum sanitatem, nunc lenibus pharmacis, nunc acribus utuntur;

Ita episcopus et quilibet animarum medicus, nunc blandis, nunc asperis verbis, ex Scripturâ desumptis, uti debet, ad suos sanandos ægrotos.

Doceat ergo, arguat, increpet, obsecret.

Hic ordo servatur in græco, et respondet ℣. 16, cap. 3; hincque notant Patres græci, D. Chrysostomus, Theophylactus, quòd per lenia finiendum sit.

Noster interpres transposuit, dicens, *obsecra, increpa*, fortè ut indicaret clariùs affectuum alternationem hìc ab Apostolo præceptam.

In omni patientiâ....

Hoc prædictis omnibus conjunge, ait Theophylactus, sive doceas, sive arguas, etc.; patientia tibi necessaria est, non quæcumque, sed *omnis*, id est, omnimoda et quam omnibus in dis demonstres, verbis, operibus, habitu.

Et doctrinâ, quâ solidè doceas ignaros, arguas errantem et eum errâsse convincas, eique viam veritatis ostendas: ratione duci volunt homines.

OBSERVATIONES MORALES.

Quot in his duobus versibus à Spiritu sancto dantur nobis, Christi ministris, documenta!

PRIMÒ.

Hæc de verbo Dei prædicando obtestatio tremenda, docet omnes episcopos quòd Evangelii prædicatio sit præcipuum episcopi munus, cui sedulò et assiduè debet incumbere, et de cujus omissione rationem Christo Domino, summo omnium judici, redditurus est.

Hoc etiam docet conc. Trident., sess. 5, cap. 2; et sess. 24, c. de refor. 4: hinc Theophylactus episcopus, episcoporum nomine, hic exclamat: terrore concutiamur qui nos prædicamus!

SECUNDÒ.

Hæc eadem gravis admodum et seria nimis adjuratio omnem prorsus Christi sacerdotem, confessarium, concionatorem et parochum debet expergefacere, ut supra se reflectens, advertat an Deo fideliter in suo statu serviat, et cum diligentiâ et instantiâ hic præscriptâ? an verò sit operarius dolosus, negligens, infidelis?

Quis sub tantâ testificatione segnis esse audeat? ait D. Augustinus, lib. 1, contra Crescon., cap. 6. Citatur à Cornelio à Lapide.

Eheu! vereor ne de nobis potiori jure dicatur quod de sui temporis sacerdotibus dixit D. Gregor. papa, hom. 17, in Evang.:

Ecce mundus totus sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator; quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus.

TERTIÒ.

Ex officiorum et affectuum alternatione in verbis apostolicis expressâ et Christi ministro præceptâ, *prædica, insta, argue, obsecra,* discat omnis animarum minister quòd omnibus de-

beat uti remediis ad illarum salutem : nunc docere, nunc arguere, nunc increpare, nunc obsecrare.

Medicum se recordetur : sanare ergo quærat, non placere.

Nunc ergo lenibus, nunc acribus utatur remediis.

Lenibus tamen acria semper ita temperet, ut lenitas superet, sicut in Deo *misericordia superexultat judicium.*

Reprehensio per se intolerabilis est, nisi habeat admixtam obsecrationem : sicut in chirurgiâ sectio, licèt salutaris sit, pharmaco suavi indiget consolari. D. Chrysostomus.

QUARTÒ.

Ex ultimis verbis idem animarum minister discat duas sibi dotes perpetuò necessarias esse :

Patientia, seu, ut aiunt Gr. et Syr. *longanimitas.*

Non quælibet, sed *omnis*, seu omnimoda : in verbis, in operibus, in toto habitu.

Itaque, nunquam irascatur, sive tarditati, sive duritiei, sive ulli molestiæ, imò et rebellioni peccatoris.

Sed amans et dolens, et magis quàm ille ipse lugens, omnia toleret, infirmoque suo compatiatur.

Doctrina pariter *omnis*, sed ex sacrâ Scripturâ desumpta, quâ pro vario statu doceat, arguat, etc.

Sacræ ergo Scripturæ studio totus incumbat.

QUINTÒ.

Ex conjunctione patientiæ cum doctrinâ, et doctrinæ cum patientiâ, discat quòd semper pati debet, semper et docere ; seu semper cum patientiâ docere.

Nec faciat ergo docendi finem ; nec ponat ullos suæ patientiæ limites, sicut nec divinæ misericordiæ.

Sed infinitâ Dei misericordiâ innixus, faciat quod suum est, *doceat, arguat, obsecret, increpet :*

Donec *veniat tempus miserendi ejus.*

Si fortè Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, etc., cap. 2, ỳ. 25.

℣. 3. *Erit enim tempus...* quasi diceret:

Non sine causâ, charissime fili, te sic adjuro ut tuo gnaviter incumbas officio.

Etenim tempus brevì futurum inspicio,

Cùm sanam doctrinam, id est, in quo homines christiani evangelicam doctrinam quæ sola sana est, sanitatem et sanctitatem animæ conferens, ampliùs non ferent, sed eam velut onus sibi grave et importabile rejicient ab humeris suis.

Sed ad sua desideria... hinc evangelicis non contenti doctoribus, temerè et sine delectu, juxta corrupta cordis sui desideria, seu, ut suis pravis satisfaciant concupiscentiis,

Coacervabunt sibi magistros, adsciscent sibi et multiplicabunt magistros suis placitis benevolos, et qui suis titillent vitiis.

Prurientes, κνηθόμενοι, in nominativo, quasi diceret: Tales sibi magistros eligent, quia ipsi pruriunt auribus, id est, nova, placentia, mollia cupiunt audire.

Quærunt assentatores qui sibi blandiantur, quique suas ipsorum aures leniter scalpant, non verò qui veritate et terrore gehennæ radant.

℣. 4. *Et à veritate quidem...*

Hinc aures avertent ab Evangelii veritate, quòd nulli assentatur.

Ad fabulas autem... ad fabulas autem judaicas, aut hæreticorum convertent insanâ curiositate.

Adverte quomodo pruritus aurium, curiositas mentis, aures spiritualiter fornicantes (ut ait D. August., tract. 94, in Joan.), avertunt animam à veritate, convertunt ad vanitatem, fidem destruunt, christianismum evertunt.

In quot Christianis hoc completum est!

Hinc hæretici, hinc et impii qui divinis fidei veritatibus, per tot sæcula et per tot motiva factis evidenter credibilibus, credere detrectantes, vanis hominum somniis et deliriis assensum præbebunt.

Sicut itaque ex auditu simplici, verbum fidei et christianismus: ita ex auditu curioso, pruriente, destructio fidei, eversio christianismi.

Hinc non minùs affectuosè de auribus Deum deprecari debemus, quàm de oculis orabat Propheta Regius. Averte aures meas ne audiant vanitatem.

In viâ tuâ vivifica me.

Statue servo tuo eloquium tuum.

℣. 5. *Tu verò vigila, in omnibus labora...*

Gr. Syr. D. Chrysostomus, Theophylactus jungunt, vigila in omnibus, deinde, mala patere.

Quasi diceret : Ut huic imminenti malo tu te, quantùm poteris, opponas, vigila ubique, seu continuè labora, mala sustine, nullis absterretor periculis aut malis ;

Fac quod est evangelistæ, omnes ministerii tui partes fideliter exsequere, nihil neglige. Væ ministro officii sui partes tantùm aliquas facienti !

Ob adimpletas laudatur ab hominibus : ob omissas damnatur à Deo.

Itaque, imple, nihil omitte.

Sobrius esto. Hoc non est nunc in Græco, nec in Syro, nec legerunt D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Hinc putant irrepsisse ex variâ translatione vocis græcæ νῆφε, quæ ambigua est et significat æquè, *tu vigila*, ac, *sobrius esto.*

Nihilominus P. Amelotte citat manuscripta conformia interpreti nostro.

Sensus itaque est : vigilabis, etc., si sobrius et parcus fueris.

Cognata sunt enim sobrium esse et vigilare.

℣. 6. *Ego enim jam delibor...*

Assignat rationem ob quam Timotheus suo ministerio fideliter adimplendo debeat instare : nimirum, imminet mors mea, hincque brevì non habebis auxilium à me.

Libamen itaque hìc consideratur ut præparatio ad immolationem.

Quasi diceret : Aspergor vino, præparor ad mortem ut victima jamjam immolanda ;

Instatque mortis meæ tempus, in quâ solvetur anima à corpore; seu, ut ait Syrus, tempus quo dissolvar.

Hæc verba Pauli sunt exultantis ad præsentiam mortis et ad coronam anhelantis, ait D. Augustinus in Psal. 31.

Qui mundo verè crucifixus est, exultat exiturus è mundo;

Qui verè Deo totus est, exultat immolari Deo, totusque ad ejus gloriam consummari;

Qui super terram quasi peregrinus et exul vivit, exultat in patriam reverti et ad Deum, principium, finem centrumque suum redire, in eo sine fine quieturus.

℣. 7. *Bonum certamen certavi...*

Videtur hic Paulus de testamento cogitare et Timotheo, tanquam filio charissimo, gloriam suam relinquere in memoriam, ait D. Chrysostomus.

Bonum certamen...

Quia ergo hic de mortis suæ vicinio nuntius poterat magnum Timotheo mœrorem afferre;

Hinc statim solatur eum Paulus, addens quòd ad coronas percipiendas abeat; sicque, si amat, congaudere debet, non tristari.

Simul et Timotheum excitat ad fideliter pugnandum, ut ipse quoque coronam percipiat.

Bonum. Gr. pulchrum, id est, illustrem et gloriosum, pro Christi fide promulgandâ ejusque Evangelio ubiquè prædicando, agonem agonizavi.

Scis quot et quantos hujus rei gratiâ labores et ærumnas subivi.

Spero quòd imminens meum martyrium me victorem efficiet et coronâ donabit.

Alludit ad Olympicos agones, ubi certabant pugiles, et victor coronâ donabatur.

Cursum consummavi, jamque ferè metam tango.

Alludit ad stadium, in quo stadiodromi currendo certabant, et victor bravium reportabat.

Suas ergo peregrinationes per terras, per maria, Evangelii causâ susceptas, cursui in stadio comparat.

Fidem servavi, id est, imperatori meo, Domino meo; Deo meo fui fidelis.

Vitam et ministerium suum comparat militiæ.

Benè certavi, legitimè cucurri, fidelis fui :

Itaque congaude mecum.

Et tu fac similiter, pugna fortiter, curre alacriter, fidelis esto.

OBSERVATIO MORALIS.

O felicem! terque felicem illum qui in fine vitæ cum D. Paulo verè potest dicere : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.*

Vita christiana agon est in quo, sicut athletæ, suscepimus contra diabolum, mundum et carnem luctari : ideo uncti sumus in Baptismo.

Vita nostra stadium est in quo, per hujus vitæ labores, ærumnas et passiones omnes, ad felicem æternitatis metam percurrimus.

Ideo terrenorum affectui renuntiavimus in Baptismo, ut expediti curramus alacriùs.

Vita nostra militia est, in quâ Christo imperatori nomen dedimus, vitia continuè impugnaturi, vitam secundùm ejus Evangelium ducturi.

Hoc per sacramenti verba coram hominibus, angelis, et Deo juravimus.

Omnium itaque Christianorum est luctari, currere, fidem servare.

Felicem, inquam, illum qui bene certaverit! mors illi victori triumphus erit.

Felicem illum qui alacriter cucurrerit! mors erit illi requies et felicitas æterna.

Felicem illum qui Christo imperatori fidelis fuerit! Christus ipse erit illi corona et gloria nunquam marcescibilis.

℣. 8. *In reliquo reposita est...*

Pergit in cœptâ metaphorâ : ut athleta certavi, et vici; ut stadiodromus cucurri, et metam tango.

Utrumque autem fideliter et legitimè : etenim qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitimè certaverit. cap. 2, ℣. 5.

Vel tanquam miles imperatori meo fidelis fui.

In reliquo, id est, quod restat, quod reliquum est, de cætero.

Ab agonothetâ, Deo scilicet, *reposita est* et asservatur mihi, jam pene victori, *corona*, bravium, præmium, id est, vita æterna.

Corona, inquam, *justitiæ*, quam justè merui in luctâ, in stadio, in militiâ christianâ.

Et quam Dominus meus Jesus Christus, ut *justus Judex, mihi reddet* (asservat enim eam) *in die illâ*, vel meæ resolutioni brevì futuræ, vel in die extremi judicii.

Non solùm autem mihi...

Excitat Timotheum et omnes Christianos, et præsertim episcopos ad pugnam, ad cursum, ad fidelitatem, sub spe præmii communis.

Quasi diceret : In agone, in stadio, omnes quidem currunt et pugnant : sed *unus tantùm accipit bravium.*

Non ita de agone et stadio christiano : omnes possunt coronam mereri.

Sic ergo currite, ut comprehendatis.

Non enim mihi soli Christus asservat et reddet coronam ; sed etiam iis omnibus qui diligunt et optant gloriosum ejus adventum, et qui se ad illum, per vitæ sanctitatem, studiosè comparant.

OBSERVATIONES LITTERALES.

Singula verba vim habent.

Reposita est mihi. Non apparet quidem, sed apud Deum *reposita est*, et fideliter asservatur.

Corona justitiæ, quam merui, quia bene certavi, bene cucurri, etc.

Æterna vita et merces est, quia datur pro meritis.

Et gratia est, quia hæc ipsa merita sunt Dei dona ;

Nec enim legitimè certare posset homo, nisi Dei gratiâ adjutus;

Nec ad coronam pervenire, nisi lapsus et errata certando commissa, Deus condonaret misericorditer.

Itaque *corona* est *justitiæ*, quia debita.

Hinc addit *quam reddet*, non quam dabit, et *justus Judex.*

Et corona est misericordiæ, quia per Dei gratiam merita, et quia ipsa omnem laborem nostrum excedit infinities.

In die illâ. Equidem datur justitiæ corona in judicio particulari quod fit in instanti mortis; sed plena erit et consummata in die judicii universalis: dabitur enim et corpori et animæ publicè, coram angelis et hominibus.

Non solùm mihi... Non D. Paulo tantùm, non viris tantùm heroicis et apostolicis; sed et omnibus Christianis qui in suo statu bene certaverint, bene cucurrerint, et fideles fuerint: *reposita est* et asservatur apud Deum *corona justitiæ.*

OBSERVATIO MORALIS.

Quidquid ergo fuerit hactenus de præterito nostro agone et cursu militiâque nostrâ, hæc immarcescibilis et æternæ coronæ repositio et asservatio nos excitet et reaccendat ad nostra perfectiùs adimplenda munia.

Certemus, curramus, fideles simus.

Certemus luctantes fortiter contra diabolum, ejusque caveamus insidias;

Contra mundum, ejusque pompas et vanitates spernamus;

Contra carnem, ejusque seductrices illecebras mortificatione vincamus.

Curramus alacriter, *deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam* curramus ad propositam nobis æternæ beatitudinis metam.

Fideles simus Christo, imperatori nostro; et ut veri christiani, vitam ducamus Evangelio Christi conformem.

Ut hæc omnia præstemus alacriùs,

Christum Jesum aspiciamus agonothetam nostrum, brabeu-

tam nostrum, imperatorem nostrum, nostræ fidei et religionis auctorem et consummatorem.

Fecit, docuit, passus est, crucemque prætulit gaudio.

Nunc autem *sedet ad dexteram majestatis*, habens *in capite diademata multa*. Unum sibi, cætera nobis asservat.

Habens vestem aspersam sanguine, ut indicet nobis quâ viâ ingressus sit in gloriam, et quâ viâ nobis illuc sit intrandum.

Quasi dicat hæc vestis cruenta : *Oportuit pati Christum, etc.;* sic oportet pati Christianum, etc.

Hinc vires, animos et solatium hauriamus.

Domine Jesu, Rex regum, Domine dominantium, Verbum Dei, qui totus verbum es, in quo omnia verbum, omnia loquuntur, et qui *vestitus veste aspersâ sanguine, vocaris* specialim *Verbum Dei*, da mihi audire vocem sanguinis tui : da mihi per hunc sanguinem tuum, te sequi, te imitari ; per crucem, per patientiam et humilitatem ad tuam gloriam pervenire.

NOTA LITTERALIS.

Cæterum, totus ille textus, et illius connexus, si legatur attentè, indicat, et, ut mihi videtur, clarè indicat quòd D. Paulus hæc scripsit de suo martyrio proximè futuro certus, sive ex divinâ revelatione; sive, quod credibilius, ex præsentibus rerum suarum circumstantiis, id est, ex iis quæ Romæ et in aulâ fieri videbat.

Rationem quippe Timotheo reddens cur tam instanter eum ad vigilantiam, ad prædicationem, ad suum ministerium perfectè adimplendum hortetur, dicit :

Ego enim jam delibor... Ecce jam ad mortem proximè præparor, ut victima jamjam immolanda.

Et ne dubitetur quòd de præparatione proximâ loquatur, addit : *Instat,* imminet, *tempus resolutionis meæ,* tempus quo dissolvar.

Quasi diceret : Hæc sunt ultima verba mea, posthac nec te potero monere nec te juvare.

Hunc sensum confirmant sequentia :

Quia enim hic de mortis suæ vicinio nuntius Timotheo mœrorem erat causaturus,

Ut eum soletur, statim addit :

Bonum certàmen certavi... Quasi diceret : Noli tristari, sed potiùs mihi congaude ; bene *certavi*, feliciter *cursum meum consummavi;* spero itaque quòd ad coronas abeo.

Hæc omnia sanè confirmant quòd de morte propinquâ loquatur, de fine scilicet, qui coronam debet percipere.

Sed hoc magis confirmat quod sequitur.

In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, etc. Quasi diceret : Restat solùm ut coronam mihi repositam percipiam.

Cùm hic sit naturalis horum verborum sensus :

Concludo : vel hæc in fine vitæ suæ scripsit Apostolus, vel (quod cogitare nefas) in re maximi momenti falsus est et suum charissimum Timotheum fefellit.

Itaque cum antiquioribus sentio quòd in secundis vinculis et morti proximus, hanc secundam scripsit epistolam.

Opinionis contrariæ fundamentum præcipuum solvetur infra, ℣. 16 et 17.

℣. 9. *Festina ad me venire citò*, scilicet, Romam.

Cupiebat, antequam excederet è vitâ, plurima illi commendare, ait D. Chrysostomus.

Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum ; id est, quietem et requiem amans, et esse in tuto absque periculo : maluit domi deliciis frui, quàm mecum ærumnas pati præsentiaque ferre pericula.

Si frangantur cedri, quid de arundinibus?

Si viri apostolici cadunt victi amore sæculi, quis erit securus?

Nec Apostoli Pauli societas, nec exempla, nec miracula hunc à lapsu præservârunt :

Semper et ubiquè cadendi periculum.

Qui stat ergo, videat ne cadat.

℣. 10. *Crescens in Galatiam*, supple : abiit, sed à me missus, ad prædicandum Evangelium.

Galatia nomen fuit ambiguum : sic enim Gallia vocata fuit à Græcis.

Unde Theodoretus ait, Gallias sic appellavit; ita enim appellabantur antiquitùs.

Et Asiæ pars à Gallis antiquitùs habitata, Galatia fuit dicta: hinc epistola ad Galatas.

S. Epiphanius in sui temporis codicibus, Galliam legisse nos docet. Hæres. 51.

Quin et vetus fuit hâc de re fama: putatur enim quòd Crescens fuerit episcopus Moguntinus. Vide Emmanuelem Sa, qui citat multos.

℣. 11. *Lucas est mecum solus.* Ratio urgens Timotheum ut veniat citò.

Marcum assume... Marcum, scilicet Joannem, consobrinum Barnabæ, de quo Act. 12 et 15.

Profuit et Pauli severitas.

Est enim mihi utilis in ministerium, Evangelii.

Inutilis fit Demas, Paulumque deserit: resumitur Marcus aliquando repulsus, et Paulo fit utilis ad Evangelii ministerium.

Qui cecidit, non desperet: qui stat, non præsumat.

℣. 12. *Tychicum autem misi Ephesum,...* ut tuas suppleat vices, dum tu, ô Timothee, hìc mecum eris.

Tanta erat D. Pauli pro Ecclesiis sollicitudo!

℣. 13. *Penulam...* Syr. thecam librorum. D. Chrysostomus pallium hìc penulam dicit.

Alii loculos putant in quibus libri condebantur.

Communiter penula putatur pallium, seu vestis extima ad pluviam et frigus arcendum.

Quam reliqui Troade apud Carpum.

Carpus ergo Pauli hospes et depositarius.

Veniens affer tecum.

Hinc apparet Apostoli pauperies, rem tantillam et tam longè distantem repetentis.

Apparet et cura ne cuiquam foret gravis, si rem sibi necessariam ab aliis accepisset.

Et libros sacræ Scripturæ, aliorum manuscriptos.

Maximè autem membranas, id est, schedulas meas, seu scripta, manu propriâ exarata.

Membranæ pelles erant aptatæ ad scripturam : dictæ sunt Pergamenæ, quia inventæ sunt ab Attalo Pergami rege.

In his membranis, seu pellibus Pergameis, Paulus quædam sibi utiliora excerpserat.

Unde colligitur quòd, licèt à Spiritu sancto esset afflatus et ab ipso Christo edoctus, nihil tamen negligebat humani laboris et studii quo instrueretur.

Sed quid tunc illi opus erat libris, cùm brevì esset migraturus ad Dominum?

Maximè, ut eos fidelibus commendaret habendos et ab illis servandos, doctrinæ illius vice, ait D. Chrysostomus. Addi potest quòd D. Paulus otium oderat, et sacræ Scripturæ lectioni, studio et meditationi volebat immori.

Si autem doctor Gentium, ab ipso Christo in cœlis fidei mysteria edoctus, et per tot annos ubique apostolatu functus, libros desiderat quos legat : quantò magis nobis sacræ Scripturæ lectio, studium et meditatio sunt necessaria!

Et in lege Domini meditabor die et nocte, etiam brevi et citò moriturus.

℣. 14. *Alexander ærarius*, id est, faber ærarius, de quo primæ ad Tim. cap. 1, ℣. 20.

Multa mala mihi ostendit, id est, intulit, seu, ut ait divus Chrysostomus, afflixit me variis modis.

Forsan irritatus ob suî ab Apostolo excommunicationem, de quâ ibidem. *Reddet illi* : prophetia est cum divinæ justitiæ in impœnitentem approbatione.

℣. 15. *Quem et tu devita*, id est, tu tibi ab illo cave, ne quid tibi faciat simile.

Valde enim restitit, prædicationi nostræ.

℣. 16. *In primâ meâ defensione*, id est, cùm in hisce secundis vinculis causam meam primùm dixi, sive ante ipsum Neronem, ut credunt aliqui, sive ante alium inferiorem judicem, ut volunt alii;

Nemo familiarium mihi adfuit :

Sed omnes, id est, pene omnes : nec enim D. Lucas et alii sancti illum dereliquerunt, vel omnes qui poterant aliquid in aulâ

M. *dereliquerunt*, Neronis crudelitatem pertimescentes.

Non illis imputetur, scilicet, ad peccatum; sed illis ignoscat Deus.

Quia ex infirmitate peccaverunt, veniam illis precatur.

℣. 17. *Dominus autem mihi astitit et confortavit me.* παρέστη, *astitit;* vertunt aliqui, apparuit: quidquid sit, sive apparuerit, sive non;

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihique robur et animum dedit, ad meam scilicet defensionem.

Ut per me prædicatio impleatur... quasi diceret: Tali dignus non sum auxilio, sed propter verbi divini prædicationem mihi collatum est.

Indicat finem ob quem Christus illi præstò fuit, nimirum ut impleret Evangelii prædicationem:

Simul et finem ob quem ipse sui defensionem suscepit, suamque causam dixit; scilicet, non amore vitæ, sed prædicationis gratiâ.

Et confortavit me, id est,

Et Dominus me roboravit ad meî defensionem, seu, et ipse divino roboratus auxilio me defendit, *ut per me prædicatio* expleretur, id est, suam consequeretur consummationem, eamque per me gentes omnes audirent, Romæ scilicet et in Cæsaris aulâ.

Urbs erat tunc orbis centrum; aula Cæsaris erat totius mundi caput: in utramque quamplurimi undequaque ex omnibus nationibus confluebant. Voluit Christus ut in hoc mundi centro Paulus suam compleret prædicationem, et ibi Doctorem Gentium audirent omnes gentes.

Et liberatus sum ex ore leonis.

Ideo liberatus sum ex ore Neronis, ob feritatem leonis dicti.

Sive e carcere de facto eductus fuerit penitus liber, ut insinuare videtur D. Chrysostomus, dicens:

Quam verò dicit primam defensionem?

Neroni jam astiterat, et illæsus effugerat: ubi verò pincernam ejus instituit et fidei sacramentis instruxit, tunc jam ipsum capite truncavit.

Sive mortis tantummodo periculum evaserit, sub quâdam tamen custodiâ relictus.

Vel, sicut olim, Act. 28. 16, permissum sit Paulo manere sibi cum custodiente se milite.

Hoc vocat ex ore leonis liberari.

Ecce quasi fuit ipse proximus morti, et in ipsas pene leonis decidit fauces.

Leonem Neronem vocat pro feritate et imperii acerbitate, summâque potentiâ, ait D. Chrysostomus.

At Christo auspice, causam suam ita dixit, ut è mortis faucibus ad tempus sit ereptus, et quâdam libertate donatus, ut suam Romæ compleret prædicationem, eamque in hoc mundi centro audirent omnes gentes, varias ob causas, undequaque hic congregatæ.

Ita ut hæc secunda Pauli vincula, sicut et prima, *manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, et in cæteris omnibus*; id est, in totâ aulâ et in totâ urbe Christus cum gloriâ cognosceretur per D. Pauli prædicationem.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Ex his ergo versibus nihil concluditur contra sententiam antiquiorum, affirmantem quòd hæc epistola in secundis vinculis scripta sit, et sub finem vitæ D. Pauli.

Imò, hoc ipsum indicant et confirmant aliquæ in his verbis expressæ circumstantiæ.

In primâ meâ defensione... omnes me dereliquerunt, Neronis crudelitatem extimescentes.

Liberatus sum de ore leonis, id est, Neronis, ob feritatem sic dicti.

Hi duo loquendi modi primis D. Pauli vinculis non conveniunt, nec possunt convenire.

Ex unâ parte enim constat apud auctores ecclesiasticos quòd contigerint in primis Neronis annis : plerique dicunt anno secundo aut tertio.

Ex alterâ verò parte constat apud omnes historicos quòd quatuor aut quinque primi Neronis imperatoris anni fuerint

non tantùm innoxii, sed et benignissimi. Vide Moreri, nomine Nero.

Audiatur Seneca, lib. 1, de Clement. cap. 11 : præstitisti, Cæsar, civitatem incruentam; et hoc quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse, eò majus est et mirabilius, quòd nulli unquam citiùs gladius commissus est.

Idem Seneca, lib. 1, de Clem. cap. 1 : animadversurus in latrones duos Burrus, præfectus tuus, vir egregius et tibi principi natus, exigebat à te ut scriberes in quos et ex causâ animadverti velles; hoc sæpe dilatum; ut aliquando fieret, instabat : invitus invito cùm chartam protulisset, exclamâsti : Vellem nescire litteras!

Quæro igitur cur fideles omnes deseruerint Paulum?

Cur timuerint imperatorem tunc benignissimum?

Cur leonem eum vocat Apostolus?

Præstò responsum erit, si hæc supradicta de secundis vinculis intelligantur, quæ anno Neronis decimo tertio contigerunt : tunc enim monstrum erat crudelitatis.

Sensus itaque naturalis horum versuum hic est :

In primâ meâ defensione, seu, ut est in Græco, apologiâ, id est, cùm in his secundis vinculis causam meam dixi.

Primam vocat, quia cùm hæc scriberet, vel jam pluries fuerat interrogatus et auditus, vel sperabat pluries audiri.

Tunc ferè *omnes me dereliquerunt :*

Quia metuebant Neronem, quem sciebant mihi Paulo infensum : et aliunde crudelissimum.

Sed Dominus mihi, ab hominibus derelicto, *astitit,* sive præsentiâ suâ recreaverit, sive internæ gratiæ auxilio roboraverit.

Confortavit me, fiduciam dedit, ait Chrysostomus, seu vires et animum dedit ad meî defensionem.

Ut per me prædicatio.

Non quòd id ego meruerim, sed ut compleam ejus Evangelii prædicationem.

Christo igitur auspice causam sic dixi, ut dilutis omnibus

illatis in me calumniis, *liberatus sim ex ore leonis*, et è mortis faucibus ereptus et quâdam libertate donatus,

Sed sufficienti, ut per me, juxta Christi finem et placitum, Evangelii prædicationem consummem, non percurrendo nationes, sed residens in mundi centro, in quod undequaque confluunt omnes gentes.

Quod sic adimpleo, ut hæc vincula mea simul et prædicatio Christum manifestum et gloriosum reddiderint in totâ urbe, in totâ Neronis aulâ: hincque in toto orbe.

℣. 18. *Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cœleste...*

Græcè, in futuro, et eripiet me Dominus, etc.; ita etiam Syrus; ita et D. Chrysostomus, qui sic explicat:

Attende quid dixerit, eripuit me de ore leonis et rursum eripiet, non jam ex ore, sed quid?

Ex omni opere malo, id est, ab omni peccato; non à leone corporali Nerone, sed à leone spiritali diabolo qui longè sævior ac nocentior est.

Ab illo, inquam, servabit Dominus, ut innocens et illæsus merear ingredi in regnum cœlorum, et æternam salutem consequi.

Sensus itaque est: quòd sicut eripuit à noxâ, spero quòd sic eripiet ab omni culpâ, et in regnum transferet æternum.

Cui gloria in sæcula.

℣. 19. *Saluta Priscam et Aquilam:* de quibus vide Rom. 16, ℣. 3, *et Onesiphori domum:* non ipsum Onesiphorum salutat, sive quia Romæ erat, ut putat D. Chrysostomus, sive quia mortuus jam erat, ut volunt alii.

℣. 20. *Erastus remansit Corinthi:* erat hujus urbis arcarius: vide Rom. 16. 23.

Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Gr. Syr. Arab. Æthiop. legunt Mileti.; D. Chrysostomus et ejus sequaces:

Cur reliquisti? Cur non sanâsti, ait D. Chrysostomus? Non omnia potuerunt Sancti, ut homines apparerent, non dii putarentur.

Adde quòd *signa infidelibus data sint* ut eis tacti convertantur, *non fidelibus* qui his non indigent.

Hinc D. Paulus Timotheum etiam non sanat divinitus, sed consulit uti vino.

℣. 21. *Festina ante hiemem venire.*

Hoc scribebat ergo ante hiemem, vel in æstate, vel in autumno : mortuus est autem die 29 junii sequentis : fuit ergo saltem per annum in hisce secundis vinculis.

Salutant te Eubulus et Pudens... et fratres omnes, id est, omnes Christiani qui sunt Romæ.

℣. 22. *Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo.*

Noli mœrere quia discedo : Dominus tecum est ; neque simpliciter tecum, sed cum spiritu tuo. D. Chrysostomus.

Gratia vobiscum, id est, tecum et cum omnibus Ecclesiæ tuæ fidelibus. *Amen* : ita sit.

Corollarium pietatis, seu in hoc Cap. 4, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

OMNIS Dei et animarum minister attendat seriò ad documenta sibi ab Apostolo data, ℣. 2.

PRIMÒ.

Observet quatuor officii sui partes ibi quatuor verbis expressas : *Prædica, argue, obsecra, increpa.* Videat ibi in commentario dicta.

SECUNDÒ.

Observet harum quatuor partium alternationem iisdem verbis ab Apostolo indicatam.

Hincque agnoscat se medicum, qui ad animarum salutem omnibus debeat uti remediis. Videat in commentario observationem moralem, n. 3.

TERTIÒ.

Observet modum quo suas debeat partes exsequi, scilicet, *in omni patientiâ et in omni doctrinâ.*

Semper pati, semper docere, semper cum omni patientiâ docere debet. Vide commentarium et observationem moralem, n. 4.

QUARTÒ.

In se reversus, attendat an has quatuor officii sui partes impleat, et quomodo impleat.

Eheu! ecce mundus plenus est sacerdotibus, et rarus tamen in Dei messe sacerdos operator! Vide observ. moral., n. 2.

QUINTÒ.

Audiat animarum minister, velut sibi dictum, illud Apostoli: *Testificor coram Deo et Jesu Christo, etc., prædica*, seu doce, *argue, increpa, obsecra;* officiique sui partes fideliùs adimpleat.

Ex versu septimo et octavo, omnis non modò Dei minister, sed et omnis Christianus, discat,

Primò.

Quòd vita christiana sit agon, stadium, militia, omniumque nostrûm sit luctari, currere, fidem servare. Vide dicta in commentario, ℣. 7.

Secundò.

Ut alacriùs certemus, curramus, fideles simus; discamus, ad exemplum sancti Pauli, coronam aspicere, quam Dominus noster Jesus Christus, agonotheta, brabeuta et imperator noster, asservat dandam omnibus bene certantibus, bene currentibus, suo imperatori fidelibus.

Tertiò.

Hunc nostrum imperatorem, coronas victoribus asservantem, sic intueamur, ut et ipsum audiamus nos suis exemplis et voce sui sanguinis excitantem ad victoriam.

Vide dicta in commentario, ℣. 8, et observationes litterales et morales.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD TITUM

TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

Hæc ad Titum Epistola est quasi compendium utriusque ad Timotheum Epistolæ : in hâc enim, sicut in illis, docet Apostolus, sed paucioribus verbis, quæ sunt episcopi munia.

In primo quidem capite, quales Titus debeat in episcopos ordinare.

In secundo, quid unicuique fideli pro suo statu prædicare debeat.

In tertio, notat aliqua omnibus fidelibus communia.

Hæ tres igitur Epistolæ pontificales sunt ejusdem argumenti, sibique persimiles.

Hinc ex divo Augustino, lib. de Doctr. christ., cap. 16, illas ante oculos habere debet cui est in Ecclesia doctoris persona imposita.

Nicopoli scriptam esse docent Græca et Syriaca, et colligitur ex ỷ. 12, cap. 3; sive sit Nicopolis in Epiro, ut vult divus Hierony-

mus; sive Nicopolis in Thraciâ, ut opinatur divus Chrysostomus, et alii post eum Græci.

Liber, et non captivus scripsit Apostolus, tum quia de vinculis mentionem non facit, tum quia cap. 3, ỳ. 12, dicit : *Statui ibi hiemare*, quæ hominis liberi est locutio.

Hinc Baronius vult hanc Epistolam ante prima vincula scriptam fuisse; divus Chrysostomus inter utramque captivitatem.

Anno Christi 64, juxta D. de Tillemont, *Mémoires, etc. sur saint Paul, art. 47.*

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

PRIMÒ.

PAULUS[1] se Dei servum et Jesu Christi apostolum dicit; statimque apostolatûs sui finem et effectus ita describit, ut Tito et aliis apostolicis viris breviter exponat quid esse et facere debeant : ipsa itaque salutatio est totius Epistolæ velut epitome, ℣. 1, 2, 3, 4.

SECUNDÒ.

Docet expressiùs quales Titus episcopos ordinare debeat in urbibus sibi commissis; quales illi fuisse debent, et in se, et in suâ familiâ, ℣. 5, 6. Quibus vitiis carere, ℣. 7. Quibus virtutibus ornari, ℣. 8. Quâ scientiâ, ℣. 9.

TERTIÒ.

Scientiæ evangelicæ necessitatem in episcopo demonstrat :

Primò, ex parte falsorum doctorum quos describit, et quibus vult os ab episcopo obturari. ℣. 10, 11.

Secundò, ex parte Cretensium quos Epimenidis, poetæ Cretensis testimonio depingit, et quos vult de suis vitiis acriter argui, ut integritatem fidei servent et judaicis fabulis non intendant, ℣. 12, 13, 14.

QUARTÒ.

Judaizantium errorem de cibis breviter refutat Apostolus. *Omnia munda mundis*, *etc.*, ℣. 15; Judaizantes rursus pingit, et ad vivum acerrimè pungit, ℣. 16.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. Paulus, servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundùm fidem electorum Dei et agnitionem veritatis, quæ secundùm pietatem est

2. In spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus, ante tempora sæcularia :

3. Manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundùm præceptum Salvatoris nostri Dei :

4. Tito, dilecto filio secundùm communem fidem, gratia et pax à Deo Patre, et Christo Jesu Salvatore nostro.

5. Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.

6. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos.

7. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem; non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum :

CAPUT PRIMUM.

Paraphrasis.

Paulus, Dei servus, seu apostolus Jesu Christi, missus ut annuntiem electis Dei veram fidem quâ cognoscant veritatem quæ verum Dei cultum docet.

Qui Dei cultus dat spem vitæ æternæ, quam Deus verax et fallere nesciens promisit, seu dare decrevit ab æterno.

Hoc autem decretum suum, seu promissionem, in se ab æterno abscondita, patefecit tempore à se ad id destinato, per prædicationem meam, seu per illum nuntium qui mihi commissus et concreditus est, per delegationem Dei Salvatoris nostri.

Tito, genuino filio, non secundùm carnem, sed secundùm fidem mihi et illi communem, quâ eum in Christo genui; gratia et pax à Deo Patre, et à Jesu Christo Salvatore nostro.

Ob id reliqui te in insulà Cretâ (toti insulæ præpositum) ut in eâ corrigere pergas quæ corrigenda restant; et præsertim, ut per singulas civitates constituas presbyteros, quales præcipi tibi et quales iterum describo.

Presbyter sit irreprehensibilis, non bigamus; cujus filii (si quos habuit nondum ordinatus) sint fideles, seu christiani: ita temperantes, ut, nec de luxu, nec de luxurià sint accusati, parentibus obedientes:

Oportet enim ut episcopus sit irreprehensibilis, quia domûs Dei administrator est: non sit superbus, non iracundus, non obnoxius vino, non violentus, non avarus.

8. Sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem,

9. Amplectentem eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt, arguere.

10. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores; maximè qui de circumcisione sunt.

11. Quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ.

12. Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

13. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos durè, ut sani sint in fide,

14. Non intendentes judaicis fabulis et mandatis hominum aversantium se à veritate.

15. Omnia munda mundis: coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum; sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia.

16. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cùm sint abominati et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi.

Sed erga exteros hospitalis, proborum amicus, in se sobrius, erga omnes justus, in Deum pius, qui se contineat à voluptatibus.

Sit tenax fidelis sermonis, sanæ scilicet Evangelii doctrinæ, ut juxta illam possit fideles ad pietatem hortari et hæreticos contradictores convincere.

Sunt enim quamplurimi refractarii, vaniloqui et seductores, et præsertim ex iis qui à judaismo sunt conversi:

Quibus oportet ora obturare; quia familias integras suis erroribus pervertunt, falsa et erronea docentes, suâ avaritiâ ducti.

Unus autem ex Cretensibus, et quem illi reputant ut suum Prophetam, de illis dixit: Cretenses semper sunt mendaces, malæ bestiæ, ad nocendum semper paratæ, gulæ et inertiæ dediti.

Hoc Epimenidis de Cretensibus testimonium est verum; quapropter severè et acriter illos admone, et argue de his vitiis, et cura diligenter ut sanam fidei doctrinam servent.

Et non intendant Judæorum fabulis et traditionibus hominum, veritatem seu Evangelium aversantium; seu qui veritatem oderunt.

Christianis omnia munda sunt, seu nullus cibus immundus: immundis autem et infidelibus nullus cibus mundus est; non ex se, sed ob eorum infidelitatem et conscientiam erroneam.

Profitentur se nosse Deum, sed factis professioni suæ contrariis negant; cùm sint ob peccata sua abominabiles, ob suam pervicaciam impersuasibiles, et vitio suo ad omne bonum opus inepti.

Commentarius in Cap. I.

℣. 1. PAULUS, *servus Dei...*

Novo hìc honoris titulo gloriatur D. Paulus, et meritò: gloriosum enim est, imò et fons gloriæ, Deo servire, Deo placere, Dei voluntatem exsequi.

Triplici autem titulo potest quis dici *servus Dei.*

Primò, per creationem: omnis quippe creatura, quà talis, tota est à Deo; et ideo tota Dei, serva et mancipium Dei.

Secundò, per fidem: omnis enim homo christianus, per Baptismum, se Deo, lubens et volens, consecrat; ejus mandata ex amore servaturum se, ejusque gloriam in omnibus se quæsiturum promitit; uno verbo, gratiâ divinâ fit filius et servus Dei.

Tertiò, per delegationem, seu specialem à Deo deputationem ad aliquod in Dei familiâ et regno obeundum ministerium, v. g., ad prædicandum Evangelium: et de hâc præsertim servitute intelligendus hic locus.

Paulus, servus Dei, non creatione tantùm, ut omnes creaturæ; non fide tantùm, ut omnes Christiani: sed et publicâ deputatione et delegatione; id est, publicus Dei minister et legatus in prædicando Jesu Christi, filii Dei, Evangelio.

OBSERVATIO MORALIS.

Paulus, servus Dei. Cùm hoc lego et ex ore divi Pauli audio, legatum à rege missum mihi videre et audire videor, qui cum apparatu, veneratione simul et pompâ, se sui regis servum dicit; regemque suum cum reverentiâ, suum Dominum vocat.

Sed quid nos docet hic apostolicus gloriandi modus?

Ut in Dei famulatu gloriemur, ut cum gaudio et gloriâ nos Dei servos reputemus.

Servus Dei. Apostolis equidem hic titulus eximiè convenit: omni tamen Ecclesiæ ministro, imò et cuilibet fideli,

pro suo modulo, competit; et quilibet illorum, in suo statu glorians, dicere potest:

Ego servus Dei: *Servus tuus sum ego.* Psal. 118.

Creatione tuus sum totus, ô fons entis, motûsque principium! à te pendeo in esse, in servari et in operari; totus ergo sum tibi mancipatus.

Fide in Baptismo totus tibi devotus et consecratus; hinc et unctus quasi res tibi sacra.

Ordine meo: quilibet ecclesiasticus ordo est specialis cujuslibet clerici à Deo deputatio ad tale in Ecclesiâ ministerium.

Conditione meâ: quælibet conditio in Ecclesiâ est uniuscujusque Christiani destinatio ad tale vel tale quid in Dei regno faciendum, juxta Dei voluntatem; v. g., magistratus, ad justè judicandum; mercatura, ad æquum commercium; artes, ad fideliter laborandum et reipublicæ serviendum.

Conditiones quidem sunt aliæ aliis eminentiores; sed in hoc conveniunt omnes, quòd Dei sint erga nos voluntatis signa et quasi deputationes; ita ut de unaquâque verè dici possit: *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra,* in tali talique statu.

Quid ergo cuilibet fideli faciendum ad suì sanctificationem?

Se Dei ministrum in suo statu consideret; et ut Dei servus, sic agat quod officii sui est, ut in hoc Dei famulatu, seu in Dei voluntatis adimpletione, unicè glorietur.

Magna, parva, sublimia, humilia sint mea ministeria; quid meà refert, dummodo Regis regum voluntatem facio; dummodo ipsi placeo, et quod ipsi placet hoc ago;

Imò si parva aut ferè nihil operor, mentis elationem, cordis arrogantiam, animæ pestem, salutis hostem, minùs timebo; christianæ humilitatis emolumenta faciliùs assequar.

Quid magni coram hominibus Christus per annos triginta fecit, ignotus mundo, et Deus verè absconditus?

Amemus ergo parva, aut nihil agere, humiles, non pigri; Deo obedientes, non pusillanimes; Christi imitatores, non desidiosi.

Unum hoc æstimemus, Deo servire, Deum amare, à Deo amari, Deo placere; quod Deo placet ex charitate facere; in omnibus Deo corde et voluntate uniri.

Hoc plusquam regnare est; hoc infinitè superat omnes sæculi celsitudines; hoc præstat omnibus mundi regnis et imperiis, quia cœlestis et æterni cœlorum regni comparatio est et meritum.

Sine hoc omnia nihil; quidquid ad hoc non tendit nihilum est, et in nihilum abit.

Da mihi, Deus misericors! hoc plenè, integrè et semper sentire, ut verè dicam: *Mihi mundus crucifixus est;* mundum ut crucifixum horreo, aversor, fugio, ipsi nunquam serviam.

Ego servus tuus, *servus Dei*: hæc est gloria mea, hoc unum æstimo, diligo, volo: cætera sperno.

Apostolus autem Jesu Christi.

Explicat in quo sit Dei servus: scilicet legatus, missus ad prædicandum Jesu Christi filii Dei, per totum terrarum orbem, Evangelium.

Finis apostolatûs evangelici est ubique serere verbum Dei.

Ad hoc Christus ipse venit in mundum; *Exiit qui seminat seminare...* Matth. 13. 3.

Ad hoc suos Apostolos misit in omnem terram: *Euntes docete omnes gentes...* Matth. 28. 19. *Sicut misit me Pater, ita ego mitto vos...*

Secundùm fidem electorum Dei.

Κατὰ, secundùm, significat hîc materiam et finem prædicationis, seu, ad quid missus sit prædicare Evangelium; quasi diceret:

Apostolus, legatus missus sum à Christo, ut, me prædicante verbum Dei, credant electi Dei.

Seu, missus sum prædicare ut electos instruam in fide.

Finis prædicationis evangelicæ est fides: *Fides ex auditu; auditus per verbum Dei.*

Fides autem est *initium creaturæ Dei:* per fidem homines animales et terreni fiunt *genus electum*, *gens sancta,... nova*

in Christo creatura, et ob Christum Deo charissimi, electi Dei.

Et agnitionem veritatis...

Et ut credentes, seu per fidem cognoscant veritatem quæ spectat ad veram religionem, seu quæ verum Dei cultum docet.

Primarius et formalis effectus fidei est cognitio veritatis, sicut effectus lucis est illuminatio.

Ipsa autem fides est cognitio veritatis, non cujuslibet; sed veritatis quæ dat religionem tenditque ad Dei cultum.

In quo differt à philosophiâ : hæc dat rerum naturalium cognitionem; fides verò dat cognitionem veritatis quæ spectat ad veram pietatem.

Pietas itaque est alter fidei effectus, imò et finis.

℣. 2. *In spem vitæ æternæ.* Gr. sub spe... quæ pietas spem vitæ æternæ secum annexam habet; seu, quâ pietate fideles Deum verum colunt sub spe vitæ æternæ, id est, sperantes vitam æternam.

Sub lege, se colentibus Deus promiserat *terram fluentem lac et mel*, id est, bona terrena.

Sub fide, se colentibus Deus promisit regnum cœleste, vitam æternam, summè beatam.

Finis apostolatûs Moysis (fuit enim à Deo missus) erat terra Hevæi et Amorrhæi, ait hìc D. Thomas.

Finis apostolatûs Christi et discipulorum ejus est regnum cœlorum, vita æterna.

In spem vitæ æternæ : missi sunt Apostoli, seu ut hanc spem nobis darent : in hâc spe et sub hâc spe, nos Christiani Deum colimus, piè et sanctè vivimus, temporalia et terrena spernimus, æterna, cœlestia, divina sperantes.

Quam promisit qui non mentitur...

Hæc autem nostra spes non inanis aut frustratoria; sed certa firmaque est, sicut Deus ipse certus firmusque, utpote tota in Deo fundata.

Hanc enim vitam æternam, Deus ipse *qui non mentitur*, ἀψευδὴς, expers mendacii, fallere nesciens, id est, summè

verax, *promisit ante tempora sæcularia;* id est, ab æterno proposuit, prædestinavit, dare decrevit.

Duo sunt in promittente sincero, voluntas dandi, et ipsa promissio: hîc voluntas, seu decretum Dei, sumitur pro promissione.

Spes itaque nostra firma est. Primò, ex parte Dei promittentis, qui summè verax est et fallere nescit. Secundò, ex parte promissi, seu propositi et decreti, quod æternum et immobile est.

Æternâ, immobili, Dei summè veracis, promissione innixi, firmiter speramus et *gloriamur in spe filiorum Dei.*

℣. 3. *Manifestavit autem... verbum suum..*

Totus contextus indicat per *verbum suum* hîc intelligendum esse decretum promissionis, de quâ suprà.

Sed hoc indicant præsertim et articulus *τὸν λόγον αὐτοῦ*, *verbum illud suum.*

Articulus enim vim habet repetendi quod præcessit.

Et conjunctio adversativa *autem*, quæ hæc præcedentibus annectit.

Itaque sensus est:

Hoc quidem decretum, seu promissio, ab æterno latuit in Deo; tempore autem ad id à se destinato illud patefecit per publicam Evangelii prædicationem quæ mihi concredita est, ex mandato et delegatione *Dei Salvatoris nostri.*

Hinc in Deum, summè veracem, non tantùm credendum et sperandum est; sed Deum summè bonum, nosque summè diligentem diligere debemus.

Ipse prior dilexit nos ab æterno, suâ sponte, gratis et ultrò nobis æterna promisit, dare decrevit.

Ipse prior dilexit nos: in tempore, nobis clarè, manifestè, publicè, per Apostolos, imò per ipsum Christum, suam erga nos beneficam voluntatem declaravit.

Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum. Jean. 6. 40.

Deum taliter et tandiu diligentem diligamus, adoremus, colamus, ipsi gloria in sæcula.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ ET MORALES.

Hoc quidem et omnes supra tactas veritates hìc omnibus christianis obiter insinuat Apostolus; sed apostolicos viros de suis officiis, juxta epistolæ suæ scopum, specialiter instruit.

Cur enim apostolatùs sui finem et functiones fusiùs hìc explicat quàm alibi?

Nisi ut Tito et omnibus Ecclesiæ prælatis et animarum ministris, in ipsâ salutatione, quasi in speculo, exponat quid esse, et quid agere debeant?

Exordium itaque longiusculum quidem, si mos attendatur Apostoli, sed valdè breve, si doctrina spectetur quam continet: totum enim doctrina est, et totius epistolæ quasi epitome.

Attendant igitur ad illud apostolici viri.

Quid est Apostolus, episcopus, pastor, doctor, concionator, confessarius et quilibet salutis animarum minister?

Servus Dei, missus à Christo, ut prædicatione, doctrinâ, serat verbum Dei, *verbum salutis*, *Evangelium Christi.*

Ad quid illa divini verbi satio?

Primò, ut ex ejus auditu fides, vel nascatur, vel nutriatur et crescat in electorum animabus, et per fidem homines terreni fiant *nova in Christo creatura, Deo chari, electi Dei.*

Secundò, ut per fidem cognoscant verum Dei cultum, sanctè pièque vivant.

Tertiò, ut piè viventes, sperent vitam æternam eò firmiùs, quò hæc nostra spes in Deo summè veraci, summè bono nititur.

Quartò, ut in Deum ab æterno promittentem sic sperent, ut et gratis, ultrò, et ex solâ bonitate promittentem diligant: priùs et ab æterno diligentem diligant.

Apostolicarum itaque functionum quasi epitome hæc est: docere, verbo Dei fidem in fidelibus nutrire, pietatem augere, spem firmare, charitatem accendere.

Hoc qui præstat, verus et fidelis Dei servus est.

Hoc qui non facit, servus inutilis est.

Qui verò vel verbis, vel operibus suis, contrarium facit, servus nequam est et Antichristus.

Deus bone! Deus clemens! Deus misericors! parce mihi, indigno, inutili et nequam servo tuo, tot et tot in officio meo prævaricationes, tot negligentias et omissiones, tot verba, totque opera inutilia, nociva, scandalosa, animas à te avertentia.

Da mihi, ô piissime Pater! voluntatem tuam fideliùs exsequi; verbis et operibus fidem in electorum tuorum animabus augere, pietatem nutrire, spem roborare, charitatem accendere, ut ex ore Domini mei Jesu Christi, filii tui, audiam aliquando: *Euge, serve bone et fidelis*, *quia in pauca fuisti*...

Hoc ut in aliis præstare valeas, in temetipso primùm operari stude: assiduâ verbi divini meditatione, digestione, et in tuam quasi substantiam transformatione, fidem tuam robora, pietatem refove, spem firma, charitatem inflamma.

Ignitus alios illuminabis et calefacies.

℣. 4. *Tito dilecto.* Gr. germano, id est, vero et genuino *filio*, *secundùm fidem* mihi et illi *communem*, quâ illum in Christo genui.

Fides est initium creaturæ Dei: hinc qui fidem alteri communicat, ipsius in Christo pater est, huncque in Christo gignit.

Omnes Christiani debent esse Apostolorum germani filii. Vide primam ad Tim. 1, ℣. 2.

Gratia et pax. Gr. gratia, misericordia et pax. Ita Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius.

Attamen D. Chrysostomus in suo textu græco, non habet ἔλεος, misericordia.

Sed quod plus est, juxta Erasmum hìc in notis, Origenes in epistolâ ad Romanos, annotans ac distinguens formas salutationum quibus D. Paulus usus est in singulis epistolis, sic loquitur, ad Timoth. primâ et secundâ: *Gratia et misericor-*

dia et pax, etc.; ad Titum verò, *gratia et pax à Deo Patre.*

Cùm ergo aliunde nec Ambrosius, nec D. Hieronymus, nec alii Latini legerint *misericordia*, meritò creditur additum.

Votum tamen est patre spirituali pro filio spirituali orante, dignum : quid enim spiritualis pater suo in fide filio utilius optaret : quàm *gratiam* quâ secundùm fidem vivat ; *misericordiam*, quâ Deus illius in fide defectus indulgeat ; *pacem* internam, quâ fidem et gratiam roboret ; *pacem* æternam, quâ coronet in æternitate?

Hujusmodi precibus plus cæteris indigent doctores et sacerdotes, ait D. Chrysostomus, ut quibus necessitatis plus immineat, plusque periculi divinæ offensionis incumbat : nam quantò fuerit celsior dignitas, tantò sacerdotis majora sunt pericula.

Quod clariùs explicat Theophylactus, dicens : Magis enim episcopus et doctor *gratiâ* Dei indiget, ut qui multa onera bajulet ; et *misericordiâ*, ut qui multis est obnoxius ; et *pace*, ut qui turbis et innumeris telis impetitur.

℣. 5. *Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ....* id est, ideo te in insulâ Cretâ reliqui episcopum, archiepiscopum et totâ insulæ præpositum.

Ut ea quæ desunt corrigas. Ut in eâ *corrigas.* Gr. supercorrigas, id est, pergas corrigere quæ corrigenda restant.

Seu, ut in eâ ordines quæ restant ordinanda et ob brevitatem temporis ordinare non potui.

Et constituas, et præsertim *per* singulas *civitates constituas presbyteros*, in majoribus scilicet episcopos, in minoribus pastores.

Sicut, seu quales præcepi tibi.

Hinc collige primò, quòd Ecclesiarum fundamenta jaciebant Apostoli ; deinde idoneis ministris, qui superædificarent, eas committebant, ipsi ad alias orbis partes properaturi.

Collige secundò, ab Apostolorum tempore fuisse inter Ecclesiæ ministros subordinationem, seu varios in hierarchiâ ecclesiasticâ gradus sibi invicem subordinatos.

D. enim Paulus in omnem terram missus, Titum toti insulæ Cretæ præponit episcopum, archiepiscopum et primatem.

Huic præposito præcipit ut alios constituat in singulis civitatibus inferiores sibi presbyteros, episcopos scilicet et parochos.

Hanc ergo ministrorum subordinationem, vel ipse Christus instituit, vel Apostoli ab ipso Christo edocti instituerunt.

℣. 6. *Si quis sine crimine est...*

Conditiones notat in episcopo requisitas.

Ac primò, quòd sit *sine crimine*. Gr. inculpatus, inaccusabilis, irreprehensibilis; id est, de quo nulla fieri possit justa querela : vide primam Timoth. 3, 2, ubi habes hujus conditionis explicationem et rationem.

Unius uxoris vir.

Secundò, sit *unius* tantùm *uxoris vir*, seu non bigamus : vide ibidem hujus præcepti sensum et rationem tum mysticam, tum moralem.

Filios habens fideles.

Tertiò, ut si quos filios habuit nondum ordinatus, hi fideles sint, Christi scilicet fidem professi.

Non in accusatione luxuriæ.

Luxui non sint obnoxii, sed in omni genere ita moderati ac temperantes, ut nec de luxu in comessationibus et potationibus, nec de luxuriâ fuerint accusati aut suspecti.

Ἀσωτία, universum intemperantiæ genus significat : bene tamen pro luxuriâ speciatim sumitur.

Aut non subditos.

Quartò, parentibus sint obedientes : non sint inobsequentes, intractabiles.

Pietas, temperantia, obedientia filiorum, indicant patris probitatem et illius diligentiam in suis instituendis filiis.

Hinc dignum eum demonstrant cui majus et amplius regimen committatur.

E contra, qui proprios filios negligit, quomodo alienorum curam habebit? vide 1. Tim. 3, ℣. 4 et 5.

℣. 7. *Oportet enim episcopum...*

Redit ad episcopum, et de eo repetit quod jam dixit, *oportet episcopum...* redditque rationem, quia domùs Dei dispensator est et œconomus : *Sicut Dei dispensatorem.*

Homini ob crimen in jus vocato nemo sapiens rerum suarum dispensationem committet.

Homini culpato, de crimine suspecto, conferretur administratio domùs Dei, dispensatio verbi divini et sacramentorum Dei!

Quia ergo episcopus est œconomus Dei, sit ab omnibus vitiis liber, præsertim à quinque episcopum maximè dedecentibus :

Ab arrogantiâ : *non superbum.* Græce, non arrogantem, id est, non protervum, inflexibilem, sui sensûs et judicii tenacem.

Regimen ecclesiasticum humile debet esse :

Reges gentium dominantur... Vos autem non sic, sed qui.

Antigonus rex filio suo subditos ferociùs tractanti dixit : An ignoras, fili, regnum nostrum splendidam esse servitutem?

Hoc Christus episcopis.

Ab iracundiâ : *non iracundum.*

Ab ebrietate : *non vinolentum ;* vide 1. Tim. 3. 3.

A violentiâ : *non percussorem*, ibid.

Medicus enim est ; medicus autem vulnera curat, non ipse vulnerat. Theophylactus post S. Chrysostomum.

Ab avaritiâ, *non turpis lucri cupidum*, ibid.

℣. 8. *Sed hospitalem...*

Virtutes his vitiis oppositas notat.

Hospitalis sit, etiam erga ignotos et extraneos beneficus, 1. Tim. 3, ℣. 2.

Benignum. Gr. amantem bonorum, φιλάγαθον, seu sit proborum speciatim amicus, bonique amator.

Sobrium. Gr. σώφρονα, alii prudentem, alii sobrium, alii castum vertunt.

Sapiens ergo, moderatus et sobrius sit in omnibus actibus suis.

Justum erga omnes, seu unicuique quod suum est tribuentem.

Sanctum, pius sit et religiosus erga Deum.

Continentem, ab omni prorsus intemperantiâ sit alienus.

Syrus : qui se contineat à concupiscentiis.

Non malè, qui castitatem continuè servet : talis enim propriè dicitur continens.

ỳ. 9. *Amplectentem...* Gr. tenacem ejus, etc. tria hìc notantur : diligentia studii, *sit tenax, etc.* materia studii, *sermo fidelis, etc.* finis seu utilitas studii, *ut possit, etc.* : vide D. Thomam.

Indicat ergo qualitates ex parte ingenii requisitas.

Non sufficit enim vita bona in episcopo, sed præterea requiritur ut sit doctus, sit doctrinæ sanæ, ut possit alios docere, fideles ad pietatem et ad quamlibet virtutem hortari; hæreticos autem redarguere et convincere.

Multis explicat hìc quod ad Tim. primæ cap. 3. 2. uno verbo dixit, *doctorem*.

Sit ergo tenax fidelis sermonis, seu per fidem traditi; doctrinæ fidei, seu evangelicæ.

Hanc scientiam curet, in hanc incumbat. Chrysostomus, Theophylactus.

Non statuit ut sit disertus, sed ut divinorum eloquiorum sit peritus, ait Theodoretus.

Ut per sanam, integram et incorruptam Evangelii doctrinam possit exhortari, etc.

Non opus est fastuosis verbis, sed summâ Scripturarum peritiâ, etc. quâ Paulus longè majora perfecit, quàm Plato, ait D. Chrysostomus.

ỳ. 10. *Sunt enim multi etiam inobedientes...*

Rationem assignat cur supradicta scientia in episcopo requiratur, maximè apud Cretenses :

Quia scilicet quamplurimi sunt apud eos refractarii, christianæ disciplinæ et doctrinæ impatientes.

Vaniloqui, vana, inania, frivola et fabulosa docentes.

Seductores, qui errores seminant et erroribus seducunt seu à veritate abducunt.

Maximè qui de circumcisione, maximè ex Judæis, quorum multi erant in Cretâ : hinc Act. 2, in die Pentecostes, *Cretenses, etc.*

Hi à judaismo conversi judaismum cum christianâ religione observandum docebant.

℣. 11. *Quos oportet redargui.* Gr. quibus oportet os obturare : erroris scilicet convincendo, vel silentium imponendo, ait D. Chrysostomus.

Ideo autem durè et imperiosè cum illis agendum, ob aliorum utilitatem.

Qui universas domos...

Domos enim et familias integras suis erroribus pervertunt, à salute abducunt, falsa eos et erronea docentes.

Turpis lucri gratiâ :

Avaritiâ ducti : quæstum enim æstimant pietatem.

Fides fundamentum ædificii spiritualis ; hâc evulsâ, ruit ædificium, subvertitur domus.

℣. 12. *Dixit quidam ex illis,...* id est,

Unus ex illis Cretensibus, et ideo qui eos bene noverat, et cujus testimonium recusare non possunt, quia illum ut prophetam suum reputant, dixit de eis :

Cretenses semper mendaces : hoc nomine semper infamati fuerunt.

Hinc proverbium Græcorum : cum Cretensi cretizandum, seu cum mendacibus mentiendum.

Cretizare apud Græcos, mentiri.

Adagium græcum, τρία Κάππα κάκιστα, tria pessima Kappa, Cilices, Cretenses, Cappadoces.

Malæ bestiæ, ad nocendum semper paratæ, ictu, cornu, morsu, veneno.

Ventres pigri, gulæ et inertiæ dediti.

Hic poeta Cretensis est Epimenides.

Dicitur autem à sancto Paulo propheta, quia pro tali habebatur à Cretensibus : hinc, *proprius propheta.*

Dicitur etiam propheta, quia poetæ vates appellabantur

Denique, quia scripsit de oraculis.

Hunc locum quem D. Paulus citat, versus est hexameter.

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Qui verti sic potest:

Cres semper mendax, mala bestia, venter iners est.

℣. 13. *Testimonium hoc verum est.*

Hoc verum esse experientiâ didici.

Non alia quæ poeta dixit, Paulus approbat, sed tantùm hoc testimonium.

Id autem dicit non maledicus, sed ex charitate ulcus ostendit medico ut illud sanet.

Hinc statim addit.

Quam ob causam, seu, tales cùm sint, severè et acriter eos admone, *increpa* et argue.

Non despero quin Dei gratiâ sanentur, Evangeliique fructum percipientes, fiant veridici, benefici, abstinentes et laboriosi.

Increpa illos durè; profundiorem infige plagam. D. Chrysostomus.

Increpationis vulnus variè, et habitâ uniuscujusque subditorum ratione, est infligendum. Idem.

Ut sani sint in fide, id est,

Sed et cura ut integritatem fidei servent incorruptam, respuentes quidquid ei contrarium suggeritur.

℣. 14. *Non intendentes judaicis...*

Et nominatim aures non præbeant Judæis seductoribus, de quibus suprà, fabulas suas venditantibus, et hominum perversorum et veritatem aversantium instituta prædicantibus.

Fabulosa à Rabbinis excogitata et multa ab illis instituta, quales sunt Deuteroses, Thalmudicas traditiones, ineptiarum et impietatis plenas.

℣. 15. *Omnia munda mundis.*

In particulari refutat errorem judaizantium, qui certos cibos ut immundos reputabant, quasi lex Mosaica vigeret adhuc:

contra quos D. Paulus docet nullum cibum, aut naturâ suâ, aut Dei præcepto, Christianis immundum esse.

Itaque *mundis*, id est, Christianis in sanguine Christi mundatis, *omnia munda* sunt, seu nullus cibus vel ex se, vel ex lege, immundus est.

Nec enim Ecclesia prohibet aliquorum cibòrum usum, quasi sint immundi; sed pœnitentiæ causâ, quam certis diebus præcipit. Vide primæ ad Timotheum, cap. 4. 3. Rom. 14. 6.

Coinquinatis autem et infidelibus, id est, immundis et infidelibus, seu judaizantibus nullus cibus est mundus, ob eorum scilicet infidelitatem et conscientiam erroneam.

Putant, juxta legis Mosaicæ præscriptum, sibi à carne suillâ, v. g., abstinendum : vel ergo abstinent ab illâ, et sic contra fidei veritatem peccant superstitione; vel non abstinent, et sic peccant contra conscientiam dictantem sibi abstinendum esse.

Hoc significant Apostoli verba : *inquinatæ sunt eorum mens et conscientia ; mens,* per errorem suum ; *conscientia,* per peccatum quod erroris sui fructus et effectus est.

℣. 16. *Confitentur se nosse Deum...*

Judaizantes isti profitentur unius Dei notitiam et cultum; sed quem ore confitentur

Factis negant : cùm sint ob morum impuritatem abominabiles, seu exsecrabiles.

Cùm sint etiam *incredibiles*, id est,

Increduli, impersuasibiles, pervicaces et inobedientes, et vitio suo *ad omne bonum opus* inepti.

Quia scilicet Christum et Christi gratiam, boni operis principium, rejiciunt, suamque justitiam ex lege Mosaicâ requirunt.

Hinc collige quovis peccato negari Deum. Christus est sapientia, justitia, veritas, sanctitas, fortitudo : per insipientiam negatur sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo : et quoties vitiis vincimur, Deum negamus ; è contra-

rio, quoties bon quid agimus, non ore sed reios: Deum confitemur. Divus Hieronymus.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 1, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Attende, ô Dei minister! quantus sit honor tuus, Deo, Regi regum et Domino dominantium servire!

Hic est fons honoris, hoc multò plùs quàm in toto terrarum orbe regnare, quia cœlestis et æterni regni meritum.

In hoc itaque Dei famulatu gloriare, ordinemque tuum quo ad tale ministerium à Deo deputatus, gaudens et gloriabundus adimple;

Certus quoniam hæc est voluntas Dei, sanctificatio tua in tali ordine.

Hoc eodem honore potiri potes et debes, ô Christiane, serve Dei!

Considerans ergo statum tuum, quasi tuam à Deo deputationem ad tale, vel tale quid agendum, hoc ipsum adimplens, gloriare quòd Deo servis, certus quòd et hæc sit Dei voluntas, sanctificatio tua in tali statu.

Vide dicta in commentario, ℣. 1; vide et observationem moralem.

Nemini displiceat ministerii sui vilitas, quia humiliora, sæpe saluti utiliora. Vide ibidem.

SECUNDÒ.

Quilibet Dei minister notet seriò ecclesiasticarum functionum epitomen, de quâ D. Paulus in primis versibus: scilicet, docere, verboque Dei fidem nutrire, spem firmare, charitatem accendere.

Videat dicta in fine ℣. 3, et observationes, etc.

Et in se reflexus attendat quomodo hæc adimpleat; et an revera sit fidelis Dei servus et animarum minister, an verò servus nequam? Ibidem.

TERTIÒ.

Episcopus et sacerdos plùs cæteris indiget misericordiâ Dei. Vide quare, ℣. 4.

Episcopus semetipsum animadvertat in ℣. 6, 7, 8, 9.

Quæ vitia ipsum maximè dedecent, ℣. 6 et 7.

Quæ virtutes ipsi maximè conveniunt, ℣. 8.

Quæ dotes in ipso requisitæ ex parte ingenii, ℣. 9.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

PRIMÒ.

TITUM ad omnem in genere sanam doctrinam hortatur, ℣. 1. Deinde instruit eum quid debeat docere senes, ℣. 2. Quid anus, ℣. 3, 4, 5. Quid juvenes, ℣. 6.

SECUNDÒ.

Titum ipsum monet, ut omnibus se præbeat exemplum bonorum operum, ℣. 7, utque doctrinam sanam et gravem cum morum integritate conjungat, ℣. 8.

℣. autem 9 et 10 tangit quid Titus servos doceat.

TERTIÒ.

Ut Titum ad omnes supradictos, seu liberos, seu servos, verbis et exemplis docendos potentiùs excitet, proponit illi Christi Salvatoris exemplum, qui visibilis apparuit, ut omnes, et liberos, et servos, exemplis et verbis suis instrueret, ℣. 11.

Ipsius doctrinæ brevem facit epitomen, ℣. 12, 13.

Mortis ipsius finem et scopum declarat, ℣. 14.

Hæc omnia vult à Tito cum auctoritate prædicari.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. Tu autem, loquere quæ decent sanam doctrinam:

2. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientiâ.

3. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes.

4. Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant.

5. Prudentes, castas, sobrias, domûs curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei.

6. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint.

7. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrinâ, in integritate, in gravitate,

8. Verbum sanum, irreprehensibile; ut is qui ex adverso est, vereatur; nihil habens malum dicere de nobis.

9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes.

10. Non fraudantes; sed in omnibus fidem bonam

CAPUT SECUNDUM.

Paraphrasis.

FABULAS docent illi ; tu autem populum tuum doce quæ sanæ doctrinæ sunt consentanea (et eorum moribus sanctificandis accommoda).

Senes hortare ut sint sobrii, pudici, prudentes, sinceri in fide, in dilectione et in patientiâ.

Hortare similiter anus ut sint in habitu sancto, seu externâ corporis compositione, quæ sanctitatem redoleat; non sint calumniatrices, non bibaces, sed recta suis exemplis et verbis docentes.

Adolescentulas igitur omnem suo sexui, et ætati, et statui convenientem sapientiam doceant, scilicet, ut suos maritos ament, suosque filios diligant.

Ut sint prudentes, castæ, sobriæ, domi assiduæ, remque domesticam curantes, mites et benignæ erga domesticos, viris suis subditæ; ne propter eas malè audiat Evangelium apud infideles.

Similiter hortare juvenes ut temperantes sint et sobrii.

In omnibus temetipsum præbe exemplar bonorum operum: in doctrinâ, docendique modo, in puritate vitæ, in gravitate conversationis.

Sermo tuus nihil noxium contineat, nihilque quod possit reprehendi; ut adversarius pudefiat, cùm nihil possit in nobis reprehendere.

Servos hortare ut dominis suis subditi sint, illisque in omnibus placere studeant, non respondeant, neque in illos mussitent.

Nihil furtim detrahant; sed sint in omnibus fideles, ut suâ

ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus.

12. Erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc sæculo.

13. Expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

14. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.

15. Hæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

fidelitate et obedientiâ christianam doctrinam apud omnes commendatam reddant, sicque fidei fiant ornamenta.

(Talia ergo doce omnes, et liberos, et servos): etenim Jesus Christus, Salvator noster, ipsa Dei gratia substantialis, per incarnationem apparuit, et illuxit omnibus hominibus, liberis et servis.

Et nos omnes erudivit, velut pædagogus noster, ut abdicantes impietatem et mundana desideria, in hoc sæculo vivamus sobriè, et justè, et piè.

Exspectantes æternam beatitudinem quam speramus, et adventum gloriosum Jesu Christi, magni Dei et Salvatoris nostri.

Qui (non tantùm nos erudivit, sed et) semetipsum pro nobis dedit in mortem,

Ut nos ab omni redimeret iniquitate, et à peccatorum sordibus, per suum sanguinem mundatos, nos possideret populum sibi peculiarem, et instar peculii sui selectum; populum, inquam, bonorum operum summè et ardenter studiosum.

Hæc omnia quæ dixi doce nescientes, exhortare scientes, ut in praxim ea redigant; refractarios autem et contradicentes argue cum plenâ potestate, ut Dei minister; sicque te in tuo geras officio, ut nullus ausit te despicere.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. Tu *autem, loquere quæ decent...*

Judaizantes illi fabulas docent, hominumque commenta, cap. 1, ℣. 11 et 14.

Tu autem, ô serve Dei, Evangeliique fidelis minister! doce quæ consentanea sunt sanæ fidei doctrinæ, de quâ cap. 1, ℣. 9.

Id est, vera, solida, christiana doce populum tuum, et quæ ad ejus corruptos mores reformandos judicabis maximè utilia.

Quia ergo Cretenses tui, ut cap. 1, ℣. 12, dictum est, sunt *ventres pigri*, gulæ et inertiæ deditì, hinc ut eos corrigas, sobrietatem viris, mulieribus, senibus et junioribus maximè commenda.

Hanc puto veram rationem cur in hoc capite quater præcipit sobrietatem.

℣. 2. *Senes, ut sobrii sint...*

A senioribus incipe, ut aliis sint in exemplum.

Itaque *senes* ætate (de illis enim hìc agi indicánt sequentia) hortare *ut sobrii sint.*

Νηφαλίους εἶναι, *sobrios esse:* hæc vox equidem vigilantem significat æquè ac sobrium, ut 1. Tim. cap. 3, ℣. 2, dictum est.

Sed hìc significat sobrium in cibo et potu: patet ex toto contextu, et maximè ex ratione allatâ, ℣. 1.

Senes ergo hortare ut sobrii sint in cibo et potu, et maximè in potu.

Præterquam quòd enim, ut optimè D. Thomas ait, illam materiam sibi specialiter sobrietas adscribit, in quo maximè laudabile est mensuram servare, cujusmodi est potus, inebriare valens; quia sicut ejus mensuratus usus multùm utilitatis confert; ita et modicus ejus excessus multum lædit, quia impedit rationis usum, etc.

Præterea, inquam, quia sinilis ætas, utpote infirma, vino

opus habet; vinum enim senum lac esse aiunt Græci; hinc senes moneri opus habent ut in ejus usu modum servent; seu non plus utantur vino quàm eorum requirit valetudo.

Modicus excessus in vino plus lædit quàm in aliis, ait D. Thomas.

Senes ergo sobrii sint.

Pudici, *σεμνοὺς* Vide 1. Tim. 3. ℣. 8. Sint maturi, graves, morum honestate conspicui, et præsertim ab omni lasciviâ maximè alieni.

Prudentes, *σώφρονας*, modesti, moderatè et prudenter se gerentes in omnibus.

Has virtutes à senibus, præsertim Cretensibus, requirit, non tantùm quia senes omnes maximè decent, sicut et vitia his virtutibus opposita ipsos dedecent; sed etiam quia æquum est ut qui cæteris ætate præstant, præstent et exemplo.

Vult itaque Paulus senes Cretenses sic sobrios, pudicos et prudentes esse, ut exemplo suo sobrietatem, pudicitiam et moderationem omnem doceant juniores.

A capitibus inchoanda populi reformatio, quia plus valent exempla quàm verba.

Sani in fide, in dilectione, in patientiâ.

Quia Cretenses semper mendaces; ne de illorum erga verum Deum pietate dici possit quod de eorum in Jovem superstitione dixit Epimenides: *Cretenses semper mendaces.* De hâc re vide D. Chrysostomum, homil. 3. in cap. 1. epist. ad Titum.

Mone eos ut sint *sani in fide*, sinceri, orthodoxi.

Sani *in dilectione*, sinceri, sine simulatione.

Sani *in patientiâ*, ita sincerè coram Deo et hominibus patientes in adversis, ut nec in Deum, nec in proximum peccent.

Hanc autem patientiam sinceram habebunt, si verè sperent in Deum; spes enim robur est animi.

Hinc 1. Thess. 1. 3. dicitur *sustinentia spei*, quasi spes sit baculus et fulcrum sustentans et roborans.

OBSERVATIO MORALIS.

Tres itaque virtutes theologicas hic commendat Apostolus : fidem sinceram, spem firmam, et charitatem non fictam.

Quarum quidem virtutum sinceritatem specialim requirit à Cretensibus senibus, ob rationem allatam, sed quarum frequentiam omnibus prorsus senibus præcipuè consulit et præcipit.

Primò, ut qui laborum corporeorum, ob ætatem, sunt incapaces, per has tres internas virtutes suam operentur salutem.

Secundò, ut qui plurimis ob ætatem affliguntur ærumnis et infirmitatibus, has suas infirmitates et passiones sanctificent per frequentes fidei, spei et charitatis actus; sicque sanctificatæ prosint illis, et ad peccatorum suorum expiationem, et ad æternæ beatitudinis meritum.

Patiantur ergo cum fide et in fidei spiritum.

Credant quòd pro Deo pati sit donum ipso fidei dono præstantius, juxta illud Philip. 1. 29. *Vobis donatum est pro Christo, non solùm ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini.*

Fides est inchoatio christianismi ; bonum opus est christianismi continuatio et accretio; patientia autem est christianismi consummatio.

Opus perfectum, consummatum. Jacobi 1. 4.

Sicut passione suâ Christus nostræ salutis opus consummavit; sic et patientiâ Christianus suam debet salutem perficere.

Hinc in fine vitæ tot nobis infirmitates, totque passiones plerumquè tolerandæ.

Patiantur in spe, et cum spe : *sustinentia spei.*

Hoc baculo maximè senes indigent, multis ob ætatem incommodis onerati :

Hoc igitur fulcro roborati et sustentati, dicant : *Momentaneum hoc et leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Perpende verba, et simul compara.

Momentum, æternum.

Leve, pondus;

Tribulationis, gloriæ.

Patiantur in charitate et cum charitate : Dei voluntatem adorantes, ad Deum anhelantes.

Cupientes *dissolvi et esse cum Christo.* Philippensium 1. 25.

Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Roman. 7. 24.

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te, Deus. Psal. 41. 2.

℣. 3. *Anus similiter in habitu sancto,...* id est,

Ætatis provectæ matronas similiter exhortare, ut sint *in habitu sancto, ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς.*

Κατατσήμα significat non vestimenta tantùm, sed et gestum, incessum, omnemque corporis compositionem.

Ἱεροπρεπες, sanctè decentes. Syr. qui decet reverentiam Dei, quasi versentur in templo et loco sacro.

Christianas itaque matronas ætate seniores admone ut amictu, incessu, gestu, totiusque corporis compositione, sanctitatis christianæ decorum servent.

Sint in habitu, seu statu, qui sanctimoniam et modestiam christianam ubique redoleat.

Ita modestæ sint ubique, quasi in templo versentur et coram Deo.

Eheu! Paulus sui temporis matronas vult ubique sic modestas quasi versentur in templo!

Et multæ nostri temporis dominæ, nec in ipso templo modestiam servant; sed in templo, quasi in theatro, versantur!

Væ nobis et temporibus nostris!

Ubi christiana modestia reperietur, cùm nec in templis servetur ab ipsis mulieribus; imò cùm ibidem ab ipsismet publicè et scandalosè violetur?

Non criminatrices, μὴ διαβόλους.

Dæmon antonomasticè diabolus seu calumniator dicitur; quia Dei præceptum, primo parenti datum, malè interpretatus, Deo ipsi calumniam fecit; hâcque malitiosâ calumniâ Deo illatâ, hominem fecit Deo rebellem.

Qui hanc dæmonis malitiam imitantur et calumnias disseminant, diaboli vocantur. Vide 2. Timoth. cap. 3, ℣. 3.

Non multo vino servientes, id est, non bibaces, seu non multibibæ, merobibæ.

Ecce aniculis eamdem in potu sobrietatem commendat, quam ℣ 2, commendavit senibus viris: luxus. quippe utrumque sexum Cretæ vitiaverat: *ventres pigri.*

Senibus tamen, sive viris, sive mulieribus non interdicit vinum; sed modicum concedit, ob ætatis infirmitatem, sicut juveni Timotheo infirmo.

Lac quidem senum est, sed moderatè sumendum, quia modicus excessus plus lædit. ℣. 2.

Nota *servientes:* bibaces sunt vini mancipia.

Bene docentes, id est, recta docentes; quod textus græcus unâ voce compositâ exprimit *καλοδιδασκάλους*, honestarum rerum magistras.

Quasi diceret: Domi, non in templo, juniores verbis et exemplis doceant, non inania, anilia, aut turpia; sed bona et honesta.

Hic ab aniculis requirit quòd ℣. 2, à senibus requisivit, ut juniorum sint exemplum et magistræ in bono.

Quæ ætate præeunt, et sapientiâ præeant.

Addi potest quòd speciatim vult matronas seniores juniorum esse magistras; quia non decebat episcopum Titum, scandali vitandi causâ, nisi pro concione et in publico, adolescentulas et juniores docere.

℣. 4. *Ut prudentiam doceant...*

Illas ergo doceant omnem suo sexui, ætati et statui convenientem sapientiam; moderatas et temperantes esse.

Viros suos ament. Gr. *φιλάνδρους*, suorum maritorum amantes esse, casto scilicet amore et reverentiali; caput enim est.

Filios suos diligant. Gr. *φιλοτέκνους.*

Liberorum amantes, christiano scilicet amore, et ideo ordinato, vigilanti, qui eorum salutem et educationem præcipuè curet.

Theophylactus notat quod amor mariti sit domesticorum bonorum caput: si hoc affuerit, sequentur reliqua, etc.; si absit amor maritalis, etiamsi omnia affuerint, diffluunt et pessumibunt.

Quæ maritum suum diligit, filios diliget, sobria erit et casta, domùs curam habebit, etc.. Idem.

℣. 5. *Prudentes, castas, sobrias.*

Ecce sobrietatem tertiò commendatam.

Domûs curam habentes Gr. οἰκουροὺς, domi assiduæ seu domûs custodes.

Harum symbolum, testudo.

Benignas erga domesticos.

Subditas viris suis, ut non blasphemetur...

Ne propter eas malè audiat Evangelium apud infideles; quasi vel mala doceat, vel saltem illius doctrina nihil proficiat; sintque propter eas dicturi: Quid eis prodest hæc doctrina nova?

Quot conjuges, ob horum præceptorum inobservantiam, sunt causa blasphemiæ! quot hodie divortia, quot scandala ob mores conjugum huic Pauli doctrinæ contrarios!

℣. 6. *Juvenes similiter hortare ut sobrii sint.*

Ecce sobrietatem quartò commendatam.

Quia utrumque sexum et omnem ætatem luxus corruperat, hinc viris et mulieribus, senibus et juvenibus, luxui deditis, sobrietatem et modestiam vult præcipuè commendari.

Commendat autem ut vitiosos curet.

Nullum quippe vitium est, quantumvis inolitum, quod non sanet Christi salutifera gratia.

Hortare ut sobrii sint. Gr. temperantes; Ambrosius, continentes; Hieronymus, pudicos esse.

℣. 7. *In omnibus.* Gr. circa omnia *tei* [illegible] *um* [illegible]*-plum.* Gr. typum *bonorum operum.*

Quia exempla verbis sunt ad persuadendum efficaciora, Titum hortatur ut se præbeat omnis virtutis exemplar, quod imitentur cæteri.

Sit vita tua exemplar eorum quæ à te dicuntur. Theodoretus.

Publica institutio, exemplarque virtutis sit vitæ tuæ splendor, seu archetypus ad imitandum præpositus: Theophylactus.

Hoc idem Paulus Timotheum docuit, primæ 2.

Hoc D. Petrus omnes episcopos docet primæ 5.

Forma facti gregis.

In doctrinâ, in integritate, in gravitate.

Explicat in quibus speciatim et præcipuè debeat aliis exemplum esse, scilicet :

In doctrinâ sanâ et in modo docendi.

In integritate, puritate et sanctitate vitæ.

In gravitate, regiminis scilicet et sanctæ cum hominibus conversationis.

In modo docendi, in puritate morum, in gravitate regiminis.

Græcus textus habet : circa omnia teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrinâ integritatem, gravitatem, incorruptibilitatem.

Syrus : in omnibus autem exemplum in temetipso præbeto in omni opere bono, et in doctrinâ tuâ habeas sermonem sanum, castum et incorruptibilem, quem nemo contemnat...

℣. 8. *Verbum sanum*... sermo tuus sit talis, ut in eo nihil sit noxium, nihil quod possit reprehendi, ut adversarius, quicumque sit, Judæus aut Græcus, pudefiat ; cùm non possit in nos episcopos quidquam arguere.

Licèt in textibus sit quoddam discrimen circa verba et verborum constructionem versiculorum 7 et 8, in hoc tamen conveniunt omnes,

Quòd D. Paulus Titum, et in eo omnes episcopos, hortetur ut se omnis virtutis archetypum præbeat, ut doctrinam sanam sine erroris admixtione prædicet, gravem sine ullâ fu-

tilium vanitate, sanæ fidei conformem, et quam nemo possit reprehendere.

℣. 9. *Servos dominis suis subditos esse.*

Servos hortare ut suis dominis subditi sint, illisque in omnibus placere studeant, propter Deum quem debent in eis revereri.

Non contradicentes, id est, non responsatores, neque mussitantes adversùs eos.

℣. 10. *Non fraudantes*, id est, non suffurantes, nihil furtim detrahentes;

Sed sint in omnibus fideles, ut suà obedientià, fidelitate et morum integritate christianam doctrinam apud omnes commendatam reddant; sicque christianæ fidei fiant ornamenta, doctrinam Salvatoris nostri ornent...

Servos negligebant pagani; hinc erant apud eos flagitiosissimi.

Hos instruit fides christiana et bonos efficit.

Servi itaque bene morigeri, fideles, obsequentes, modesti, patientes, christianæ fidei specialia sunt ornamenta.

De servis vide plura Coloss. 3. 22; Ephes. 6. 5.

℣. 11. *Apparuit enim gratia Dei Salvatoris.*

Hæc particula *enim*, hanc propositionem nectit cum superioribus.

Itaque cum D. Thomà puto hìc plenam supradictorum rationem assignari, seu cur Tito præscripserit omnes homines: senes, anus, adolescentulas, juvenes et servos ipsos, verbo et exemplo docere; nimirum, quia Christus ipse Salvator noster, animarum nostrarum episcopus, exemplo et verbo erudivit omnes et liberos et servos.

Apparuit. Gr. illuxit. Syr. patefacta est.

Gratia Dei, Salvatoris nostri. Gr. salutifera, id est,

Christus, Filius Dei, Deus et salvator noster, fons gratiæ, ipsaque gratia substantialis, essentialis et divina;

Hæc, inquam, *gratia Dei Salvatoris nostri apparuit*, illuxit, patefacta est, visibilis facta est.

Omnibus hominibus, seu liberis, seu servis, cùm *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

℣. 12. *Erudiens nos.*

Et nos erudivit, velut pædagogus qui pueros erudit, *παιδεύουσα.*

Erudivit primùm exemplis, deinde verbis : *Cœpit facere et docere.*

Ut abnegantes, id est, abdicantes impietatem tum doctrinæ tum morum.

Et sæcularia. Gr. mundana desideria, id est, cupiditates carnis, opum, honoris et gloriæ quas mundus, seu major pars hominum appetit et sequitur;

Sobriè... vivamus, id est, moderatè, quoad nos, *justè* erga proximum, *et piè* erga Deum.

℣. 13. *Exspectantes beatam spem*, id est, beatitudinem æternam, quam speramus, et quæ bonis hujus vitæ operibus promissa est quasi merces.

Et adventum gloriæ, id est, gloriosum *magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.*

Sicut duplici constamus parte, sic et duplicem exspectamus beatitudinem, animæ scilicet in morte, corporis autem in adventu Christi, per quem nostra resurgent corpora.

℣. 14. *Qui dedit semetipsum pro nobis.*

Qui non tantùm natus est et apparuit, ut nos erudiret, sed *et semetipsum* obtulit pro nobis in arâ crucis.

Ut nos redimeret ab omni iniquitate sanguinis sui pretio, utque nos à peccatorum sordibus, per baptismi lavacrum mundatos, adlegeret populum sibi selectum, peculiarem, peculium suum, suamque possessionem egregiam et præstantissimam.

Hæc omnia significat *populus acceptabilis.*

Alludit D. Paulus ad Exod. 19. 5. *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.*

Sectatorem, id est, zelatorem summè et ardenter studiosum *bonorum operum*, seu ardenti studio virtutis excercitia capescentem.

℣. 15. *Hæc loquere et exhortare.*

Hæc doce nescientes, exhortare scientes, ut juxta ea vi-

vant. Argue cum plenâ potestate refractarios et contradicentes: ita te gerens in officio, ut nemo te despiciat.

Quot in toto quidem hoc capite, ac præsertim in his ultimis versibus, veræ pietatis principia atque documenta! sit ergo

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 2, ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Ex ℣. 11, disce quòd Christus salvator noster sit salutifera Dei gratia.

Apparuit Dei gratia salvatoris nostri, etc. quia Christus Jesus est primum Dei in nos peccatores gratuitum donum.

At donum in quo omnia continentur salutifera Dei dona. *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* Rom. 8. 32.

Fons omnis doni et gratiæ, ex quo, per quem, et propter quem omnis emanat ad nos gratia Dei.

Hinc collige quantus debeat esse tuus in Christum affectus, quàm continua, et intima tui, cum hoc gratiarum fonte, cordis unio, sine quo nihil es, nihil habes, nihil potes; à quo, in quo et per quod habes et potes omnia: *Omnia possum in eo qui me confortat.*

Christo itaque Jesu, gratiæ substantiali, gratiarum omnium fonti, mente et corde frequenter unire, dicens: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum, liberator meus, adjutor meus, susceptor meus, protector meus, vita mea.*

SECUNDÒ.

Ex ℣. 12, disce quòd Christus, Filius Dei, æterna sapientia, sol, lux, doctor mundi, apparuit, illuxitque mundo per incarnationem, tanquam noster pædagogus, ut nos omnes erudiret,

Suis primùm exemplis;

Suis deinde prædicationibus, per Evangelium ad nos usque transmissis (quod de exemplis intellige).

Tandem internis gratiæ suæ illustrationibus et motionibus, quibus nostrum quotidie illuminat intellectum et affectum movet.

Quid ergo homini verè christiano faciendum ut huic summæ Dei bonitati respondeat?

Primò, sciat et recordetur se Dei discipulum esse, in hocque glorietur : *Et erunt omnes docibiles Dei.*

Secundò, sibi ab æterno Patre dictum putet quod de nube omnibus hominibus inclamavit : *Hic est Filius meus, etc.* ipsa veritas et sapientia, *ipsum audite.*

Huic ergo voci divinæ obediens, Filio Dei, æternæ veritati, doctori suo continuè sit attentus.

Audiat attentè exemplorum ipsius vocem.

Lege, relege, meditare Christi vitam et mortem.

Audi præsertim quod omnibus commendat super omnia : *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.*

Audiat attentè præceptorum et consiliorum evangelicorum vocem.

Lege, relege, meditare Christi doctrinam : *Beati pauperes, etc. Beati mundo corde, etc.* Vide Matth. cap. 5, 6 et 7, sermonem in monte.

Audiat attentè internam inspirationem et gratiæ vocem, quà externæ exemplorum et verborum voci dat virtutem.

Hæc enim *vox est Domini in virtute, vox Domini in magnificentià*, id est, vox magna faciens, vox potentes efficiens, vox contritione cordis humani humilians superbos, conterens per pœnitentiam.

Ex D. Augustino psalm. 28, ℣. 4.

Hanc ergo Domini vocem audiat attentus.

Huic voci obediat sedulus, juxta illud Psalmistæ : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.*

Ad hanc Domini vocem continuè recurrat, hancque assiduè imploret, ut ipsius efficacià et virtute valeat exemplorum et verborum vocem adimplere.

Verbum Dei, doctor meus, doce me! Veritas æterna, lux et sol mundi! sapientiæ tuæ splendore illumina, perfunde, penetra animam meam, ut ego tui luminis radio perfusus, penetratus, omnium temporalium vanitatem despiciam, teque solum diligam, ô veritas æterna!

Verbum Dei! Salvator meus, Fili Dei vivi, qui cum Æterno Patre tuo æternum spiras amorem, hujus amoris æterni scintillam spira in corde meo; amoris tui igne sic ure renes meos et cor meum, ut te solum diligam, ô charitas æterna!

TERTIÒ.

Ex eodem ℣. 12, disce quòd primum doctoris nostri erga nos documentum sit abnegatio: hîc, et Luc. 9. 24.

Dicebat ad omnes: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Luc. 9. 23.

Abnegantes primò *impietatem* doctrinæ, doctrinam Dei cultui contrariam, perversa dogmata, ait D. Chrysostomus.

Secundò, *impietatem* morum, scelestam atque improbam vitam. Idem D. Chrysostomus; seu omnia peccata quibus homo avertitur à Deo, convertitur ad creaturas.

Tertiò, *mundana desideria* quibus homo creaturæ, quasi fini suo adhæret; quibus cor suum dat creaturis, quod soli Creatori debet; quibus creaturas quasi idola colit in corde et quasi in abscondito.

Quot ergo Christiani non sunt verè christiani, non sunt verè discipuli Christi, quippe qui primo Christi documento nondum obaudierunt!

Nimirum, quotquot perversa de Deo rebusque divinis dogmata sequuntur.

Quotquot peccatis suis adeo sunt habitualiter aversi, ad creaturas conversi.

Quotquot suis sæcularibus desideriis adhærent creaturæ, interiùs colunt creaturas, imò et interiùs et exteriùs, et desideriis et actionibus toti occupantur creaturis: has cogitant, has amant, has colunt, in his sunt toti.

Tales sunt avari omnes, auri et argenti idololatræ.

Ambitiosi omnes, gloriæ et honoris idololatræ.

Voluptuosi omnes, seu ventricolæ, seu veneris idololatræ.

Quid prodest homini statuas et externa idola contemnere, evertere, confringere, si idola interna habet in corde, quibus se et omnia sua devovit et in quibus co'endis totus occupatur, vero Deo oblito, neglecto, contempto.

Maledictus homo qui facit sculptile, etc. ponitque illud in abscondito. Deuter. 27. 15.

Consule cor tuum, et vide ne fortè aliquod abscondat idolum.

Hoc ne fiat, abrenuntia Satanæ, omnibusque externis et internis idolis.

Baptismum renova, teque Christo, solique Deo vero et vivo consecra; illum unicum ama, adora, cole, cæteris contemptis.

Externorum tibi necessarius usus conceditur, prohibetur amor et cultus, ut Deum, tuum et illorum creatorem, unicè diligas et colas.

QUARTÒ.

Ex eodem ℣. 12. disce secundum Christi documentum, et quod est primi consequentia.

Ad quid enim prædictam abnegationem nobis discipulis suis præcipit?

Ut vivamus sobriè, justè et piè.

Piè et religiosè erga Deum.

Hanc autem erga Deum pietatem in corde nostro destruunt sæculares cupiditates, quibus avertitur cor à Deo, ad creaturas convertitur.

Justè erga proximum; ad quam justitiam charitatis officia reducuntur, quia sunt à Deo præcepta.

Hanc autem utramque, et justitiam et charitatem violare semper paratus est qui suis obedit cupiditatibus.

Sobriè et temperatè, quoad nosmetipsos.

Hanc quoque sobrietatem nescit cupiditatum servus.

Abnegationis ergo fructus et finis est, ut in hoc sæculo *vivamus sobriè, justè et piè.*

Attende igitur huic Doctoris nostri secundæ lectioni, quæ est totius Evangelii epitome, omnisque justitiæ christianæ summa, quæ tribus verbis omnes officii nostri partes nos docet: et vide

Num erga Deum verè pius sis: num adoras in spiritu et in veritate?

Num erga proximum justus: illum nec verbo, nec facto lædis; illum diligis, adjuvas, etc.?

Num sobrius in rerum externarum usu.

Bria est mensura, ait D. Thomas; sobrietas, inquit, accipitur pro mensurato usu rerum exteriorum, et extrinsecarum passionum.

An uteris mensuratè?

Recordare hanc mensuram concludi debere intra necessitatis limites, intra regulas utilitatis, et intra charitatis finem.

Requiritur necessitas, aut saltem utilitas, et in utentis corde gratiarum actio.

Externorum usus necessarius conceditur, etc. Vide superiùs.

QUINTÒ.

Ex ℣. 13. disce quòd si vita sobria, justa et pia sit abnegationis fructus, ipsa semen est beatitudinis æternæ.

Tertium est ergo hoc Christi documentum, quo nos hìc sobrios, justos et pios docet exspectare beatitudinem æternam in cœlis promissam.

Exspectantes beatam spem... Quasi diceret:

Peregrini estis super terram: estis autem *cives sanctorum, et domestici Dei.* Hìc permanentem non habetis civitatem; sed futuram exquiritis et exspectatis.

Sitis itaque *exspectantes beatam spem,* æternam beatitudinem, vitæ piæ, justæ et sobriæ scopum, finem et præmium.

Hanc æternam felicitatem cogitate, amate, desiderate, semper exspectate.

Hìc rursus consule cor tuum, et vide an huic Christi documento respondeat? an à terrenis separatum, æternam exspectat beatitudinem? an, è contra, terrenis adhærens, in terrenis suam quærit beatitudinem?

Et exspectantes adventum gloriæ, etc.

Quia duabus constamus partibus, animâ et corpore, duas expectamus partiales beatitudines, animæ beatitudinem post mortem; corporis beatitudinem post gloriosum Christi adventum, qui corpora nostra vivificabit et glorificabit.

Hæc est igitur secunda pars spei nostræ, *exspectantes adventum, etc.* sperate, desiderate, exspectate *adventum gloriæ, etc.*

Hunc adventum quotidie petimus, orantes : *Pater noster, etc. adveniat regnum tuum.* Sed heu! ne adveniat reformidamus.

Ut hanc formidinem in spem convertat Apostolus, paucissimis verbis hìc conglobat omnia quæ spem nostram possunt roborare.

Primò, *adventus est gloriæ :* veniet gloriosus suam nobis gloriam communicaturus, nosque sibi similes in æternâ felicitate redditurus.

Secundò, *magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi;* quasi diceret : De hoc ne dubitetis, *Jesus* est, *Salvator noster* est, *magnus Deus* est.

Quia *Jesus,* misericors est; quia *Salvator,* vult in æternum salvare; quia *Deus magnus,* omnipotens est, facit omnia quæ vult.

Quòd si hæc vobis non sufficiunt, attendite quæ sequuntur.

Tertiò, *qui dedit semetipsum pro nobis.*

Perpende hæc, *Jesu, Salvator, magnus Deus, dedit semetipsum pro nobis* peccatoribus et inimicis suis, *cùm inimici essemus, etc.*

Quid ergo faciet nobis, nunc amicis suis, filiis et fratribus suis?

Attende finem ob quem *dedit semetipsum, etc., ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret, etc.*

Quid ergo non sperabit tanto pretio redemptus, et in Christi sanguine per omnia sacramenta mundatus?

Et mundaret sibi populum, etc.

Obstupesce hìc, et obstupefactus, clama : *Domine, quid est homo, quòd memor es ejus?* quòd pro eo nasci, vivere, pati, mori dignatus?

Ad quid? ut redimeres, ut mundares, ut à peccatis mundatum seligeres populum tibi peculiarem, qui esset instar peculii tui (*le propre bien de Dieu*).

Hinc, ô peculium Dei! disce in infinitam et ineffabilem hanc Dei misericordiam sperare.

Disce huic incomprehensibili bonitati respondere ;

Jesum, salvatorem nostrum, magnum Deum diligere;

Peccata, ob quæ mortuus est, detestari ;

Omnia opera bona sectari ;

Totum Dei esse, et in hoc solo gloriari ;

Sum Dei peculium, thesaurus, Dei possèssio præstantissima!

Cave ne quidquam tanto honore indignum facias.

Hæc loquere, hæc alios doce, hæcque faciens et docens, spera, desidera, exspecta *adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi.*

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PRIMÒ.

Monita dat omnibus communia : Potestatibus obediant, ℣. 1. Neminem despiciant, nec convitientur; sed sint ad omnes, etiam infideles, mansueti, ℣. 2. Memores quid ipsi fuerint, ℣. 3. Memores et divinæ in nos misericordiæ. ℣. 4.

SECUNDÒ.

Immensam in nos Dei misericordiam exaggerat, quâ nos immeritos, in Baptismo, per Spiritum sanctum regeneravit, ut hæredes simus æternæ vitæ, ℣. 5, 6, 7, hancque misericordiam vult à Tito fidelibus inculcari, ut ejus memores, bonis operibus præcellant. ℣. 8.

TERTIÒ.

Inanes et futiles prohibet quæstiones et pugnas, ℣. 9.
Hominem hæreticum, semel et iterum admonitum, jubet devitari, ℣. 10, 11.

QUARTÒ.

Titum ad se vocat, ℣. 12; Zenam autem et Apollo sollicitè præmittat, eisque necessarium curet viaticum, ℣. 13. Discant, te hortante, nostri Christiani, in talibus occasionibus, pro suo modulo Evangelii promotioni deservire, ℣. 14.

QUINTÒ.

Salutat et solitâ adprecatione claudit epistolam, ℣. 15.

CAPUT TERTIUM.

Textus.

1. Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.

2. Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

3. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitiâ et invidiâ agentes, odibiles, odientes invicem.

4. Cùm autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei;

5. Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundùm suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritûs sancti.

6. Quem effudit in nos abundè per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

7. Ut justificati gratiâ ipsius, Hæredes simus secundùm spem vitæ æternæ.

8. Fidelis sermo est, et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo: hæc sunt bona et utilia hominibus.

9. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et con-

CAPUT TERTIUM.

Paraphrasis.

Admone Cretenses tuos, ut principibus et quibuslibet potestatem habentibus sint subditi, ut illorum jussis promptè obediant, et sint parati ad omne bonum opus faciendum, si ab eis injungatur;

Ut nemini maledicant, nec sint contentiosi, aut rixarum amantes, sed æqui et placidi, summam in omnes prorsus homines exhibeant mansuetudinem.

Nam et nos aliquando fuimus veræ sapientiæ lumine destituti, increduli, à viâ veritatis errantes, variis desideriis et voluptatibus mancipati, malignè et invidè cum aliis agentes, odio digni, et alios invicem odientes.

Cùm autem illuxit (per Evangelii prædicationem) bonitas et singularis in homines amor Dei, Salvatoris nostri;

Non propter opera nostra justa, sed gratis et ex suâ merâ misericordiâ, salvos nos fecit per Baptismum, in quo, per gratiam Spiritùs sancti, regeneramur in filios Dei, et novi homines efficimur.

Quem Spiritum sanctum Deus Pater in nos largè et copiosè effudit, per Jesum Christum Salvatorem nostrum;

Ut per gratiam ipsius à peccatis purgati, et justitiâ donati, simus hæredes vitæ æternæ, cum spe certâ eam assequendi.

Certa sunt quæ dixi, et volo ut de his fratres tuos confirmes; ut qui Deo credunt curent aliis præire in bonis operibus, quæ sola propriè bona sunt, et hominibus utilia;

Inanes autem quæstiones, et genealogias, et futiles circa

tentiones, et pugnas legis devita; sunt enim inutiles et vanæ.

10. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita:

11. Sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cùm sit proprio judicio condemnatus.

12. Cùm misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim; ibi enim statui hiemare.

13. Zenam, legisperitum, et Apollo sollicitè præmitte, ut nihil illis desit.

14. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.

15. Salutant te qui mecum sunt omnes; saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

legem pugnas rejice et devita, quia vanæ sunt et inutiles.

Hæreticum hominem, si post unam et alteram correptionem fuerit pertinax, devita.

Sciens quòd hujusmodi hæreticus sit subversus, et peccat sciens et volens; et ideo semetipsum intùs condemnans.

Cùm Artemam aut Tychicum ad te misero, ut tuas vices suppleant, festina ad me Nicopolim venire; ibi enim hiemare statui.

Zenam, legis Mosaicæ doctorem, et Apollo cura sic instructos omnibus ad iter necessariis præmittere, ut illis in vià nihil desit.

Discant nostri Christiani quod supra dixi, aliis bonorum operum studio præire, ad usus aliorum (et maximè evangelicorum prædicatorum) necessarios, ut non sint infructuosi in agro Domini.

Salutant te omnes qui mecum sunt fideles; saluta eos qui nos amant ob fidem et secundùm fidem.

Gratia Dei sit cum omnibus vobis. Amen.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. ADMONE *illos principibus et potestatibus...*

In præcedenti capite singulis statibus monita dedit Apostolus; hìc omnibus communia dat.

Ac primò, ut superioribus obediant.

Admone illos, id est, Cretenses tuos, etc. Vide paraphrasim.

Tria notantur his in verbis inferiorum erga superiores officia, ait D. Thomas:

Reverentia subjectionis, seu illorum auctoritati submissio: *subditos esse;*

Obedientia jussionis, seu illorum jussionis prompta et libens obtemperatio: *dicto obedire;*

Cordis et animi præparatio ad omne bonum opus faciendum, si injungatur: *paratos esse.*

Dicit *ad omne bonum opus:* alioquin, si malum opus imperaretur, Deo magis obediendum foret quàm hominibus.

Hinc discretio requiritur in obedientiâ, ait divus Thomas, sicut et promptitudo.

℣. 2. *Neminem blasphemare*, id est, ut nemini maledicant.

Non litigiosos esse, id est, non sint contentiosi et rixarum amantes. Gr. à pugnâ alienos. Syr. non sint pugnaces, sed mansueti.

Sed modestos, id est, sed sint æqui, placidi, et summam *in omnes homines* mansuetudinem exhibeant, non fideles tantùm, sed infideles et eis contradicentes.

℣. 3. *Eramus enim aliquando et nos...*

Dat rationem cur etiam erga infideles et improbos debemus esse mites et mansueti.

Quasi diceret: Fuimus et nos aliquando tales ac illi, debemus igitur eis compati.

Hoc dicit Apostolus in personâ Gentilium ad fidem con-

versorum : hinc dicere potuisset : Fuistis et vos, etc. sed modestiùs, *fuimus et nos, etc.*

Insipientes. Syr. rationis expertes, id est, veræ sapientiæ lumine destituti.

Increduli. Syr. refractarii, inobedientes.

Errantes, à viâ veritatis.

Servientes desideriis et voluptatibus variis, id est, variis desideriis et voluptatibus mancipati.

In malitiâ et invidiâ agentes, id est, in spiritu maligno et invido cum aliis agentes.

Odibiles, odientes invicem : id est, digni odio et alios invicem odientes, seu mutuò infesti more ferarum.

Hujus ergo miseri statûs memores, compatiamur aliis.

Sed et attendentes ad benignitatem Domini nostri Jesu Christi erga nos, qui immeritos renovavit.

℣. 4. *Cùm autem benignitas et humanitas.*

Gr. χρηστότης, bonitas, benevolentia, etc.

Φιλανθρωπία, singularis in homines amor.

Dei Patris, distinguitur enim à Jesu Christo in ℣. 6.

Cùm ergo illuxit bonitas et singularis Dei Patris in homines amor, qui volens nos ad salutem perducere, nobis Filium suum unigenitum dedit salvatorem.

Pater salvator est, quia salvare voluit, deditque Filium salvatorem : *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit...* Joan. 3.

Et Filius salvator est, quia sanguinis sui pretio nos redemit, et sacramenta instituit quibus salutem consequimur.

℣. 5. *Non ex operibus justitiæ*.. id est, non propter opera nostra justa, seu non ex merito operum nostrorum justitiæ, quia nulla erant.

Sed secundùm suam misericordiam, id est, sed gratis, et ex merâ suâ misericordiâ.

Salvos nos fecit, id est, justificavit et in viâ salutis constituit, ut ad perfectam salutem perveniamus.

Per lavacrum regenerationis, id est, per Baptismum quo exteriùs abluti fuimus, et interiùs, per infusam Spiritûs sancti

gratiam, regenerati in filios Dei, et renovati, seu novi homines effecti.

Scilicet, ex insipientibus, incredulis, errantibus, vitiis servientibus, etc. ℣. 3. facti sapientes, credentes, Deo obedientes, Spiritu Dei agentes et acti.

℣. 6. *Quem effudit in nos abundè...*

Quem Spiritum sanctum Deus pater in nos largè et copiosè effudit *per Jesum Christum salvatorem nostrum;* in Baptismo scilicet et Confirmatione, quæ statim post Baptismum dabatur per manuum impositionem.

Ecce sacrosanctam Trinitatem formaliter expressam.

℣. 7. *Ut justificati gratiâ ipsius...* id est, ut per gratiam à peccatis purgati et justitiâ donati, *simus hæredes æternæ vitæ,* cum spe certissimâ hæreditatis consequendæ.

Jam quidem hæredes sumus, non in re, sed in spe, jus habemus ad hæreditatem, et certò speramus quòd eam aliquando consequemur.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

His in versibus nota non tantùm formalem sanctissimæ Trinitatis mentionem, sed et distinctam in nostrâ regeneratione operationem, et quidem unicuique personæ proportionatam et conformem.

Deus, pater et salvator noster, per Jesum Christum, salvatorem nostrum, caputque nostrum, in nos Spiritum sanctum sanctificationis formam effundit, ait Apostolus.

Pater, qui divinitatis, omnisque divinæ processionis principium est, et nostri esse divini, nostræque vitæ novæ est principium.

Filius, qui cum Patre Spiritûs sancti comprincipium est, et cum Patre sancti Spiritûs in nos effusionis est comprincipium.

Spiritus sanctus, qui Patris et Filii Spiritus est, amor et quasi cor in nobis à Patre per Filium effusus, utriusque spiritus est habitans in nobis, animans nos, sanctificans nos.

Quid mirum, si in nomine Patris, et Filii et Spiritûs sancti baptizamur?

Pater æternus, baptizati pater est; ejusque divini esse principium.

Filius divinus fit caput baptizati, in quem tanquam in suum membrum infundit Spiritum suum.

Spiritus sanctus fit baptizati quasi spiritus, cor et anima, vita supernaturalis et divina.

℣. 8. *Fidelis sermo est, et de his volo te...*

Certa sunt et indubitata quæ dixi, *et de his volo* ut fratres tuos confirmes.

Seu, ut, nugis Judæorum omissis, has veritates de Dei in nos amore, de nostrâ renovatione et de hæreditate vitæ æternæ, fratribus prædices, et affirmes tanquam certissimas.

Ut curent.... id est, ut earum memores, curent aliis præire et præstare in bonis operibus, seu non solo verbo, sed opere et exemplo præcellere.

Sancti sint sicut et Deus, cujus filii sunt et hæredes.

Sancti sint sicut Filius cujus membra sunt.

Sancti sint sicut Spiritus sanctus, in quo sunt sanctificati; sanctus est.

Hæc sunt bona et utilia hominibus.

Hoc enim solùm, scilicet bona agere, sanctè vivere, propriè bonum est et utile.

Post mortem sola restant opera bona, et hominem comitantur, non divitiæ, non honor, etc.

℣. 9. *Stultas autem quæstiones...*

Inanes autem et frivolas quæstiones et genealogias de quibus vide 1. Tim. 1. 4, et futiles Rabbinorum pugnas et contentiones circa legem, rejice et devita; quia vanæ et inutiles.

℣. 10. *Hæreticum hominem post unam...*

Hæreticum hominem, nondum tibi sat exploratum, semel et iterum mone, instrue, corripe.

Quod si post unam et alteram admonitionem fuerit pertinax,

Devita eum, cognitâ scilicet ejus obstinatione.

℣. 11. *Sciens quia subversus est.*

Potest dici quòd triplex afferatur ratio cur relinquendus sit hæreticus contumax :

Prima, quia scilicet talis homo, dissipato fidei fundamento, eversus est et incurabilis, irreparabilis sicut ædificium cujus ruit fundamentum.

Secunda, quia suâ sponte sciens et volens peccat, seu non ex ignorantiâ aut ex infirmitate, sed suâ malitiâ et obstinatione in malo perseverat.

Tertia, quia cùm Ecclesiam nolit audire, et ab eâ semetipsum separaverit, justè relinquitur ab Ecclesiâ, et nulla ei fit injuria, si exsequaris quod ipse sibi suo judicio faciendum judicavit.

Suum proprium sequens judicium, sese ab Ecclesiâ segregavit; relinque separatum : sese excommunicavit; excommunicatum relinque.

Cætera vitia per sacerdotes de Ecclesiâ propelluntur; hæretici autem in semetipsos sententiam ferunt, suo arbitrio de Ecclesiâ recedentes : quæ recessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio :

D. Hieronymus citatus à P. Amelotte.

Gr. textus habet : sciens quia subversus est hujusmodi et peccat existens sponte condemnatus.

Quasi diceret : Scias quòd hujusmodi qui semel et iterum monitus in errore persistit, subversus est, et peccat sciens et volens, et intus semetipsum condemnans.

Scit enim quòd nova, sine revelatione animoque non recto, sed vel gloriæ, vel commodi gratiâ prædicet vel doceat.

Hinc incorrigibilis : ideo sibimet relinquendus; nec cum eo familiariter conversandum.

℣. 12. *Cum misero ad te Artemam.* Ut tuas suppleat vices.

Nicopolim, Thraciæ, ait D. Chrysostomus, ; Epyri, ait D. Hieronymus.

℣. 13. *Zenam legisperitum*, scilicet juris Mosaici, seu legis Mosaicæ doctorem.

Sollicitè præmitte, ut nihil illis desit, id est, viatico sic instructos mitte, ut nihil eis in itinere desit.

Seu, cura ut subministrentur eis omnia ad iter necessaria.

℣. 14. *Discant autem et nostri bonis operibus præesse...* discant et nostri fratres, te hortante, teque faciente, ita aliis præire et præcellere in bonorum operum studio, ubi occurrit necessitas, qualis est hæc, ut non sint in agro Christi arbores infructuosæ, sed pro suo modulo rem communem promoveant.

℣. 15. *Salutant te qui mecum sunt omnes.*

Saluta eos qui nos amant in fide, id est ob fidem et secundùm fidem, seu verâ et christianâ charitate. *Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.*

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 3, *ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.*

In ℣. 4, 5, 6, 7, nota tria in mente et corde semper habenda.

PRIMUM.

Ineffabilem et singularem totius sanctissimæ Trinitatis in nos amorem.

Patris, qui nos salvare volens, Filium suum unigenitum mundo dedit; *ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Joan. 3. 16.

Filii, qui copiosam nobis dare volens redemptionem, sanguinis sui pretio nos redemit, sacramentis institutis, per quæ, quasi per canales, hic idem sanguis ad nos, salutis nostræ gratiâ, difflueret.

Spiritûs sancti, qui nos de nostrâ salute certiores reddere volens, hujus nostræ salutis sigillum et arrha esse dignatus est; et quem propterea Pater æternus, *per Jesum Christum salvatorem nostrum*, in Baptismo et in confirmatione, *effudit in nos abundè*, ℣. 6.

SECUNDUM.

Hujus ineffabilis amoris divini finem, ut per gratiam Jesu Christi, in Baptismo nobis collatam, à peccatis omnibus purgati, justitiâ donati, *hæredes simus vitæ æternæ*, cum spe certâ eam assequendi, ℣. 9.

TERTIUM.

Hujus ejusdem amoris divini præsentem in nobis effectum, seu nostram in Deo, ob Baptismum, nobilitatem.

Pater æternus, pater noster factus est, nostrique esse divini principium.

Filius Dei caput nostrum factus est, suum in nos Spiritum infundens, velut in sui corporis membra.

Spiritus sanctus factus est quasi noster spiritus, cor et anima nostra.

Ad hæc tria jugiter intentus,

Totam sanctissimam Trinitatem, ob tantum et talem amorem, lauda, benedic, eique continuas gratias age.

Taliter amantem redama;

Sis sanctissimæ Trinitati totus, in cujus nomine baptizatus, per distinctam et proportionatam uniuscujusque personæ operationem regeneratus es.

Uni ergo trino Deo vive,

At vive dignè Deo.

Dignè Patre æterno, patre tuo.

Dignè Filio æterno, capite tuo.

Dignè Spiritu sancto, spiritu et corde tuo.

Sanctus esto, sicut Pater æternus, cujus factus es filius et hæres.

Sanctus esto, sicut Filius, cujus membrum factus es.

Sanctus esto, sicut Spiritus sanctus, in quo sanctificatus es.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD PHILEMONEM
TRIPLEX EXPOSITIO,
ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

PHILEMON, vir nobilis, Phrygius genere, civis Colossensis, inter suos potentiâ quidem et opibus, sed maximè christianâ fide, pietate et charitate conspicuus,

Inter alios multos, servum habuit Onesimum nomine, Phrygem quoque et Colossensem, qui domini sui quibusdam compilatis rebus, Colossis Romam transfugit.

Hunc divus Paulus, in prioribus vinculis tunc agens, instructum, conversum, et baptizatum, cum hâc Epistolâ commendatitiâ ad Philemonem, sibi, Paulo, charissimum remittit, eum mirâ charitatis arte rogans ut, datâ veniâ, Onesimum in gratiam recipiat.

Scripta est itaque Romæ in primis vinculis, eodem tempore quo Epistola ad Colossenses. Vide Estium.

Per Onesimum lata an. 62.

Nullum equidem doctrinæ christianæ capu ex professo docet hâc in Epistolâ sanctus Apostolus;

Sed mirandum dat omnibus Christianis exemplum charitatis : si enim mancipium, si fugitivum, si furem, tantâ charitate prosecutus est Gentium Doctor et Apostolus; quis Christianus charitatis officia negligat erga quemlibet, etsi conditione et moribus vilissimum.

Hâc præterea docemur Epistolâ, de nullo, quantumvis perdito homine, desperandum : Onesimus enim fur et fugitivus, Dei gratiâ, vir illustris evasit ; S. Timotheo in episcopatu Ephesino successit ; denique sub Trajano Romæ martyrium gloriosè consummavit.

Alias hujus Epistolæ utilitates colligit divus Chrysostomus, quas et nos suis in locis annotabimus.

ANALYSIS.

Hæc Epistola, quia brevis, in capita non dividitur; sed quatuor in partes dividi potest, in salutationem, in exordium, in propositionem, et in conclusionem.

Inter has autem tanta est ad invicem connexio, tanta omnium simul ad eumdem scopum, scilicet, ad impetrandum Onesimo gratiam, collimatio, ut vix unam in totâ hâc Epistolâ reperias verbulum, quod Philemonis animum ad misericordiam Onesimo faciendam non determinet.

Ad hoc præparant omnia et singula salutationis ipsius verba, tribus primis versibus contentæ. Vide ℣. 3. in commentario.

Ad hoc tendit exordium, in quo laudatur Philemonis charitas, ut ad charitatem in Onesimum excitetur, ℣. 4, 5, 6, 7. Vide ℣. 7. in commentario.

Ad hoc tendit et proponendi modus, ℣. 8, 9.

Ad hoc ipsa propositio, ℣. 10.

Ad hoc omnes rationes allatæ à versu 11. ad versum 16, et in commentario explicatæ.

Ad hoc ipsa conclusio. ℣. 17.

Ad hoc damni reparatio, pro quo Paulus se sponsorem facit, ℣. 18, 19.

Ad hoc blanditiæ, ℣. 10, fiducia, ℣. 21.

Lætus denique nuntius, quo claudit Epistolam, ℣. 22.

TEXTUS.

SALUTATIO.

1. Paulus, vinctus Christi Jesu, et Timotheus frater; Philemoni dilecto, et adjutori nostro;

2. Et Appiæ sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tuâ est.

3. Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

EXORDIUM.

4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tu[am] faciens in orationibus meis;

5. Audiens charitatem tuam et fidem, quam habes in Domino Jesu et in omnes sanctos.

6. Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu.

7. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tuâ: quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.

PROPOSITIO.

8. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet:

9. Propter charitatem magis obsecro, cùm sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi.

10. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo;

PARAPHRASIS.

SALUTATIO.

PAULUS, propter Christum catenâ vinctus, et Timotheus in Christo frater, Philemoni charissimo et cooperatori nostro;

Et Appiæ nostræ in Christo sorori charissimæ, Archippo nostro in apostolicâ militiâ commilitoni, et fidelium congregationi quæ est in domo tuâ.

Gratia vobis et pax sit à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

EXORDIUM.

Tuî in orationibus meis semper memor, gratias ago Deo meo:

Quia audio eximiam fidem quam habes in Dominum Jesum, et charitatem quam in omnes Christianos exerces.

Adeo ut beneficentia fidei tuæ fiat omnibus evidens per patefactionem omnium bonorum operum quæ fiunt à vobîs per Christi Jesu gratiam.

(Et meritò gratias ago) magnum enim gaudium et solatium habui ex tuâ charitate, frater; quia per te sanctorum viscera refocillata sunt.

PROPOSITIO.

Quapropter, quamvis (ut apostolus) multa possim erga te libertate uti, tibique possim imperare quod officii tui est;

Tamen propter charitatem quâ te diligo, malo te rogare, maximè cùm sis senex, sicut et ego Paulus, qui et nunc pro Christo catenâ ligor.

Obsecro te pro filio meo, quem in vinculis meis genui, Onesimo;

11. Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis,

12. Quem remisi tibi. Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe :

13. Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii :

14. Sineconsili o autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

15. Forsitan enim ideo discessit ad horam à te, ut æternum illum reciperes.

16. Jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maximè mihi; quantò autem magis tibi, et in carne, et in Domino!

CONCLUSIO.

17. Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me :

18. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa.

19. Ego Paulus scripsi meâ manu; ego reddam, ut non dicam tibi quòd et teipsum mihi debes :

20. Ita, frater. Ego te fruar in Domino; refice viscera mea in Domino.

21. Confidens in obedientiâ tuâ scripsi tibi; sciens quoniam et super id quod dico facies.

Qui aliquando fuit quidem tibi inutilis, nunc autem et mihi et tibi valde utilis.

Illum ad te remisi, te ergo eum, ut mea viscera suscipe.

Volebam illum apud me retinere, ut mihi in vinculis, quæ Evangelii gratiâ perfero, illa præstaret obsequia quæ tu ipse mihi præstares, si Romæ adesses.

At, te inconsulto, eum nolui retinere; ne hoc tuum in me beneficium, ex necessitate proficisceretur, potiùs quàm ex voluntate.

Fortè verò permisit Deus Onesimum à te ad modicum tempus discedere, ut eum reciperes in æternum tibi adhæsurum.

Non ut servum tantùm, sed plùs quàm servum, scilicet, fratrem charissimum, mihi quidem maximè charum: quantò magis tibi et ob servitutem corporalem, et ob spiritualem fraternitatem!

CONCLUSIO.

Si ergo habes me in fide socium, et in Christo amicum, illum suscipe sicut meipsum.

Si autem à te discedens, furto tibi nocuit, hoc meis rationibus imputa (pro illo me sponsorem facio).

(Ut sis certior), en meum chirographum: Ego Paulus scripsi propriâ manu, ego rêpendam. Taceo quòd tuî ipsius mihi debitor es, ob tuam ad Christum conversionem.

Eia, mi frater, ego per te hoc gaudio fruar in Domino, hocque beneficio recrea cor meum in Domino; vel Onesimum, meum in Domino filium, recipe in gratiam, et recrea cor meum in Domino.

Hæc tibi scripsi, de tuâ obedientiâ persuasus, habensque pro certo plùs te facturum quàm peto.

22. Simul autem et para mihi hospitium : nam spero per orationes vestras donari me vobis.

23. Salutat te Epaphras, concaptivus meus in Christo Jesu,

24. Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei.

25. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Simul etiam et te rogo, ut mihi præpares hospitium; nam spero quòd per orationes vestras è vinculis liber vobis restituar.

Salutat te Epaphras meus, propter Jesum Christum concaptivus.

Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas mei in Evangelii negotio adjutores.

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

Commentarius.

℣. 1. PAULUS, *vinctus Christi Jesu,* id est, propter Christum. Vide Act. Apost. cap. 28. 16. ubi Paulus catenâ vinctus manet sub custodiâ militis.

Et Timotheus frater, scilicet in Christo, ob communem per Baptismum regenerationem.

Hunc alibi filium suum in fide vocat. Vide 1. ad Tim. 1. 2. *Philemoni dilecto,* id est, charissimo.

Et adjutori nostro. Gr. cooperanti, seu cooperatori nostro.

Sic vocat eum honoris gratiâ; quia fidei negotium suo modo, scilicet, hospitalitate, opibus et curâ suâ maximè promovebat.

℣. 2. *Et Appiæ sorori charissimæ,* id est, sorori in Christo, seu christianæ; erat Philemonis uxor vel soror.

Et Archippo, commilitoni nostro, scilicet in Apostolicâ militiâ.

Apostolatûs labores hîc militiæ comparat, sicut et 1. Tim. 1. 18 et 2. Tim. 2. 3.

Archippus erat in ministerio Ecclesiæ Colossensis, ut patet ex quarto capite ad Coloss. ℣. 17. *Dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti à Domino, ut illud impleas ;*

Sive fuerit diaconus, ut vult Baronius;

Sive fuerit presbyter, imò et episcopus, ut vult D. Ambrosius.

Et Ecclesiæ quæ in domo tuâ est, id est, fidelium congregationi, qui in domo tuâ sunt; seu universæ familiæ tuæ, quæ christiana est.

℣. 3. *Gratia vobis et pax...* Consueta Pauli salutatio, omne bonum complectens.

Nota post D. Chrysostomum et alios interpretes, quomodo statim ab initio Philemonis animum pulsat ad misericordiam.

Vinctos in Domino : Sua vincula Philemoni demonstrat, et per ea tacitè rogat, quasi diceret : Per hæc, quæ pro Christo patior, vincula te deprecor.

Et Timotheus ; quasi diceret : Idem te deprecatur Timotheus, tuus et meus in Christo frater.

Philemoni dilecto ; quasi diceret : Per nostrum te deprecor amorem.

Adjutori nostro ; quasi diceret : Qui tot adjuvas, hunc et me adjuva in illo.

Ut fortior evadet oratio, Philemonem per omnia illi charissima quasi deprecatur : per uxorem, per Archippum, per totam familiam ; salutat eos, ut fautores, et secum pro Onesimo deprecatores habeat.

Tanta erat Apostoli charitas et sollicitudo pro uno homuncione, mancipio, fugitivo et fure !

Unde hoc ? quia non ex conditione, sed ex sanguinis Christi pretio reputabat homines.

Sic et à nobis Christus in Christianis quibuslibet, etiam conditione vilissimis, considerandus et diligendus.

EXORDIUM.

℣. 4. *Gratias ago Deo meo,* scilicet, pro donis tibi ab eo collatis.

Semper memoriam tuî faciens,... id est, et in orationibus meis tuî semper recordor.

℣. 5. *Audiens charitatem tuam et fidem...*

Rationem affert cur gratias agat.

Quia audio eximiam fidem quam habes in Dominum Jesum Christum.

Gr. *πρὸς, ad* Dominum Jesum, et charitatem, quam *in, εἰς*, omnes sanctos, seu Christianos exerces omnibus misericordiæ operibus.

℣. 6. *Ut communicatio fidei tuæ...*

Adeo ut bonorum vestrorum communicatio, id est, liberalitas et beneficentia vestra. Hoc sensu sumitur communicatio, Rom. 12. ℣. 13; Heb. 13, 16.

Fidei vestræ, id est, quæ à fide vivâ procedit, omnibus evidens fiat.

In agnitione, id est, per cognitionem, seu per patefactionem (*par l'éclat*) omnium bonorum operum quæ fiunt à vobis, id est, à te, ab Appiâ et à tuis.

In Christo Jesu : per Christi gratiam, vel in negotio fidei christianæ.

Gr. in Christum Jesum, seu pro Christo Jesu.

Divus Chrysostomus, quem sequitur D. Hieronymus, aliter legit et explicat : loco enim ἐναργής, per α, id est, *evidens*, legit ἐνεργής, per ε, *efficax;* et ita legitur in textu græco hodierno, imò et in syriaco : fiat frugifera operibus.

Secundùm hanc lectionem sensus est :

Oro ut fides tua sit efficax, et sese communicet per opera bona.

Sed cùm D. Philemonis fidem jam laudaverit ut efficacem, per charitatem quam in omnes sanctos exercebat, hæc oratio non videtur ad mentem Apostoli.

Itaque primus sensus est naturalior et Apostoli scopo convenientior, ideo retinendus.

℣. 7. *Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tuâ;* χαρὰν, *gaudium*, non χάριν, *gratiam.*

Meritò gratiam ago, magnum enim gaudium habui, et in laboribus meis solatium ex tuâ charitate, frater, quâ sanctorum viscera refocillata sunt.

Philemon fideles inopiâ et miseriis oppressos misericorditer refocillavit : hinc sanctorum viscera dicuntur refocillata, id est, intimâ consolatione recreata.

Sicut per viscera misericordiæ intelligitur intima et visceralis miseratio; sic per viscera refocillata intelligitur intima et visceralis consolatio.

Nota in hoc exordio christianum D. Pauli artificium : laudat impensè Philemonis charitatem, ut ad gratiam, quam intendit petere, disponat.

Quasi diceret : Si tanta est in Christianos omnes tua cha-

ritas, sanè et in hunc, qui christianus est, clemens eris et misericors. Onesimum nunc christianum, fratremque tuum, sicut et alios in Christo fratres refocillabis.

PROPOSITIO.

℣. 8. *Propter quod multam fiduciam,* id est, libertatem, jus et auctoritatem habens imperandi.

Nimirum ut apostolus Christi, in universâ Ecclesiâ auctoritatem habens.

Quod ad rem pertinet. Gr. tibi decens, id est, quod officii tui est: scilicet, ut servo pœnitenti parcas, et tuam in eum charitatem exerceas.

Sensus est: quamvis, ut apostolus, multa possim erga te, ut christianum, libertate uti, possimque tibi imperare quod te facere convenit.

Accedit ad rem sibi hâc in epistolâ propositam, et quia poterat eam vel imperare, vel rogare, elegit hoc secundum.

℣. 9. *Propter charitatem magis obsecro...*

Tamen propter charitatem quâ te diligo, malo te rogare, ut amicum.

Indicat quòd agat ut amicus, potiùs quàm ut apostolus. Inspice, obsecro, quàm multis ex locis sibi ad cor ejus aditum parat. D. Chrysostomus.

Cùm sis talis ut Paulus, senex...

Maximè cùm sis senex, sicut et ego Paulus, qui et nunc pro Christo catenâ sum ligatus. Gr. talis existens, ut Paulus senex, etc. quod D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus syriaca versio, D. Hieronymus, vertunt: cùm sim talis, scilicet Paulus, senex, vinctus Christi:

Et reverà syntaxis id videtur postulare: obsecro te, ego talis existens, qualem nosti, scilicet Paulus, senex et vinctus Christi.

O ineffabilem bonitatem, ait D. Chrysostomus! quàm variis hunc modis aggreditur! quot ex partibus exorare pergit! ex personæ qualitate: *Paulus*, ex ætate, *senex;* quod potentiùs persuadet: *Vinctus Jesu Christi.*

Sed noster interpres cum Ambrosio, per hebraismum, ait Cornelius à Lapide, meliùs vertit : *cùm sis senex.*

Parum refert : idem enim est sensus; quasi diceret : Da hoc senio, da vinculis Pauli martyris.

℣. 10. *Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo.* Tandem post longas insinuationes proponit suam petitionem : sed observa quomodo, antequam Onesimum nominet, eum filium suum, et filium in vinculis suis genitum vocaverit, ut his duabus qualitatibus præambulis, cor Philemonis ad reconciliationem aperiat.

℣. 11. *Qui tibi aliquando inutilis fuit,* delictum confitetur, sed culpam minuit ; inutilem vocat eum qui de facto nocuit.

Nunc autem et mihi et tibi utilis. Alludit ad Onesimi significationem. Græcè enim ὀνήσιμος, Onesimus, idem est ac χρήστος, Christus, seu utilis.

Hinc in textu græco pulchra est antithesis, inter ἄχρηστον, inutilem, et οὔ χρηστον, utilem ; quasi diceret : Olim erat Anonesimus, nunc est Onesimus.

Nota quòd simul ac proponit suam petitionem, statim et probat concedendam esse rem petitam ; probat ergo recipiendum Onesimum ratione utilitatis.

Et tibi utilis erit, quia, ut christianus, fideliter serviet ; et mihi fuit utilis, vincto enim ministravit.

℣. 12. *Quem remisi tibi :* et ex hâc parte iracundiam mitigat, cùm illum in manus domini tradit. D. Chrysostomus.

Tu autem illum, ut viscera mea, suscipe.

Gr. tu autem illum, id est, viscera mea suscipe ; quasi diceret : Meipsum in illo suscipe.

Filius meus est, cor meum, viscera mea, illum ergo ut talem suscipe : quidquid illi feceris, mihi, cordi meo, visceribus meis, feceris.

Ratione suæ erga Onesimum amicitiæ probat non tantùm veniam ei dandam, sed et honorem impendendum : est enim Pauli filius et cor.

Quanta charitas erga homuncionem, mancipium, furem, fugitivum !

Disce hinc oculis fidei homines intueri ; Christianos omnes ut Christi filios, membra, corpus et cor : Christum in illis diliges : tu illos, id est, Christum suscipe in illis.

Quanta hinc exprobratio in plerosque dominos, qui servos suos quasi canes reputant, eosque minùs diligunt quàm equos suos : de homine christiano minùs curant quàm de bestiâ!

℣. 13. *Quem ego volueram mecum detinere....*

Et propter meam in ipsum amicitiam, et propter illius erga me utilitatem, volebam eum apud me retinere.

Ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Vide paraphrasim.

℣. 14. *Sine consilio autem tuo nihil volui facere...* Vide paraphrasim.

In his duobus versibus conglobat multas rationes quibus Philemonis animum simul pulsat ad veniam Onesimo dandam.

Primò, resumit jam tactas amoris et utilitatis rationes.

Secundò, addit duas circumstantias singulariter efficaces ad Philemonem excitandum ; dum, ait, ut pro te, mihi in vinculis ministraret. Loco tuî, vice tuì, ille mihi ministravit in vinculis quæ pro Christo patior.

Tertiò, magnam exhibet erga Philemonem reverentiam, cùm ait, *sine consilio, etc.* te inconsulto, ac nisi te ultrò volente, nolui retinere.

Et hâc reverentiâ animum Philemonis magis ac magis excitat ad concedendum quod petit.

℣. 15. *Forsitan enim ideo discessit ad horam à te...*

Ab Onesimi conversione, cujus occasio fuit illius fuga, rationem ignoscendi petit. Fortè ideo permisit Deus Onesimum à te discedere ad breve tempus, ut à me conversum reciperes non ampliùs à te recessurum, sed tibi semper adhæsurum.

℣. 16. *Jam non ut servum,...* id est, non ut servum tantummodo.

Sed pro servo. Gr. sed supra quàm servum. Syr. sed plùs quàm servum ; nempe,

Charissimum fratrem, scilicet in Christo, seu propter Baptismum, quo omnes regenerati fratres fiunt, utpote filii Dei.

Maximè mihi, id est, mihi quidem charissimum, quia eum genui in Christo.

Quantò autem magis tibi, quia tuus est et servitute corporali, et fraternitate spirituali !

In carne, corpus ejus tuum est, ob jus dominorum in mancipia.

Et in Domino, in quo frater tuus factus est per Baptismum.

In his duobus versibus,

Primò, culpam Onesimi minuit, dicendo : *discessit,* pro fugit ; illius fugam quasi iter exhibet.

Ad horam, ad modicum tempus, minuit et fugæ durationem.

Secundò, duas aut tres rationes affert ob quas Philemon debeat ignoscere.

Fortè id Dei consilium fuit, cùm eum à te fugere permisit, ut tecum per totam æternitatem uniretur in cœlo.

An Dei consilio et voluntati contradices, hominique cum Deo reconciliato pacem negabis? ex servo frater tuus in Christo factus est : an fratri tuo reconciliari renues?

Et mihi et tibi charissimus esse debet : mihi, quia meus in Christo filius ; tibi, quia tuus totus est et quoad corpus et quoad spiritum. Onesimi corpus tuum est, quia tuum est mancipium ; Onesimi spiritus et tuus est, quia Christi est, cum quo et tu unum es. An ergo pacem recusabis filio meo, servo tuo, qui ex servo frater tuus est, Christi membrum, unum cum Christo, sicut et tu?

CONCLUSIO.

℣. 17. *Si ergo habes me socium, suscipe illum, sicut me,* socium.. Gr. communicantem. Syr. consortem. Ex supradictis rationibus concludit.

Si ergo habes me in fide et religione et gratiâ Christi con-

sortem, tibique in Christo unitum et amicum, Onesimum suscipe sicut meipsum, quia eamdem mecum fidem habet et gratiam, mihique in Christo conjunctissimus est. Recipe illum ergo in donum, recipe in animam, sicut me, id est, quod illi feceris, mihi feceris : suprà vocavit filium, fratrem, sua viscera, nunc alterum se : *sicut me.*

℣. 18. *Si autem aliquid nocuit tibi.* Quia Onesimus fugiens aliquid domino suo subripuerat, ideo Philemon objicere poterat : Recipiam quidem in gratiam; at quis ablata restituet ?

D. Paulus duobus modis huic objectioni respondet. Primò, quòd ipse Paulus restituet. Si quid fugiens abstulit, tibique suo furto nocuit, hoc in me transcribe, meisque rationibus imputa : pro illo sponsorem me facio.

℣. 19. *Ego Paulus scripsi meâ manu;* quasi diceret : Ut sis certior, en chirographum meum, has scilicet litteras, propriâ meâ manu scriptas : serva eas. Ego satisfaciam, ego rependam.

Pro schedulâ hanc habe epistolam, eam ego totam scripsi, ego et debere et redditurum esse debitum promitto. Theodoretus.

Secundò, magnâ arte Philemonem admonet quòd sibi Paulo multò plùs debeat, quàm Onesimus Philemoni : *Ut non dicam tibi quòd et teipsum mihi debes.* Sileo quod dicere possem, nimirum quòd mihi non quidem rerum tuarum temporalium, sed tuî ipsius et salutis æternæ debitor es, scilicet ob tuam ad Christum conversionem, prædicationibus meis procuratam.

℣. 20. *Ita, frater, ego te fruar in Domino.*

Syr. etiam, frater mi, ego refocillabor per te in Domino nostro.

Blanditias rationibus addit et quasi ipsum amplectens, precatur : Eia, mi frater, hoc mihi præsta, hocque per te gaudio fruar in Domino.

Refice viscera mea in Domino.

Syr. refocilla viscera...

Onesimum, filium intimè dilectum in Christo, et cor meum, cipe in gratiam.

INDEX TOMI QUINTI.

FINIS INDICIS TOMI QUINTI.

Picquiny, H.B. de. BS
Epistolarum B. Pauli 2649
Apostoli triplex expositio. .P5
v. 5